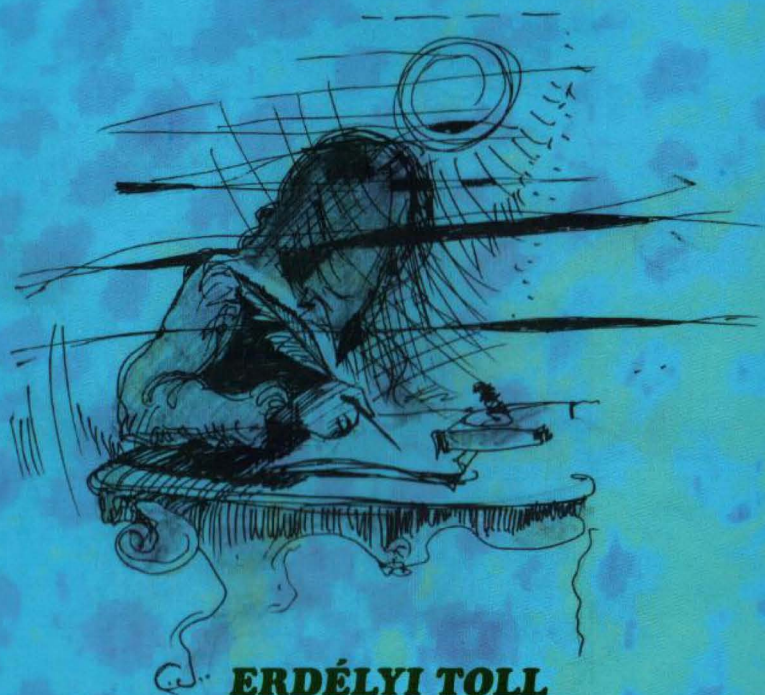

**Anyanyelvápolás,
sajtó- és
irodalomtörténet,
irodalom, kritika,
hit és néprajz**

**ERDÉLYI TOLL
ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ**

ERDÉLYI TOLL KÖNYVEK

**ANYANYELVÁPOLÁS,
SAJTÓ- ÉS IRODALOMTÖRTÉNET,
IRODALOM, KRITIKA, HIT
ÉS NÉPRAJZ**

**AZ ERDÉLYI TOLL
IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT
2009-ES ÉS 2010-ES ÉVFOLYAMÁNAK
TUDOMÁNYOS-NÉPSZERŰSÍTŐ
ANTOLÓGIÁJA**

A borítót
Beke Sándor-Olivér
tervezte

ANYANYELVÁPOLÁS,
SAJTÓ- ÉS
IRODALOMTÖRTÉNET,
IRODALOM, KRITIKA, HIT
ÉS NÉPRAJZ

AZ ERDÉLYI TOLL
IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT
2009-ES ÉS 2010-ES ÉVFOLYAMÁNAK
TUDOMÁNYOS-NÉPSZERŰSÍTŐ
ANTOLÓGIÁJA

Válogatta, összeállította,
az előszót írta
Dr. BRAUCH MAGDA

ERDÉLYI TOLL —
ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ
SZÉKELYUDVARHELY 2018

AZ ERDÉLYI GONDOLAT SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA

BEKE SÁNDOR (igazgató) • BRAUCH MAGDA
CSEKE GÁBOR • CSEKE PÉTER
CSIRE GABRIELLA • GÁBOR DÉNES
JANCSIK PÁL • P. BUZOGÁNY ÁRPÁD
PÉNTEK JÁNOS

ERDÉLYI TOLL

Irodalmi és művelődési folyóirat

Főszerkesztő: Beke Sándor

Szerkeszti:

Brauch Magda

Csire Gabriella

© Erdélyi Toll, 2018

© Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2018

ISSN 2066 — 8929
ISBN 978–606–534–088–6

Megjelent az Erdélyi Toll
és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
közös könyvkiadási egyezménye alapján

AZ ERDÉLYI TOLL ELSŐ TUDOMÁNYOS-NÉPSZERŰSÍTŐ ANTOLÓGIÁJA

Beke Sándor, a Székelyudvarhelyen kiadott *Erdélyi Toll* című irodalmi és művelődési folyóirat főszerkesztője szó szerint értelmezi a régi bölcs magyar közmondást: „Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra!” És jól teszi, sokan követhetnék példáját, mert mai „rohanó” világunkban (elnézést az állandóan ismételt kliséért, de ezúttal ideillik), sajnos, minden bizonytalan, vagy azzá válhat. Arról van szó, hogy a tíz évfolyamot megért folyóirat főszerkesztője máris gondoskodott a kiadvány anyagának antológiákban való megjelentetéséről.

Az általános és a gyermekirodalmi antológiák mellett (*Erdélyi irodalom I. az Erdélyi Toll irodalmi és művelődési folyóirat 2009–2010-es évfolyamaiban*, *Erdélyi gyermekirodalom I. az Erdélyi Toll irodalmi és művelődési folyóirat 2009–2010-es évfolyamaiban*) itt található az olvasó a folyóirat tudományos-népszerűsítő anyagának legjavával. Ez az anyag azzal a céllal látott napvilágot, hogy ami érték, az semmiképpen ne kallódhassék el, azt mindenképpen „át kell menteni” (ami nem jelenti azt, hogy az Antológiába be nem került, de a folyóiratban megjelent írások ne lennének jelentősek és értékesek, de a szerkesztőség elsősorban az erdélyiséget, az Erdélyre vonatkozó anyagot mentette át, hivatkozván a folyóirat címére és profiljára).

Az *Erdélyi Toll* című folyóirat a tetemes mennyiségű szépirodalmi anyag mellett egyes tudományágak eredményeit is közli népszerűsítő stílusban és formában (hiszen nem szaklapról van szó). Ezt a anyagot — illetve annak tekintélyes részét — foglalja magában az *Anyanyelvápolás, sajtó- és irodalomtörténet, irodalom, kritika, hit és néprajz. Az Erdélyi Toll irodalmi és művelődési folyóirat 2009-es és 2010-es évfolyamának tudományos-népszerűsítő antológiája* című kiadvány. Itt megjegyzem, hogy a főszerkesztő, Beke Sándor tervbe vette az *Erdélyi Toll* következő évfolyamaiban

szereplő ismeretterjesztő és tudományos-népszerűsítő írások gyűjteményes kötetekben való szerepeltetését is.

A folyóirat egyik legfontosabb célja anyanyelvünk ápolása, így az Antológiába is bekerültek az ilyen jellegű, azaz nyelvművelő írások: Murádin László *Szépén magyarul* és Brauch Magda *A magyar nyelvet nem kell féltetni?* című írásai a mai magyar nyelvben föllelhető pongyolaságokra, a helytelen nyelvhasználatra hívják fel a figyelmet. Málnási Ferenc Kazinczyra és a nyelvújítás korára emlékezik, Sántha Attila szófejtésre vállalkozott *Miért (h)é a tűz* című cikkében.

Gazdag és értékes az antológiai *Sajtó- és irodalomtörténet* című fejezet. Itt kap helyet Pomogáts Béla *Az önismeret műhelyei* című nagy tanulmányának az erdélyi emlékiratokról szóló része. A továbbiakban a Székelyudvarhelyen 1990–1999 között megjelent *Székely Útkereső* című folyóiratot és annak sajtótörténeti feldolgozását méltató tanulmányokat közli a gyűjtemény (a folyóirat főszerkesztője Beke Sándor volt). Barabás István részletes ismertetője után (*A Székely Útkereső az egyetemes magyar művelődéstörténet része*) Sipos Erzsébet recenziókat közöl a *Székely Útkereső* tíz évfolyamának anyagát felölelő kötetekről: Beke Sándor — Brauch Magda: *Laptörténet és sajtóvisszhang, Székely Útkereső Antológia, Becsüld a népet* (a lap gyermekirodalmi antológiája), *Az élőszo dicsérete* (Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain), valamint a külön füzetek formájában is megjelent, 20 kiadványt összegyűjtő *Magyar, székely és csángó örökség* című Antológia. Ezekhez csatlakozik Málnási Ferencnek a folyóiratot méltató cikke (*A Székely Útkereső értékeket megőrző, igényes sokoldalúsága*) és Beke Sándornak *A Székely Útkereső levelesládája* című írása.

Az *Irodalom* című fejezet — akárcsak az *Erdélyi Toll* másik két antológiájában — itt is helyet ad a szépirodalomnak. Jancsik Pál, Ráduly János, Eszteró István, Böszörményi Zoltán, Nagy Irén, Nagy Attila, Mészely József, Kinde Annamária, Baricz Lajos néhány darabjának, Beke Sándor költeményeinek,

P. Buzogány Árpád verseinek, prózai írásainak, Főcze Kornélia és Nagyálmós Ildikó néhány versének, Bölöni Domokos és Nagy Irén egy-egy elbeszélésének. Csire Gabriella középkori mondákat és históriákat dolgoz fel, szó- és névmagyarázatokkal.

Hit és üzenet címmel külön fejezetet foglalnak el az Antológiában a vallásos tárgyú írások. Ez a rész Sebestyén Péternek *Az erdélyi kereszténység ezer éve* című tanulmányával indul. Ehhez csatlakozik Beke Sándor terjedelmesebb könyvismertetője Sebestyén Péter könyvéről (*Gondolatok fenyőcsemetékről, ünnepekről, Istenről*). Az értékes tanulmányokat Csávossy György, Beke Sándor, Józsa Attila, Főcze Kornélia vallásos tárgyú versei egészítik ki.

A *Néprajz* című rész kizárólag a jó nevű folklorista, Ráduly János írásait, gyűjtőmunkájának eredményeit tartalmazza. Itt találhatóak a Maros megyei Kibédén gyűjtött népi imák archaikus szövegei, melyek a betegségektől való félelem és a kedvező időjárás témái körül forognak. A kutatások másik tárgya Bolyai János emlékére vonatkozik, mivel a nagy tudós élettársa, kibédi Orbán Rozália erről a vidékről származott, s így számos monda, adat, hagyomány maradt fenn e kapcsolatról. Ezeket a szerző tudományos pontossággal és gondossággal gyűjtötte össze. Az Antológiában szereplő tanulmányának címe: *Bolyai-vonatkozások népi elbeszélésekben*.

A rendkívül értékes tudományos-népszerűsítő Antológiát a szerkesztők igyekeztek olvasmányossá is tenni, így az olvasók haszonnal és érdeklődéssel is forgathatják.

Dr. Brauch Magda

*Anyanyelviünk
épségéért*

Murádin László

(1930 —)

SZÉPEN MAGYARUL

Aki szépen beszél magyarul, az tiszteletben tartja a magyar nyelv nyelvtani, szerkezeti szabályait, a hangképzést, hangsúly és hanglejtés sajátosságait, szókincse és stílusa a beszédhelyzetnek megfelelő. Arra törekszik, hogy nyelvhasználata az irodalmi nyelv képviselte nyelvi eszményt minél inkább megközelítse. Nem kell bizonygatnom, hogy az egységes nemzeti nyelv, ennek beszélt és írott változata, a köz- és irodalmi nyelv képviseli azt a nyelvi eszményt, amelyet a nyelvközösség tagjai saját nyelvgyakorlatukban követendő mintának tartanak. Szabályainak összessége alkotja a nyelvi normát. Ez a viszonylag egységes nyelvrendszer önmagában ha nem is teljesen zárt, de mégis körülhatárolható és régtől fogva szerves egységet alkotó nyelvtípus lett a magasabb igényű nyelvi törekvések céljává és eszközévé.

1

A nyelvművelés célja éppen az, hogy a nyelvi közösség tagjait ennek az egységes, nyelvi eszményként számon tartott nyelvváltozatnak, az irodalmi nyelv szabályainak elsajátítására, helyes használatára buzdítsa. A nyelvművelés tehát nemcsak nyelvvédelem, elsősorban nem a nyelvi hibák, vétségek kimutatása, tiltó szabályok felállítása, hanem az anyanyelvi műveltség emelése, az anyanyelvi öntudat ébrentartása. A hangsúly az anyanyelv szellemének az elsajátításán van. A nyelvileg művelt ember nem csupán így vagy úgy, jól-rosszul megérteti magát, hanem a nyelvet, gondolatokat, érzéseket, hangulatokat híven tolmácsoló hangszernek tekinti.

Nemcsak a nyelvtudomány gondja ez, hanem az irodalomé is. Ez a gond irodalmi programokban többször is megfogalmazódott: a nyelv — kivált az irodalmi nyelv — nem pusztán hírközlő eszköz, hanem valamely történetileg kialakult etnikai közösség sajátos szellemiségének kifejlődése, lelki alkatának örök tükré; ezért a nemzeti nyelv fejlesztése, féltő ápolása és szenvedélyes pallérozása a legszebb írói feladat.

Mint ismeretes, nemzetiségi körülményeink között a magyar nyelvhasználat két szinten aktív: a legalsón, a családi nyelvhasználat szintjén, és a legfelsőn, az irodalom, a közírás, a rádió és a televízió adásainak szintjén. Ami közben van, az — több-kevesebb kivételt nem számítva — nem magyar nyelven folyik. Ezért a közélet, a foglalkozások, a szakma területein, kétnyelvű környezetben — mindenhol a világon — nyelvi kölcsönhatások lépnek fel, főleg mint más nyelvből átvett és használt szavak vagy mint tükörkifejezések. A nemzetiségi közösségek nyelvében ezek mint hibák, nyelvi vétségek jelentkeznek. Ezzel az alsóbb szintű nyelvállapottal szemben az irodalom és az irodalmi nyelv a nyelvi eszményt, az anyanyelvi normát jelenti és kell hogy jelentse. A köznapi ember nyelvi műveltségének kell az irodalmi nyelvi eszmény felé haladnia, nem pedig fordítva, nem az irodalmi nyelvnek kell az olykor hibás közbeszéd nyelvi szintjéhez igazodnia.

A nyelvi felemelkedésnek, a kifejezésbeli gazdagodásnak, esztétikai igényességnek, a stílusbeli változatosságra törekvésnek ily módon az írók és a közírók a letéteményesei. Nagy felelősség! A szépírói és egyben nyelvművelő tevékenység összefonódik a nyelv és az irodalom történetében. Ez a szoros kapcsolat, a XVI. századtól máig, egyhuzamban tart. Sylvester János, Szenczi Molnár, Baróti Szabó, Révai, Verseggy, Kazinczy, Csokonai, Vörösmarty, Czuczor, Arany, Kosztolányi, Illyés, Szabédi, Sütő András nevét igazán csak példaképpen kell említünk, annyian sorakoznak fel a nagyon tudatosan vállalt és végzett kettős tevékenység megtestesítőjeként. És ekkor még nem is szóltunk

azoknak a szépíróknak a végtelen soráról, akik nem foglalkoztak ugyan nyelvi, nyelvészeti problémákkal, de annál többet tettek műveiken keresztül nyelvünk kiművelése, további fejlesztése érdekében.

Érdemes-e mégis romló köznyelvünket hánytorgatnunk? Nemcsak érdemes, hanem szükséges is. Természetesen nem annak érdekében, hogy gyakorlati „nyelvjavító” cikkekben, a nyelvhasználat helytelenségeit hangsúlyozva, éppen a helytelennek ítélt nyelvi formák terjesztéséhez járuljunk hozzá. Igazi nyelvészeti feladat lenne a spontán beszédanyag rögzítésével felmérni a városi lakosság különböző rétegeinek nyelvállapotát. Ennek ismeretében lehet csak árnyaltan leírni, elemezni beszélt nyelvváltozatainkat, lehet csak megállapítani romlásának, sekélyesedésének okait, és csakis így lehet javításának, a nyelvi eszmény felé való közelítésének bonyolult feladatát kitűzni is. A nyelvművelés végső soron ugyanis társadalmi kérdés. Beletartozik az anyanyelvű iskolai oktatás, a köz- és művelődési élet lehetősége és gyakorlása, a magyar nyelvű napisajtó, a rádió és televízió, az irodalom hatékonysága, egyszóval azoknak a forrásoknak az irányítása, ahonnan a társadalom tagjai anyanyelvi ismereteiket merítik. Egy-egy tudománypszerűsítő, a nyelv lehetőségeit felvillantó, a hibákra figyelő nyelvművelésírás csak parányi része a nyelvművelés összetett kérdéskörének.

2.

Az erdélyi magyar nyelvművelés ma már küzdelem: küzdelem nyelvünk fokozatos elrománosodása, elrománosítása ellen, küzdelem a magyar nyelvért, a magyar nyelv megőrzéséért. Egyik oldalon ott áll a magyar közösség, mely természetes módon küzd mind nemzeti öntudatának, mind anyanyelvének megtartásáért, a másik oldalon ott áll a hatalom, amely mindent megtett és megtesz az egységes nemzeti állameszmény érdekében a nemzetiségek, elsősorban a jelentős magyar kisebbség

elsorvasztásáért, elrománosításáért. S szomorúan be kell vallanunk: az elmúlt 90 esztendő alatt újabb és újabb hadállásokat veszítettünk. Igaz, e tekintetben ma még óriási különbség van az egy tömbben élő magyarság, például a székelység, a bihari és a Szatmár vidéki magyarság és szórványmagyarság nyelvállapota között; nagy a különbség az ugyan még nyelvjárást beszélő, de zártabb falusi közösség és a románsággal keverten élő városi lakosság nyelvállapota között.

Ahány nyelv, annyi ember — szoktuk mondani azokra, akik saját anyanyelvükön kívül más nyelveket, s nemcsak valamely világnyelv egyikét, hanem a környezetükben élő népek nyelvének valamelyikét is beszélik. Amilyen dicséretes dolog a kétnyelvűség, a többnyelvűség, épp annyira megrovandó az idegen nyelvű környezetben élők beszédében jelentkező kevertnyelvűség. Ha a kevertnyelvűség, a román nyelvi hatás felerősödésének okait vizsgáljuk, akkor elsősorban arra a történelmi, társadalmi állapotra kell utalnunk, melynek következtében mind a falusi szórványmagyarság, mind a városi magyar lakosság a románsággal keverten, a románsággal szemben ma már kisebbségben él. Az egyénnek egyre kevesebb alkalmá nyílik, kilépve a családi körből, hogy anyanyelvén is megszólaljon. S aki egyre kevesebbet beszél magyarul, nincs hol anyanyelvét gyakorolnia, nemcsak kétnyelvű, hanem kevert nyelvű lesz, családi, baráti körben is egyre több román szót, kifejezést használ.

Mondhatnók: ez a mai demográfiai helyzet következménye. Igen ám, csakhogy a hatalom azt elmúlt 90 év folyamán a demográfiai helyzet megváltoztatása, a román anyanyelvű lakosság túlsúlya érdekében mindent megtett és megtesz. Utalhatunk arra a közismert tényre, hogy az erdélyi magyar lakosság számaránya a hajdani 31 százalékról 20-22 százalékra esett vissza. Mégpedig nem a természetes szaporodás különbsége, hanem a Kárpátokon túli román lakosság masszív betelepítése következtében. A románság betelepítése az ókirályságból éppen a magyarlakta vidékekre, a magyar többségű erdélyi városokba

történt, mára már — a székely városok kivételével — minden erdélyi város (Szatmárnémeti, Nagyvárad, Kolozsvár stb.) lakosságának többsége román. Az idők folyamán a „keveredetség” fokozása egyre finomodott. Gondoljunk csak arra, hogy nem csak az önálló magyar iskolákat igyekeztek megszüntetni, s vegyes iskolákat létrehozni, ahol a tanítási órák kivételével minden román nyelven folyik, de kitalálták a vegyes osztályokat is, ahol a társaság nyelve románra kényszerül. Ezt érvényesítették a közhivatalokban is. Elég továbbá megemlítenünk, hogy a téeszekbe szerveződött falvakat is úgy csoportosították, hogy lehetőleg ne két színmagyar falu kerüljön egy téeszbe, hanem valamely más, szintén szomszédos román ajkú faluval kerüljön egy csoportba. Elmondhatok egy személyes tapasztalatot is. Kolozsvár Györgyfalvi lakótelepén 11 négy- és tízeleteres tömbházában a magyar családokat kerestem fel. Ezekben a tömbházakban nem volt olyan szint, olyan emelet, ahol a négy lakásban mind magyarok laktak volna. Az elosztás így történetelt: vagy négy román, vagy egy magyar és három román, két-két magyar és román család. Az elosztás nem volt véletlen, hanem tudatos telepítés következménye. Mindez azért, hogy kilépve a lakás ajtaján, a szomszédokkal is románul kelljen beszélni. Szükséges volt mindezeket előrebocsátanunk, hogy ráterhessünk a nyelv különböző szintjeihez kapcsolódó nyelvvellyességi kérdésekre, olykor éppen a kétnyelvűség következményeire.

3.

Említettük: az beszél szépen magyarul, akinek helyes a kiejtése, a hangképzése, mondatainak hangsúlya, hanglejtése. Ide tartozik a beszéd irama, gyorsasága is. A beszéd gyorsasága — tudjuk — népenként, nyelvenként változik. Nem nehéz megfigyelni, hogy a franciák, románok, görögök általában sokkal gyorsabban beszélnek, mint a magyarok, oroszok. De a beszéd

az egyazon nyelvet beszélő emberek ajkán sem pereg egyforma gyorsasággal. Vannak gyors, szapora, vannak vontatottabb, lassúbb beszédű emberek. Ilyenkor az egyéni adottságok is meghatározzák a beszédíram gyorsaságát. Az élénkebb vérmérsékletű ember a gondolatait gyorsabban fűzi egymásba, beszédírama is gyorsabb, a nyugodtabb ember beszéde tempósabb, lassúbb.

Az eltérő nyelvcsaládbeli sajátosságokon meg az eltérő egyéni adottságokon túl a beszédíram gyorsaságát a mondanivaló súlya meg a beszéd helyzete is meghatározza. A különféle érzelmek, mint például az öröm, a bánat, feszültség, harag vagy a csodálkozás, de ugyanúgy az ünnepélyes alkalom, a fesztelen társalgás más és más beszédíram használatára készíteti az illetőt. Tegyük fel a kérdést: milyennek kell lennie a beszéd íramának, a helyes kiejtésnek? Elemi követelmény az egyes hangok tiszta ejtése, világos képzése, minőségük és mennyiségük — a hosszúság és rövidség — pontos megkülönböztetése.

A tiszta hangképzést mostanában kikezdi az egyre jobban terjedő gyors, hadaró beszéd. Ezzel együtt jár, hogy a magánhangzók időtartama, a hosszúság és rövidség megkülönböztetése ellen igen sokan vétenek. A magyar hangrendszer elkülöníti a hosszú és a rövid hangok csoportját. Fontos sajátosság, hiszen a hosszúságnak és rövidségnek értelemmegkülönböztető szerepe van. Nem mindegy, ha azt mondom: valaki *örült* (bolond) vagy *örült* (örvendett). A román nyelvben nincsenek hosszú és rövid hangok. Ennek következtében a kétnyelvűség felerősíti a nyelvünkben amúgy is meglévő rövidítési tendenciát. Közép-Erdély (a mezősegi magyarság, s az itt lévő városok, Kolozsvár, Marosvásárhely, Dés, Szamosújvár) lakosságának beszédében legbántóbb a hosszú és rövid magánhangzók közötti különbség fokozatos megszűnése: *nyelvművelő, kérdés, rendőrség, megcsokol, hős, házbol, löttek* stb.

A röviden ejtett hangok következtében megszűnik nyelvünk természetes dallama, hanglejtése is. A hangsúlyról érdemes néhány további szót ejtenünk.

A magyar beszédben bármely szó lehet hangsúlyos vagy hangsúlytalan, tehát a hangsúly nem szerves alkotórésze a szónak (eltérően más nyelvektől, amelyekben a hangsúlynak értelemmegkülönböztető szerepe lehet, mint pl. a románban, olaszban, oroszban). A magyarban a szó hangsúlyának csak a helye van megszabva: ha valamely szó hangsúlyossá válik a beszédben, ezt a hangsúlyt az első szótagján kapja. Hogy melyik szó hangsúlyos, azt a mondathangsúly határozza meg. Ezen túlmenően meg kell említenünk, hogy a hangsúly és a hosszúság egymástól független. E sajátosságoktól eltérően a románban nincs mondathangsúly, minden szó valamelyik szótagja — hogy melyik, azt a szó értelme határozza meg — hangsúlyos. A hangsúlyos szótag magánhangzója egy kissé meg is nyúlik. A kétnyelvűség következtében a román nyelvnek e sajátos ejtémódját viszik át a magyarra is. Beszédünkben nincs mondat-hangsúly, csak az első szótagra, minden szó első szótagjára eső szóhangsúly. Az ilyen személy beszéde, kiejtése elszomorító. Annyira hasonlít a románhoz, hogy minden magánhangzót röviden ejt, a hangsúlyos szótagot kissé megnyújtja (*öröm, tömeg, vidék, Bóriska*) ott is, ahol a magyarban a rövid ejtés szabályszerű. Az ilyen, már-már idegenszerű „magyar beszéd” valami furcsa dallamtalan, egyhangúan pattogó hanglejtést produkál.

Romló kiejtésünkön aligha lehet nyelvművelő „írásokkal” segíteni. Azokra a forrásokra kellene jobban figyelni, ahonnan a jó kiejtés tanulni lehetne. Arra, hogy a tanárok beszéde a katedrán, a papságé a templomban, a bemondóé, a riporteré a rádióban és televízióban, az előadó beszéde művelődési otthonokban kifogástalan legyen. Ettől még sajnos igen távol vagyunk.

Azt sem kell különösen bizonygatnunk, hogy az beszél szépen magyarul, aki szókinszünk gazdag tárházából mindig ki tudja választani a legmegfelelőbbet. És senki sem beszél szépen a nyelvet, ha egy másik nyelv szavait keveri a mondataiba, ha — esetünkben — a magyar beszédben fölösleges, a magyar nyelv számára idegen román szavak, a román nyelv szerkezetét magán viselő, románból fordított tükörfifejezések bukkannak fel. Ha például nem *tasakba*, hanem *pungába* ömlesztjük a cukrot, ha autónkkal nem közvetlenül a *szegélykő*, vagy *járdaszél*, hanem a *bordura* mellett állunk meg, ha a beteg gyereket nem az *orvosi rendelőbe*, hanem a *diszpenzáriba* visszük, ha nem a *fecskendőt*, hanem a *szíringát* főzik ki, ha nem *bérletet* veszünk az útvonalra, hanem *abonamentet*, ha a pénztárnál nem *számlával* fizetünk, hanem *bonnal*... s a sort folytathatnók a román szavak tömegével. A román nyelvi nyomás alól sajnos nemcsak az ipari munkás-ság, a kereskedő- és iparosréteg, de még az értelmiség sem nagyon tudja kivonni magát. Tanárnők beszélgetéséből jegyeztem fel, hogy az egyikük ősztől *krésába* viszi a gyerekét, hogy ha sikerül neki a városban helyet, tanári állást találni, megszűnik végre a mindennapi *navéta*, mert eddig ugyanis a vidéki iskolában *szipulnitorként* tanított, most talán sikerül *tituláris* álláshoz jutnia. Sikerül talán esténként még olvasni is, hiszen már túl van a *definitív* vizsgán, de már a fizetés szempontjából is érdemes letenni a *grádvizsgákat*, ne csak másoknak legyen meg a *grádja*. Holnap felmegy az *inspektorátusra* — mondja —, hogy kivegye a *dovádát a régiségről*... Természetesen nem nehéz példát idéznünk tükörfifejezésekre sem; ilyen a már említett szolgálati idő, munkaviszony jelentésű régiség, mely a román *vechime* tükörfordítása, a rendreutasít, helyrerak, ráncba szed jelentésű *pontra tesz*, a román *a pune la punct* megfelelője, továbbá *adok egy telefon*, *veszek egy taxit*, mint a román *îți dau un telefon*, vagy *am luat un taxi* szó szerinti fordítása.

Az alábbi példában érdemes megfigyelnünk a tükörfordítások szinte „észrevétlen” beszüremkedését nyelvünkbe.

Régi szavunk, fontos szavunk a *csinál*. Nélkülözhetetlen szó, sűrűn előfordul beszédünkben. Nem csinálunk azonban titkot belőle, hogy sokszor kifejezőbb, színesebb szavakkal helyettesíthetjük. Az *embert csinál belőle* helyett szebb, ha ezt mondjuk: *embert farag belőle*, továbbá *bolondot csinál valakiből* helyett *bolonddá tesz valakit, rászéd, becsap valakit, bolondot űz valakiből* stb. Ha csupán ennyi, csupán stilisztikai kifogásunk lenne a *csinál* használatával kapcsolatosan, akkor a kérdés romló köznyelvünk súlyosabb hibáinak viszonylatában szinte szót sem érdemelne. Ám a *csinál* igével alkotott terpeszkedő kifejezések növekvő száma már nem a szép stílust, hanem a helyes magyar beszédet rombolja. Ennek legfőbb oka az, hogy a *csinál* szinte már a „mindenes” szerepét tölti be nyelvünkben. Vannak, akik a mindennapi nyelvhasználatban terveket *csinálnak*, felfedezést *csinálnak*. Van, aki nem *befüstöl*, *tréfálkozik*, *lármázik*, hanem *füstöt csinál*, *tréfát csinál*, *lármát csinál* stb.

A *csinál* ige terjedésében része van újabban a román *a face* igével alkotott szerkezetek hatásának. E szerkezet a románban a nyelv szellemének tökéletesen megfelel, de a magyarban igeképzők vagy más igék töltik be ezt a szerepet. A román így mondja például: *a face o casă*, a magyar házat épít (nem csinál), *a face foc*: *tűzet gyújt* vagy *rak, gerjeszt*, *a face burtă*: *pocakot ereszt*; *a face gripă*: *meghűl* vagy *náthás lesz*; *a face temperatură*: *belázasodik, lázas lesz*; *a face infarct*: *infarktust kap, infarktus éri* stb. Ennek következtében nem beszél szépen magyarul az, aki házat csinál, tűzet csinál, hasat csinál, de kimondottan rosszul, helytelenül beszél az, aki gripát csinál, infarktust csinál... ennek értelmében rosszul beszél, román tükörfordítással él, aki így kérdez: Hány kilométert csináltál (tettél meg) óránként? Akik bizony a kelleténél több kilométert csinálnak, azok forgalmi balesetet is csinálnak, az illetőnek az elfogyasztott szeszes ital rosszat csinál (megártott, rosszat tett). Olykor hallom, hogy közös ismerő-

sünk házasságot csinál (házasságot köt, házasságra lép, megházasodik).

5.

Egyre inkább felüti a fejét a hiányos nyelvismeret, az anyanyelv nem teljes értékű birtoklása. Még a művelt, olvasott értelmiségi réteg körében is el-elhangzik a kérdés: hogy mondják ezt magyarul? Érthető, hiszen a hivatalos nyomtatványokon, a kirakat árcéduláin csak a román kifejezést, elnevezést találja a hivatalnok, a vásárló. Ha a hivatalnok a nyomtatványon azt látja: stat de plata, regim special, fişa de calcul, factură, chitanţă, parcurs, akkor azt abban a formában emlegeti, és nemigen gondolkozik azon, mi is lehet a magyar megfelelője (bérjegyzék vagy fizetési lista, zárolt nyomtatvány, bérelszámoló lap, számla, nyugta, menet- és fuvarlevél). Sokszor azonban még nem is valami modern technikai eszköz, felszerelés megnevezéséről van szó, hanem mindennapi tárgyról, fogalomról. Hogy például: mi a neve a *plonjon*-nak? (Nem plonzson, hanem *merülőforraló*). Hogy mondják a postahivatalban annak, hogy *taxa-inversă*? (ez természetesen *R-hívás*, *R-beszélgetés*). Mi lehet a magyar neve a női cipőbe bújtatott *tălpici*-nek? (Vajon hányan tudják Erdély-szerte, hogy a neve: *titokzokni*?). Nekem a konferenciára kellett járnom, hogy megtudjam, az *ecuson* neve: *kitűző*. Sok esetben a román megnevezéssel szemben a magyar nemzetiségű egyén nem a román kifejezést használja ugyan, hiszen igyekszik magyarul helyesen beszélni, hanem a kifejezést értelmezi, magyarul körülírja, noha a magyarországi köznyelvben megvan rá a megfelelő szakkifejezés. Útjelző táblán olvassa románul az erdélyi polgár, hogy *sens interzis cu exceptia...* s mondja is magyarul, hogy *behajtani tilos, bizonyos kivételekkel...* Aztán Budapesten tapasztalja, hogy ez nem más, mint *célforgalom*. Vagy tükörfordításként keletkezik nyelvileg nem kifogásolható kifejezés, de mégis helytelen, mert más, nem azonos

a magyarországi kifejezéssel, de mégis áll az egységes magyar nyelv követelményeivel. Ilyen például a *piese de schimb* megfelelő *cserealkatrész*, szemben a magyarországi *pótalkatrész*szel. Vagy a román *transport în comun*-nak megfelelő *közszállítás*, szemben a magyarországi *tömegközlekedés* kifejezéssel.

A fenti értelmében elengedhetetlenül fontos az anyanyelvi műveltség emelése, az anyanyelvi öntudat ébrentartása. Ki kell fejleszteni az anyanyelv iránti folytonos érdeklődést, elsősorban azok körében, akiknek hivatása a szép magyar beszéd, akik közvetítik az anyanyelven való — s benne az anyanyelvi — ismereteket. Tudatosítanunk kell mindenkiben, hogy önazonosságunk egyik fontos, talán legfontosabb ismérve a nyelv. „Az a tény — írja Kosztolányi Dezső —, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Fontosabb annál is, hogy magas vagyok-e vagy alacsony, erős-e vagy gyöngye. Mélyen bennem van, a vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként. Ebben az egyedülvaló életben csak így nyilatkozhatok meg igazán. Naponta sokszor gondolok erre. Éppen annyiszor, mint arra, hogy születtem, élek és meghalok.”

Málnási Ferenc

(1940 —)

**„JÓT S JÓL!” avagy
KAZINCZY FERENC
ÉS A NYELVÚJÍTÁS**

2009-ben ünnepeltük Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulóját, és a Magyar Nyelv Évében emlékeztünk arra, hogy a széphalmi Mester által vezetett nyelvújítás is hozzásegítette magyar anyanyelvünket, hogy 1844-ben államnyelvvé nyilvánítsák.

„Mit tett ő a hazáért?” — tette fel a kérdést Petőfi Sándor 1847-ben Széphalmon. Válasza: „...csak félszázadig / Tartá válán, mint Atlasz az eget, / A nemzetiségnek ügyét.”

„Van három szavunk, amely meghatározza létezésünk teljességét. Az első az anyaöl, a második az anyaföld, a harmadik pedig az anyanyelv. Az első az életet adó, az életre nevelő, a második a létezésünk, sorsunk, munkánk, sikereink és kudarcaink színtere, s majdani nyugvóhelyünk is. És ami a kettőt egybefogja — a harmadik —, ez az anyanyelv. Hogy nyelvünk, létezésünk hármas egységét az anya szavunkkal kapcsolta egybe, az nemcsak azt jelenti, hogy e három milyen mértékben meghatározója életünknek, de egyúttal a nyelv, a magyar nyelv sűrítő erejét és képességét is fölragyogtatja” — vallja az anyanyelvről Gál Sándor.

S a prózai szöveg mellé „a megváltó anyanyelv” dicséretéről ide kívánczik egy lírai vallomás is, Gömöri György *Naponta* című költeményéből: „Naponta nyelvet — álarcot cserélek. / Néha úgy érzem: arcom már ez álarc, / néha meg: hiába vergődik a lélek, / megváltásra csak önnyelvén találhat, / mert leírhatom angolul az élet / minden rejtelmét, le a mindenséget, / de anyám nyelvén tudom csak kidadogni / a naplementét alkotó igéket.”

A nyelv, anyanyelvünk is, felhalmozott tudás, az emberi kommunikáció közege, tudatos társas cselekvés. A nyelv, anyanyelvünk is, használatban létezik, s a használat folyamán változik, mert a világ is változik, az ember életkörülményei, műveltsége, gondolkodásmódja is formálódik. Ezeket a nyelvi változásokat először a szókészletben, a lexikában s a hozzájuk kapcsolódó szókapcsolatokban vesszük észre. E változási folyamatból most a felvilágosodás korának legfontosabb eseményét, a nyelvújítást vizsgáljuk meg.

„A magyar nyelv zivataros századaiban” a kényszerítő idegen nyelvi hatások szorítása ellenére anyanyelvünk nem sorvadt el (pedig Herder ezt jósolta), hanem minden tekintetben gazdagodott. Az ősi szókincs, a több mint 1200 uráli/finnugor eredetű szavunk mellé sok-sok iráni, török, szláv, latin, német, olasz, francia s újabban angol szavakat kölcsönöztünk. S nemzeti nyelvünk a magyar állam 1526-os széthullása után átvette a nemzeti együvé tartozás jelképének a szerepét és képviselőjét. A humanizmus, a reformáció, az iskolázás, a könyvnyomtatás nyomán Sylvester János, Dévai Bíró Mátyás, Szenczi Molnár Albert, Geleji Katona István, majd Károlyi Gáspár és Káldi György bibliafordításai, Szenczi Molnár Albert zsoldároskönyve a nyelvi egységesülést mozdították elő. A török kiűzése utáni években azonban a latin nyelv egyeduradalma a megyei és az országos politikai életben, az oktatásban és a tudományban károsan hatott a magyar nyelv fejlődésére. Ám egyre többen ismerték fel a magyar nyelv méltatlan helyzetét, természetes fejlődésének megtorpanását. A németesítést megcélzó II. József császári rendelete nyomán hosszan tartó küzdelem indult meg anyanyelvi jogainkért, a magyar nyelv államnyelvvé válásáért. A felvilágosodás eszméinek a szellemében Bessenyei György indította el a mozgalommá szerveződő nyelvújítást a *Magyarság* (1770), *A magyar néző* (1779), *A holmi* (1779), valamint a *Jámor szándék* (1781) című röpirataiban, összekapcsolva a nyelv gazdagításának ügyét a társadalmunk felemelkedésének reformjá-

val. Bessenyei felismerte, hogy az anyanyelvi oktatás és a tudomány eltéphetetlen szálakkal kapcsolódik a szélesebb körű művelődéshez, a demokratikus államigazgatáshoz (a kor szavával élve „a közboldogsághoz”). Azt hirdette, hogy az országnak modern gazdálkodásra lenne szüksége, ennek feltétele a mesterségbeli tudás és a tudományok fejlesztése, ezt pedig csak anyanyelven lehet magas szinten megszerezni, magyar nyelvűvé kell tenni az oktatást az alsóbb fokú iskolától az egyetemig, ezért gazdagítani, csiszolni kell a magyar nyelvet. „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, idegenen sohasem” (*Magyar-ság*). „Míg az ország törvénye latinul van, míg ezen a nyelven perelnek, ítélnék, addig sem idegen, sem magyar nyelven nem fog tudni a magyar nemzet” (*A holmi*).

Ennek a mozgalomnak erdélyi hajtása Bod Péter egyház- és irodalomtörténészünk munkássága, aki Apáczai Csere János nyomán „tudós emberekből álló magyar társaság” létrehozását sürgette, Benkő József háromnyelvű (latin—magyar—román) botanikai szótára Erdély növényzetéről, Fogarasi Papp József természettudós pályázata, Benkő Ferenc geológus, botanikus és Kovács József fizikus, nagyenyedi tanárok oktatói munkája, valamint Samuil Micu-Klein, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Dimitrie Eustatievici tevékenysége, a *Suplex Libellus Valachorum* megszületése, a Bruckenthal-gyűjtemény, a kolozsvári színját-szó társaság megalakulása Wesselényi Miklós hathatós támogatásával s nem utolsó sorban az 1793–1803 között tevékenykedő Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság, Aranka György vezetésével.

Az anyanyelvünkért küzdő mozgalom legeredményesebb, országos érdeklődést keltő, sokakat megmozgató szakaszának Kazinczy Ferenc volt a vezéralakja. 1808-ban a *Thübingiai pályázatra* írt művében szenvedélyes igennel felelt arra a kérdésre: alkalmas-e a magyar nyelv az államnyelv feladataira? A *Tövisek és virágok*, 1811-ben kiadott epigramma-gyűjteménye, valamint a *Poétai episz-tola Vítkovics Mihály úrhoz* című verse világosan megrajzolták vé-

leményét: minden nyelv — a magyar is — egész történelme során folyamatosan újul, változik, gazdagodik, követve az emberi gondolkodás változását; a nyelv megújulása nemcsak új szavak alkotását jelenti, semmiképpen sem csak a hibás kifejezések vagy az idegen szavak felcserélését, hanem a nyelv egészének csiszolását, hogy a nyelv „energiát, precizitást, kellemet, zengét nyerjen”; a nyelv minden változatát ki kell művelni, de különféle módon, mert „más a poézis nyelve, más a prózáé (...), s mi templomi beszédben nem jó, jó lehet a játékszínben s megfordítva és így az élet nyelvében is...”; a nyelvművelő tevékenységgel nemcsak a nyelvet kell pallérozni, hanem az ízlést, az irodalom színvonalát is emelni, a közgondolkodást, benne a magyarságtudatot is a felvilágosodás eszméihez közelíteni.

Két tábor, a nyelvújítás-pártiak, a neológusok, és a nyelvújítás-ellenzők, az ortológusok között vita alakult ki. 1813-ban az ortológusok, név nélkül, Veszprémben, egy gúnyiratot jelentettek meg, *Mondolat* címen, amelyben a nyelvújítással élcelődtek. Erre válaszoltak 1815-ben Kazinczy Ferenc és barátai, Kölcsey Ferenc, Szemere Pál, megírták a *Felelet a Mondolatra* című ellen-röpiratukat.

Kazinczy elévülhetetlen érdeme, hogy korának minden írójával kapcsolatot teremtett hatalmas levelezésével, az egész ország szellemi erejét mozgósította a magyar irodalom, stílus és anyanyelvünk megújítására. Működésével a politikai cselekvés lehetlenné válása idején — gondoljunk a reformkori küzdelmekre, arra, hogy Kossuth Lajos és többen börtönbe kerültek, s magát Kazinczyt sem tántorította el, hogy 2387 napon át Munkács és Kufstein celláiban raboskodott — Kazinczy éles vitákat kezdeményezett, harcolt a szélsőségesek ellen, nemzeti ügyé tette a nyelvújítást.

Befejezésül idézzük Kazinczy Ferenc véleményét, tanácsát szép magyar anyanyelvünk használatára vonatkozóan:

„Jót s jól! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted,
Szánts és vess, és hadd másnak az áldozatot!”

(*A nagy titok*)

Brauch Magda

(1937 —)

A MAGYAR NYELVET NEM KELL FÉLTENI?

Épség és szépség egymásra rímelő, összefüggő fogalmak, akár élőlényekről vagy tárgyakról, akár — mint esetünkben — egy európai kultúrnyelvről legyen szó. Napjainkban egyre sürgetőbb követelmény szót emelni anyanyelvünk, a magyar nyelv épségéért — szépségéért.

„A magyar nyelv igézetes hangszer, melyen csak kevesen tudnak játszani” — vallja Örkény István, a XX. század második felének egyik legnagyobb próza- és drámaírója. E ritka szép (és igaz) metaforához a magam szegényesebb kifejezőeszközeivel hozzátenném: sajnos, az utóbbi években egyre kevesebb azoknak a magyar anyanyelvűeknek a száma, akik élni tudnak — és akarnak — anyanyelvünk árnyalatokban bővelkedő szókincsével, kifejezőkészségével. Napjainkban a beszélt nyelv — de néha az írott is — szegényedik, elsekélyesedik, eluralkodik benne az idegen hatás, a pontatlanság, az igénytelenség.

Ez a nyelvi közöny, beszédbeli gondatlanság veszélyezteti anyanyelvünk épségét az egész magyar nyelvterületen, de figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy a különféle régiók között a nyelv alkalmazásában, sőt, a tipikus hibákban is vannak eltérések. Ezek azonban könnyűszerrel átszivárognak egyik magyarlakta területről a másikra. Az anyaországnak ebből a szempontból a legnagyobb volna a felelőssége, ennek ellenére a tömegkommunikációs eszközökön át gyakran terjesztik a anyag, nyegle, közhelyekkel teli beszédet. Elsősorban a kereskedelmi televíziók szinkronizált filmjeire, sorozataira (de néha az eredetiekre is) gondolok, amelyeket magyar anyanyelvű nézők milliói követnek figyelemmel mind az anyaországban, mind

annak határain túl. De ártanak az anyanyelv épségének és szépségének a rádiós és televíziós riportműsorok is (ezúttal a közszolgálati rádióra gondolok), amelyekben a riportalanysok — a falusi bácsikáktól, nénikéktől kezdve az ismert közéleti személyiségekig (beleértve a politikai, tudományos, kulturális élet képviselőit, de néha magukat a riportereket is) — szinte percenként fűznek beszédükbe valamilyen fölösleges (de divatos) idegen, jobbára angol eredetű szót, elcsépett, pongyola kifejezést vagy éppenséggel helytelenül használt nyelvtani alakot.

Ha a hírközegeket (közismertebb, de nem túl szerencsés idegen szóval: a médiumokat) hallgatjuk, ott majdnem minden riportban, beszélgetésben elhangzik az „aki” vonatkozó névmás hibás alkalmazása „ami”, de főleg „amely” helyett. Mindhárom névmás főnevekre vonatkozik, az „aki” személyekre, az „ami” és az „amely” határozatlan, illetve határozott tárgyakra, intézményekre, szervezetekre, több tagból álló gyűjtőnevekre. Ennek ellenére gyakoriak az ilyen példák: a csoport, az osztály, aki kirándult, az a csapat, aki játszott, a vállalat, akiről szó van, a népes tábor, aki ide eljött, a nemzedék, aki felnőtt, az a réteg, aki meggazdagodott, az egyház, akihez tartozunk, az utazási iroda, aki nem teljesítette a feltételeket, az önkormányzatok, akik kiadták az engedélyt stb. Még a család, házaspár, testvérpár is gyűjtőnevek, tehát azokra vonatkoztatva sem helyes az „aki” vagy (mivel többen vannak) „akik” névmás, de ez utóbbi hiba már-már „polgárjogot nyert” (használatának elterjedtségét tekintve), hiszen ezt nemcsak riportalanysoktól, hanem riporterektől is lehet néha hallani.

Gazdag, változatos szókészletű anyanyelvünket szegényítik egyes „élősködő” szavak, kifejezések, amelyek terjednek a rokon értelműek elnyomása, kiszorítása árán. Ez a folyamat nemcsak stílusbeli szegényedéshez vezet, hanem a mondanivaló pontosságát, egyértelműségét is károsítja. A nyelvművelés kezdetei óta kifogásolták ebből a szempontból a „csinál” igét. Persze, ez nem minden esetben helytelen, néha megvan a létjo-

gosultsága: nem csinál titkot belőle, megcsinálta a szerencséjét stb. De miért kell hibát, lármát, tréfát, tervet is „csinálni”, mikor így tömörebb: hibázik, lármázik, tréfál, tervez. Máskor odaillőbb igékkel helyettesíthető: tüzet rak vagy gyújt (a „tüzet csinál” szándékos gyújtogatásra érthető), ágyat vet, ebédet, vacsorát főz, reggelit készít, üzletet köt, házat épít, jól vagy rosszul tesz valamit stb.

Éppen az utóbbi 10-20 évben a hírközlésben terjed a „csinál” újabb használati köre, elsősorban a művészvilág berkeiben. Ma már filmet, színdarabot, szöveggönyvet, lapot, folyóiratot, szerepet csinálnak, sőt, könyvet is (írják, szerkesztik, lektorálják, válogatják, nyomtatják, fűzik — mindenik cselekvésre vonatkozhat). Ez a szóhasználat mára már az újságírói zsargonhoz tartozik, de igazán nem minősíthető szerencsésnek, éppen a szóban forgó ige túlterheltsége miatt.

A „csinál” főnévi megfelelője újabban — gyakoriság szempontjából — a „dolog” főnév. Szinte percenként hallható (a hírközlésben is): „Az egy dolog”, például: „Az egy dolog, hogy pénzt adtál, de ennyi nem elég”. Ráadásul ilyenkor az „egy” nem számnév, hanem határozatlan nevelő, mivel hangsúlytalan. Nincs tehát egy dolog, és azzal szemben egy másik dolog, pedig annak volna valami értelme is. (Az egy dolog, hogy akarunk valamit, de más dolog, hogy sikerül-e.) A másik dolog rendszerint elmarad, az „egy dolog” (főnév hangsúlyozva) talán a „tény” szót helyettesíti, talán egy ígét (elismerem, belátom), de legtöbbször csak közönséges töltelékszó. Néha a „probléma” helyettesíti, amely már befogadott idegen szó, de ennek gyakorisága is szegényíti a nyelvet. A „probléma” az értelmező szótárak szerint „megoldásra váró feladat”. Jogosan használt tehát ebben a példában: A vállalat anyagbeszerzési problémákkal küzd. De a köznapi életben ha a gyerekkel az iskolában probléma van, az bizonyára baj, gond, az autó vezetőjének nem problémát okoz a csúszós út, hanem akadályt, nehézséget.

Végül, de nem utolsósorban veszélyezteti anyanyelvünk ép-ségét, de — szerintem — a szépségét is az utóbbi időben egyre jobban terjedő kicsinyítés, gügyögés is. Ez sem teljesen új keletű, a beszélt nyelv mindig élt a játszi szóalkotással, a kicsinyítésekkel, hiszen így keletkezett a mozi vagy a foci szavunk is. A gyermeknyelv is létező fogalom, a kisgyermek első gügyögő szavai is kicsinyítések: mami, papi, bibi, majd ezekhez jött a csoki, fagyi, sulí, diri, randi, nagyí, dédi meg egyéb gyermek- és diáknyelvi szavak, amelyek családonként és iskolánként változtak. Eddig rendben is volna, hiszen a fiatalság mindig is használt valamilyen sajátos zsargont, amely az idősebb korosztályoktól való elkülönülést szolgálta, de hol vagyunk már ettől! Napjainkban ez a kicsinyítő tendencia valóságos nyelvi divattá nőtte ki magát, és olyan mértékben terjed, hogy elképzelhető: maholnap a szavak többsége ilyen alakban fog élni anyanyelvünkben. A fiatalok „kicsinyített” nyelvhasználata ma már átment a felnőttkébe is, hallható az utcán, a rádióban, a televízióban, olvasható a budapesti piacokon, vásárcsarnokokban, a vendéglők étlapján. A gyümölcs- és zöldségfélék „új” elnevezése: cseri, öszi, ubi, pari, nari, mandi, mogyi, geszti, kápi, dati, foki. Az áruházakban kapható a zsebi vagy zsepi, illetve papírzsepi, hátí, füli, valamennyi vadiúj zacsiba csomagolva. Lehet enni hambit, mazsicsokit, mozsicsokit. A vendéglőben van sült buri kovi ubival. Az usziban nagy a nyüzsi, a koripályán a zsufi. Aki nem vigyáz magára, torokgyuszit vagy tüdőgyuszit kaphat. Ha valaki nincs szoliban, az szabin van. Remélem, mindenki érti ezeket a szavakat (bár jómagamról ez nem mindig mondható el), de ez a „nyelv” állandóan tovább fejlődik. Nem utolsó sorban a rádió és a televízió terjeszti. „Kellene egy csini ruci szilvire” — hallottam nemrég a tévében (azaz egy csinos ruha szilveszterre). „Ez meglepi lesz” — mondja egy népszerű vetélkedő játékvezetője. Egy zongorázni tanuló gyerektől (aki következetesen a zongora, zongorázik alakokat használta), a műsorvezető megkérdezte: „Szeretsz

zongizni?” A rádióban (az előbbi példa is onnan való) szó volt egy gombából készített kolbászról. A mintegy 3 perces beszélgetés végén a riporter már elnevezte „vegikolbi”-nak. Megjelent a „sztracsatella” nevű fagylalt, azonnal „sztracsifagyí” lett belőle. Talán a legjobb szerzemények a „légyszi” (légy szíves helyett) vagy a „kicsinyítések kicsinyítései” a „bocsika”, „köszike”, „nyugika”.

A naponta hallható példáknak csak egy részét említettem. Tény, hogy ez a „nyelvújítás”, úgy tűnik, megállíthatatlan, hiszen a gyakorlatban minden értelmes szót lehet kicsinyíteni. Minden épkézláb, értelmes magyar szót!

A jelenség okát nehéz tetten érni. Talán divat, hóbort, nyelvi közöny, nyegleség, de mindenképpen szerepet játszik benne az egyénieskedés, a játszi szóalkotás eltúlzása, a „jópofáskodásra” való törekvés. Tény, hogy elsősorban a fiatalok körében terjed, de az idősebbek is élnek vele. Ennek okára már könnyebb a magyarázat. Nem akarnak „lemaradni” a fiatalok mögött, utánozzák őket a beszédben is, hogy ezzel is fiatalosabbnak tünjenek, hogy igazolják „beleválóságukat”. Pedig inkább nevetséges, ha egy nagymama vagy nagypapa unokáját kézen fogva, így beszél a boltban: „Kérek egy sütit az uncsimnak uzsira, mert megyünk az oviba”. (Magam hallottam ilyesféle mondatot nemrég Budapesten egy idős asszony szájából). Talán az említett rádióriportokban is ezért „tisztelték meg” ilyen beszéddel a fiatal riportalányokat.

Ha a szülő (nagyszülő, felnőtt, rokon) így beszél a gyerekekkel, természetes, hogy annak szókinccse is így fog alakulni, ráadásul a felnőttek már egymás között is így beszélnek. Deme László nyelvész professzor szavait idézve: „A gyermeket nem föl-emeljük, hanem négykézlábra ereszkedünk melléje.”

Az anyanyelvünk épségét — és szépségét, gazdagságát — veszélyeztető nyelvi jelenségeket szinte a végtelenségig lehetne sorolni, bírálni, de ezúttal csak néhány igen elterjedt hibára, kórosnak is mondható nyelvi divatra hívtam föl a figyelmet.

Sántha Attila

(1968 —)

MIÉRT (H)ÉG A TŰZ?

(Bepillantás az idők mélyébe:
a hév és az ég szavak kapcsolatáról)

Totyog a lányom a kályha felé, s így inti őt édesanyám: „vigyázz, mert hél!”, azaz vigyázz, mert forró (a kályha).

A *hé(v)*, *hő* szokatlan melléknévi, hangulatfestő, már szinte indulatszói szerepén meghökkenve, kutatni kezdek a szó után, íme, mire jutottam.

Megőrzött régiség

Az Új Magyar Tájszótár a *hő* címszó alatt a *hé* melléknévet a következő helyekről adatolja: Felsőőr vidékén, a délnyugat-erdélyi Csombordon, a barcasági Halmágyon, a csángóföldi Szabófalván és Szakaturán, a székelyföldi Csíkmenaságon. Ehhez jön hozzá a szó édesanyámtól adatolt kézdiszéki használata. Udvarhelyi ismerőseimtől megtudtam, hogy a Nyikó és a Homoród mentén is *hőnek*, illetve *hének* mondják a forró kályhát.

Hogy ezeken a helyeken megőrzött régiségről van szó, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy még akár a XIX. század közepén is íróink minden további nélkül használták a *hé(v)*, *hő* szavunkat melléknévi szerepben: „Harmat-arca hő napon ég” (Arany János), „Harsogjanak szent, bátor zengzetek, Míg minden szemből hő könnyek ömölnek” (Tóth Árpád), „A legjobb a nap volt, az arany / ragyogás a nyár hő napjaiban (Szabó Lőrinc).

A Hévíz, Hejő, Héjaszó típusú helyneveinkben is a „a *hé, hév* ’forró, meleg’ képzetlen melléknév” van jelen¹.

Főnév, melléknév, esetleg egyéb?

Azt már az elején megállapíthatjuk, hogy a *hő, hé, hév* szavunk két jelentéssel bír 1.) ’forróság, melegség’ (főnév), 2.) forró, meleg (melléknév). Elsősorban a helynevek nyelvtörténeti adatai azt mutatják, hogy az elsődleges a melléknévi szerep volt: „*hő* (~ *hév*) – *Hájó* ~ *Hév-jó* 1249: *Henyo, Hejő* ~ *Hév-jó* [1200 k.]/896-ra: *Henyou, Hejő-tő* ~ *Hév-jó-tő* 1261/271: *Heuiotheu, Hejő vize* ~ *Hév-jó vize* 1261/271: *Hemouize*.”² (Hévjó: meleg patak)

Főnévi szerepben kezdetben szavunk az ómagyar korban csak a -ség képzővel társítva szerepel: „hévsége, 1372 u./1448 k.”³

Ugyanakkor az a tény, hogy már a legelső említésekkor a használók úgy érzik, hogy az -s melléknévképzővel kell aláhúzniuk a melléknévi szerepet, mint például az 1219-ben adatolt Heves helynévben, azt mutatja, hogy mintha mégis a főnévi szerep ’forróság, melegség’ lenne az elsődleges.

Ezt az ellentmondást (amelyre eddig tudtommal senki nem figyelt fel) nemigen lehet áthidalni, csak abban az esetben, ha visszatérünk egy kissé az édesanyám által mondottakhoz, a *hé* hangulatfestő, indulatszói jellegéhez.

Édesanyám szóhasználatában a „vigyázz, mert *hé!*”-ben benne van valahogy a „*hó, hő!*” ’állj!’ indulatszó és a „*hé, hej!*” ’vigyázz, nézz ide!’ hangutánzó eredetű indulatszó jelentése is.

¹Csomortáni Magdolna: Az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* és a leíró helynév-tan lehetséges interdiszciplináris kapcsolatai. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, 2008/2. szám, 81-88.

²Korai magyar helynévszótár, 1. Abaúj-Csongrád vármegye, szerk. Hoffmann István, Debrecen, 2005.

³A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, főszerk. Benkő Lóránd

Leásás az alapokig: belső szóteremtés

Hogy ezt a sok jelentést összehozzuk, játszunk egy kicsit. Játsszuk azt, hogy megégettük a kezünket. Mi az első reakciónk ilyenkor? Beszívjuk a levegőt, és önkéntelenül is egyfajta h hangot hallatunk, esetleg még a h után egy é is becsúszik a szájunkon.

Képzeliük el, hogy még őseimbek vagyunk, most születik a nyelv, azt látjuk, hogy mellettünk a másik megégette a kezét, és azt mondja, hogy h! vagy hé!

Következőkor, ha a tűz felé közeledik a gyermek, már csak azt mondom neki, hogy h! vagy hé!, ami egyben azt is jelenti, hogy vigyázz! (mert a tűz forró).

S ha a kisgyermek tovább totyog a tűz felé, akkor rákiáltok, hogy h! vagy hé!, ami azt jelenti, hogy állj már meg, ne csak vigyázz, mert megéget a tűz.

Íme hogyan áll össze a „hé” „forró”, „hó, hó!” ’állj!’ és a „hé, hej!” ’vigyázz, nézz ide!’ jelentése.

Ebben az esetben pedig magyarázatot nyerünk arra, hogy miért érezték úgy a Heves helynevet „kiötlő” őseink, hogy melléknévképzővel kell ellátniuk a hé(v) szavunkat: azért, mert annak indulatszói vagy hangutánzó eredetű indulatszói jellege (a melléknévi szerep mellett) nyilvánvaló volt számukra.

Ugyancsak az ősidőkben a szó főnévi szerepe is kialakulhatott, hisz a „hé” egyben az a valami is, ami fájdalmat okoz nekünk — ám ez a jelentése az ómagyar kor elején már nem él.

A különféle magánhangzók hozzáadása által a jelentéshasadásnak törvényszerűen be kell következnie, egyszerűen azért, hogy a sokfajta jelentést pontosan lehessen kifejezni.

Mindez azt jelenti, hogy hó, hé, hév szavunk nem ismeretlen eredetű, hanem belső szóteremtéssel jött létre.

Mások is „héznek”

Ám nemcsak a magyarban, hanem számos más nyelvben is szintén a h hanghoz kötődik a hőség megnevezése. A hőség, forróság jelentésének megnevezése más nyelv esetében is ugyanígy alakulhatott ki, mint a magyarban, mivel a tűz érintésére adott reflexszünk (a levegő beszívása) univerzális. Hogy csak pár példát említsék: indogermán nyelvek: régi angol: hætu, hæto, a proto-germán *khaitin-ből, régi fríz hete, germán hitze, gót heito stb.⁴ A Czuczor—Fogarasi-féle szótár további egyezésekre hívja fel a figyelmet: „megvan az erős lehellést jelentő h, a sínai hín [calidum; assare], német heisz, Hitze, svéd het, dán hed, heed, angol hot stb. szókban is”.

(H)ég

Szemantikailag ugyancsak a forróság tárgyköréhez tartozik az „ég” ’lángol’ igénk, melyről az etimológiai szótáraink azt állítják, hogy „ősi, finnugor kori szó” (igaz, hangtanilag bizonytalan származtatással). Jómagam úgy gondolom, hogy a hé, hév, hő ’forró, meleg’ szavunk egyszerű továbbképzése állhat fenn, méghozzá azzal a -g gyakorító igeképzővel — ugyanúgy, mint a zúg, zeng, kacag, ballag ősi szavainkban is. Ebben az esetben a szó értelme valahogy így alakulhat: ’hőt ad ki gyakran’, azaz ’lángol’.

Mivel az „ég” szónak (vagy ha nem is annak, a fogalom megnevezésének) szükségszerűen nagyon régen, még az ősidőkben kellett megszületnie, nézzük, mennyire alakulhatott az ki a „hé” + -g gyakorító igeképzőből.

A -g képzőnk ősi régiségéhez nem fér kétség, magyar etimológiai szótáraink azt a finnugor korig vezetik vissza, az

⁴<http://www.etymonline.com> — Online Etymology Dictionary, amely az angol etimológiai szótárak kompilációja

Uralisches etimologisches Wörterbuch⁵ pedig egészen az uráli korig. Révay Valéria így foglalja össze a -g gyakorító igeképző történetét:

„Ez a mind a mai napig termékeny gyakorító képzőnk főleg hangutánzó és hangulatfestő szavakhoz járul (Bartha 26).

Uráli koriak: *csorog* (**cor3* 40), *irg*-(*alogn*) **irgal*- < **jorgal* (altung. *jargal*-, **jorgot* 108–9), *farag* (**par3*⁷ 357), *fig* (**pñn3*-); ez utóbbiban a -g esetleg inetimologikus is lehet (413) és a *mozog* (**mñnc3* ~ *mñc3* 291).

Finnugor koriak: *csillog*, ?*sajog* (**cñlkñ*- ~ *cólk3*- 46), *forog* (**pñrk3*- (**pñrf3*-) 414), *lebeg*-, *libeg*-(**lemp3*- (**lämp3*-) 245), *lóg* (**loee*- 251), *részeg* (**renc3*- (**rec3*- 421–2).

Ugor koriak: *buzog* (**pñs3*- (**pñc3*-) 881, *szorog*-(**sar3* 885) (szorgalom).”⁶

Úgy gondolom, ha az uráli korig (i. e. III. évezred) visszajutottunk létezésének bizonyításában, semmi akadálya nincsen annak, hogy elviekben az „ég” szóban a -g gyakorító igeképzőt lássuk.

Szókezdő h hang — eltűnhetett-e?

Amit még feltétlenül tárgyalnunk kell, az a szókezdő h hang eltűnésének kérdése — ám erre megnyugtató igenlő vagy tagadó választ nem hinném, hogy valaha is adhatunk. Ugyanis fogalmunk nincsen, milyen szabályok alapján változott a nyelv az idők kezdetén. Jelenleg összes tudásunk az uráli korig megy vissza, és az uráli nyelvcsalád közös szavainak összehasonlításából következtették ki a tudósok a változási szabályszerűségeket. A hé (hév, hő) szavunk egyedül áll az uráli nyelvcsaládban, és (amint próbáltam bizonyítani) ősisége talán az emberi be-

⁵Szerk. Rédei Károly, Bp. 1986.

⁶Révay Valéria: Ősi képzett szavaink. In: Magyar Nyelvjárások (a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem évkönyve), 1996.

széd kezdetére megy vissza, olyan távoli időbe, amelybe nem látunk bele.

(Itt jegyzem meg, elméletem nem állja meg a helyét egy egységes uráli ősnylvet feltételező elképzelésben — ám érzésem szerint ma már alig akad bárki, aki az uráli ősnylvet nem csupán hasznos elméleti konstruktumként kezeli, hanem valóságos népet és nyelvet is elképzel melléje).

Az uráli korban nemigen tudjuk adatolni a szókezdő h hang (illetve annak variánsainak) eltűnését — ám ez a kor (már) nem releváns a kérdésben, hisz az ég szavunk minden bizonnyal jóval korábban keletkezett.

Már a kisebbik lányom is totyog a kályha felé

Amíg megtudjuk egyszer (vagy sem), miért (h)ég a láng, addig totyog már a kisebbik lányom, Dorottya is a kályha felé, s most én mondom neki, s velem az összes őseim, hogy „vigyázz, mert hé!”.

Ha egyébre nem is, de arra talán jó volt ez a kutakodásom, hogy jobban figyeljek nagyapáink szavaira, nem mintha olyan fontosat mondanának, hanem mert egy-egy szavukban az idő feneketlen kútja nyílik meg.

Matekovits Mihály

(1946 —)

**DR. BRAUCH MAGDA
LAUDÁCIÓJA**

„A szülőfölkék mindig várnak, akár egy-egy erdélyi kukoricában, a világra szóló Európákra romló szemmel, elvásott pennákkal és tüdőkkal. Mert eszmélni, emlékezni engednek bennük. S az emlék, az anyanyelv visszasütő fellegeibe hurkolózva, eleitől fogva több, mint az álom.”

Lászlóffy Aladár: Epitáfium

Temesvárott született, Aradon él. Tanított Kisiratoson, aradi iskolákban, az Aradi Pedagógiai Líceumban román osztályokban magyart idegen nyelvként, volt újságíró, most órái vannak az aradi Egyetemen, nyelvész, verselemző, sajtómunkatárs, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének, az Anyanyelvápoló Magyarországi Szövetségnek tagja.

Gondolatok: azt hittem, könnyű lesz Brauch Magdát laudálni, mert sokat tett. És sokszor. De nem könnyű. Mert sokat tett és sokszor. Nem költő, nem festő, de még csak nem is zeneszerző. Nyelvművelő — tehát egyszerre költő, festő és zeneszerző. Napszámos, aki kapál a nyelvi burjánokban, építő, aki pallérozza az édesanyánktól tanultakat, harangozó — bimm, bamm, baj van, ne így, ne úgy, szebben, jobban.

Aradra került, s itt is maradt. Nem vágyott Kolozsvárra, Budapestre vagy más nyelvi centrumba, itthon maradt, mert itt érezte szükségesnek, hasznosnak magát. Kisiskolában, közép-

fokú oktatásban, a mindenkori aradi napilapban. Nyelv művelő sorozatának írásait tízezernél is többen olvasták egy-egy lapszámban, mert nem magas röptű tudományt adott át, hanem a beszélt nyelv használatában segítette az olvasókat. Sokszor még azokat is, akik anyanyelvüket napi rendszerességgel, szakmájukban használják. Nyelv művelő írásai kötetben olyan címmel jelentek meg, mint *Közös anyanyelvünkért, Beszélni kell!, Magyarról magyarra, Nyelvi illem Aradon és környékén*, hogy csak néhányat említsek. Dr. Brauch Magdának kijutott a hivatalos elismerés is, hiszen 1999-ben és 2000-ben díjat nyert a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának anyanyelvi pályázatán.

Gondolatok: most egy nagyot, okosat és szépet kellene mondanom. Köszönni szerénységét, értékelni munkáit, egész életművét, gyermekekkel, felnőttekkel, magyarokkal, románokkal, kezdő és haladó tollforgatókkal, vélt írókkal, amatőr szavalókkal és színjátszókkal. Brauch Magda nem korhol, nem szid és nem kiabál. Pedig néha tehetné. Sütő András mondatja az *Álomkommandó*-ban: „drámát nem írni kell, hanem megakadályozni!”. S ha anyanyelvünk taposása dráma, akkor e szerint kell tennünk.

Végezetül hangozzon el dr. Brauch Magda, magyar nyelv- és irodalom szakos tanár ars poeticája: „A mi tájainkon, kisebbségben és szórványban, ahol az anyaországból áradó hibaözön mellett az állandó román nyelvi befolyással is számolni kell, az anyanyelv magát a megmaradást jelenti. Ilyen helyzetben a szélmalomokkal is vállalni kell a harcot.”

Tisztelt ünneplő közösség, erdélyi, partiumi, máramarosi, bánsági, bukaresti és anyaországi nemzettársaim, bízzanak benne, hogy Maros parti városunkban, néhány méterre Zala György Szabadság-szobrától, a Csiky Gergelyről elnevezett iskola szomszédságában, a *Nyugati Jelen* napilap dísztermében, a Nyelvapolók 2008-as Sütő András díját méltó személy, arra érdemes személyiség kapja.

Arad, 2008. április 11.

*Kritika,
sajtó- és
irodalomtörténet*

Pomogáts Béla

(1934 —)

AZ ÖNISMERET MŰHELYEI II.

ERDÉLYI EMLÉKIRATOK

A magyar elbeszélő irodalom egyik, hagyományban gazdag változata (miként ez természetesen irodalomtörténeti közhely) Erdélyben keletkezett a 17-18. század viharai között. Börtönviselt államférfiak, megcsalatott gondolkodók, magányba szorult remetek számoltak be sorsukról, adták elő életük magyarázatát és „mentségét”. Kemény János, a rabságba jutott fejedelem, Bethlen Miklós, a bukott diplomata, Tótfalusi Kis Miklós, a cselszövés áldozatául esett tudós nyomdász, Árva Bethlen Kata, a világtól elfordult nagyasszony és Apor Péter, a változó időkön zsörtölődő idős államférfi vetették meg az emlékirat-műfaj alapjait. E műfajnak azóta is kitüntetett szerep jutott az erdélyi magyar prózában, a magyar nemzeti elbeszélő irodalom hagyományai között. A változó sors, a viharos történelem ugyanis mindig gondoskodott arról, hogy a számadásra készülőeknek legyen miről beszélniök. A 19. és 20. században is virágzott a memoár műfaja: előbb Bölöni Farkas Sándor, Teleki Sándor, Pálffy János, Deák Farkas és Koós Ferenc, majd a két világháború között Bánffy Miklós, Ligeti Ernő, Szántó György és Kuncz Aladár írta meg a maga emlékiratát. Mert hiszen ki tagadná, hogy az *Emlékeimből*, a *Súly alatt a pálma*, a *Fekete éveim* és a *Fekete kolostor*, mindegyik a maga módján, az erdélyi memoár-irodalom hagyományait követi?

A műfaj szerepe és sorsa a második világháború után is folyamatos maradt. Megújulását Lám Béla *A körön kívül* (1967) és

Halász Gyula *A századik év küszöbén* (1967) című önéletírása jelentette be, még korábban Balogh Edgár emlékezéseinek első része, a *Hét próba* (1965), amely a szlovákiai Sarló mozgalom történetét dolgozta fel. Őket követve sorra jelentek meg az emlékiratok, neves íróknak: Bartalis Jánosnak, Kacsó Sándornak, Kemény Jánosnak, Szemlér Ferencnek és Szentimrei Jenőnek a művei, az erdélyi magyar közélet veterán harcosainak, Antal Dánielnek (*Család és szolgálat*, 1971), Demeter Jánosnak (*Századunk sodrában*, 1975), Kovács Istvánnak (*Vasvirág*, 1970, *Igazság nékiünk a cél*, 1973, *Emlékezetes őszi*, 1977) és Veress Pálnak (*Kalapács, könyv, muzsika*, 1972, *Vallatás, vád, küzdelem*, 1974, *Holnap indulok hozzád*, 1977, *Vajúdó évek, sorsdöntő napok*, 1981) önéletrajzi írásai, illetve a magyar művészeti élet jeles képviselőinek, Karácsony Emmynek (*Virághegy*, 1974), Mikola Andrásnak (*Színek és fények*, 1972) és Nagy Albertnek (*Rózsika édes*, 1975) emlékezései. A műfajt gazdagította Tamási Áron öccse, Tamási Gáspár *Vadon nőtt gyöngyvirág* (1970), továbbá két széki asszony: Győri Klára *Kiszáradt az én örömem zöld fája* (1975) és Kocsis Rózsi *Megszépült szegénység* (1988) című önéletrajzai, valamint Lázár Mária grófnő *Jó volt élni* (1999) című memoárja, amely az erdélyi arisztokrácia életébe engedett betekintést. A későbbiekben Balogh Edgár folytatta önéletírását, és az olvasók elé kerültek Méliusz József és Nagy István önéletrajzi feljegyzései is.

Tamási Gáspár emlékezéseinél egy pillanatra meg kell állnunk: a *Vadon nőtt gyöngyvirág* jóformán meglepetésként érte az erdélyi (és a magyarországi) olvasót, a szülőfalujában: Farkaslakán élő parasztembert sokan ismerték (felkeresték a messzi tájakról érkező zarándokok is), de végül is Kányádi Sándor vette rá a híres író öccsét, hogy vesse papírra visszaemlékezéseit — ő adta ezek címét is, és az ő bevezetése ajánlotta Tamási Gáspár művét az olvasó figyelmébe: „a név és vér szerinti rokonságon túlmenően a szó szerinti rokonság, az egyazon szavak hasonló észjárásra valló egymáshoz illesztése is indokolja a nagy íróra való hivatkozást. Mégse gondoljon senki valami halovány utánzengőre, aki nagy-

nevű bátyja árnyékában s annak morzsáiból élődne. A szavak s fűzési módjuk rokonsága is vérségi. Nem egyszerűen valamiféle adalék vagy éppen kuriózum ez a könyv. Bár effajta haszna is van. S mint ilyen, meggyőződésem, hogy nélkülözhetetlen lesz a Tamási Áronnal foglalkozó életrajzírók, irodalomtörténészek, stílusbúvárok számára s az érdeklődő olvasó Tamási-képe is hitelesebbé, gazdagabbá válik majd ezektől az emléksoroktól; mindannyian elgyönyörködhetünk Ábel és Móra s a többi Tamási-hős mondhatnám születés előtti hétköznapi életében és nyelvi kincsük természetes előfordulási formáiban.”¹ A nevezetes testvér észjárására és előadásmódjára emlékeztető élettörténet a kicsiny székel falusi közösség köznapi világát mutatja be, a mezei munka és a ritka ünneplés emlékeit. Ez a „magától értődő” természetesség szerezte meg a széles körű olvasóközönség rokonszenvét — még a nyugati magyarok között is, erről az emigrációban tevékenykedő Illyés Elemér beszélt: „A köznapok folyásában nincsenek különösebb kitérők, a lét értelmét a család és a mindennapi munka megszokott, immár kanonizált ritmusa határozza meg. Kis örömek és bánatok váltakoznak egy természetes, az erkölcsi igazsághoz csökönyösen ragaszkodó, öngunyoros, derűs életbölcseesség mérlegén, ahol a gondolat mindig a szülőföldről való határtalan ragaszkodás körül forog.”² Kántor Lajos pedig egyenesen Móricz Zsigmond nevezetes regényével (*A boldog emberrel*) vetette össze, némi kritikával, az emlékiratot: „Egy székel »boldog ember«, a farkaslaki Joó György életét olvashatjuk a *Vadon nőtt gyöngyvirágban* (de a Móricz Zsigmond-i beavatkozásnak köszönhető arányosság híján) — a »gyöngyvirág« így tulajdonképpen kívül reked e könyvön.”³

A klasszikus erdélyi emlékiratnak megvannak a maga irodalomszociológiai és formatörténeti hagyományai. Általában akkor készültek ezek az emlékiratok, amidőn szerzőjük már megvált attól a szereptől, amelyet betöltött az erdélyi társadalomban, a közélet harcaiban. Formájuk ezért az utólagos számvetés, a jövőnek vagy Istennek szóló vallomás. Az emlékező

mintegy végső számadásra készül, életének és cselekedeteinek „mentségét” kívánja papírra vetni. Nem azért, hogy igazolja magát a közvélemény, a világ vagy a jövő előtt. „...én ezt nem a haszontalan hírnek, névnek viszketeges kívánságából cselekszem — írta Bethlen Miklós önéletírásának bevezető fejezetében —, [...] mit használ énnékem, kiváltképpen holtom után, ha valaki az én életemet tudja, és ha jól szól is róla; viszont mit árt, ha nem tudja, vagy rosszul szól is róla?”²⁴ Az írói munka nem a dicsőséget célozza meg, hanem a sorsot és a pályát zárja le, mindazonáltal van közösségi feladata is, az utódoknak szolgál tanulság és eligazítás gyanánt: a családnak, a barátoknak, a hitfelekezetnek. A régi emlékiratokban megidézett történelem az utódokat akarta felvilágosítani, eligazítani. Ebben a szándékban a magyar memoár- és naplóirodalom legújabb korszaka is osztozik: az írók és közéleti emberek egyrészt maguk is „mentségnek” tekintik mindazt, amit papírra vetettek, tetteiket és választásaikat világítják meg, azt, hogy miért kellett úgy cselekedniök, ahogy cselekedtek a közép- és kelet-európai történelem elmúlt közel egy évszázadának fordulatos eseményei és szigorú kényszerűségei között. Jelen voltak a történelemben, vagy csak elszenvetdtek a történelem szüntelen drámai eseményeit, engedtek kényszerűségeinek — ennek a történelmi jelenlétnek a körülményeire és következményeire keresnek magyarázatot. De általában nem a „mentség” foglalkoztatja őket, semmiképpen sem az önigazolás. Többnyire nem a múltat akarják dicsfénybe fonni vagy mentegetni, Bethlen Miklóshoz hasonlóan ők sem hírnevüket készülnek gyarapítani. Inkább azon fáradoznak, hogy a lezárult két emberöltő történelmi tanulságait vonják le, most már nemcsak a család, a barátok, az eklézsia számára, mint a régiek, hanem egy tágasabb közösségnek: az erdélyi magyarságnak, az egész nemzetnek. Azokat a tanulságokat, amelyek a nemzetiségi életet és fennmaradást, a magyar—román együttélést, a Duna-völgyi népek szövevényes és nagyon is ellentétekkel terhelt kapcsolatait érintik; a nem-

zetiségi sors és a kelet-közép-európai történelem nagy tanulságait. E tanulságoknak a felderítése és megfogalmazása szabja meg a mögöttünk álló évtizedek erdélyi magyar memoár-irodalmának feladatait.

A memoár-irodalom jelene persze nemcsak szociológiájában és moráljában kötődik a klasszikus hagyományokhoz, hanem irodalmi formáiban is. Az önéletírás szervezője a múlt idő, az egymásra épülő események sorozata is. Kompozíciója így azt az elvet követi, amelyet Halász Gábor *Az újabb regényről* című tanulmányában, szemben a 19. századi regény „koncentrikus” szerkezetével, „lineáris” rendnek nevezett.⁵ Olyan regényről, tágabb értelemben olyan elbeszélő műről van szó, amelynek belső arányait nem a hősök cselekvése és e cselekvések társadalmi, illetve lélektani motívumrendszerének felkutatása hozza létre, hanem az egymás után leírt események és életjelenségek időrendbe szedett sorozata. Ez a műfaj elsősorban panorámát kínál, egy korszak változatos életét és egy ember változó sorsát mutatja be, és ezért az epikus anyag megtűri, sőt megköveteli a kitérőket, a kommentárokat. Az előadást hol a személyes valóság, hol a politikus szenvedély, hol az értekező tárgyilagosság szövi át. Vannak írók, például Kolozsvári Grandpierre Emil, akik a magyar próza természetes karakterét látják ennek a memoár-irodalomnak a hagyományaiban, a „lineáris” előadásban s abban, hogy a cselekmény zárt körét minduntalan megszakítják a dokumentatív és kommentatív elemek.⁶

Ha elfogadjuk ezt a gondolatot, és az önéletírást a magyar (sőt a kelet-közép-európai) elbeszélő irodalom jellegzetes műfajának tekintjük, azt is meg kell állapítanunk, hogy az erdélyi magyar prózának az a felvirágzása, amelyet a hatvanas évek második fele hozott, részben szintén az emlékiratokban jelentkezett. Az erdélyi magyar regény, legjobb eredményeiben, Sütő András, Méliusz József, Szemlér Ferenc, Szabó Gyula, Szilágyi István, Pusztai János, Bálint Tibor, Bodor Ádám, Köntös-Szabó Zoltán és mások műveiben, amúgy is „valóságirodalom”; a dokumentá-

ciót, a szociográfiát, a memoárt használja fel epikus szervező elv gyanánt. Miért ne mondhatnók vajon azt, hogy Nagy István, Méliusz József, Kacsó Sándor, Szentimrei Jenő és a többiek önéletírásai ennek a megújuló regényirodalomnak alkották az egyik, nem is jelentéktelen fejezetét? Az önéletírásokból a nemzeti irodalom kialakulása és fejlődése is megismerhető, sőt lévén, hogy az erdélyi magyar irodalom történetét csak néhány részletében dolgozta fel a szakirodalom, ezek az emlékiratok pótolták a késlekedő vagy részlegesen működő históriát. Bartalis János, Kacsó Sándor, Kemény János, Szemlér Ferenc, Szentimrei Jenő memoárjai a „hőskort” idézték fel, azokat a feltételeket és küzdelmeket ábrázolják, amelyek között az erdélyi magyar irodalom létrejött, ezeknek a műveknek a maguk személyes és művészi kvalitásai mellett így irodalom-történetírói értéke van.

Vállalkozásuk célja az volt, hogy tanúságot tegyenek egy lezárt történelmi korszak eredményeiről és törekvéseiről. Szemlér Ferenc Szüle István 18. századi brassói prédikátor (akinek alakját különben *A mirigy esztendeje* című regényében mintázta meg) egy levelét idézte a tanúvallomás kényszeréről és felelősségéről: „Emlékezzünk meg hát legalább mi azon dolgokról, amikről soha ez világon nem szól majd senki, ha az mi szánkat betömte a föld pora!”⁷ Az idézett szöveg elégikus közérzetet sugallt, holott az emlékezéseket inkább a számadás és a tanúság vágya fűtötte, Szemlér Ferencet is, aki *Személyes ügy* című, önéletrajzi emlékeket felidéző könyvének bevezetőjében a visszaemlékezés közösségi hasznáról beszélt: „A vallomás kényszere kormányozza gondolataimat. Bizonytalan érzések sugallatára olyasmiket képzelek, mintha ebből a számtalan összetevő folytán, de mégis saját törvényei szerint kialakult érzésrendszerből és gondolatvilágból mások előtt eddig ismeretlen jelenségek törvényeit tudnám elővillantani. A lézerhez hasonlóan keskeny, de éppen olyan sugárnyaláb fényénél pedig távoli tényeket és külső tárgyakat is jobban szemügyre lehet venni.”⁸

Az emlékezet „lézere” először is az erdélyi magyar irodalom megszületésének feltételeit világította be. Az irodalomalapítás történetét nagyjából ismerjük a szakirodalom munkáiból (főként Ligeti Ernő, Tolnai Gábor, Vita Zsigmond, Kovács János és Varró János könyveiből, tanulmányaiból). Tudjuk, hogy milyen történelmi kényszerűségek nyomán alakult ki az önálló nemzetiségi irodalom, ismerjük az első folyóiratok, könyvkiadók és irodalmi társaságok történetét, az irodalmi élet eseményeit és küzdelmeit. Mindez azonban csak külső képe valaminek. A nemzetiségi irodalom létrejöttének társadalom-lélektani és morális körülményeit korábban alig mérte fel az irodalom és a kutatás, pedig a húszas évek erdélyi magyar irodalma mégsem születhetett meg a semmiből! Azok az írók és közéleti egyéniségek, akik létrehozták ezt az irodalmat, ennek a művelődésnek az intézményeit, szinte készenlétben várták a történelmi feladatot, a megbízatást, a küldetést. Az erdélyi magyarságban, úgy tetszik, voltak olyan közösségi és erkölcsi energiák, amelyek mozgásba lendültek az idők hívó szavára. A színre lépő irodalomalapító nemzedék tettekkel felelt a nemzetiségi tömegek alig megfogalmazott igényeire. Az emlékezet „lézersugara” ennek a közösségi morálnak és hivatástudatnak a születésére világít rá, maga az irodalomalapító nemzedék tesz tanúvallomást egy történelmi vállalkozás körülményeiről, gondjairól és sikereiről.

Szentimrei Jenő, Kemény János, Bartalis János és Kacsó Sándor emlékiratai az erdélyi magyar irodalom születésének emberi „háttérét” mutatták be, azt a folyamatot, amelynek sodrában az egykori katonatiszt, nagybirtokos, tanár és újságíró a nemzetiségi irodalom áldozatos munkása és szervezője lett, egyszersmind rávilágítottak a vállalt szerep társadalmi és történeti körülményeire. Az erdélyi magyar irodalom kialakulásában elsősorban az ott élő magyar társadalom középrétegeinek volt szerepe (a munkás- és parasztrétegek írói majd a harmincas években, az „erdélyiség fordulója” után kaptak vezető szerepet). E középrétegek művelődés-

politikai súlyát jelezte, hogy a születő nemzetiségi irodalomban a tanárok (Áprily Lajos, Bartalis János, Molter Károly, Berde Mária), az újságírók (Ligeti Ernő, Kuncz Aladár, Tabéry Géza, Szentimrei Jenő, Kacsó Gábor, Nyirő József), a lelkészek (Makkai Sándor, Szombati Szabó István, Balázs Ferenc), az ügyvédek (Karácsony Benő), a mérnökök (Kós Károly), az orvosok (Bárd Oszkár) és a megyei tisztviselők (Tompai László), tehát az értelmiségiek töltötték be irányító szerepet. Neveltetése és műveltsége folytán ehhez a liberális hajlamú polgári értelmiséghez tartozott a nagybirtokos arisztokrata Kemény János is, akinek gondolkodása, életstílusa inkább értelmiségi volt, mint arisztokratikus. (Valójában csak Bánffy Miklós képviselte az arisztokrácia szokásos konzervatív világnézetét és nagyvilági életstílusát.)

Az erdélyi magyar értelmiségnek, általában a középrétegeknek megvoltak a maguk progresszív-liberális hagyományai, ezek a hagyományok éledtek újjá és teljesedtek ki a nemzetiségi sorsvállalásban, az irodalomszervezés áldozatos küzdelmeiben. A történelmi örökség és a korszerű feladat együtt hozta létre azt a közéleti és morális szerepet, amelyet az erdélyi magyar értelmiség legjobbjai töltöttek be a húszas évek elejétől kezdve az erdélyi magyar irodalomban és közéletben. A hatvanas évek emlékiratirodalma, amely általában az irodalomszervezés és ezzel együtt a kisebbségi önvédelem krónikáját adja, ezért nem egyszerűen személyes beszámoló, hanem közéleti és közösségi krónika (amilyen a 17-18. századi erdélyi memoár-irodalom volt). Így Szentimrei Jenő *Városok, emberek* (1973) című munkája, amely azt mutatja be, hogy „küsmödi és bözödjúfalusi” Kováts Ferenc csendőrszázados fiából, aki maga is a Monarchia hivatásos katonatisztjeként kezdte pályáját, miként lesz az erdélyi magyar irodalom (és az erdélyi magyar demokrácia) áldozatos harcosa. Apjától örökölt előkelő nevét olyan névre cserélte fel, amely nagyapja szülőfalujára emlékeztetett, a névváltoztatásnak különben jelképes értelme volt, az író mintegy általa „csatolta vissza” magát a nagyapai örökséghez, a 48-as

Erdély demokratikus hagyományaihoz. Az emlékirat ilyen módon az írói személyiség kialakulását beszélte el.

Kemény János önéletírásából, a *Kakukkfiókákból* (1972) bontakozik ki a „hőskorszak” íróegyeniségének második változata. A vécsi báró igazán az erdélyi mágnásvilághoz tartozott; egyenes ági őse a szerencsétlen sorsú Kemény János fejedelem, rokonai főispánok, titkos tanácsosok. Csakhogy neki is megvoltak a maga liberális-progresszív családi hagyományai. Szépapja Káli Nagy Lázár, az első magyar kőszínház első igazgatója volt. Nagyapja, Kemény Ödön, magányos vidéki gazdálkodó, irodalmár és természettudós, ellenzéki és republikánus, aki nyolcvanéves korában is fogékony olvasónak bizonyult: Adyért és Móriczért lelkesedett. Apját, Kemény Istvánt Amerikába száműzte a gazdag rokonság, amerikai elvált asszonyt vett feleségül, maga Kemény János is Pittsburgban született. A rendhagyó származás határozta volna meg később progresszív szerepét, vagy inkább a neveltetés és az írói indulás, az, hogy Kolozsvárott a liberális szellemű református kollégium diákja volt, s hogy fiatal íróként a „Tizenegyek” (Tamási Áron, Kacsó Sándor, Balázs Ferenc, Jancsó Béla és társaik) lázadó közösségében jelentkezett? Tény mindenesetre, hogy Kemény János, miután hatalmas vagyont örökölt, a születő nemzetiségi irodalom áldozatos maecenása lett, marosvécsi kastélyában minden nyáron ő hívta össze a helikoni írótalálkozót, s íróként mindvégig a társadalmi haladás és a magyar—román testvériség érdekében dolgozott. Önéletrajza (amelynek, sajnos, csak első kötete készült el a szerző váratlan halála miatt) a gyermekkort, az ifjúságot beszélte el, azokat az eseményeket, amelyeknek sodrában fejedelmek utódjából nyitott szemű és szívű, haladó szellemű értelmiségi lett.

A harmadik változatot Bartalis János *Az, aki én voltam* (1978) és Kacsó Sándor *Virág alatt, iszap fölött* (1971), *Fogy a virág, gyűl az iszap* (1974) és *Nehéz szagú iszap fölött* (1985) című könyvei mutatták be. Mindkét író székely parasztcsaládból származott, s az iskola révén emelkedett ki a kétkezi dolgozók közül (akár-

csak társuk, Tamási Áron). Mindketten tanárnak készültek, Kacsó a kolozsvári egyetemet, Bartalis a polgári iskolai tanárképzőt végezte el. Azután egyikből sem lett tanár a trianoni békekötés után. (Bartalis a harmincas években Magyarországon tanároskodott néhány éven át.) Kacsó Sándor újságírónak állt, előbb a Keleti Újságnál, aztán az Újságnál, végül a Brassói Lapoknál dolgozott. Bartalis pedig visszavonult egy kis Dobokamegyei faluba, Alsókosályra, hogy paraszti munkával keresse meg családjá mindennapi kenyerét. Mindketten őrizték és becsülték a székely nép közösségi érzését, népi hagyományait. Ezek a hagyományok és ez a közösségi tudat erősítették meg sorsvállalásukat és elkötelezettségüket, midőn a nemzetiségi irodalom őrhelyeire álltak, Bartalis az Erdélyi Helikon népszerű költőjeként, Kacsó Sándor pedig a demokratikus sajtó bátor közírójaként, a *Vakvágányon* című regény szerzőjeként, az erdélyi „valóságirodalom” kezdeményezőjeként. Gondolkodásuk és szerepük kialakulását beszélték el önéletríásaikban.

A *Virág alatt, iszap fölött* azt mutatta be, hogy a tanári pályára készülő székely parasztfiú hogyan talált hivatást az újságírásban és az irodalomban. Hogy a nagy történelmi változás után születő nemzetiségi közélet milyen igényeket támasztott és milyen feladatokat adott. Kacsó Sándor emlékezéseinek második kötete: a *Fogy a virág, gyűl az iszap* már az erdélyi magyarság kialakuló életéről és művelődéséről számolt be, a növekvő gondok és fogyatkozó hitek köznapjairól. Egy évtized (1927–1937) alatt rengeteg sérelmet, összetűzést és megalkuvást tapasztalt, különös erő, türelem és hivatástudat kellett ahhoz, hogy ne fáradjon bele a sziszifuszoknak való küzdelembe és perekbe. Nem hivalkodott vele, de bírta okossággal és felelősséggel ezeket a küzdelmeket. Nemcsak a nemzetiség: az emberség szolgáltatának tekintette állandó erőfeszítéseit, a kisebbségi lét legnagyobb tanulságát: a kölcsönös megértés igényét szűrte ki a köznapok harcaiból.

Szemlér Ferenc már a „második” romániai magyar nemzedék fia volt, a nemzetiségi életben nevelkedett, a bukaresti egyetemen tanult. Ez a nemzedék már a kisebbségi élet lehetőségeit és kényszerűségeit élte át, eszményeit és eszméletét a romániai valóság határozta meg. Ezért is lehetett éppen ennek a generációnak a feladata, hogy az „erdélyiség fordulója” után: az első kisebbségi évtized végeztével felkutassa a romániai magyar valóságot s új programot adjon az előző nemzedék romantikus transzilvanizmusa után. Erről az átváltozásról számoltak be Szemlér Ferenc művei: a *Személyes ügy* (1975) és *Emlékezés egy sírvölgyre* (1978), valamint *Szárlátó üveg* (1979) című önéletrajzi írások. Ezek sorra idézték fel azokat a mozgalmakat és vállalkozásokat, amelyek során az új generáció, az elődök eredményei ellen lázadva, kialakította a maga baloldali szemléletét. Ezek az emlékiratok igazából magyarázatot adnak arra is, hogy az erdélyi irodalom második (1931 után fellépő) nemzedéke milyen tapasztalatok nyomán vonzódott a baloldali eszmékhez és mozgalmakhoz: mindenképpen a romániai társadalomban szerzett tapasztalataik befolyásolták ezt az orientációt.

Az erdélyi magyar emlékiratok hiteles képet adtak azokról a küzdelmekről, amelyeket az íróknak, az értelmiségnek vállalnia kellett a nemzeti kultúra folytonosságának védelmében, ugyanakkor rávilágítottak azokra a konfliktusokra és torzulásokra is, amelyek a memoárok íróinak munkásságát, különösen a hetvenes és nyolcvanas években, megterhelték. A diktatórikus politikai hatalom, ahogy erre számtalan példa akad a mögöttünk álló kelet-közép-európai évtizedekben (tehát 1989 előtt), nemcsak azt határozta meg, hogy miről nem szabad beszélni, hanem azt is, hogy miként kell kezelni, átalakítani akár a személyes emlékeket is. Két beszédes példával szeretném ezt megvilágítani: Nagy István és Méliusz József emlékirataival — az első bizonyos „áthangolásokkal”, a második a személyes megpróbáltatások fiktív térbe történő helyezésével próbált eleget tenni a hatalom követelményeinek. Mindkét író széles körű emlékhany-

got tekintett át, nemcsak a maguk személyes történetét rögzítették, hanem az erdélyi magyarság korábbi évtizedeinek a közös történetét is felelevenítették, különös tekintettel (Nagy István esetében) a két világháború közötti korszak vagy (Méliusz József esetében) az ötvenes évek eseményeire, vagyis számot vetettek az erdélyi magyarság drámai tapasztalataival. Ami már csak azért is izgalmas vállalkozásnak számított, mert az ötvenes éveknek azokat a jogtipró és embertelen intézkedéseit, amelyek az erdélyi magyar vezetőket (köztük a baloldal képviselőit) sújtották, mindenképpen a hallgatás sötét függőnye zárta el a nyilvánosság elől. Következésképp Nagy István és Méliusz József visszatekintéseinek elemi módon történelmi forrásértéke volt, és ezt az értéket az sem kérdőjelezhetette meg igazán, hogy (például Méliusz esetében) a személyes tapasztalatokról csak metaforikus formában készült beszámolót kaphatott az olvasó.

Nagy István négykötetes önéletrajza: a *Sáncalja* (1968), a *Ki a sánc alól* (1969), a *Hogyan tovább?* (1971) és a *Szemben az árral* (1974) igen nagyszabású írói vállalkozás volt, 1904-től 1944-ig dolgozta fel írójának élettörténetét és az erdélyi munkásmozgalom, elsősorban a kolozsvári kommunista szervezet küzdelmeit. Az igény mértéke és a felhalmozott életanyag gazdagsága mindenképpen Kassák Lajos önéletrajzát, az *Egy ember életét* idézi. Úgy tetszik, ennek a klasszikus munkásemlékiratnak Nagy István munkája lehetett volna az egyetlen méltó örököse. Baloldali irodalmunk nem ismer e két hatalmas és gazdag memoárhoz hasonló súlyú vállalkozást. Nagy István négy kötetét akár úgy is tekinthetjük, mint Kassák önéletrajzi művének folytatását, amely a magyar proletariátus sorsát és küzdelmét a változó időknek megfelelően nem a régi Magyarország körülményei, hanem Kelet-Közép-Európa keretei között mutatja be. Vagyis egyszerre ábrázolja a kétkezi munkások és az utódállamokban (nevezetesen Romániában) élő magyarság életét. Természetesen nemcsak az ábrázolt anyag természete változott, hanem az ábrázolást vezérlő világkép és ideológia is. Nagy

István az elkötelezett kommunista harcos nézőpontjából tekintette át az első világháború kitörése és a második befejeződése közé eső romániai és kelet-közép-európai eseményeket. Ahogy általában az ötvenes és hatvanas években tapasztalható volt, ez a nézőpont nem egyszerűen meghatározta, hanem egyzsersmind át is alakította az események bemutatását és értékelését. Nagy István is arra törekedett, hogy minél előnyösebben szemléltesse az illegális román kommunista párt mozgalomszervező (például sztrájk- és tüntetésszervező) szerepét, holott a kommunista pártnak tulajdonított befolyás akkoriban korántsem volt olyan meghatározó, mint azt a későbbi hivatalos történetírás állította. A két világháború közötti időszakban a romániai kommunista mozgalmat törvényen kívül helyezte a kormányzat, és üldözte az illegális szervezkedéseket, amelyek így nem is lehettek jelentékenyek, ráadásul, ellentétben a későbbi hivatalos történetírás által bemutatott képpel, amely a diktatórikus rendszer kialakításáért felelős pártvezetők (korábban Gheorghe Gheorghiu-Dej, később Nicolae Ceaușescu) vezető szerepét szerette volna bemutatni, a romániai kommunista mozgalomnak elsősorban kisebbségi vezetői (Erdélyben magyarok és magyar nyelvű zsidók, Besszarábiában ukránok) voltak. Különben is a munkásmozgalom nagyrészt nem a kommunisták, hanem a legálisan működő szociáldemokrácia vezetése alatt tevékenykedett.

Nagy István emlékiratai ilyen módon, ha nem mondhatjuk is azt, hogy átírták volna a történelmet, de legalábbis más hangsúlyt adtak az események mozgatóinak, a valóságot némileg eltorzítva rajzolták meg az események hátterét. Egészen más eljárással igyekezett a valóságot, mi több, a személyes tapasztalatokat átalakítani Méliusz József emlékiratainak az 1982-ben megjelent *Tranzit kávéház* című kötete. Az író kávéházas könyvei (1971-ben *Az illúziók kávéháza*, 1977-ben a *Kávéház nélkül*, 1982-ben a *Tranzit kávéház*, 1986-ban a *Napnyugati kávéház* és 1988-ban *A barátság kávéháza — tegnap* című kötetek) megfigyelések, esszészerű fejte-

getések, arcképvázlatok, személyes vallomások és memoárok révén építettek fel igen jellegzetes epikai konstrukciót. Az igen változatos epikai anyag valójában két nagyobb élménykörben rendeződött el: az irodalom és a közélet világában szerzett személyes élmények körében. Kétségtelen, hogy (a mai olvasó számára) leginkább tanulságos az, amit Méliusz a kommunista diktatúrában átélt borzalmakról tár elénk. Ennek az emberi kálváriának az ábrázolása, igaz, „álruhás” módon a *Tranzit kávéház* börtönkrónikájában található. Méliusz emlékezéseit olvasva még a láger- és börtönirodalom huszadik századi infernóinak ismeretében is meg kell döbbernünk azon, amit olvasunk. Nem is annyira a kihallgatás és a fogva tartás szörnyűségein, nem csupán a sadista találékonysággal végzett tortúrákon, a romániai börtönkazamaták pokoli körülményein, a „vizespince” gyilkos borzalmain, hanem főként a kiszolgáltatottságnak, a végső reménytelenségnek azon a totális rendszerén, amely teljesen felőrlötte, szinte megsemmisítette az emberi személyiséget. Az emberi személyiség épségét fenyegető legfőbb veszélyt bizonyára az a sajátos politikai skizofrénia okozhatta, amelyre számos elhurcolt kommunista, közöttük maga Méliusz is kényszerült. Az író maga beszélt arról az „önpusztító tévtudatról”, amely a pincebörtönökben rajta is elhatalmasodott, midőn lassanként elfogadta a hamis vádakát, és maga is bűnösnek tartotta önmagát. Bizonyára ez a mélyen pusztító hamis tudat ártott a legtöbbet. Nemcsak az emberi személyiség alapjait támadta meg, a törvénytelenségek felszámolását is megnehezítette, minthogy a gyilkosok akaratlan cinkosává tette a vétlen áldozatokat. Méliusz József lelki épségét végül is a szembeszegülés védte meg. Minél jobban függetleníteni tudta magát az öldöklő mechanizmustól, annál inkább meg tudta őrizni emberi integritását, s ennek következtében olyan kritikai álláspontot tudott kialakítani, amelyről radikálisan el tudta utasítani az ártatlanokat gyilkoló hatalmi gépezetet, ugyanakkor fenn tudta tartani ifjúságának közösségi eszményeit.

Nagy István és Méliusz József: kettejük munkássága a társadalmi és történelmi valóság irodalmi megközelítésének egy-egy kényszerű változatát mutatja. Nagy Istváné azt, hogy a kényszerű politikai fikciót miként tünteti fel az író valóságként, Méliusz Józsefé azt, hogy a valóságot miként kényszerül az író fikcióként ábrázolni. Mindkét változat a hatékony manipulációs rendszer következménye: azt mutatja, hogy az írói munkának milyen kényszerűségeket kellett elviselnie, ha meg akarta tartani a nyilvánosság lehetőségét. Egyszersmind jelzi a jelenkori olvasó előtt álló értelmezési feladatokat és ezek nehézségeit. Hasonló tanulságokkal járnak az 1989-es történelmi fordulat után megjelent memoárok is, közülük Domokos Géza (...) és Király Károly visszatekintése aratott szélesebb körben sikert. Király Károly (Dicsőszentmárton, 1930. szeptember 26.—) a bukaresti pártfőiskola újságíró szakán és a közgazdasági akadémián szerzett képezést, az ifjúsági szervezet munkatársa, területi szervezetek titkára, a gyergyói járás párttitkára, 1968 és 1973 között a Kovászna megyei pártbizottság első titkára, nemzetgyűlési képviselő, az Államtanács tagja volt. 1977-ben leváltották politikai tisztségeiből, a kisiparosok szövetségének Maros megyei elnöke, majd a marosvásárhelyi konzervgyár igazgatója lett, az állambiztonság nem csak megfigyelte, többek szerint merényletet is szervezett ellene. 1990-ben ismét politikai szerepet vállalt, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség egyik alapítója, az RMDSz háromszéki szervezetének elnöke lett, rövid ideig a bukaresti szenátus alelnöke, megszervezte a Romániai Nemzeti Kisebbségi Ligát. Emlékiratait 1995-ben Budapesten *Nyílt kártyákkal* címmel jelentette meg, munkája a romániai politikai élet belső világába enged betekintést, emellett igen őszintén tárja fel azt az utat, amely őt a diktatúra ellenfelévé tette.

Cselekvés és tanúság sugárzik az erdélyi magyar emlékiratok lapjairól, annak ellenére is, hogy, miként láttuk, ezeknek az emlékiratoknak egy részét (talán a leginkább tanulságokat kínáló részét) deformálta a diktatórikus rendszer. Az emlékező írók a tör-

ténelem tevékeny résztvevői voltak, egy nemzeti kisebbség közéletének és művelődésének szolgálatában vállaltak szerepet. Tanúvallomásuknak ezért közösségi értelme és jelentősége van; egy sajátos kelet-közép-európai emberi kollektivitás: a nemzetiség öntudatra ébredését ábrázolják, tapasztalatait és igényeit foglalják össze. Ha majd egyszer sor kerül az erdélyi magyar nemzetiség történetének megírására, bizonyára nélkülözhetetlenek lesznek ezek az emlékiratok.

Jegyzetek

1. Vadon nőtt gyöngyvirág. Emlékezés. Kányádi Sándor bevezetésével. Bukarest, 1970. 7-8. sz. 15.
2. Három magyar könyv Romániából. Irodalmi Újság 1971.
3. Farkaslaka 1922–1970. Korunk 1971. 1102-1105.
4. Önéletírása. Sajtó alá rendezte V. Windisch Éva. Budapest, 1955.
31. 5. In: Válogatott írásai. Budapest, 1959. 28-47.
6. Kolozsvári Grandpierre Emil: Küzdelem az epikával. In: Legendák nyomában. Budapest, 1959. 209-228.
7. A mirigy esztendeje. Bukarest, 1969. 70.
8. Személyes ügy. Bukarest, 1975. 5.

Barabás István

(1939 —)

**A SZÉKELY ÚTKERESŐ
AZ EGYETEMES MAGYAR
MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET RÉSZE**

Tovább — a megtalált úton

Amikor Beke Sándor 1990 áprilisában gondolt egy nagyot és *Székely Útkereső* cím alatt beindította irodalmi és művelődési havi folyóiratát, a romániai magyar sajtó berkeiben sokan fejcsóválva megmosolyogták. Kétkedők első reagálása a címre vonatkozó kérdés volt: már ismét milyen utat keresnek ezek a székelyek? Az anyagiak ennél nagyobb veszéllyel riasztottak: 1990 tavaszának zűrzavarában a papír, nyomda napról napra rohamosan drágult, a lapterjesztés teljes anarchiába fulladt, az addig lapuló, szélsőséges román sovén-nacionalizmus nyílt támadást indított a jogaiért síkra szálló magyar kisebbség ellen, és akkor ilyen körülmények között a *Székely Útkereső* kicsiny, törekény gályája meg tud-e küzdeni a piaczgazdaság és a politika bőszen hullámaival? A válasz szívmengető: SIKERÜLT! Beke Sándor és maroknyi csapata — amelyből Csire Gabriella, gyermekirodalmunk kiemelkedő személyisége, Kozma Mária,

ismert prózaírónk, és Róth András Lajos, történész maradt mindvégig mellette — folyóíratként tíz éven át tudott felszínen maradni a viharban. Ami nem jelenti, hogy tíz év után meghalt volna: 1999-ben olyan furfangos módon szűnt meg, hogy ma is él és virul tovább: átlényegült a *Székely Útkereső Kiadványok* népszerű kiadvány- és könyvsorozatává. Az utolsó lapszámban Beke Sándor főszerkesztő búcsúcíkke újra fölteszi az induláskor elhangzott kérdést: *milyen út keresésére vállalkoztunk?* Válasza: *a sok gazdasági nehézséggel küszködő világban méltó helytállásra és itthonmaradásra biztattunk.*

Átlapoztam a tíz év kollekcióját, hogy olvasói minőségemben magam is választ keressek a kérdésre: hogyan, milyen szerkesztői elvekkel, ötletekkel keresték a megmaradás útját, és ami a legfontosabb, megtalálták-e azt? A szerkesztők helyett beszéljen a „termés”.

A politika ólálkodása

A *Székely Útkereső* színre lépésének jelentőségét csak abban az esetben tudjuk méltányolni és sikerét indokolni, ha tartalmát a korabeli romániai valóság függvényében vizsgáljuk. Hogy ezzel mit akarok mondani, jobban megértik azok az olvasók, akik átérték a diktatúra utolsó éveinek féktelen románosítási politikáját, könyörtelen cenzúráját. Ami jelentette többek között, hogy a sajtóban tilos volt a magyar helységnevek használata, hogy tilos volt leírni olyan szavakat, mint Erdély, Székelyföld, Barcaság, Bukovina, csángó, tilalom alatt volt Kós Károlytól Sütő Andrásig egész sor írónk, nem beszélve mindazokról, akik elmentek az országból. A magyar és a székely himnusz idézése, éneklése törvénybe ütköző, irredenta merényletnek számított, magyar tannyelvű oktatás már csak román iskolák megtűrt tagozataként létezhetett. Úgy tűnt tehát, hogy a társadalom nemzeti homogenizálásának a diktatortól meghirdetett műve sikerrel jár, mígnem az 1989-es decemberi fordulat meghozta nem-

zettudatunk újjászületését is. A robbanásszerű folyamatban egyházaink, az iskola és érdekképviselőink mellett élévülhetetlen érdemeket szerzett sajtónk is. Hogy miképpen tette, ezt tükrözi a *Székely Útkereső* tíz évfolyama is. Az olvasó — és majd az utókor — döntheti el, a szerkesztőség milyen mértékben élt az új lehetőségekkel.

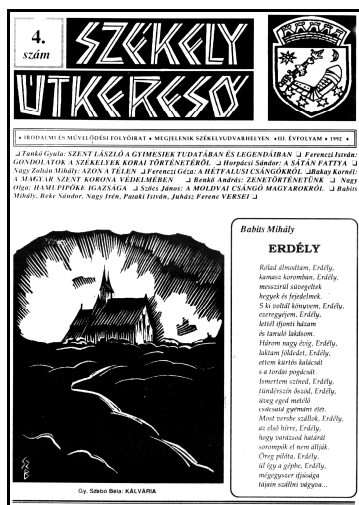
Ha mindezen körülmények összefüggésében olvassuk a *Székely Útkereső* évfolyamait, mindenekelőtt azt állapíthatjuk meg, hogy első számától kezdve bátran és felelősségtudattal közölt olyan olvasnivalót, amely 1989 előtt törvénybe ütköző tabunak számított, amennyiben a módszeres elrománosítás sikerét kelleltethette volna. Ha ilyen szempontból vizsgáljuk a szerkesztői koncepciót, túlzás nélkül állapíthatjuk meg, hogy az első lapszámok valósággal sokkolták olvasótáborát, a szó pozitív értelmében. A „hosszú tél után” váratlanul beköszöntött tavasz érzetét keltette az olvasóban, hogy a szerkesztőség tálcán kínálja számára az addig tiltott „veszélyes” verseket, valamint tanulmányokat a székelyek, csángók múltjáról, a Szent Koronáról, szemelvényeket olyan, addig tiltott íróktól, mint Nyirő József, Cseres Tibor (a bácskai vérengzésről), de erre alább még visszatérek, elvégre a *Székely Útkereső* fő pázmája mindvégig az irodalom—művelődés—művészet maradt. Ami nem jelenti, hogy kiátkozta volna hasábjairól a politikát, közéletet, de szerencsére csak módjával élt vele. Vessünk egy pillantást erre is, habár mai szemmel olvasva, a politika olyannak tűnik a *Székely Útkereső*-ben, mint templomi zenében a cimbalom. A negatív véglet már az első számban mellbe vágja a szegény olvasót, ma pedig kész gyermekbetegségnek hat: a 4. oldalt a székelyudvarhelyi szakszervezetek szövetségének megalakulásáról szóló, örvendetes híradás tölti ki oly módon, ahogy azt az új testület főreferense a szerkesztőség rendelkezésére bocsátotta. Valamivel tűrhetőbben politizál dr. Vofkori László tanár: *Lesz-e Udvarhely megye?* cím alatt jobb ügyhöz méltó lokálpatrióta hévvel sorakoztatja fel érveit, hogy bizonyítsa: Udvarhely megye újraalakí-

tását gazdasági, történelmi, demográfiai, etnikai, jogi, közigazgatási, társadalmi és turisztikai szempontok igazolják. Nyolc szempont! — csoda, hogy mégsem született újjá, hogy 130 ezer lakosával az amúgy is kicsi Hargitából két minimegye tűnjön fel az ország térképén, és „az ezredfordulóra (tehát 2000-ig!) funkcióképes kisváros-hálózat alakuljon ki” — ahogy ezt Vofkori László Székelyudvarhelyen megálmodta.

A politizálásnak szerencsésebb lehetőségével élt Kardalus János és Asztalos Ferenc. Kardalus János 1991 decemberében írott felmérése bemutatja, hogyan festett Hargita megye iskola-hálózata 1989 előtt, mikor félezer „misszionárius” árasztotta el a katedrákat, és 41 ezer magyar gyermek tanult román osztályokban — ezzel a riasztó előzménnyel biztat a szerző helytállásra az új körülmények között, hogy az iskola vállalja nemzeti identitásmegőrző hivatását. Asztalos Ferenc udvarhelyszéki tanfelügyelő hasonló szellemben taglalja az anyanyelvű oktatás feladatait az új körülmények között. Felfedezhetünk azonban olyan írásokat is, amelyek egy irodalmi lap profiljához jobban igazodnak. Ilyen például Fodor Sándor glosszája Beke György rossz emlékü egri beszédéről (1991/5–6.). Fodor Sándor fölidézi, hogy kolozsvári barátságuk idején figyelmeztette Bekét, ne kövesse némely elődök példáját, akik Budapestre kitelepedve, hátrafelé köpködnek. Sajnos Beke György mégis pont ezt a bűnt követi el: tört gerincűeknek minősítette az itthon maradt magyar értelmiséget. Ezt Fodor Sándor, aki máig hű maradt szülőföldjéhez, nem bocsátja meg neki, amint azt sem, hogy Budapesten homlokegyenest az ellenkezőjét hirdeti annak, amit Bukarestben, majd Kolozsváron írogatott. A témakörbe vág Cseke Péter szép esszéje is (1991/5–6.): Jancsó Béla emlékét idézi fel, figyelmeztetve máig időszerű tanítására, amelyet pályatársa, Debreczeni László Cseke Péter kérdésére válaszolva így foglal össze: „Az eredendő emberi gyarlóságok nem írhatók sem az erdélyi sors, sem a kisebbségi helyzet számlájára. Semmi esetre sem tartozik a végzettszerű következmények

közé az, ami magából az *emberi természetből* jön, ami mindenütt ugyanaz: a kicsinyesség, gonoszság, irigység, ostobaság, szűklátókörűség, hatalmaskodás; érdekközösségek, klikkek haladásellenes magatartása, közellenes pusztító tevékenysége stb.” — mintha Jancsó Béla és Debreczeni László 2007-ig látta volna előre bajainkat!

A *Székegy Útkereső* „testhezálló” politizálására Beke Sándor nyújt példát már az 1990/1-es számban: *A szavak vérpadán* című, megrázó erejű versében Sütő Andrásért imádkozik abból az alkalomból, hogy a marosvásárhelyi fekete március okozta sebei miatt még mindig veszélyben az élete.

Az irodalom is segített

A felvállalt útkeresésben legfőképpen az irodalom segítette a szerkesztőséget, ez teszi ki a lapszámok terjedelmének nagyobb felét. Ilyen vonatkozásban legnagyobb érdeme — ahogy fentebb már utaltam rá —, hogy első számától kezdve az utolsóig tapasztalható a tudatos törekvés: bevinni a köztudatba a ma-

gyar irodalomnak azt a kincsesházát, amely 1989-ig tiltott gyümölcs volt, így az ifjabb nemzedékek legfennebb a családi házbán találkozhattak vele, már ha ott léteztek ilyen könyvek. Babits Mihály: *Erdély*, Reményik Sándor: *Az Ige*, József Attila: *Karácsony*, Kányádi Sándor: *Könyvjelző* stb. — ki gondolta volna 1989-ben, hogy ilyen gyűjtő hatású verseket egyszer még szabadon olvashatunk és iskolai ünnepélyeken elhangzanak?

Külön érdeme a lap főszerkesztőjének, hogy már első számától kezdve beindította *Magvető* rovatát, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy lehetőséget kínáljon olvasóinak felfedezni a kommunista diktatúrában kiátkozott íróinkat, elsőnek Nyíró Józsefet, de sorra került Tamási Áron, Kós Károly, Sütő András is.

Teljesítményszámba megy a szerkesztőségnek az a következetes törekvése is, hogy egy-egy számban külön oldalakat szenteljen kortárs szerzők bemutatására személyes vallomásaikkal és írásaikkal, mintegy életközelségre hozva őket az olvasó számára. Így válik kedves ismerősünkkel Lendvay Éva, Csire Gabriella, Kozma Mária, Nagy Olga, Cseke Gábor stb. Időközben a *Székegy Útkereső* új tehetségeket is elindított a pályán, ahogy tette Nagy Irén csíkszentdomokosi tanárnővel (1993/4–5–6.). Azelőtt nem ismertük, de ettől kezdve szívünkbe zártuk, mert például *Téli hasonlat* című versében ilyen tömény lírával lepi meg olvasóit: „Hópelyhek fúlnak / halkan a vízbe, / eltűnnek, mint az / illatok, / tört szárnnyal hullnak / az álmok mélyre, / magasról, mint a / csillagok.”

A lap elévülhetetlen érdeme, hogy elsőnek nyújtott tág teret olyan íróknak, akik nem szegődtek el a múlt rendszer propagandagépezetébe, ezért, ha nem is tiltottak, de tehetségük ellenére mellőzöttek voltak. Közéjük tartozik Ráduly János, aki tíz év alatt költőként, kritikusként, néprajzusként van jelen, ugyanígy Nagy Olga, akinek önéletírásából a *Székegy Útkereső* elsőként közölt bő részleteket, továbbá Marton Lili, Bán Péter, Lendvay Éva, Ábrahám János, Veress Dániel stb.

Irodalomtörténetünk is gazdagodott a *Székelly Útkereső* hátsábjain, gondolok itt Csire Gabriellára. A bukaresti Akadémiai Könyvtárban felkutatta a regáti magyar gyermekek számára Brailán szerkesztett *Gyertyafény* című lapot, így bukkant rá Benedek Eleknek egy 1923 májusában Torró Miklós főszerkesztőhöz intézett levelére, és közzé is teszi (1994/1–2–3.), *A Megváltó* című versével együtt, amelyet elküldött a *Cimbora* brailai testvérlapjának.

A szókimondó irodalomkritikára szolgáltat példát Széki Barnabás cikke (1999/1–4.). Simon Attila *Atila* című verseskönyvének meghökkentő sületlenségei kapcsán megállapítja, hogy az ilyen „árut” a művelődési minisztériumok támogatása helyett az egészségügynek kellene jóváhagynia. Nem bizonyul szelídebb ítélkezőnek Kozma Mária sem. Interjújában (1994/4–5–6.) nemcsak írói, hanem könyvszerkesztői (Pallas-Akadémia, Csíkszereda) minőségében is pásztázza a hazai magyar irodalmi valóságot, hogy kimondjon azóta is érvényes igazságokat, mint például: „Elemezhetem vég nélkül a profi, amatőr, dilettáns közötti különbséget. Úgyis az fog történni, hogy akinek pénze van, az saját költségén megjelenteti művét, ettől nem lesz sem író, sem költő, de a maga részéről évekre biztosítja a karácsonyi ajándékot szerettei számára. Mindezen a tanulságon is elgondolkozom néha, hogy ne felejtsem el: az igazi profi nem a maga vagy a mások véleménye miatt az, hanem azért is igaz-valódi, mert szakmai magabiztosság jellemzi, nem fél sem a nálánál »kisebbektől«, sem a »nagyobbaktól«, szakmájának titkait megosztja másokkal.”

Történelmünk újrafelfedezése

Megmaradásuk útkeresésében törvényszerű fejlemény volt, hogy a szerkesztőség már 1990-ben éljen azzal az új, kedvező lehetőséggel is, hogy teret szenteljen a magyar történelemnek és néprajznak. Erdélyi viszonylatban úttörő volt a Szent Koro-

náról és Szent Istvánról, illetve Csíksomlyóról, a magyar vallásról, egyházi zenénkről közölt tanulmányaival, ismertetőivel. Újra felfedezte az azelőtt szintén tiltott csángó témát (Ferenczi Géza, Szőcs János, Tankó Gyula). Kár, hogy a szerkesztőség kezdetben épp az új ízek mámorában figyelmen kívül hagyta a józan ítélőképességet, és helyet adott a délibábos áltudománynak is, mint például a hun-székely eredetmesének. Szerencsére idejében feleszmélt, hogy a szabadság nem jelenti a szubkultúra elszabadítását is; mintha bűnét akarná levezekelni, 1991/3-as számától kezdve helyet adott egy szaktekintélynek: Ferenczi István *Gondolatok a székelyek korai történetéről* című cikksorozata éveken át oszlatta a mondvacsinált vérmagyar elméletek ködét. Tudományos érvekkel mutatta ki többek között, hogy a hun-székely származás, Csaba királyfi legendája a hiedelmek világába tartozik, amennyiben egyetlen hiteles bizonyíték sem támasztja alá. Más kérdés, hogy Ferenczi István mélyen szántó tanulmánya milyen hatással volt a közvéleményre. Bizonyítja, hogy 2006-ban egyetemi diplomával bíró csíkszéki értelmiségek gyűjtést indítottak Attila szobrának felállítására. Velük szemben, a józan történelemszemlélet ügyét szolgálják Hubbes Éva, Bertényi Iván, Róth András Lajos, Fülöp Lajos írásai is.

A diktatúra utolsó éveiben a nemzettudat ápolásának „bűnébe” esett a magyar néprajz is, ezért a párt sürgősen tilalom alá helyezte. Ez magyarázza, hogy a *Székely Útkereső* első számától kezdve ebben a témakörben is a „jóvátétel” hívének bizonyult. És milyen színvonalon! — fémjelzik olyan szerzők, mint Nagy Olga, Keszeg Vilmos, Barabás László, Zsigmond Győző, Kardalus János, P. Buzogány Árpád, István Lajos, Ráduly János. Hasonló okokból ide sorolhatjuk a nyelvészeti, nyelvapoló cikkeket, tanulmányokat is, e téren Murádin László, Komoróczy György, Lőrincz József jeleskedett. A helytörténeti műfajban kiemelkedőt nyújtott Vofkori György (villamosítás, vasútépítés Székelyudvarhelyen).

Befejezésül egy szubjektív vallomás. A *Székegy Útkereső* kollekcióját böngészve elszorult a szívem, mikor minduntalan olyan munkatársak bukkantak fel a sárguló oldalakból, akikről ma már csak múlt időben beszélhetünk. Elment ugyanis közülünk Balogh Edgár, Benkő András, Marton Lili, Kardalus János, Bán Péter, Veress Dániel, Ábrahám János, Papp Attila, Fábíán Imre, Tóth István, Sütő András, legutóbb pedig Nagy Olga. Elmentek, de tovább élnek, nemcsak könyveikben, hanem a *Székegy Útkereső*ben is. Ha ezt is beleszámítjuk az „egyenlegbe”, nyugodt szívvel mondhatjuk: e fórum az egyetemes magyar művelődéstörténet részévé vált, megtalálta tehát azt az utat, amelyet tíz éven át nemzete iránti felelősségtudattal keresett.

Sipos Erzsébet

(1935 —)

SZÉKELY ÚTKERESŐ SZELLEMI MŰHELY

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó termését, a *Székely Útkereső* egy évtizedet bemutató köteteit lapozgatni nem lehet betűre éhes kíváncsiság, a felfedezés vágya, a rátalálás öröme és némi megilletődöttség nélkül. Mert nem vitás: tíz év szellemi értékét össze-terelni és az olvasó asztalára tenni komoly kihívás, elismerésre méltó teljesítmény a mai szűkölködő világban az anyagi meg-szorítások közepette. Aki erre vállalkozik, missziót teljesít.

Megkísérlem elképzelni, mit érezhet most az együttgondol-kodó szerkesztőgárda, a tehetséggel megáldott belső és külső munkatársak, mindenekelőtt pedig az író és költő Beke Sándor, aki főszerkesztőként, kiadóként egy lelkes csapat élén vállalkozott a bátor feladatra.

Talán valamennyien azt érezhetik, amit a barlangász egy-egy tüneményes szépségű cseppkő láttán, vagy a gyöngyhalász, ha felfedi előtte kincsét a tengeri kagyló... Netán a hegymászó, amikor parányi ember létére lába alatt tudja a magas csúcsot... A magam részéről mégis a búzavető szorgalmával, az ősi rög iránti hűségével azonosítanám a munkájukat. A búzavetőével, aki a tarisznyájából szórja a magot, szíve irányából lendítve a karját az anyaföld felé. Az aratóéval, aki kaszával vág rendet a búzatengerben, miközben megfeszülnek karján az izmok, de el nem ernyednek naphosszat. A marokszedőével, aki lépésről lé-pésre kétrét görnyedve öleli magához és köti kétébe a kasza nyomán tarlóra hanyatló búzaszálakat. A kalászszedőével, aki aratás után bebóklássza a tarlót, lehajol minden ottmaradt kalá-szért, tenyere kosarába gyűjti, és végül bugába köti, hogy kárba ne vesszen.

Szerintem ezt teszi a *Székely Útkereső* is, amikor menti a megmaradást tápláló kenyérnek valót, az életű gondolatot.

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990—1999

I—X. évfolyam. Reprint kiadás

Az irodalmi és művelődési folyóirat, a sokak által megismert „gyermek” immár kinőtt a bölcsőből, de tíz évfolyamának kollekciója, a *Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990—1999.* című reprint kiadás (I—X. évfolyam, 1–53. szám. Sajtó alá rendezte: Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) ezúttal ünnepi köntösben került az olvasó kezébe. Főszerkesztője, Beke Sándor és író-szerkesztő kollégái valamennyien tapasztalt és értő művelői az újságírásnak, avatott tollú művészei a szónak. A 380 oldalt magába foglaló kollekció — tükör. Tudatosan törekszik az értékmentésre, és gazdag tematikájával, irodalmunk kiválóságainak nevével fémjelzett írásokkal — prózával és verssel —, történelmünk nagyjainak megidézésével a legigényesebb olvasók érdeklődésére is számot tarthat.

A *Székely Útkereső* kollekció múltba tekintő, a jelennel szembenéző, jövőt fürkésző írásokat tartalmaz, erőssége a szókimondás, tisztánlátás, az egyenesség.

„Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek, / És áhítattal ejtsétek a szót, / A nyelv ma néktek végső menedéktek; (...) Úgy beszéljen ma ki-ki magyarul / Mintha imádkozna.” Nem véletlenül indítja a *Székely Útkereső* tíz évfolyamának gyűjteményét Reményik Sándor *Az ige* című költeményével Beke Sándor főszerkesztő, majd *Beköszöntő helyett* című cikkében így fogalmaz: „Tudjuk, hogy a lapszerkesztés egy végeérhetetlen harc. Harc a minőségért, harc az üres, fehér papírokkal, melyben van, amikor a szerkesztő nem mindig kerül ki győztesen. De hisszük, hogy győzni fogunk! S ha ez valóban így történik, tudni fogjuk,

hogy nem egyedül: munkatársainkkal és támogatóinkkal, hűséges olvasóinkkal közösen győztünk. Mindannyiunkkal, akik tisztában vagyunk azzal, hogy ekképp szellemiségünk épülete csak nőni tud, nem másoknak, hanem szülőföldünknek, magunknak, és nem máshol, hanem Székelyföldön, itt, ahol őseink megtanítottak már arra, hogy történelmünket, hagyományainkat, irodalmunkat és emberi méltóságunkat kell megőriznünk. És nem akárhogyan: illő alázattal és tisztelettel.”

Erre mintegy válaszként, a fentiek megerősítését szolgálják Kovács Sándor főesperesnek, a sokáig méltatlanul mellőzött és üldözött Egyház egyik képviselőjének *A leírt szó súlya* című üdvözlő írásában megjelent sorai: „A leírt szó mindenkié kell, hogy legyen, mindenkihez kell, hogy szóljon. A társadalom minden rétege vigaszt, örömet és nyugalmat kell találjon benne. Ez az igazi célja és hivatása a betűnek, a leírt szónak.”

körülmények dacára sem fordítottak hátat neki. Egyike volt ezeknek Deme János is, az egykori temesvári *Szabad Szó*, majd az *Előre* munkatársa, aki valósággal megszállottja volt a munkának és „gúzsba kötve” is megőrizte emberi tartását. Talán érthető, hogy nem tudom meghatottság nélkül olvasni a *Székegy Útkereső* kollekcijában *Kétarcú esztendő* című írását, mely a '89-es decemberi események első helyszínére, a temesvári református templomhoz vezet. A sokak (főleg román nemzetiségűek) által Tőkés-háznak nevezett épületnél csoportosulók között ott volt Deme János is, és bár nem tudta (honnan is tudhatta volna!), de reménykedett, hogy a láthatatlan gyűjtőzsinór működésbe lép. Megtörtént. Itt kezdődött a földindulás, és beleremegett az egész ország. Ezért születhetett újra a sajtó, ámde sok krónikása — köztük Deme János — ezt már nem érthette meg. Őt idézik a *Székegy Útkereső* reprint kiadásában megjelent sorok: „Emlékezetes, kétarcú esztendő. Két pólusos, mely eleinte tepsedt kilátástalansággal emésztett, majd viharos sodrással, fergeteges váltakozásokkal zárult, véres napokkal köszönt le.

A zsurnalisztikai tétlenség időszaka szakadt rám tavaly tavasszal, nyugdíjba vonulásom után. Csalódottan, keserű szájjal tettem le a tollat, mert jó harminchat esztendő's sajtós pályafutásomból még fél évtizednyi olyan periódust sem tudtam megélni, mikor ezt a szép mesterséget becsülettel lehetett volna végezni. Hiába, a hazugsággyártás hínárjába süllyedt Romániában a »világhírű tudósasszony« által olyannyira nyomon követett újságírásban csak a diktátor házaspár vég nélküli dicsőítése, a felfújt eredmények, valótlan vívmányok tükrözésére, megalázott népünk »boldog, megszépült életének« görcsös bizonygatására jutott hely.

Temesvár: 1989. december.

Kétarcú esztendő, melynek végén feltámadott a tenger...”

Túlzás nélkül állítható, hogy ez volt a kezdet.

A *Székegy Útkereső* folyóirat, mely 1990 áprilisában jelent meg, fennállása 10. évfordulóját ünnepelve emelt fővel búcsú-

zott. Ugyanis új terveket, új célokat fektetett az általa ácsolt bölcsőbe Beke Sándor főszerkesztő.

„... el kell mondanunk olvasóinknak, hogy nemcsak ünnepe-
lünk, hanem búcsúzunk is. Ünnepe-
lünk, de búcsúzunk... Mégis
kettős ünnep számunkra ez: ünnepe-
lünk — felemelt fejjel és bú-
csúzunk — felemelt fejjel. Nem az anyagi háttérre, nem nyom-
dai és terjesztési nehézségekre, nem a szerkesztők áldozatkész
munkájának nehézségeire hivatkozva, hanem arra, hogy olvasó-
inkat ezentúl nagyobb terjedelmű kiadványokkal és könyvekkel
akarjuk megörvendeztetni. Ezért indítottuk útjára a folyóirat
jogutódját, a Székely Útkereső Kiadványok című sorozatot. (...) Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó pedig a Székely Útkeresővel
párhuzamosan nőtte ki magát Székelyföld egyik szellemi műhe-
lyévé, nyitott kaput — történelmi, néprajzi, irodalmi, művelő-
déstörténeti, nyelvújvási, szociológiai és gyermekirodalmi ki-
adványaival tarsolyában — az egyetemes igényű magyar olvasó
előtt.”

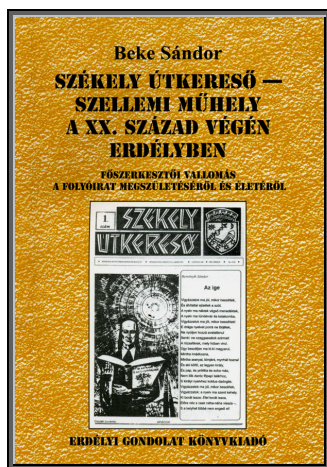
Így vallott *Ünnep és búcsú, avagy egyik kezünkben zászló, a má-
sikban penna* című írásában Beke Sándor főszerkesztő.

Beke Sándor:
SZÉKELY ÚTKERESŐ — SZELLEMI MŰHELY
A XX. SZÁZAD VÉGÉN ERDÉLYBEN

Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről

A főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és éle-
téről (*Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Er-
délyben*. Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és
életéről. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat
Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2007) egyben része Beke Sán-
dor életrajzának is. Benne visszapergeti az időt, megidézi a szü-
lővárost, Brassót, majd felvillantja a kolozsvári „pásztortü-
zeket”, végül pedig fészket rak az „ideiglenes” állomásnak in-
dult, ám az álmait valóra váltó Székelyudvarhelyen.

Részlet a főszerkesztő visszaemlékezéseiből: „A Székely Útkereső akkor jött létre, amikor az 1989-es eseményeket követő napokban egyik napról a másikra decentralizálódott a sajtó és könyvkiadás, amikor az erdélyi magyar írástudók »elmozdították« opusaikat a monopolhelyzetben tetszelgő nagy szellemi és kulturális központokból az addig provincializmussal vádolt, de »feltámadt« és megelevenedett peremvidékek és végvárok újonnan született »szellemi aranybányái« felé.”

Az induló lap első lépéseit felidézve, munkatársait név szerint megemlítve, a főszerkesztő sajtótörténelmet ír, és tisztelettel adózik a kezdőknek. Szép gesztus.

„Amikor az első szám tiszteletpéldányait egy székelyudvarhelyi rendezvényen átnyújtottam a résztvevőknek, hárman kerestek meg. Azt kérdezték: írhatnának-e ebbe a folyóiratba? Egyed Ákos, Nagy Olga és Benkő András volt a három jeles tudós, akik ezután állandó munkatársai lettek a Székely Útkeresőnek. (...) Az első szám megjelenése után írásaival kereste fel a szerkesztőséget és állandó munkatársul szegődött Penckófer János Kárpátaljáról, Lendvay Éva, Szenyei Sándor Brassóból,

Bakay Kornél, Balázs Géza, Gyárfás Endre, Nagy Gáspár, Páll Szilárd Budapestről, Barabás István, Cseke Gábor, Éltés Enikő Bukarestből, Nagy Irén Csíkszentdomokosról, Forró Miklós, Kardalus János, Kelemen Katalin, Szőcs János Csíkszeredából, Cseh Károly a magyarországi Halmajról, Liszka József a szlovákiai Köbölkútról, Tankó Gyula Gyimesközéplekről, Ábrahám János, Balogh Edgár, Cseke Péter, Csomortáni Magdolna, Ferenczi István, Fodor Sándor, Gábor Dénes, Imreh István, Jancsik Pál, Marton Lili, Murádin László, Tőkés István Kolozsvárról, Papp Attila Margittáról, Barabás László, Gergely Róza, Tóth István Marosvásárhelyről, Hajdú Gábor és Horpácsi Sándor Miskolcra, Dánielisz Endre Nagyszalontáról, Fábíán Imre, Gittai István, Jakobovits Miklós, Pataki István, Szűcs László Nagyváradról, Mészely József, Veress Dániel és Zsigmond Győző Sepsiszentgyörgyről, Gálfalvi Sándor, Fekete János és Fülöp Lajos Székelykeresztúrról, Bálint László és Balázi Dénes Székelyszentlélekről, Ferenczi Géza, Hubbes Éva, Lőrincz György, Lőrincz József, P. Buzogány Árpád, Szabó Barna, Vofkori György és Vofkori László Székelyudvarhelyről, Deme János Temesvárról, László László Zilahról, Csihák György Zürichből. És a szerkesztők (Balázi Dénes, Csire Gabriella, Csomortáni Magdolna, Deák Zoltán, Gyöngyössy János, Kelemen Katalin, Kozma Mária, Lőrincz József, Pálhegyi Pál, Páll Szilárd, Ráduly János, Róth András Lajos), akik bíztak abban, hogy a művelődési lap erkölcsi tisztasággal vészeli át a nehézségeket, és ez lett számukra az egyetlen mérce. E célkitűzések jegyében álltuk a sarat és hajtottunk fejet minden megjelent lapszámunkkal népünk előtt. Meggyőződésem, hogy akkor tettük ezt, »itt és most«, a jelen politikai és gazdasági helyzetben, amikor a szellemi útkeresés az erdélyi magyarság föleszmélésével, új művelődési törekvéseivel találkozott.”

Beke Sándor — Brauch Magda:
SZÉKELY ÚTKERESŐ (1990—1999)

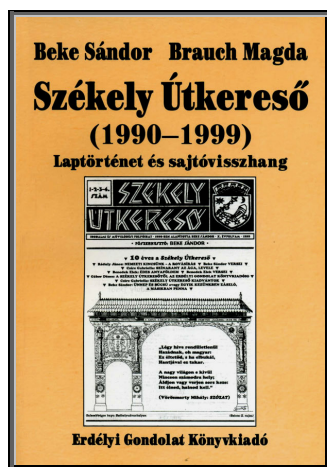
Laptörténet és sajtóvisszhang

A *Beke Sándor — Brauch Magda: Székely Útkereső. Laptörténet és sajtóvisszhang* (Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) című kötet *az igényes megszólalás, az őszinte vallomások kötete*. Ezt a dőlt betűs, egyetlen rövid mondatot írtam ceruzával a fehérén hagyott utolsó lapra a közel 400 oldalas kiadvány elolvasása után. Tanítóképzős korból hoztam magammal azt a szokást, hogy dióhéjban megfogalmazzam, lejegyezzem véleményemet egy-egy elolvasott könyvről, és ma sem találom gyermetegnek, haszontalannak, mert a régi, úgymond kötelező házi olvasmányok ilyen formában történő „jellemzésének” igenis megvolt a maga szerepe, üzenete. Amolyan „könyvjelzőként” szolgált, keretbe foglalta a mű mondanivalóját, és nem utolsósorban életközelsébe hozta a szerzőjét.

A *Székely Útkereső* folyóirat tíz esztendő alatt megtett útját és a sajtóvisszhangját taglaló kötetben őszinte írásokat talál az olvasó Beke Sándor főszerkesztő és Brauch Magda tollából, melyhez Barabás István írt bevezető tanulmányt.

„A Székely Útkereső színrelépésének jelentőségét csak abban az esetben tudjuk méltányolni és sikerét indokolni, ha tartalmát a korabeli romániai valóság függvényében vizsgáljuk. Hogy ezzel mit akarok mondani, jobban megértik azok az olvasók, akik átérték a diktatúra utolsó éveinek féktelen romanosítási politikáját, könyörtelen cenzúráját. (...) Ha ilyen szempontból vizsgáljuk a szerkesztői koncepciót, túlzás nélkül állapíthatjuk meg, hogy az első lapszámok valósággal sokkolták az olvasók táborát, a szó pozitív értelmében” — írja Barabás István, majd így fejezi be tanulmányát: „... nyugodt szívvel mondhatjuk: e fórum az egyetemes magyar művelődéstörténet részévé vált, megtalálta tehát azt az utat, amelyet tíz éven át nemzete iránti felelősségtudattal keresett.”

Az itt és most azonban nem jelentett aranykalitkát, önelégültséget, a szellem szárnyalni kívánt... Új célkitűzéseiről így vall a lapvezető: „A folyóirat utolsó száma 1999-ben látott napvilágot. A Székely Útkereső »terjeszkedési« szándékát már idejében jelezte a szerkesztőség: első alkalommal, az 1991-ben alapított és ugyanebben az évben első kiadványát megjelentető Székely Útkereső Kiadványok című sorozat beindításával, melynek égisze alatt 1998 után több nagyobb lélegzetű kiadványt tett le az olvasó asztalára, majd az 1991-ben alapított és elsősorban a Székely Útkereső munkatársi gárdáját foglalkoztató Erdélyi Gondolat Könyvkiadó létrejöttével.” Majd így fejezi be írását:

„Kívánjuk, hogy az általunk kitaposott »ösvény« országúttá szélesedjék minden olvasónk, szerkesztőnk, munkatársunk előtt, és vezessen el mindannyiunkat az erdélyi magyar szellemiség képviselőiként Európa kivilágított útjai felé.”

Lapismertetés, műelemzés, bel- és külföldi sajtóvisszhang alcímet viseli Brauch Magdának *A Székely Útkereső évtizede (1990–1999)* című átfogó tanulmánya, melyben figyelő szemmel pásztázza és értő alaposággal elemzi a folyóirat különböző évfolyamainak anyagát. A megjelent hosszabb tanulmányok, esszék, cikkek

zöme történelmi témához kapcsolódik — írja —, és külön fejezetet szán a kisebbségi sors, a nyelvművelés, a néprajz- és folklórkutatás, a zene és képzőművészet, a vallásos tárgyú cikkek és költemények, a szociográfia és pedagógia témakörében megjelent írások, valamint interjúk elemzésének.

„A Székely Útkereső tíz évfolyamának a feltérképezése — természetesen — a teljesség igénye nélkül történt, és így akaratlanul is magában hordozza a szubjektivitás veszélyét. Talán mégis sikerült felmutatni a rangos folyóirat életképességét, értékeit, rámutatni igényes sokoldalúságára. Bár mindenekelőtt — mint a folyóirat címe is jelzi — a székelységhez szólt, ezen túlmenően volt mondanivalója minden magyarul beszélő, anyanyelvét szerető olvasó számára” — summázza *Következtetések* címszó alatt elemző tanulmányát Brauch Magda.

A továbbiakban a kötet a *Székely Útkereső* és a *Székely Útkereső Kiadványok* sajtóvisszhangjából ad ízelítőt. Számos hazai és külföldi lap figyelt fel a *Székely Útkeresőre*, üdvözölte születését, méltatta törekvéseit és követi továbbra is az útját. *A Hét*, a *Művelődés*, a *Bihari Napló*, a *Custos Kiadó*, a *Családi Tükör*, a *Romániai Magyar Szó*, a *Szabadság*, a *Népújság*, az *Erdélyi Napló*, a *Háromszék*, a *Hargita Népe*, a *Korunk*, a *Nyugati Jelen*, a *Valóság*, a *Helikon*, a *Keresztény Szó*, a *Látó*, a magyarországi *Havi Magyar Fórum*, a *Honismeret*, a *Könyvvilág*, a kanadai *Encyclopaedia Hungarica*, a *Nyugati Magyarság* — csak néhány kiadvány neve a hosszú sorból. A szemelvényeket válogató és összeállító Beke Sándor egyaránt helyet ad a derűlátó, biztató soroknak csakúgy, mint a kritikus kicsengésű véleményeknek, bizonyára tudja, hogy ez is, az is útkereső céljait szolgálja. A sok szem többet lát alapon megfogalmazott lapvélemények tárgyilagos megítélése, a szerzés megannyi gondja, a lapkiadói tevékenység anyagi súlya, felelőssége mind ott van az útipoggyászban, és a jelek szerint az íróember, a szerkesztő, a könyvkiadó Beke Sándornak van hozzá ereje, hogy elbírsa.

SZÉKELY ÚTKERESŐ ANTOLÓGIA

1990—1999

Válogatás a Székely Útkereső 1990—1999-es évfolyamaiból

A folyóirat 1990–1999 között megjelent számait lapozta át, ott megjelent klasszikusok hagyatékából és kortárs szerzők műveiből válogatta, állította össze a *Székely Útkereső Antológia. 1990–1999*. (Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) című antológia anyagát Brauch Magda. Hozzá a bevezető tanulmányt is ő írta, és benne felkészítette az olvasót egy kellemes élmény befogadására, arra, hogy mit várhat e kötettől: himnuszok, versek, széppróza, cikkek, tanulmányok, esszék... — ígérte.

Gazdagok vagyunk. Egy egész kincsesbánya a miénk, mely anyanyelvünk értékeit őrizgeti, abból építkezhetünk valamennyien. Ezt tette tíz esztendőn át a *Székely Útkereső* folyóirat is. A 2008-ban Brauch Magda szerkesztésében megjelent antológiában, minden fejezeten belül betűrendben következnek az elmúlt századok, és a hozzánk közelebb eső évtizedek maradandót alkotott klasszikusai, neves tollforgatói, Apáczai Cseré Jánostól napjainkig.

Nemzeti létünk írott bizonyosságai, népünk istenhitének tanúságai, mindennapi imádságai, a himnuszok nyitják az antológiát, és ez az elsőbbség — gondolom — annak is tulajdonítható, hogy évtizedeken át tiltott volt ez a műfaj. Nem láthatott nyomdafestéket, nem hangozhatott el ünnepeinken, legfeljebb újévköszöntés alkalmával családi vagy megbízható baráti körben, akkor is halkán, mert a falnak is füle volt... De minek ezt utólag bizonygatni, mindannyian átéltük, megszenvedtük himnuszaink számkivetettségét. És most, itt az élő bizonyság: a 18. századi néphimnusz, a *Boldogasszony anyánk*, a *Szent István királyhoz* című, az ősi *Székely himnusz*, a *Csíkсомlyói Mária-siralom*, a *Székely himnusz* rövidebb és hosszabb változata, a *Csángó him-*

nusz — valamennyi a *Székegy Útkereső* folyóirat oldalairól csokorba kötve, az antológiában köszön ránk.

Ha azt mondom: hiánypótló, keveset mondtam. Erőtlen kifejezés ez ilyen ajándékra. Szívem szerint odakívánom minden szülő könyvespolcára, de főleg azokéra, akik magyarul sem tanították meg imádkozni gyermekeiket az évek során felemássá lett családban... De még most sem késő! Az antológia nagyrészt pótolná a mulasztást. Segítene ebben a számos itt közölt vers is, köztük a *Gondviselőm* című, mely közvetlen egyszerűséggel bugygyan ki Beke Sándor költői tollából: „Köszönöm Néked / azt az egyszerű / esti imát, / amit eszembe juttattál, / köszönöm Néked, / Uram, / ezt a fennkölt ébrenlétet, / a meghitt beszélgetést / köztem és Közted, / köszönöm az utat, / melyen találkozhattam / Veled, / a fényt is köszönöm, / Istenem, / fohászom fölött / a csillag-aurát, / melyet Te adtál nekem / mindörökre...”

Vagy Babits Mihály *Karácsonyi ének* című költeménye, mely kézen fogva jár Benedek Eleknek a *Húsvéti ének* címet viselő szép, rímes soraival, emlékidéző, pici gyertyákat gyűjtve a lelünkben. Nagy Irén *Csángóasszony a búcsún* című verse a vigaszt kereső élő áhitat, a hit tiszta megélésének a megszólaltatója, és olvasás közben magunk is elhisszük, látni véljük, hogy könnyezik a Szűzanya.

Mélyről fakadnak ezek a szavak, fohászként a templomban bárki elmondhatná.

Az Antológia *Széppróza* címet viselő fejezete a szó valós értelmében „válogatott” olvasnivalót kínál. Tizenhat szerző műve — elbeszélések, regényrészletek, önéletrajzi jellegű vallomások — kap helyet a gyűjteményben, és legtöbbjük a történelem egy-egy szeletkéjét, illetve megélt személyes eseményt dolgoz fel. A legregőbbi írások Kölcsey Ferenc munkáiból válogatott részletek, továbbá szemelvények Benedek Elek *Édes anyaföldem* című könyvéből, a nagy polihisztort, Brassai Sámuel *Egy öregúr baktat* című regényének részletében hozza közel az olvasóhoz Mikó Imre. A II.

világháború témájával foglalkozó művek közül talán a legmeggrázóbb Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* című regényének részlete — *Még egyszer Bezdánról* —, melyből kisebbségi sorsunk jajkiáltását halljuk: „Két óra körül kezdtek bennünket összetereelni, ránk irányított gépfegyverekkel, három óra tájban félreverték a harangoakat, és akkor kezdték őket lelövöldözni. Édesapám is az elsők között lehetett. (...) Hogy mért, azt soha nem tudtuk meg, csak gondoljuk, hogy Tito partizánjai meg akartak szabadulni a magyar férfiaktól. (...) A papok, a plébános által készített összeírás 183 Bezdánban előkerült holttestet számolt össze. Ebben az összegzésben nincsenek benne a Zomborban elpusztultak. Némely makacs emlékezők szerint 1944 ősze 350 bezdáni áldozatot szedett.”

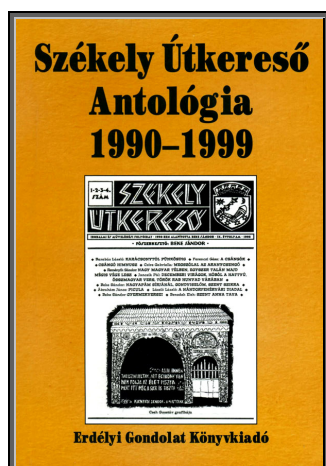
Valóságos történetet, édesanyja emlékeit osztja meg az olvasóval Forró Miklós *Kopjafa a messzi idegenben* című írása, mely nem mindennapi események tükrében láttatja egy, a II. világháború után határon túlra szakadt, majd ismét visszatért család életét. A fiú — egy mai fiatal — súlyos traumaként éli meg, hogy az édesapja sírját jelző kopjafának nyoma vész az idegen földön, mert az ott élőknek nem jelent semmit az anyaföldet idéző jelkép. E sorok láttán akaratlanul is felsejlik az olvasóban Márai Sándor jóslata, mely szerint a messzi földre szakadt magyarok fejfájára írt névről lemarad az ékezet...

Derűsebb hangvétellű Csire Gabriella *Megszólal az aranycsengő* című karcolata, mely a gyermekkor egy boldog karácsonyi emlékét villantja fel. Annyira valóságos, annyira mai ez a történet, hogy akár rólunk is írhatta volna ezt a szentesti pilanatképet.

Lendvay Éva *Kövek között* című önéletrajzi ihletésű írása a „felemáság” érzését ecseteli: „Kilencedik életévemben fejeződik be a második világhábrú, de csak homályos emlékeim vannak róla. (...) Eszmélésem idejére már kitört a béke. A háború talajában fogamzik meg viszont egész életem, ebből a nyomasztó tevényből növekszem. Megdőlt egy rendszer, másik váltja fel — az, amelyben serdülőből felnőtté válok majd, de

amely már nem tud rám formálólág hatni. (...) Így nővök bele egy olyan világba, amely soha nem válik majd igazi otthonná: zsidónak keresztény vagyok, kereszténynek zsidó; magyar, de román nyelven tanuló, a román szellemiség iránt egyenlő mértékben érdeklődő, szászokkal barátkozó, németül, angolul, franciául is tudó, igazából mindig mindenütt idegen.”

Ezzel az emberi sorsokat meghatározó, olykor megpecsételő életérzéssel a szerző nincs egyedül. Sokan mondhatnák manapság: „rólam is szólhatna ez a történet”.

CIKKEK, TANULMÁNYOK, ESSZÉK

Brauch Magda írja elemző tanulmányában: „Az Antológia harmadik része — természeténél fogva — a leggazdagabb. Áttekintését néhány alfejezet igyekszik megkönnyíteni.” *Időszzerű kérdések, Megemlékezések, Történelmi múlt, Népköltészet, folklórkutatás, Nyelvészet, Zene- és képzőművészet, A Székely Útkereső tükrözése a korabeli sajtóban* — biztos útjelző mindegyik, és nem csak megkönnyíti az áttekintést, de alapos elemzéssel is szolgál. Az *Időszzerű kérdések* körébe tartozó írások általában a *Székely Útkereső* első évfolyamaiban láttak nyomdafestéket (1990–

1992), ám ez nem jelenti, hogy másfél évtizeddel később vesztettek volna időszerűségükből. Nem, mert a megmaradásnak, a nemzeti tudat ápolásának, szellemi értékeink megőrzésének kérdésköre, az ezt szorgalmazó, értük csatázó szerzők a szavak erejével hatnak a köztudatra. Kardalus János *Mit jelent a székelyek útkeresése* című cikke, Róth András Lajos *Útkeresőben* című írása, Balogh Edgár, a jeles publicista *Erdélyi levél Párizsba* című cikke, Kós Károly Zágoni Istvánnal és Paál Árpáddal együtt Trianon után két évvel írott *Kiáltó Szó* című röpirata — és még hosszan folytathatnánk a sort — megannyi történelem- és valóságismeretre épülő védőbeszéd, lelkesítő és meggyőző érv igaz ügyünk szolgálatában.

Az Antológia szerkesztői minden jelentősebb évfordulót számon tartanak, méltóképpen emlékeznek történelmünk, irodalmi és művészeti életünk nagyjaira, írásokat közölnek Benkő András, Csire Gabriella, Egyed Ákos, Csomortáni Magdolna, Fazakas István, Hubbes Éva, Imreh István, Keszeg Vilmos, Kozma Mária, Nagy Irén, Veress Dániel, Kelemen Katalin, Gergely Róza és mások tollából, életközelsébe hozva ily módon Mátyás királyt, Széchenyi Istvánt, Mikes Kelement, Apáczai Csere Jánost, Kőrösi Csoma Sándort, Pázmány Pétert, Orbán Balázst, Makkai Sándort, Salamon Ernőt és másokat, akik maradandót alkottak, meghatározták a szülőhely, egy-egy tájegység, város arculatát.

A *Székely Útkereső* folyóirat az évek során kiemelt helyen foglalkozik a múltat idéző kérdésekkel, a nagylélegzetű történelmi tárgyú írások szerzőinek jelentős része történész, tudományos kutató, egyetemi tanár és más értelmiségi. Az Antológia jellemző részleteket közöl többek között Ferenczi István, Szócs János, Ferenczi Géza, Fekete János, Gálfalvi Sándor munkáiból, a sok megpróbáltatást megélt csángó magyarok életéről, az 1848–49-es forradalmat követő idők székely vértanúiról, Petőfi Sándor és Székelykeresztúr kapcsolatáról, de értékes információt hordoznak Fülöp Lajos és Vofkori György a vasútépítést meg az iparosságot felvillantó írásai is.

Tanulságos és élvezetes „történelemkönyvet” kap kézhez az olvasó a *Székely Útkeresőt*, illetve annak Antológiáját lapozgatva, és ugyanakkor elégedettséget, sőt, némi nemzeti büszkeséget is érezhet, mert lám, vannak, akik számon tartják, akik kimondják, megírják, amit az eltelt évek alatt nagyon szerettek volna elfeledtetni velünk a történelemhamisítók.

A népköltészet és folklórkutatás témaköréből jelentős tanulmányokat közöl e gyűjtemény, ezek ösztönzést, bátorítást is sugallnak mindazok felé, akiknek van lehetőségük a gyűjtőmunkára, ami értékmentést jelent, ugyanakkor pedig „felfedező” munkát is, hisz mint azt Nagy Olga *Gyűjtsünk népi elbeszéléseket* című cikkében leszögezi, maga a népi kultúra is állandóan változik. A mai falusi lakosok már nem a tündérmesék világában élnek, hanem a hétköznapi valóságában.

Érdemes mindezt nyomon követni, átmenteni az utókornak.

Az Antológiában viszonylag kevés a kifejezetten nyelvészeti tárgyú közlemény — állapítja meg elemzése során Brauch Magda, és kiemeli Dánielisz Endre irodalomtörténész *Ezeréves magyar szavak* című tanulmányát és Murádin László kolozsvári nyelvész *A Homoród mentén* című, földrajzi nevekkal foglalkozó írását.

A zene- és képzőművészet területéről értő, úgy is mondhatnánk, hogy „hivatásbeli” szerzők írnak az Antológiában: Benkő András, Domonkos János, Jakobovits Miklós, Lőrincz József és a kárpátaljai Penckófer János, aki a Beregszászban élő és alkotó Benkő György festőművésszel beszélget el.

A Székely Útkereső évfolyamainak erénye az is, hogy nem téveszti szem elől a Székelyföld határán kívül élő alkotókat sem, és keresi a hozzájuk vezető utat. Róth András Lajos *Útkeresőben* című írásának sorai ezt megerősíthetik: „Útkeresésünk azon szálaknak keresése, amelyek révén önerősítést kapunk, meggyőződünk saját igazunkról, anélkül, hogy ezáltal kisemmiznénk másokat, felismerjük hibáinkat, s ezek révén még jobban megismerjük önmagunkat. Ezen a téren akad feladatunk bőven, hiszen ezáltal szívósabbá válhatnak nagy nemzettestünkkel összekapcsoló kötelékeink.”

Beke Sándor, a lap- és könyvkiadó töretlen kitartásának köszönhetően új és újabb tervek születöben. „A tíz évet (1990–1999) átfogó *Székely Útkereső Antológia* bizonyosság arra, hogy a folyóirat nemcsak a mának, hanem a holnapnak is dolgozott, (...) így az erdélyi magyar sajtó értékes szellemi műhelyként marad meg a köztudatban” — írja az Antológiát bevezető tanulmányában Brauch Magda.

BECSÜLD A NÉPET!

A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája.

Válogatás a folyóirat 1990—1999-es évfolyamaiból

A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája (*Becsüld a népet!* A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája. Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) olyan gyűjtemény, amelyet szerintem minden gyakorló pedagógus ezer örömmel adna tanítványai és azok szüleinek a kezébe, mert felér a legszebb, leghasznosabb olvasókönyvvel. Gyűjtemény, melynek tematikai sokszínűsége, nyelvi gazdagsága arra ösztönzi az olvasót, hogy ne tegye le, amíg a végére nem ér. Gyűjtemény, melynek lapjain a régebbiről ismert nevek, kedves arcok mellett újakkal, kortárs szerzőkkel is találkozunk, akik — talán éppen életkoruknál fogva — még nem kerültek be az iskolai olvasókönyvekbe, de meggyőződésem, hogy a jövőben ott is elfoglalhatják méltó helyüket.

A *Székely Útkereső* folyóirat 1990–1999-es évfolyamainak szerkesztői tudták, milyen forrásból merítsenek, hogy utat találjanak a fiatal olvasókhoz. Nem lehetett ez könnyű feladat a hosszú hallgatások és elhallgattatások után, és ma sem az, mert a könyvnek riválisa

támadt: a világháló. Általános panasz: „nem olvasnak a gyermekeink.”

Nos, a *Székely Útkereső* gazdag terméséből Brauch Magda nem akármilyen olvasnivalót válogatott. Az előszóban így hívja fel rá a figyelmet: „A gyermekekhez szóló irodalom — líra és epika egyaránt — nemcsak szórakoztató, hanem nevelő hatású is. A Székely Útkereső Gyermekirodalmi Antológiát elsősorban a kisgyermekeknek, nagyszülőknek, tanítóknak, nevelőknek ajánljuk. Fogadják nyílt szívvel, szeretettel.”

Kiket és milyen írásokat ajánl az olvasó figyelmébe? Tíz szerzőt (életrajzi adataik ismertetésével): Beke Sándort, Benedek Eleket, Csire Gabriellát, Fábián Imrét, László Lászlót, Marton Lilit, Nagy Olgát, Papp Attilát, P. Buzogány Árpádot, Ráduly Jánost. Az igényes válogatás során a legnagyobb székely-magyar mesemondót, Elek apót ülteti asztalfőre az antológia összeállítója. Benedek Elek műveinek közérthetősége, nyelvi kifejező ereje, közvetlensége olyan vonzerő, melynek lehetetlen ellenállni. A gyermekirodalmi antológia címadó verse, a *Becsüld a népet!* is Benedek Elek hagyatékából való, ugyanis Elek fiának írta e költeményt, és rajta keresztül minden gyermekhez szólt. Az otthon, a szülőfalu szeretete hatja át az *Itthon*, a *Húsvéti ének*, a *Búcsú egy vén körtefától*, a *Kis falumtól búcsút vettem* című költeményeit, nagyapai örömről, unokája utáni vágyódásáról a *Mióta nagyapó lettem* és az *Üres a ház, üres a fészek*... vall, szülei emlékét pedig a *Kisbaconi temető* című vers, valamint önéletrajzi regénye, az *Édes anyaföldem* egyik itt közölt részlete őrzi. Mondafeldolgozásai közül a *Szent Anna tava*, a *Kápolna barangja* és a *Csicser* található az antológiában. Mindhárom kézen fogja az olvasót, hogy hazai tájakon barangoljon vele, gazdagítsa képzeletét, hasson érzelmvilágára.

Marton Lili, az író, újságíró és szerkesztő, akinek nevével az idősebb nemzedék mindig örömmel találkozott, ebben az antológiában szintén a nagy mesemondóra emlékezik *Találkozásom Elek nagyapóval* című önéletrajzi írásában. Még 1924-ben

történt. „... én is ott ültem a kolozsvári Magyar Színház hatalmas nézőterén, ahol Benedek Elek, a mi drága Elek nagyapónk *Többsincs királyfi* című mesejátékát mutatták be. Azelőtt nem sokkal jelent meg egy kis versem Nagyapó lapjában, a Cimborában, amely alatt életemben először láthattam nyomtatásban a nevem.” Kis poétának szólította őt Elek apó, és arra biztatta, bárhová visz a sorsa, meséljen ő is a gyerekeknek. „Őrzöm a Cimborából kivágott nekem szóló üzeneteit, leveleit. Íróasztalomon ma is ott áll Nagyapó nekem ajánlott fényképe. Azé a

kisbaconi csodálatos Mesemondóé, aki utamra indított, akinek tanítványa voltam.” Őszinte tisztelet és rajongás árad Marton Lili visszaemlékezéseiből, és az „útravalót” egész élete során megőrizte a szívében. Azért olvashattunk tőle számos meleg hangú írást az egykori sajtókiadványokban, azért születhettek meg az oly sokak által kedvelt gyermek- és ifjúsági kötetei. S hogy később a Székely Útkereső folyóiratban, majd az antológiában is találkozhatunk vele, az a szerkesztők érdeme, akik a gyűjtemény címének szellemében cselekedtek: becsüld a népet!

Hogy a közelmúlt és a jelen művelődéstörténetének, irodalmának, sajtójának jeles képviselői megszólaltak a *Székely Útkereső* folyóiratban, utólag pedig a *Becsüld a népet!* gyűjteménybe is beválogatta őket Brauch Magda, az természetesnek, elvárhatónak mondható, hisz egyesek csak az íróasztal fiókjának írhattak még nem is olyan régen. Most végre szóhoz jutottak. És milyen remek írásokkal!

Nagy Olga, az idehaza, sőt, az anyaországban is elismert író és néprajzkutató gyermekkorának egyik döntő mozzanatát idézi fel *Egy gyermekkori emlék* című írásában. Azt, amikor a templomban, zsoltárecélzás közben felismeri, hogy „jövönk Isten kezében van, csak hinnünk és bízunk kell benne”. Meg azt, hogy „mi így együtt milyen erősek vagyunk. Tartozom ennek a közösségnek azzal, hogy gyönyörű költészetét összegyűjtsem és felmutassam önmagunknak s a világnak” — jelentette ki.

Őt magát pedig „felmutatta” az olvasóknak a Székely Útkereső. A Gyermekirodalmi Antológia közli Nagy Olga *Mit tanulhattok a mesétől* című esszé-sorozatát is, amelyből rámosolyog a gyermekekre a volt falusi tanítónő, majd pedig átadja helyét a néprajzkutatónak, és optimizmust sugározva maga körül biztat, bátorít: „...a hős életében mindig befut a csoda. Valami előre nem látott. ... a csoda és a végső győzelem valahogy összetartoznak. A csodák tehát körülöttünk és bennünk vannak, csak éppen észre kell vennünk azokat. Így és ezért kell hinnünk mindig abban, hogy az ember végső célja nem a bukás, hanem a győzelem.”

A békés derűtől, az otthon meghittségétől szépül meg a gondolat, amit Csire Gabriella vet papírra *Megszólal az aranycsengő és Fehvinci nyár* című emlékidéző íásaiban. A gyermekeknek üzen általuk, őket akarja rávezetni részben játékos, részben okos szóval arra, hogy vegyék észre: kincseket tartogat mindannyiuk számára az ünnep, a család.

„Az antológiában szereplő harmadik írása irodalomtörténeti érték. Benedek Elek születésének 140. évfordulóján (1999) *Színarany az ága, levele* címmel közöl adatokban gazdag, szubjektív

hangvételő megemlékezést” — írja az előszóban Brauch Magda, és miközben szemelget a Székely Útkereső évfolyamaiban, ritkaságra bukkan. Csire Gabriella tette közzé a Székely Útkeresőben Benedek Elek 1923-ban kelt levelét, amit a bräilai magyarokhoz írt és *Gyertyafény* című folyóiratukba verset is küldött: *A Megváltó* címűt, melyből a szörványvidék jajszava hallszik ki.

A Székely Útkereső Gyermekirodalmi Antológiája válogatást közöl a folyóiratban megjelent kortárs szerzők kicsinyeknek írt legszebb verseiből, amit csak üdvözölni lehet, hisz a jó gyermekverset sokáig nélkülözte az iskola. (A hangzatos, dicsőítő strófák nem sorolhatók ebbe a kategóriába!) Fábíán Imre, Papp Attila, P. Buzogány Árpád, Ráduly János versei játékoságukkal, szép természeti képeikkel hatnak a gyermeki fantáziára. Beke Sándor, a *Székely Útkereső* főszerkesztője számos gyermekverskötet szerzője: *Kezemben jégvirág*, *Hajóval a Déli-sarkon*, *Bobókás ábécé*, de a felnőtteknek írt verseskönyvei is tartalmaznak gyermekkori témát vagy élményt nyújtó költeményeket, melyek gyermek- és ifjúsági irodalmi gyermekcsemegének is számítanak (*Adventi koszorú*, *Elmaradt imák*, *Fehér tulipánok*, *Mosolygó oroszlánok*, *Bodzafa virága*, *Álom a Titanicon*). Róla, a költőről írja elemzésében Brauch Magda, hogy noha a szabadvers formát kedveli, a gyermekversekben inkább a hagyományos, a könnyen megtanulható és szavalható versformát műveli. Az *Elek apó meséje*, *Olivér verse*, *A homokóra*, *A pulyka*, *Előttem a földgömb*, *Ha megáll a falióra* — hat olyan vers, melyek mindegyikéből visszaköszönnek saját gyermekkori élményei, nagyapó, nagymama, kötődése a családhoz, a szülőföldhöz.

A nándorfehérvári diadal címmel történelmi eseményről ír a *Székely Útkereső*ben László László tanár és történész, és meggyőződéssel mondhatjuk, hogy ugyanakkor történelemórát tart a gyermekeknek, és nem csak nekik. Mert ugyan ismeri-e mindenki, honnan ered a déli harangszó története, hogy az előzményekről már ne is beszéljünk!

Csak ismételni tudom: a Székely Útkereső Gyermekirodalmi Antológiája gazdag, színes „olvasókönyv”, gyermek és felnőtt kezébe való. És aligha éri be első olvasással az, aki szomjas a tiszta forrásvízre, szereti az igaz mesét.

AZ ÉLŐSZÓ DICSÉRETE

Kritikák, recenziók, beszélgetések
a Székely Útkereső hasábjain

Az előszó dicsérete című, *Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain* alcímet viselő kötet (Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008): közelkép — a szókimondás kötetete. Ez a vélemény szinte ösztönösen fogalmazódik meg, miután átlapoztam, átolvastam a Beke Sándor válogatta itt megjelent írásokat, és igazoltnak, sőt, jogosnak érzem, hogy könyv alakban is megjelentette azokat. A *Székely Útkereső*ben ugyanis tíz esztendő alatt felgyűlt annyi érték, hogy arról szükséges érdemben szólni, legyen az a dicséret vagy bírálat hangja. Annál is inkább, mivel „Az 1990-ben Beke Sándor által indított, szerkesztett folyóirat évfolyamai mára kordokumentumok” — szögezi le tárgyilagosan a kötet előszavában P. Buzogány Árpád. Nem utolsó sorban pedig szűrője, irányadó eszköze az eredményes folytatásnak.

Igazat szólni nem mindig veszélytelen. Megtapasztalták ezt sokan, főleg azok, akiknek már betörték érte a fejét. Éppen a tollforgatók ne tudnák?

A kritikákat, recenziókat, beszélgetéseket magába foglaló kötet, *Az előszó dicsérete*, cáfolata annak az „átkosban” közszájon forgó ítéletnek, miszerint hazudik az újság.

Az 1990-ben megszülető *Székely Útkereső* évfolyamaiban — hála szerkesztőinek — olyan írások láttak napvilágot, amelyek

farkasszemet néztek a hazugsággal. „Számos olyan munka jelent meg — szépirodalmi alkotások, tanulmányok —, amelyek jó ideje az alkotói meg szerkesztői asztalok fiókjában lapultak, és nem is mindig jobb sorsra várva. Lapok, folyóiratok hasábjain, vagy éppen önálló kötetekben jutottak el az olvasóhoz, ahhoz az olvasóhoz, aki az újonnan megismert, megismerhető hírek, adatok tömkelegében összezavarodva jogosan éppen a szakemberektől, kritikusoktól várt eligazítást. Éppen ezért tartották fontosnak a szerkesztők, hogy ez a műfaj állandóan jelen legyen a Székely Útkeresőben” — állapítja meg P. Buzogány Árpád *Az előszó dicsérete* kötet előszavában, melynek már a címével — *Könyvbe vetett hittel* — üzeni, hogy csakis így érdemes: hittel, bizalommal.

A *Székely Útkereső* hasábjain főleg az Ábrahám János, Balla László, Beke Sándor, Bodor Ádám, Cseke Péter, Cseres Tibor, Csiki László, Kántor László, Kercsó Attila, Kristó Tibor, Komoróczy György, Lőrincz György, Markó Béla, Nagy Irén, Nagy Olga, Nagy Zoltán Mihály stb. nevével jelentek meg kritikák, ismertetők, és az ezekből utólag válogatott, szerkesztett gyűjtemény (*Az előszó dicsérete*) egyben keresztmetszete is annak a korszaknak — véleményezi az előszó írója.

A *Versbódító kalauz* cím alatt olyan kritikákat, recenziókat talál az olvasó, amelyek a *Székely Útkereső* folyóiratban való megjelenésükkor minden bizonnyal „célba találtak”. Vagy azért, mert ’89 után az igazmondásnak megnőtt a becsülete, és ismert alkotókat, kritikusokat szólaltattak meg, akiknek a véleményére ad a hétköznapi ember, vagy pusztán kíváncsiságból, azért, mert új nevek jelentek meg az irodalomban, fiatalok, akiknek a hangjára oda kell figyelni.

A kötet második része, a *Beszélgetések* címet viselő fejezet olyan jeles, régebbiről is ismert szerzőket vonultat fel, akik munkásságuk folytán sokat tettek anyanyelvünk, nemzetiségi kultúránk ápolásáért, épüléséért. A Kriterion Könyvkiadó igazgatójával, H. Szabó Gyulával a megújulásról beszélgetett fél

évvel a decemberi fordulat után Cseke Gábor, és a kapott válaszok közül egyet különösen jó érzéssel nyugtázhat a mai olvasó. A következőt: „A minőségből, a mércéből nem szabad engedni. Nevünkben hordozzuk a sorsunk.” Kihallszuk ebből a „volt” Kriterion iránti elismerés, az úttörőket megillető tisztelet, hisz elsősorban nekik köszönhető, hogy az egykori magyar iskolások, munkásemberek, városi és falusi értelmiségiek könyvespolcán ma is ott sorakoznak — egyszerű köntösben, fűzve vagy kötve — a Kriterion kiadványok!

A Korunk főszerkesztőjét, Kántor Lajost a rangos folyóirat jövőjéről, ideológiai szerepvállalásáról kérdezte Róth András Lajos, s az általa leírtakból egyetlen válasz is sokatmondó: „... nemzetiségünk jövőjéről akar szólni a következő hónapok és évek Korunkja”.

A Budapesti Felsőfokú Újságíró Szaktanfolyam vezetőjét, Udvari Gábort a Nagyváradon beindult újságíróképző meghívott főelőadóját Budaházi Emese kérdezte, és az interjú „*Nem csak negatívum lehet szexuáció*” címmel jelent meg a *Székely Útkereső* folyóiratban, majd válogatásként *Az élőszó dicsérete* gyűjteményben. Sok év távlatából sem szabad elsiklani fölötte, hisz

ez a képzési forma az újdonság erejével hatott az '89-es fordulat után. (Kigondolója Stanik István, a nagyvárad *Bihari Napló* főszerkesztője volt.) Érthető hát, hogy e tanfolyamról beszélni időszerűnek tartotta az újságíró, és a címet ízlelgetve (elnézést kérve) tesz most kitérőt e sorok írója...

Azokban a zűrzavaros, veszélyekkel teli, emberáldozatokat követelő decemberi napokban történt, hogy a temesvári magyar napilap szerkesztőségében szinte egymásnak adták a kilincset a különböző hírközlő szervek tudósítói. Természetes, hogy mindenekelőtt a helybeli kollégáktól, vagyis első kézből szerettek volna tájékozódni az eseményekről. Egyik anyaországi újságírónő nagy nekibuzdulással látott munkához, arról érdeklődött, hogy jelenleg mi történik, hol forró a helyzet, stb. stb., de aligha tűnt elégedettnek a kapott válaszokkal, mert egyre sürgetőbbben firtatta: hol lőnek? Jelenleg sehol. Csend van — felelték, akik éppen a megelőző éjszaka nyomdaszolgálat közben hallották kattogni a gépfegyvereket a fejük fölött a betonkolosszus lapos tetején, majd hajnalban fegyveres kommandósok sorfala között távozhattak a nyomdából. De úgy is mondhatnánk, hogy a halál torkából. És lám, most szenzációéhesen kérdik tőlük, hogy mi az, hogy csend van, még csak nem is lőnek?! „Hát akkor minek jöttem én ide?!” — adott hangot felháborodással vegyes csalódottságának a fiatal újságírónő.

A temesváriak tudtak volna válaszolni a kérdésre, de lenyelték a gorombaságot.

Visszakanyarodva a *Székelv Útkereső*-ben megjelent beszélgetéshez, az Udvari Gáborhoz intézett egyik kérdés így hangzott:

— Mit üzen azoknak a fiatal újságíróknak, akiknek nem volt rá lehetőségük, hogy részt vegyenek ezen a tanfolyamon?

A Budapesti Felsőfokú Újságíró Szaktanfolyam vezetőjének a válasza pedig többek között így:

— Mivel az újságírók jelentősen befolyásolják a közhangulatot, ne feledkezzenek meg arról, hogy jó és kellemes hírek is legyenek a

lapban. Ne felejtsetek el, hogy nem csak negatívum lehet szenzáció. (...) Ugyanakkor egy másik dolog is szükséges még, az emberség.”

Indokolt felemlíteni ezt, bizonyítandó, hogy a szenzációéhség magában hordozza a gátlástalanság veszélyét, és melegegya a bulvársajtónak, amely előbb-utóbb hiteltelenné válik, pletykalappá degradálódik az igényes olvasó szemében.

A *Beszélgetések* Cseke Péterrel, Kozma Máriával, Cseke Gáborral, Nagy Olgával, Ráduly Jánossal — csupa olyan interjú Komoróczy György tollából, mely a tájékoztatáson túl írói műhelyekbe kalauzol, és személyes, mondhatni családi albumokba is bepillantást enged az olvasónak, amit mindig hálásan fogad a betűre éhes ember.

MAGYAR, SZÉKELY ÉS CSÁNGÓ ÖRÖKSÉG

A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája

(1991—2006)

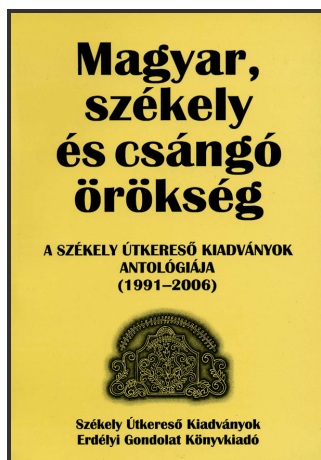
A *Magyar, székely és csángó örökség*, a Székely Útkereső Kiadványok Antológiája. 1991–2006 (Összeállította, szerkesztette, az előhangot és az útmutatót írta, a sajtóvisszhang szemelvényeit válogatta Beke Sándor. Az antológiáról és a sajtóvisszhangról szóló tanulmányt írta Dr. Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) sokat ígérő cím a *Székely Útkereső Kiadványok* sorában, amellyel először találkozik a hazai olvasó. Számomra a hármashatár képét idézi, ahol őrzőként ott áll a feszület, melynek láttán megemeli kalapját az arra elhaladó. Átalvetőjében ott az öröksége: hite, anyanyelve, hagyományai.

Örökséget menteni, gyűjteni nem volt mindig kockázatmentes vállalkozás, és ma sem mondható teljesen annak. Az okok persze különböznek. A *Székely Útkereső Kiadványok Antológiájának* (1991–2006) tanúsága szerint mégis voltak és vannak, akik hátukra vették azt a bizonyos átalvetőt.

Beke Sándor minden bizonnyal tisztában volt azzal, hogy mire vállalkozik. Lelkesedésének, bátorságának, tehetségének és nem

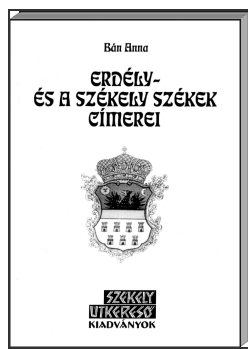
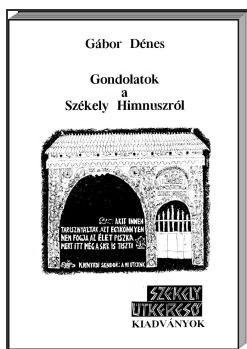
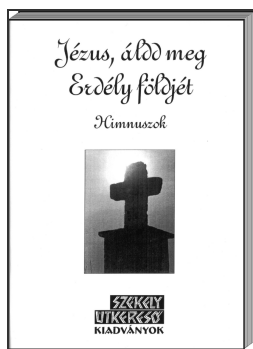
utolsósorban szűkebb pátriája iránti szeretetének tulajdonítható, hogy 1990-ben útjára indította a *Székely Útkereső* című irodalmi és művelődési folyóiratot, s az eltelt esztendőök őt igazolták.

Az általa szerkesztett, *Magyar, székely és csángó örökség* címmel megjelent antológia, mint neve is jelzi, a „hármashatár” jegyeit viseli magán, s a hozzá vezető utat szépen ívelő pályája során gondosan előkészítette a fennebb említett folyóirat. Ezt hangsúlyozza az antológiáról és annak sajtóvisszhangjáról szóló tanulmányában Brauch Magda: „Ez a színvonalas, igényesen szerkesztett folyóirat fennállásának tíz éve alatt, de már

a kezdetekben is túllépett az úgynevezett »székely-centrikusságon«. Hasábjain megtalálhatók a tágabb értelemben vett erdélyi, sőt, az anyaországban vagy annak határain túl, más tájakon élő magyarság sorsdöntő kérdéseiről szóló írások, valamint a néprajzi, zenei, nyelvészeti, szociográfiai, vallási és más témájú publikációk, a gyermekeknek szóló irodalom, az aktuális politikai helyzetelemzés és nem utolsósorban a szépirodalmi törekvések: klasszikus vagy fiatal, esetleg pályakezdő ígéretes tehetségek művei.”

A négyszáznál több oldalt tartalmazó antológia gazdag örökség, és részesül benne magyar, székely-magyar, csángó-magyar. Szerkesztés, válogatás közben nem rangsorol Beke Sándor, hanem felmutatja azokat az értékeket, amelyek eredetéről, létezéséről talán csak kevesen tudtak, illetve tudnak. Olyan szerzőket vonultat fel, akik gyűjtőmunkájuk során a szó valós értelmében tiszta forrásból merítenek, és tudásukat meg emberközelségüket az olvasónevelés, a népnevelés szolgálatába állították.

Himnuszaink eredetéről, Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* című korszakalkotó művéről, a nemzet zarándokhelyévé lett Csíksomlyóról, a gyimesi és a moldvai csángómagyarokról, a székelykapu és a kopjafák történetéről — hogy csak e néhány példát említsem — bizony keveset tudna mondani az átlagolvasó, ha megkérdeznék. És nem azért, mert közömbös irántuk, vagy figyelmetlen jártában-keltében, hanem, mert még nem nyitotta fel senki a szemét, mert nem láttatták meg vele a kincset. Nos, a Székely Útkereső Kiadványok, köztük a *Magyar, székely és csángó örökség* antológia tálcán kínálja a múltunkat és jelenünket megörökítő, hasznos és értékes ismeretanyagot. Ugyan melyik sajtótermék közölte volna jó néhány évvel ezelőtt Kölcsey *Hymnusának* és Vörösmarty *Szózatának* teljes szövegét, a 18. századi néphimnusz, a *Boldogasszony anyánk* kezdetű, mely Szent István és Szűz Mária vallásos kultuszához

kapcsolódik?! A *Székely himnusz* keletkezésének körülményeiről, két változatáról és annak kiegészítéséről, továbbá a *Csángó himnusz*ról, ezek szerzőiről, gyűjtőiről sem történt említés sehol.

Brauch Magda az Antológia előszavában idézi többek között Csire Gabriella sorait: „Sürgető olvasói igénynek tesznek eleget azok a kiadványok, amelyek a diktátúra idején féltve őrzött, lap-pangásra ítélt szellemi értékeink feltárására vállalkoznak.”

Nos, a Beke Sándor szerkesztette antológia ezt teszi, amikor csokorba gyűjti a nemzeti örökségünk részét képező írásokat, hogy ne merüljenek feledésbe. Már a címek sem engedik továsiklani a tekintetet. *Csíkсомyló, a Székelyföld Rómája, A csíkсомylói kegysszobor története, Nemzeti kincsünk: a rovásírás, Örökségünk a székelýkapu, Kopjafák régen és ma* — hogy csak néhányat említsek.

De álljunk meg ama képzeletbeli hármashatárnál, és pihenni vágyó vándor módjára üldögeljünk egy kicsit az útszéli kereszt tövében...

Mert bizony keresztje, az volt a mi népünknek is!

Gábor Dénes *Gondolatok a Székely himnuszról* című munkájában pontos adatokat közöl a trianoni szétszaggatottság körülményei közepette született énekről, a szövegíró Csanády Györgyről és Mihalik Kálmánról, a himnusz dallamának szerzőjéről, és dokumentumokra hivatkozva kutatja a Székely himnusz utóéletét, értékelését. A tágabb értelemben vett olvasótábor tudomást szerezhet arról, hogy a székelyudvarhelyi születésű, majd az I. világháború után Budapestre került Csanády György négy társával együtt létrehozta a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületét, mely az akkori hontalanná lett, menekültekként emlegetett magyarok menedéke volt. „Ők tartották meg minden évben a májusi Nagyáldozatot, legtöbbször a budai Zugligetben. Tüzet raktak, botokat faragtak, szalagokat, koszorúkat fontak, de főleg énekeltek, hogy ezzel megőrizték összetartozásukat. Itt énekeltek először Csanády György szövegére a Kántáté nevű, zsoltárnak készült éneket, mely kétszer négy sorból állt, és lett belőle a Székely himnusz.”

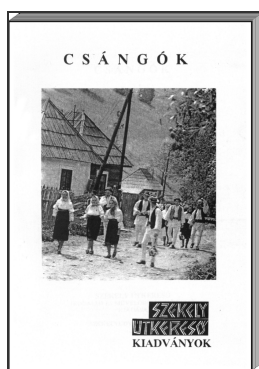
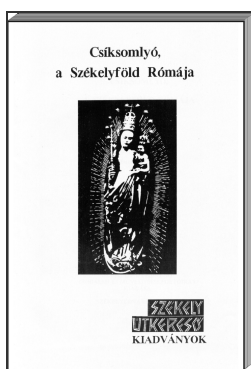
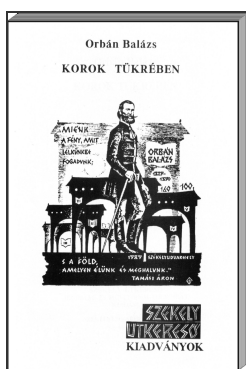
Az Antológiából tudjuk meg továbbá azt is, hogy Csanády György hamvait, végakarata szerint, hazahozták szülővárosába, hogy itt leljenek örök nyugalmat. „1980 egy reggelén félve-rejtve helyezte el urnáját Hegyi István nagytiszteletű úr az Árvátfalvi Nagyok rózsaszín márványú sírkertjében, szülei mellé.”

Erdekességként könyvelheti el az olvasó, hogy a Székely himnuszt Román Viktor szobrászművész román nyelvre is lefordította. A művész „a Párizs melletti Saron-Sur-Aube nevű kis községben élt és alkotott 1995. augusztus 12-én bekövetkezett haláláig. Érdemes megjegyezni róla, hogy 1994-ben megkapta az egyik legrangosabb francia művészeti kitüntetést: Chevalier des Arc et Lettres (A művészet és irodalom lovagja). Nos, özvegye, az ugyancsak képzőművész, bukaresti születésű Dana Román az ünnepségen egyebek között a következőket is elmondta: ... halála előtt egy hónappal lefordította románra a Székely himnuszt, berámáztatta és feltette a lakásunk falára” — olvashatjuk az Antológiában.

A Székely himnusz dallamának szerzője, Mihalik Kálmán életútjáról is hírt ad az Antológia: „1896-ban született Oravica-bányán, a zömében svábok és románok lakta dél-bánsági nagyközségben. Kolozsváron 1914-ben érettségizett a piarista gimnáziumban. Kiválóan képzett, tehetséges zongorista volt, de jól rajzolt és festegetett is, mégis a kolozsvári egyetem orvosi karára iratkozott be. Nemsokára azonban mozgósították, kivitték a frontra, ahonnan 1916-ban visszavezényelték. Előbb Nagyszebenben, majd Szarvason, végül Kolozsváron teljesített katonai szolgálatot. Az összeomlásokor a kolozsvári egyetemmel ő is Szegedre távozott. Oklevele megszerzése után rövid ideig szeretett professzora, Reinbold Béla mellett az orvosi egyetem vegyészeti tanszékén volt tanársegéd 1922. október 6-án, tifuszból bekövetkezett szomorú haláláig. Szegeden 1991. december 27. óta Mihalik Kálmán Alapítvány működik, amely méltó síremléket emelt névadójának, s céljaul tűzte ki tehetséges székely ifjak továbbtanulásának támogatását.

A kettős évforduló kapcsán — hiszen október 6-a az aradi vértanúk 1849-es kivégzésének napja is — sírjánál minden évben felcsendül a Székely himnusz is.”

Hogy Beke Sándor milyen céltudatosan válogatta, gyűjtötte össze az antológia anyagát, arról a kritikusok már írtak, és bizonyára még fognak írni a Székely Útkereső Kiadványok mindegyikéről. Ámde a szerkesztő-könyvkiadó Beke Sándor nemcsak velük számol, sőt, elsősorban talán nem is velük, hanem az olvasókkal. A hozzájuk vezető utat keresi, nekik szánja a nem is oly régen még „tiltott gyümölcsöt”, a tudományos alapokon

nyugvó, igazságban gyökerező írott valóságot. Itt van például Bán Annának az *Erdély és a székely székek címerei* című, alaposan dokumentált, képekkel illusztrált munkája, amely jogos büszkeséget válthat ki főleg a székelyföldi olvasóból. Erdély címéről megtudhatja, hogy az „1659. május 24-i szászsebesi országgyűlés határozata alapján nyerte el végleges formáját. Rajta található a három államalkotó nemzet — magyar, székely, szász — jelképe. A magyarokat a sas, a székelyeket a félhold és a nap, a szászokat a hét kulcs (hétkulcsos városok) szimbolizálja. A színek: a székelyek kékje, a magyarok vöröse, a szászok aransárgája egyben Erdély színeit adják ki.” Ugyanitt pontos leírást talál a székely székek kialakulásáról, és Aranyosszék, Csík- (Gyergyó-Kászonszék, Háromszék, Marosszék,

Udvarhelyszék címeréről is. Továbbá itt szerepel az antológiában a „legnagyobb székely”, Orbán Balázs életútjának és *A Székelyföld leírása* című korszakalkotó művének ismertetése Róth András Lajos tollából. Az összeállítás *Orbán Balázs korok tükrében* címmel jelent meg az antológiában, és szerzője olyan avatott szakemberek, írók értékeléseiből idéz, mint Jakab Elek, Kelemen Lajos, Boros György, Buzogány Áron, Bányai János, Szentmártoni Kálmán, Imreh István, Kós Károly, Sütő András, Erdelyi Lajos, Benkő Samu, Kósa László, Ortutay Gyula, Csátori Dániel, Lászlóffy Aladár, Tavaszy Sándor. Válogatását Róth András Lajos „a legnagyobb székely” soraival koronázza meg, amely sorok Orbán Balázs írói és emberi hitvallását őrzik: „A magyar nemzetnek érdekében áll, hogy a román nemzetben s e nemzetnek itt és künlévő fiaiban őszinte testvéreket és barátokat bírjon. Mert ha valaha volt két nemzet, amely az érdek-egységnél fogva egymásra volt utalva, úgy bizonylyan ilyen a magyar és a román, mely két nemzetnek amint múltja egybe-
forrott, úgy jövője is össze van nőve. Egy a hivatásuk: a nyugati műveltség továbbítása, a szabadság e végbástyájának megvédése... Életkérdés mindkét egyensorsú nemzetre, hogy egymást megértsék, hogy erejüket tömörítsék, hogy az ellentéteket ki-egyenlítsék.”

Ha kimondjuk azt a szót, hogy „Csíksomlyó”, nem csak egy helységnévre gondolunk. Sokkal több ez annál. Nemzetünk zarándokhelye. *A Székelyföld Rómája* — ahogy Kovács Sándor főesperes nevezte. Méltó figyelmet szentel e helynek a *Magyar, székely és csángó örökség* című kiadvány, melyben P. Buzogány Árpád *Csíksomlyó, Székelyföld Rómája* címmel közöl összeállítást. Ő írja többek között: „1949-ben volt az utolsó csíksomlyói búcsújárás. Azután csak egyénileg mehetett és ment is, aki szükségét érezte Mária oltalmának. Erdély-szerte érezték a hívek, hogy Istent engesztelve és Mária támogatását kérve tudnak hozzákezdeni feldúlt életük újjáépítéséhez.”

És lám, mert Isten útjai kiszámíthatatlanok, 1990-től újra elindultak a Somlyó hegyére a fehér keresztaljak. P. Buzogány Árpád összeállításában olvasható továbbá *Márton Áron 1946. évi pünkösdvasárnapi beszéde Csíksomlyón*, Boldizsár Dénes írása *A csíksomlyói pünkösdői búcsú eredete* címmel, a kegyszobor történetéről P. Boros Fortunát OFM értekezik, Tankó Gyula a gyimesi csángók búcsújáró szokásait eleveníti fel, és így zárja írását: „... Csíksomlyói Csodatevő Mária, kit mindennapi imájukba foglalnak a gyimesi csángók is, Téged kérdezzünk: hogy lesz tovább?, s kérünk, amit tenni szándékszunk, segíts meg minket abban!”

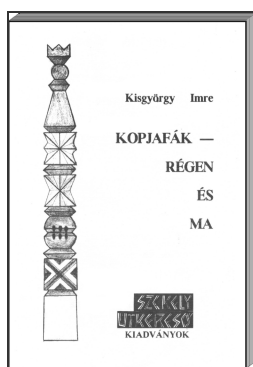
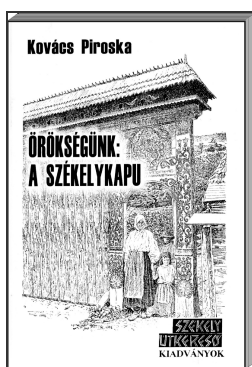
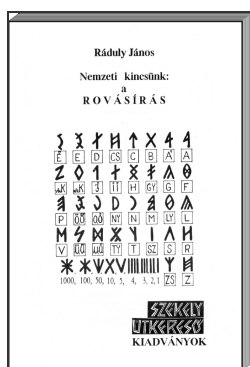
Különben P. Buzogány Árpád válogatásának köszönhetően a csángó tematika kellő súllyal van jelen az antológiában: Szöcs János *A moldvai csángó magyarokról*, Tankó Gyula *A gyimesi csángók származástudata*, míg Ferenczi Géza *A hétfalusi csángókról* című írások a történelmi tények ismertetésén túl érzelmileg is megérintik az embert. Annál is inkább, mivel hovatarozásuk máig beszédtema, igyekeznek „kisajátítani” őket a kereszt jegyében. A gyimesi csángók származástudatával kapcsolatosan hadd jegyezzük le egyik adatközlő (Tankó József) választát arra a riporter kérdésére, hogy kinek vallja magát. „Én magyarul imádkozom, kárinkodom, álmodozom s jajgatok. Hát akkor mé’ kérdi, hogy én mi vagyok?!”

A rovásírásról, e becses székely örökségről a kutató és szakértő Ráduly János közöl tudományos színvonalú tanulmányt az antológiában *Nemzeti kincsünk: a rovásírás* címmel.

„Író-olvasó találkozók alkalmával, az előadások elhangzása után, a leggyakoribb kérdések így hangzanak: végül is hány magyar rovásemlékünk van és melyek azok?” — említi a tanulmány szerzője, és nem is marad adós a válasszal. Tőle megtudhatja az érdeklődő, hogy kétféle rovásírás létezik: metszett, illetve vésett (kőbe, ércbe vagy más szilárd anyagba), ezt nevezik feliratosnak, és íróvesszővel, írónáddal vagy tollal írott, ez a kézíratos rovásírás. A tanulmány visszanyúl a 13. századig, és

eljut 1990-ig, amikor is számos új felfedezés történt. „Van tehát dolga írástörténezeinknek” — jegyzi meg Ráduly János, a tanulmány szerzője.

A *Magyar, székely és csángó örökség* címet viselő antológia „leglátványosabb” remekei a székelykapu és a kopjafa, mert a róluk szóló leírásokban nemcsak a szem gyönyörködik, hanem a lélek is. Aki bár egyszer járt Székelyföldön, és megcsodálta e faragott emlékeket, az onnan visszatérve is látni fogja lelki szemeivel. Kovács Piroska *Örökségünk a székelykapu* című kötetéből emelt ki egy részletet az antológia szerkesztője, és milyen jól tette!

Mert ez a kapu megtart és visszavár, olvasni róluk (majdnem) olyan, mint a személyes találkozás. A zábék, a könyökkötések vagy fesztámasz, a kaputükör, a kontyfa csupa ismeretlen fogalom az idegenek, nem úgy az ott élőknek! Az *Útravaló kapunézéshoz* alcím éppen az idegeneknek, a turistáknak segít eligazodni a székelykapuk tudományában, amelynek a székely embernél nincs nagyobb művésze. Kovács Piroska, a könyv szerzője Nyíró Józsefet idézi: „A székely ház mértékadó díszé és koronája a székelykapu, melyet valósággal családtagjának tekint a gazda. Levágja az erdő fáját, de az elpusztult élet helyébe újat teremt, mert az a székelykapu tényleg él, és részt vesz mindennapi küzdelmes életének vérkeringésében; élővé válik azáltal,

hogy a székely a lelkét leheli belé, amikor kifaragja, és az Isten nevét vési rá szelíd és áhítatos betűkkel.”

Az író a székelység szimbólumának nevezi a székelykaput, és részletezi szerkezeti felépítését, állandó jegyeit és a tájegységek közötti különbségeket. A kapukon feliratok is lehetnek: az építettő neve, feleségének, esetleg gyermekeinek a neve, a készítés dátuma, némelyikre pedig szívélyes szöveget is véstek. 1906-ból való a következő: „Isten hozott, ha mész, Isten legyen veled!”

Néprajzi szempontból a művészi módon megfaragott kopjafa nagy érték, része örökségünknek. Kis György Imre *Kopjafák régen és ma* címmel mutatja be ezeket az időtálló népi faragványokat és azt a kérdést, hogy mi is a kopjafa, így világítja meg: „Kopja szavunk eredendően a honfoglaló magyarság egyik fő fegyverének, a lándzsaszerű, 2-2,5 m, sőt, 3-4,5 m hosszú, Belső-Ázsiában használt, keményfából készült döfő fegyvernek a megnevezésére szolgált. A történelemből tudjuk, hogy nagy ütközetek után az elesett hősök sírhantjának fejéhez beszúrták a vitéz harci kopjáját. Ebből a szokásból vált nemzetünk szép ősi hagyományává a kopjafaállítás.”

Szól továbbá a kopjafák felépítéséről, jelképrendszeréről, tartozékairól — gomb, magyar kereszt, csillag, tulipán, lámpás, szigony, nap, korona, kör, négyzet, háromszög stb. — és ezek magyarázatát is megadja, ami rendkívül hasznossá teszi tanulmányát. Egyrészt a mai kopjafakészítők tanulhatnak belőle, másrészt a néprajz iránt érdeklődő diákok, főiskolai hallgatók, akik az utóbbi időben, öröndetes módon, egyre többen vannak.

Megismerni, tanulni, újra tanulni hív a *Magyar, székely és csángó örökség* antológiája, benne István Lajos *A korondi aragonitbánya története* című kismonográfiája is, mely új ismeretekkel ajándékozta meg főleg a Hargita határán túl élő olvasót. Az aragonit kibányászása, majd feldolgozása sok évig kenyérkereseti lehetőséget biztosított a környékelieknek.

„Csak a múlt (XIX. sz. — szerk. megj.) század közepe táján terelődött rá a tudósok figyelme a korondi aragonitra, s akkor

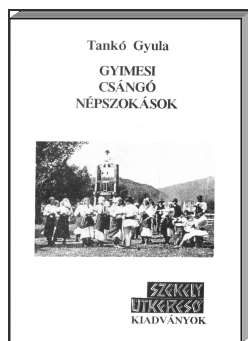
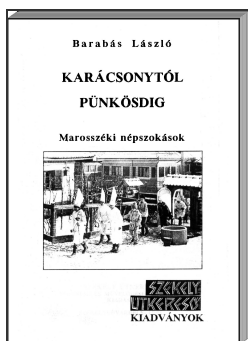
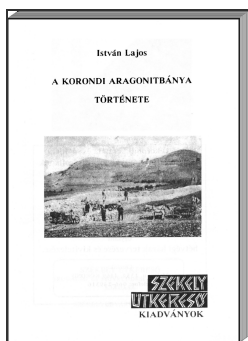
már szakszerű kutatással iparkodtak megvilágítani a források építő munkáját. Aki a természet műhelyébe be akar tekinteni, az jöjjön el ide: sustorgó, fújó hangot adó gázömlésekkel folyik ki a felszínre a vasas, erősen koncentrált sós oldat, mely egyúttal magával hozza a szénsavas, meszes anyagot is. A még jelenlévő más oldott ásványi anyagok hatására azonban nem kristályos mész (kalcit) rakódik le tisztán, hanem az anyag nagy része a nagyobb nyomás s a sok só hatására egy másik ásvány alapjában rakódik le, melyet aragonitnak neveznek” — ismertet meg közelebbről is a „székely drágakővel” István Lajos, de e mellett történelmi, földrajzi ismeretekkel is szolgál, betekintést nyújt a természet műhelyébe, méltatja a bányát, illetve az üzemet működtető cseh geológus Knop Vencel érdemeit, követi az aragonit útját a kitermelt nyers kőtömbtől a feldolgozott dísz tárgyakig, illetve 1960-ig, a bánya megszűnéseig. Az aragonit kő lelőhelyeket 1980-ban védett területté nyilvánították — zárja kismonográfiáját a szerző. Utóiratát „hitelesítő pecsétként” is tekinthetjük. Így szól: „1953-tól magam intéztem az üzem adminisztrációs ügyeit, részt vettem annak irányításában egészen addig, amíg az épületek átadódtak a korondi néptanácsnak.”

De időzzünk még egy kicsit helyben, a korondi krónikásnál, István Lajosnál, akinek *Babonás népi gyógyítások Korondon* című közleménye sok régi-újat közöl az olvasóval. És ne higgye senki, hogy manapság a népi gyógyítást elvetik, vagy hogy az orvos megjelentével száműzték. Szó sincs róla! Ezt a szerző is megerősíti: „... a népi gyógyítás egy részét még napjainkban is gyakorolják, a népi orvosságokat is használják, s ezekkel néha a babona is párosul.”

Amikor bő a választék, a kísértés is nagy: melyiket szeressük? Igaz ez főleg olyankor, ha a népköltészet, a régi szokások, népi hagyományok kincsházából kell választani, azaz válogatni, mint tette ezt a *Magyar, székely és csángó örökség Antológiájának* szerkesztésekor Beke Sándor. A Székely Útkereső Kiad-

ványok önmagukért beszélnek, a szerkesztő ugyanis olyan szerzőket kínál helytel munkaasztalánál, akik alapos ismerői e témának, és színes, könnyed hangvételű, különböző igényt és ízlést kielégítő írásokkal ajándékozzák meg az olvasót.

Barabás László *Karácsonytól pünkösdig* című, marosszéki népszokásokat bemutató tanulmányával van jelen, Tankó Gyula *Gyimesi csángó népszokások* csokrát nyújtja, P. Buzogány Árpád az 1985–1989 között gyűjtött *Kőrispataki népdalok* szövegeiből ad ízelítőt. A *Volt szeretőm tizenhárom* címet viselő dalsorok lakodalmi dalokkal kezdődik, táncdalokkal folytatódik, de van közöttük munkadal, bordal, katonadal, míg a *Keservegek, panaszdalok* szerelmi bánatról szólnak.

S hogy az értékmentő munkában mennyire fontos a gyűjtő és adatközlő jó kapcsolata, emberközelsége, azt P. Buzogány Árpád alábbi vallomása is megerősíti: „Nem titkolom, hogy e gyűjtemény összeállításának személyes okai is vannak: 1985 ősztől 1989 nyaráig Kőrispatakon éltem, részt vettem a falu életében, eseményeinek tanúja voltam, az ott élőket közelebb-ről is megismertem. A faluval, lakóival kapcsolatos élményeim, emlékeim meghatározóak voltak számomra, ennek tulajdoníthatóan később sem szakadt meg a kapcsolat. Legyen e szerény válogatás a kőrispatakiak iránti szeretetem és tiszteletem jele.”

Gálfalvi Gábor *Székelykeresztúr környéki lakodalmi népköltészet* című gyűjteménye szintén személyes ihletésű. Mivel a Hargita megyei Nagykadácson töltötte gyermekkorát, majd 40 éven át tanított Alsóboldogfalván, érthető, hogy „Mint falusi tanító, együtt örültem, együtt vigadtam, s ha a sors úgy hozta, együtt búsultam a falusi emberekkel” — írja Ajánlásában, majd így fejezi be: „Éppen ezért úgy éreztem, hogy mint falusi tanítónak, kötelességem lejegyezni a vidékünkön még fellelhető ilyen jellegű népköltési anyagot, melyet Székelykeresztúr környékén még felbúvárolhattam mintegy 20 km-es körzetben, hogy a többi hagyomány társaságában megőrizhessük az utókor számára. Hogy a rigmusok ritmusa imitt-amott döccen? ... s a rímek is sántítanak? ... Tekintsünk el tőle; valódi népköltészet azért ez, amit kár lenne veszni hagyni!...”

Nem zárható le e gondolatsor anélkül, hogy ne idéznénk ismét Barabás László sorait: „Korunk elidegenedett embere sokszor értetlenül áll egy-egy közösség, csoport szokásai, hagyományai előtt, még ha ugyanahhoz a néphez, nemzethez is tartozik, mint a szokások gyakorlói. (...) De ne feledjük, a mai népszokások évszázadok rítusait, képzeteit, szimbólumait őrzik. Másrészt azért maradhattak fent, mert egy-egy népcsoport, kisközösség a saját kultúrájába olvasztotta. Értékkrendjének, világképének, ízlésének megfelelően átalakította, új jelentésekkel ruházta fel a szokásokat. Éppen ezért mindig volt élő, érvényes jelentésük és funkciójuk.”

A fenti sorokat olvasva ismételten bizonyítást nyer, hogy a Székely Útkereső Kiadványok élő krónikák, a múltból merítenek, de a jelenben élnek, ennélfogva missziót teljesítenek.

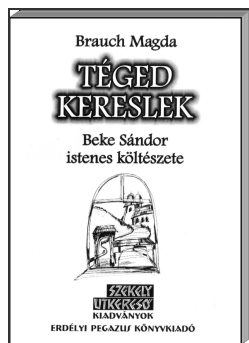
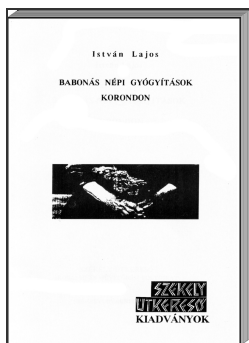
Elindításuk szükségességét így indokolja Beke Sándor: „A lapszerkesztés során gyakran előfordult, hogy egy-egy nagyon jó kézirat nem fért be a jellegénél fogva szűkre szabott laptestbe. Ezért úgy döntöttünk, hogy a nagyobb lélegzetű munkákat kis füzetekben, a Székely Útkereső Kiadványok sorozatban jelen-tetjük meg. Némelyikük később könyv alakban is megjelent.”

A sorozat 1991-ben indult be. A rendhagyó kötet a csupán 24 évet élt tehetséges költő, Vass László Levente verseit — *Egyedül az éjszakában*. Hátrahagyott versek — tartalmazza, melyekből előzőleg a *Székely Útkereső* folyóirat számaiban jelentette meg Beke Sándor. Hozzá kopogtatott be több alkalommal is a fiatalon elhunyt költő verseivel az elkeseredett édesanya, Simon G. Anna, és mindig hozott valami újat fia hagyatékából. „Így került többek között a kezembe Vass László Levente költő-barátjának, Szőcs Gézának a kolozsvári *Igazság* című napilapban megjelent nekrológja Leventéről, a hirtelen félbeszakadt költői pályáról” — írja az antológia *Abogyan elindultunk...* című előhangjában Beke Sándor főszerkesztő. A továbbiakban pedig tiszta, mélyről fakadó érzéseit osztja meg az olvasóval. „Így született meg bennem, akkori lapszerkesztőben az elhatározás, hogy el kellene indítani egy sorozatot, mint a lap »fiát«, mely nagyobb terjedelmű írásoknak adna teret. És megszületett a sorozat ötlete és címe: Székely Útkereső Kiadványok. Életre kelt az első kötet, 1991-es évszámmal, és fekete színű borítóval. Borítóján pedig ez volt olvasható: Vass László Levente: *Egyedül az éjszakában*. Hátrahagyott versek. (...) Emlékezetes marad számomra a régi őszi délután, az a kopogtatás tömbházlakásunk ajtaján. A szomorú édesanya látogatása. Emlékezetes marad, mert e kopogtatás nem egy ajtót, hanem széles kaput tárt: megnyitotta az önkifejezés új szellemi kapuját a székelyföldi alkotók előtt. És örültem azért is, mert Anna néni kopogtatásával mi is tovább kopogtathattunk — olvasóink ajtaján.”

A fiatalon elhunyt költő verseskötetéhez Szőcs Géza írt előszót, majd *Vass László Levente oszlopai* című esszéjében méltatja a rövid, de gazdag életutat. A kötet Balla Zsófia emlékállító költeményével — *Vass Levente utazása élő barátjában* — zárul.

A *Magyar, székely és csángó örökség* című kötet tartalmazza Brauch Magdának a Beke Sándor istenes költészetéről írt tanulmányát, melyhez a szerző megjelent kötetei szolgálnak ala-

pul: a *Madártemető*, a *Védtelem évek*, a *Téged kereslek*, a *Tüntető magnóliák*, a *Megkésett feltámadás*, az *Adventi koszorú*, a *Láthatatlan sorompók*, az *Ismét felgyújtom a mécsest*, *A galambok kirepülnek*, az *Elmaradt imák*, a *Fehér tulipánok*, a *Mosolygó oroszlánok*, *A szeretetnek nincsen temetője* — II. János Pál emlékére, a *Lelkemben muzsikál a Hargita*, a *Bodzáfa virága*.

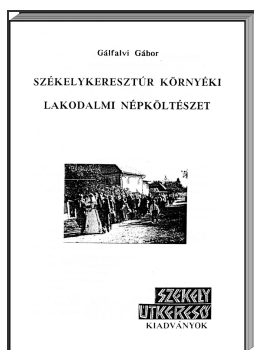
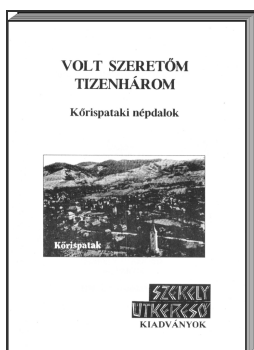
A *Téged kereslek*. Beke Sándor istenes költészete című tanulmány szerzője Beke Sándor istenes verseit témakörök szerint csoportosítja. Meglátja bennük az elbizonytalanodó, vívódó, kéteylektől gyötört embert, értelmezi továbbá a filozófiai töltetű, a himnikus szárnyalású, a jelenkor szeretethiányáról panaszkodó, a képmutatást elítélő verseket, méltatja az elmúlást megrázó erővel ábrázoló, az eltávozottakat sirató költemények emberi költői erényeit.

„Beke Sándor nem a vallás dogmáit hirdeti, hanem a maga Istenében hisz. (...) Gyermekkora óta saját szavaival fordul Istenhez, ezt vallja be *Titokban imádkoztam* című versében. És ezt teszi késői versimáiban is” — állapítja meg a tanulmány szerzője.

„Gyermekkoromban szégyelltem, / ha imádkozni láttak, / mert vallásórán, / amikor saját szavaimba / foglaltam imámat, / őszinteségemért kikacagtak / a nagyobb gyerekek. / Ezért, / bárhol kulcsoltam kezemet imára, / mindig megvártam / a sötétedést.”

Az Istennel való beszélgetései közül hadd emeljük ki *Hála* című költeményének néhány sorát is, melyek az útkereső ember köszönetét tolmácsolják, és amelynek családias hangvétele őszinte érzelmekről árulkodik.

„Köszönöm, Uram, / ezt a világi expedíciót. / A felfedezések örömét. / Azt a sok elringató / és békés éjszakát / a parányi lila csillagokkal. / A világmindenség hangját. / Az érdekes embereket, / akiket megismertem. / A gyermeket / belőlem, / a megtartó emlékezetben. / Az érzést, / hogy gyermeket nevelhettem.”

Brauch Magda tanulmánya mintegy átvilágítja Beke Sándor költészetét, elemzi költői eszközeit, verstani megoldásait, egyéni hangját. „Lírájának kissé rapszodikus jellege a nagyméretű, szinte megállíthatatlanul áradó folyamszerű poémák és a rövid, frappáns, a gondolati líra műfajába sorolható versek váltakozásából származik” — írja többek között.

Öt szabadvers — *Bűn, Téged kereslek, Ismét felgyújtom a mécsest, Hála, A szeretetnek nincsen temetője* — teljes szövegével és részletes elemzésével zárul Brauch Magda tanulmánya, mely az átlagolvasó számára „kulcsként” szolgálhat Beke Sándor költői világához.

Ha szeret nevetni a kedves olvasó, hát csak tessék: itt az eredeti góbé humor, a *Magyar, székelly és csángó örökség* című antológiában, Kész Csaba Levente gyűjtésében és feldolgozásá-

ban. Összeállításának már a címe — *Krokodilok a Küküllőben* — sejteti, hogy vicc ez, sőt, több annál! Az alcím pedig pontosít: *Székely viccek, anekdoták, igaz történetek*.

A kötetet bevezető *Előszó helyett* hangsúlyozza, hogy nem holmi viccmesterek által kitalált — úgymond — műtréfákról van szó, hanem a mindennapi életből, székely emberektől hallott, gyűjtött humoros történetekről. Mert bár az évszázadok során sokszor volt sírhatnékja a székelynek, vele született humorát megőrizte. Hosszú hallgatásaiból és kevés szavából mindig megszületett a csattanó,

ami célba talált. „A székelyeket általában gyors észjárású, csavaros gondolkodású, mindenkinek »odamondó«, szűkszavú, ritkán, de megfontoltan szóló embereknek tartják — ami részben igaz is, bár embere válogatja —, és e tulajdonságok meg beszédmod alapján ötölnek ki úgynevezett székely vicceket. Az igazi, eredeti székely humor azonban akkor értékes, ha a székelylakta helyekről származik, amint ezt a Székely Útkereső Kiadványok két füzeté is tanúsítja” — szögezi le tanulmányában Brauch Magda. Nos, a székely humor Kész Csaba Leventében emberére talált, ő aztán érti a „csíziót”. Nevettetni akar, és közben megfricskázza a visszasságokat is, amire számtalan példát kínál az élet, és kínált a maga idejében a diktatúra oktondisága. Lám az egyik:

„— János bá, maga miért nem igényelte vissza a földjeit? — kérdezi az újságíró az öreg székelyt.

— Azért, fiam, mert amire annyi pénzem lesz, hogy meg tudom szántani, arra más ismét az elvtársak lesznek az urak, és államosítják a szántót — válaszolja nagy politikai érzékkel az öreg.”

Székely anekdotákat, tréfás történeteket közöl P. Buzogány Árpád *Kicsi számár, nagy számár* című Gagy menti gyűjteménye is, minden tréfa életszerű, megtörtént eseten alapul.

A Székely Útkereső Kiadványok sajtóvisszhangjáról ugyancsak Brauch Magda ír tárgyilagos ismertetőt a *Magyar, székely és csángó örökség* című antológiába, míg Beke Sándor szemelvényeket közöl a különböző lapokban megjelenő, avatott szerzők nevével fémjelzett írásokból. A méltatások és kritikák az őszinte, igényes megszólalás jegyében íródtak, és a lényegre összpontosítottak.

Hogy mi volt és mi ma is a lényeg? Nagybetűs cím hirdeti minden kiadványon: *Útkereső*.

Az eddig megjelent kötetek tanúsága szerint Beke Sándor meglelte az utat az egyetemes magyar olvasóhoz, és hiszek abban, hogy nem is téveszti szem elől. A Székely Útkereső Kiadványok mindegyike szellemi impulzus, az éltető figyelem forrása.

Málnási Ferenc

(1940 —)

A SZÉKELY ÚTKERESŐ ÉRTÉKEKET MEGŐRZŐ, IGÉNYES SOKOLDALÚSÁGA*

Húsz éve, 1990 áprilisában jelent meg a *Székely Útkereső* című irodalmi és művelődési folyóirat, 30 x 21 cm méretben, havonta 12 oldalon, Beke Sándor újságíró, költő és irodalomszervező, valamint több lelkes munkatársa alkotásaként. Az I—X. évfolyam 1–53. számának reprint kiadását lapozgatom, valamint a mellék sorakoztatott, a folyóirat anyagából kiválogatott négy antológia kötetét. Mindegyiket könyvtáram kincsei közé sorakoztattam, mert magyartanárként bármikor felhasználhatom, diákjaim kezébe adhatom, hiszen magyar, de főleg erdélyi magyar irodalmunk több olyan alkotását, szövegét megtaláltam benne, amelyek hiányoztak és ma is nagyjából hiányoznak anyanyelvi oktatásunk tankönyveiből. Mert a regionálisnak tűnő, a Székelyföld olvasóihoz szóló írások minden magyar nyelvű — s esetleg más anyanyelvű, de magyarul is értő, tudó — olvasóhoz is szólnak.

Hogyan született ez a folyóirat? „Amikor az 1989-es rendszerváltás félrehúzta Közép- és Kelet-Európában a diktatúra vasfüggönyét, Erdélyben is megszólaltak a szabadság harangjai és kongtak el egészen a székelyek lakta legkisebb falucskáig, végig a Székelyföldön át, fennén hirdetve, hogy valami szokatlan dolog történt az öreg kontinens kárpát-medencei csücskében is, lelkében és szellemében fellelegezhetett egy kicsit az a sokat gyötört székely nemzet is, mely szabadságvágyát még Csaba királyfi idejéből hozta magával Székely Tündérország meseszerű és vadregényes földjére...” (Beke Sándor).

A folyóirat céljáról is a főszerkesztő vallomását idézzük: „...mindannyiunk elé tárni székely közéletünket, s egy elnyomott, embertelen kisebbségi sors koromsötét emlékeiből feloldani lebilincselte közművelődésünk, kultúránk, történelmünk és irodalmunk értékes pillanatait... az egyetemes magyar szellem nagyjai üzenetének a tudatosítása, a fiókokban rejtegetett irodalom közlése.” Ezzel a „szellemi útkereséssel” az erdélyi magyar olvasókat buzdította a helytállásra, a kiejtett és a leírt magyar szó megbecsülésére, a szülőföld tiszteletére, „kultúránk, hagyományaink, szellemi és erkölcsi értékeink maradéktalan vállalására — a Székelyföldtől a Barcaságig, Csángóföldtől a Partiumig, Bánáttól a Szeret völgyében élő moldvai csángómagyar településekig...” (Beke Sándor)

A *Székely Útkereső* utolsó száma 1999-ben jelent meg, helyét átvette a *Székely Útkereső Kiadványok* című sorozat és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó — ennek kétszázadik kötete Beke Sándor — Ráduly János: *Szépirodalom, néprajz, rovásírás* című kiadványa, a két íróbarát beszélgetése életpályájukról és munkásságukról.

Hűséges munkatársait is fel szeretném sorolni — számuk majdnem 100 —, közülük, sajnos, többen az öröklétből figyelik mai munkánkat...

A tízévi, egy kötetben található írásokból és a négy, más-más témájú antológiából megpróbálok lehetőleg objektív változatást adni, beszéljen hát a „termés”!

Beke Sándor és munkatársai arra törekedtek, hogy már az első számokban istenes énekeket, himnuszokat jelentessenek meg, magyar népünk legszebb, legjelentősebb imádságait, melyeket a templomi énekeskönyvek sokat olvasott, megsárgult lapjain találhattunk csak meg. (Hiszen énekeskönyveket sem volt szabad kinyomtatni, s az ajándékba érkezett bibliákat is a hatalom bezúzta, a masszából készült WC-papírból kaptunk sorban állás után egy-egy darabot...) Pl. a *Boldogasszony Anyánk* kezdetű, a magyar katolikusaink egyik legkedvesebb néphimnuszát, amelyet még a 18. században Lancsics Demeter, pannonhalmi bencés

szerzetes írt. Melléje a 16. századi, névtelen szerző dalát, a *Szent István királyhoz* címűt. Mindkettő közismert néphimnusz, nemzeti éneke (nationalis cantio) volt népünknek, és ma is az, Kölcsey Ferenc *Himnusz*ával együtt. De végre újra nyomtatott formában olvashattuk a *Csikésomlyói Mária-Siralom*, 1350 körül keletkezett, ősi székely himnuszunkat, melyet a Csíki-medencében Bartók Béla jegyzett le, benne az örök „Jézus, áldd meg Erdély földjét!” könyörgéssel. S természetesen Erdély, szülőhazánk iránti szeretetet megszólaltató *Székely Himnusz*unk eredeti, a közszájon forgó, valamint egy rövidebb és egy hosszabb változatát, Csanády György (1895–1952) szövegét Mihalik Kálmán (1896–1922) zenésítette meg.

Mindezt azért emelem ki, mert a diktatúra utolsó éveiben, a sajtóban tilos volt leírni a magyar helységneveket, szülőfalunk, szülővárosunk magyar nevét, de azt, hogy Székelyföld, Erdély, Bukovina, meg hogy csángó, s az iskolában is tilos volt Kós Károlyról, Sütő Andrásról s egy egész sor íróról, költőről beszélni, s Arany János *Toldijából* sem taníthattam, idézhettem a „Szép magyar leventék, aranyos vitézek!” sorokat. Több évszázados anyanyelvi oktatásunk a román iskolák megtűrt tagozataként létezett, s csupán Hargita megyében 41 ezer magyar diák tanult román osztályokban (Kardalus János 1991-es fölmérése alapján).

A *Székely Útkereső* első számaitól kezdve felelősségtudattal közzölt olyan olvasnivalót, amely '89 előtt tabu volt, törvény tiltotta, büntette, ha csak valaki lemásolta magának valahonnan. De beteljesedett Kányádi Sándor jóslata: „Megértem én már / eleget, / ennél is zordabb / teleket. / De olyat eddig / sohasem, / hogy vége egyszer / ne legyen” (*Zsörtölődő*). A „hosszú tél után” váratlanul beköszöntött tavasz érzetét keltette az olvasóban, hogy a szerkesztők tálcán kínálták az addig tiltott, „veszélyes” tanulmányokat, pl. az addig eltitkolt, félremagyarázott történelmünk újrafelfedezését taglaló Ferenczi István tanulmányt a székelyekről, akikről Balázs Gábor véleményét idézem itt: „...a magyarság egyik, magyarságát megtagadni nem akaró népcsoportja, amely

amióta tudunk róla, mindig magyarul beszélt, bár történelmileg nem volt épp mindig a többi magyarokkal egyforma sorsa, és ezért nem egy különleges sajátossága alakult ki”. De Ferenczi Géza, Szőcs János és Tankó Gyula tollából a csángókról is tanulmányt olvashatunk, akik „Esdve kértek magyar papot”. Kölcsey Ferencről, Szent István királyunkról, Szent Lászlóról, Széchenyi Istvánról, Mátyás királyunkról, de a Magyar Szent Koronáról a fiatalok számára is jelentős, fontos tanulmányokat olvashatunk.

Több, ma is időszerű kérdést is tárgyalt a folyóirat. Többek között, hogy a székelyek Erdélyben egyetlen utat kereshetnek, követhetnek: a megmaradás útját. Ezt hangsúlyozza Róth András Lajos is, *Útkeresőben* című írásában: „Tényként vagyunk itt, s érezzük minden ízünkben hovatarozásunkat. Kötődünk fizikailag e földhöz, kötődünk szellemileg, lelkileg az összmagyarsághoz. S annyiban vagyunk székelyek, amennyiben ez erkölcsi és lelki tartást jelent, amennyiben történelmi ragaszkodást feltételez nagyszerű tájainkhoz, nagynevű elődeinkhez”. Balogh Edgár, a jeles publicista utasította vissza Kende Péternek Párizsban megjelent írását, aki törölte volna a „nemzetiség” fogalmát, igazolva így a román állam „magyar nemzetiségű román” nonszensz-politikáját. Az Afrikában élő magyarokról, „magyarabokról” számolt be Komoróczy György, de olvashattuk Václav Havelnek, a Cseh Köztársaság akkori elnökének híressé vált beszédét: „*Az igazság az, ami szabaddá tesz...*”, Kós Károly Zágoni Istvánnal és Paál Árpáddal közösen írt *Kiáltó Szó* című röpiratát, Bertényi Iván Erdély címere című cikkét, Joseph Ratzinger (jelenleg XVI. Benedek pápa) a rendszerváltás utáni első karácsony előtt az advent jelentőségét méltató írását, vagy Bözödi György lírai hangütésű visszaemlékezését a két világháború közötti időkre...

Megemlékezett a folyóirat Benedek Elekről, Károlyi Gáspárról, Mátyás királyunkról, Pázmány Péterről, Apáczai Csere Jánosról, Vásárhelyi Gergelyről, Orbán Balázsról, Makkai Sándorról, (Bethlen Gábor fejedelemről szóló megemlékezése is helyet kapott a folyóiratban), Salamon Ernőről, Zágoni Mikes Kelemenről stb.

A felvállalt útkeresésben segített az irodalom is, hiszen minden lapszámban tudatos törekvés jelentkezett: bevinni a köztudatba a magyar irodalmunknak azt a kincsházát, amely '89-ig tiltott gyümölcs volt, s a fiatalok legfennebb a családban találkozhattak vele, már ha ott, elbújtatva léteztek... Egyetlen lapszámból sem hiányzott a líra, a vers. A megszólaltatott, az elmúlt évszázadok és a hozzánk közelebb eső évtizedek klasszikusai s a kortárs költők felsorolása is majdnem százra rúgna, Apáczai Csere János verstörténeti értékű hexameterétől és Áprily Lajos versein át Zajzoni Rab István *Börtönben* című költeményéig.

A *Székelly Útkereső* tag teret biztosított a néprajzi és népköltészeti kutatásokra, gyűjtésre ösztönző írásoknak is, közülük Nagy Olga, Balázs Géza, Barabás László, Ráduly János cikkeit, tanulmányait idézhetném. Az őszember első költői műve, vallás is, tudomány is, a sok ezer éves mese, s a mese mellett sok-sok gyermekvers, ritmus, rím, képes beszéd is otthonra talált a lapban. A jövő generáció olvasóvá nevelése, oktatása éppen azon áll vagy bukik, sikerül-e érdeklődésüket fölkelteni, idejében megszerettetni velük a szép beszédet.

A nyelvészet témakörébe tartozó írások közül Dánielisz Endre *Ezeréves magyar szavak*, Murádin László *A Homoród mentén* című, földrajzi nevekkel foglalkozó tanulmányát említhetjük, de több írás is kitért nyelvi, nyelvhelyességi kérdésekre is.

Gondolom, mások is szívesen olvasták/olvassák H. Szabó Gyula, a Kriterion Könyvkiadó igazgatója Cseke Gábornak adott vallomását, Kántor Lajos, a Korunk főszerkesztőjének Róth András Lajos kérdéseire adott válaszait, Cseke Péter és Komoróczy György beszélgetésének szövegét, de a Kozma Máriával készült vallomásos beszélgetést is, műveiről, a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadónál végzett szerkesztői feladatairól, s Nagy Olgával pedig a néprajzi kérdésekről.

A folyóirat vizuálisan is „beszért”, szimbolikusan is üzent az olvasónak: az erdélyi magyar szellem „bibliájával”, a Magyar Enciklopédiával Apáczait ábrázoló Csutak Levente linóleum-

metszettel. Egy másik számban a székely kapuk előtt vitézkötéses kabátjában, a Székelyföldet bejáró, és népének történelmi, néprajzi emlékművet állító Orbán Balázst látjuk, de Nagy Imre festményeit, grafikáit, Gy. Szabó Béla fametszeteit csodálhatjuk, vagy Kós Károly rajzán az az út vezet bennünket, amelyen meleg subában halad a falu népe a domboldalon emelkedő templom felé, s a sort folytathatnánk...

Talán sikerült felvillantanom a rangos folyóirat életképességét, értékeket megőrző, igényes sokoldalúságát. Ezzel a kis emlékező írással további jó munkát kívánunk a Székely Útkereső Kiadványok sorozat szerkesztésében az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó minden munkatársának, mi olvasók is vállaljuk azt, amit Beke Sándor megfogalmazott: „Az ige és a hit értékeire és hatalmára figyelmeztettünk. Arra, hogy a kiejtett és leírt szónak »súlya« van életünkben, és arra, hogy hit nélkül nem lehet élni, bármennyire is befolyásol jól vagy rosszul a környező világ”.

**Székely Útkereső.* Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990–1999. I–X. évfolyam. Reprint kiadás. Sajtó alá rendezte Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008; *Beke Sándor: Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben.* Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről. A bevezető tanulmányt írta Barabás István. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008; *Beke Sándor—Brauch Magda: Székely Útkereső (1990–1999).* Laptörténet és sajtóviszhang. A bevezető tanulmányt írta Barabás István. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008; *Székely Útkereső Antológia 1990–1999.* Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította, a bevezető tanulmányt írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008; *Az élő szó dicsérete.* Kritikák, recenziók, beszélgetések a *Székely Útkereső* hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád. Székely Útkereső Kiadványok. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

Beke Sándor

(1961 —)

A SZÉKELY ÚTKERESŐ LEVELESLÁDÁJA*

„SZÉKELY ÚTKERESŐ SZERKESZTŐSÉGE”

1989-ben Közép-Kelet-Európában kitört az a rendszerváltó, embert és eszmét változtató „forradalom”, korfordulót hozó megmozdulás, mely az európai ember szabadságára szomjazó hajnalát hozta magával.

E változások rendjét követte a Budvár alatti székely anyaváros, Székelyudvarhely is, ahol az ország többi településéhez hasonlóan itt is addig ismeretlen, de rátermett és szakértő emberek csaptak egyből az asztal közepére és lettek a város, a szűkebb pátria, sőt a Kárpát-medence elismert vállalkozóivá.

E sorok írója is itt élte meg a változást, a Kükküllő parti Székely Athénban, a székely szellem annyiszor megidézett „fővárosában”.

És akkor munkához láttam én is, én, aki addig számtalanszor szerettem volna hazaköltözni a Cenk alatti szülővárosba, Brassóba, hogy a barcasági és az erdélyi magyar olvasó szívéhez nőtt lapjánál, a *Brassói Lapok*nál folytassam pályafutásomat. De nem így történt... A kilencvenes évek elején a székelyföldi sajtó-

*Beke Sándor tanulmánya, az általa közzétett levelekkel együtt, eredetileg más főcímmel, *A székely Útkereső levelesládájából I.* címmel látott napvilágot az *Erdélyi Toll* 2010. 2. számának *Székely Útkereső dokumentumok* rovatában. A szerző irodalom- és sajtótörténeti értékű bevezető írását jelen címmódosítással és a folyóiratban publikált levelek nélkül bocsátjuk közlésre.

és kiadói lehetőségek helyzetfelmérése után költői és közírói pennám mellé szegődtettem a bennem lakozó szervezőkészséget, az apai ágról örökölt vállalkozói szellemet, és 1990. március végén Székelyudvarhelyen megalapítottam a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóiratot, melynek első számát már a következő hónapban, áprilisban sikerült az erdélyi sajtópiac asztalára tennem és — az anyagi nehézségek ellenére — 10 évig működtetnem.

(...) Szokatlan most e nyomtatásban közzétett ritka „műfaj”, de meggyőződésem szerint amennyire ma már szokatlan, annyira értékes és maradandó élményt jelenthet az olvasónak, de a sajtó- és irodalomtörténet számára is.

Levelek... kézzel írt vagy gépelt levelek... Tudományos kutatók, egyetemi tanárok, írók és költők, újságírók és közírók gyöngybetűkkel írt vagy nehezen olvasható, de kibetűzhető levelei, a levelek keletkezésének titokzatos világában az utolsó évezred utolsó századának utolsó évtizedében papírra vetett — az üzleti világ csalapintaságaitól mentes — igazi emberi érzelmekkel, tervekkel, eredeti és őszinte gondolatokkal „ékesítve”, az 1989 utáni évek új és gyümölcsöző sajtóvilágának „élő” dokumentumai. Levelek, melyeknek nem egy szerzője már nincs közöttünk, mert sokan örök álmukat alusszák már az erdélyi magyar szellem megmaradásáért tett önfeláldozó és szent szándék fölött...

Már a *Székely Útkereső* első számának megjelenésétől tudományos kutatók, irodalomtudósok, egyetemi tanárok, írók, újságírók és szerkesztők jelentkeztek leveleikkel, kézirat-javaslatokkal szerkesztőségünkben: *Egyed Ákos* történész, tudományos kutató, a Magyar Történészek Világszövetségének tagja, *Nagy Olga*, a jeles néprajz- és népmesekutató, *Imreh István* történész, *Benkő András* zenetörténész, egyetemi docens, *Balogh Edgár*, a romániai magyar közírás és szerkesztés veteránja, *Ferenczi István* régész, történész, *Cseke Péter* író, szociográfus, egyetemi adjunktus, *Szőcs István* író, irodalomkritikus, *Murádin László*

nyelvész, *Gábor Dénes* bibliográfus, közíró, szerkesztő — Kolozsvárról; *Csomortáni Magdolna* filológus, egyetemi adjunktus és *Kozma Mária* író, szerkesztő — Csíkszeredából; *Csire Gabriella* író, szerkesztő, gyermekirodalmunk kimagasló képviselője, az ókori kultúrák és mítoszok kutatója és feldolgozója — Bukarestből; *Balázs Géza* nyelvész, folklorista, *Barabás Jenő*, az ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszékének a vezetője, *Hála József* történész, muzeológus — Budapestről; *Veress Dániel* író, irodalomtörténész, *Zsigmond Győző* néprajzkutató, nyelvész, *Kónya Ádám* helytörténész, a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója — Sepsiszentgyörgyről; *Liszka József* néprajzkutató — Köbölkútról, *Remák Béla*, a Szepsi Néprajzi Múzeum megalkotója és főgondnoka — Szepsiről (az akkori Csehszlovákiából), *Dánielisz Endre* irodalom- és helytörténész — Nagyszalontáról; *Ráduly János* folklorista, költő, műfordító, rovásíráskutató — Kibédtről; *Horpácsi Sándor* irodalomkritikus — Miskolcra; *Bakay Kornél* régész, múzeumigazgató — Kőszegről; *Szabó T. Attila*, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola docense, az MTA Botanikai Bizottságának az elnöke — Szombathelyről; *Kuszálék Péter* közíró, szerkesztő, sajtóbibliográfus — Marosvásárhelyről; *Tankó Gyula* néprajzkutató — Gyimesközéplekről; *Penckőfer János* költő, író — Beregszászról (Ukrajnából); *Bagossy László*, az *Encyclopaedia Hungarica* című lexikon főszerkesztője — Calgaryból (Kanadából); *Gyöngyössi János*, a székelyföldi templomerődök kutatója — Székelyudvarhelyről.

De sok más személyiség fémjelzi a *Székely Útkereső* leveleinek aláíróit, hogy csak néhányukat említsük, hevenyészett sorrendben: *Marton Lili*, *Fodor Sándor*, *Jancsik Pál*, *Balla Zsófia*, *Bíró László Péter* — Kolozsvárról; *Barabás István*, *Cseke Gábor* — Bukarestből; *Nagy Gáspár*, *Gyárfás Endre*, *Csurka István*, *Páll Szilárd*, *Domonkos János* — Budapestről; *Kovács András Ferenc*, *Török László* — Marosvásárhelyről; *Lendvay Éva*, *Szabó Sámuel*, *Ugron Levente* — Brassóból; *Fábián Imre*, *Jakobovits Márta*, *Balla István* — Nagyváradról; *Mészely József*, *Horváth Alpár* — Sepsiszent-

györgyről; *Nagy Irén* — Csíkszentdomokosról; *Papp Attila* — Margittáról; *Deme János* — Temesvárról; *Komoróczy György* — Székelyudvarhelyről; *Pataki István* — Biharból; *Bálint László* és *Balázs Dénes* — Székelyszentlélekről; *Cseh Károly* — Halmajról; *Hajdu Gábor* — Miskolcra; *Kelemen Katalin* — Csíkszeredából.

A *Székely Útkereső* az I. és a II. világháború idején működő folyóiratok szerkesztősegi hagyományait követte: a lap tiszteletpéldányait rendszeresen eljuttatta a szerzőknek és az állandó munkatársaknak, de a hazai és néhány határon túli szerkesztőségnek is, majd gondosan tárolta a folyóirat sajtóviszhangját. A *Székely Útkereső* példányait kézhez kapva — amint a levelezés is közzéteszi — a további kapcsolattartás reményében jelentkeztek levéllel az alábbi szerkesztőségek: *Alföld* Debrecenből, *Romániai Magyar Szó*, *A Hét* Bukarestből, *Ring*, *Vigyzó*, *Erdélyi Magyarország*, *Könyvpiac*, *Magyar Fórum* Budapestről, *Családi Tükör* Kolozsvárról, *Életünk* Münchenből.

Több részes sorozatunk az 1990 és 2000 között a *Székely Útkereső* szerkesztőségébe beérkezett levelek, dokumentumok egy részét jelenteti meg. A levelezés közzététele azzal a jól megfontolt céllal történt, hogy feltárjuk az olvasóközönség és a sajtótörténet előtt a már történelemmé érett periódus szabad sajtójának a fejlődését, valóságát, természetes képét. Egyben a lapkiadással járó vállalkozás örömeit és kudarcait, szépségeit és nehézségeit, a fennmaradásért vívott küzdelmet, az új publikálási lehetőség megközelítését a szerzők részéről, a felkeresett munkatársak reakcióját az új sajtótermék megjelenésekor, a publikálandó anyagok türelmetlen sürgetését, ugyanakkor bepillantást nyújt a szerkesztősegi munka kulisszái mögé.

A levelek bepillantást engednek a levélírók szakmai területére, az új erdélyi lapok és folyóiratok életébe, működésébe vagy hanyatlásába, a lap által alapított kiadó és a Székely Útkereső Kiadványok sorozat beindításának a küzdelmeibe, az országos napi- és hetilapokban közzétett hirdetésekre beáramló kézirat-javaslatokat kínáló levelekre, a szerzői-szerkesztői üze-

netek és közlések mellett a szerzők személyes sorsába és pályájába.

A dokumentumok betekintést nyújtanak más szerkesztőségek műhelyébe is, ráirányítják a figyelmet a szerzők elgondolásaitól, terveitől hemzsegő sorokra, az újonnan alakult szervezetek közérdekű felhívásaira, közleményeire, tájékoztatóira és meghívóira, néhány levélritkaságra (mint például az ifj. Kós Károlyéra, a Balogh Edgáréra, az Imreh Istvánéra), a folyóirat romániai, határon és óceánon túli megrendelőinek a leveleire, néhány érdekkeltő olvasói levélre, a hazai könyvtárak és más intézmények képviselőinek a folyóirat kollekcióit igénylő leveleire, a magyar nagykönyvtárakba érkezett *Székekly Útkereső*t és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó első könyveinek a megérkezését nyugtázó levelekre stb. (...)

Sorozatunkban terítékre kerülnek ugyanakkor a *Székekly Útkereső* terjesztésével foglalkozó lapterjesztők levelei is, hiszen mi is volt a nagyobb gond a *Székekly Útkereső* életében, ha nem a sajtótermék terjesztése, a terjesztésből származó pénzüsszeg nyomda felé történő irányítása, az elszámolás, s a szerzői honorárium kifizetése?

Mert a *Székekly Útkereső*re se várt egyetlen nyomda könyvelőse se, vagy ha volt is példa rá, a szerkesztőség alig kapott a nyomdai költség kifizetésére haladékokat.

Idő teltével — egy-két évvel később — a nagy lapdömpingben már körvonalazódni látszott az, ami a kezdetben nem is merült fel: melyik lap marad fenn és melyik vész el a vállalkozási lázban. Ekkorra már az olvasó is éreztette szavát és hatalmát, s két olvasótábor döntötte el, melyik lapot olvassa, támogatja. Volt, aki a könnyű, magazin ízű olvasmányokra voksolt, míg mások — számuk, természetesen, kevesebbnek bizonyult — a komoly szellemi értékeket tartotta szem előtt és ezekhez maradt hű továbbra is. A *Székekly Útkereső* az utóbbiaknak köszönheti tízéves létét, fennmaradását.

A lapterjesztői vállalkozások irodalmi és művelődési lapok borítólapjain nem véletlenül reklámozták a hazai sajtó olvasóközönségnek az anyaországi *Élet és Irodalom*, *Kortárs*, *Látóhatár*, *Napló* mellett a legelismertebb belföldi lapok lajstromán a *Cimbora*, *Helikon*, *Korunk*, *Művelődés*, *Látó és Könyvesház*zal egy tálcán a *Székely Útkeresőt*. 1996-tól a *Székely Útkereső* már szócikkekben jelenik meg a hazai és a határon túli enciklopédiákban és lexikonokban.

Egyes levelek — noha kis számban, de — tükrözik az újonnan, 1991-ben megalakult Erdélyi Gondolat Könyvkiadó indulását, terveit, a szerződésre bírt szerzők visszajelzéseit, az első kötetek szerkesztésre váró, vagy már megszerkesztett kézíratainak a kísérőleveleit, hiszen itt egy olyan szellemi műhelyről van szó, ahol a lapalapító és a könyvkiadót alapító személy egy és ugyanaz. Sőt, a kiadó szerkesztőségi szobája is ugyanaz. Lakcíme kezdetben a Szabók utca 10/6, 1993-tól pedig a Tamási Áron sugárút 87.

A levelek közzétételével azt szeretnénk tudatosítani, hogy Erdély Székelyföldjén, Székelyudvarhelyen eredményesen működött és szellemi értékeket csiholt elő a *Székely Útkereső*. A tíz évet megélt irodalmi és művelődési folyóirat jó nevű szerzőgárdája is ezt tanúsítja. Mindannyian azt írták az idő múlását jelző, ma már sárguló levélborítékra: „Székely Útkereső szerkesztősége”.

Irodalom

Csávossy György
(1925 — 2015)

KATÁNG DALOK

VIRÁGNÉZŐ

Még bimbó vagy,
ha jól sejtem, katáng,
mert ég kék tüze süt szemedből,
szelíd, hajnalkor gyúló láng.
Még bimbó vagy,
pacsirtaszárny alól hull rád
a harmat,
és kinyílsz majd, katáng,
virulsz még akkor is, ha végül
a dér ezüstje borul ránk.

2010. augusztus 8.

KÖZEL AZ ŐSZ

Kis katáng,
közel az ősz,
s a hervadást
öröm előz.
Csillaghullást
lobbant az ég,
most kívánj bármit hirtelen,
míg kialszik a végtelen

ölen
a fény.
Érzed a hűs lehetet,
mely köszönti a szüretet?
A must is forr, akár szíved,
mely nem lesz többé már hideg.

FESLŐ VIRÁG

Amíg e sorokat írom,
kibomlik a katángszirom.
Légy fűvész, kandi ábrázat,
most lenyűgöz a káprázat,
ahogy kifeslik a virág,
melynek oly új még a világ:
hogy hazug a tücsök dala,
a bárányfelhő fonala,
s a szivárvány is csalfa kép,
mert jégeső lehet a vég.
De ne félj, ne félj, kis katáng,
ha özönvíz is zúdul ránk,
ki ilyen virágot terem,
a Székelykő csúcsára ment.

2010. augusztus 9.

Jancsik Pál

(1936 —)

NÉGYSOROSOK

ÚR ÍR

Sort sor után kezed száguldva ír,
percek alatt tele az ív papír.
A kérdés az: e száguldás ura
te vagy-e vagy a ceruza?

HIÚ A KÖLTŐ?

Hiú a költő? Hát bizony hiú.
Ha kicsi, ha nagy, ha lány, ha fiú.
Méltán lehet jó verseire büszke.
Hiúsága a lángolások üszke.

FAGYÖNGY

Egy-egy koronán annyi a fagyöngy,
mintha lombos volna a téli ág.
Lehet-e gyöngy az ormóttan göröngy?
Lehet-e szép a parazitaság?

SEMMI SEM TÖKÉLETES

Itt semmi sem tökéletes.
Te nem vagy elég ügyes, életes,
ő meg csak félig üt téged agyon.
E fogalmazás is csak képletes.

JÓ BOR

A jó bor bizony kedvemre való.
Még nemesebb a borital, ha ó.
Az élet annyi áldása között
kevés van, ami hozzá fogható.

FÁK

(Dupla négysoros)

Csuhás barátok a fenyők.
A bükkök karcsú, büszke nők.
A nyárfák pletykás úri hölgyek.
Komoly családapák a tölgyek.

A nyírfák ártatlan szüzek.
Gyásznép a szomorúfüzek.
Nyurga fiúk a jegenyék.
A hársfa bájos szőkeség.

MI VÉGRE?

E csillogó égi mechanika,
akár egy olajozott masina,
lassan megőrölt, és azt sem tudod,
mi végre voltál itt, emberfia.

A RÓZSA NEVE

Rózsa, rózsza, rózsza — csak magyarul
zeng ily mélyen és lágyan, pazarul.
Hogy mondják a rózsának arabul?
Számomra szín- és illattalanul.

ÚJ TÜKÖR

A régi helyett új tükör került.
A csere bizony rosszul sikerült.
A réGINEK kegyes volt a homálya.
Most minden ráncra, foltra fény derült.

HOVÁ RAGADTÁL?

Ház, templom, iskola — mint régen — áll.
Hová ragadtál, láthatatlan ár?
Testem hajója lassan roncsolódik.
Lelkem nyugalmat végül hol talál?

Brassó

Ráduly János
(1937 —)

BOJTORJÁN

Rám akaszkodsz, te
Bojtorján: bonyolítod
Az életemet.

MEGNYITOM

Megnyitom magam.
Kopogtatás nélkül is
Bejöhetsz, öröm.

A LÉTEM

Előtted, Uram,
A létem igazolja
Szükségvoltageomat.

TÜKÖRBEN

Nézd csak, a tükrünk
Megmutatja, mik vagyunk —
Bomló egyensúly.

Csire Gabriella

(1938 —)

*KÖZÉPKORI MONDÁK
ÉS HISTÓRIÁK*

A CIFRA KÖNTÖSÖK

— *Somlyói legenda* —

A fejedelmi süvegért folytatott harcok rég elültek. Apafi Mihály, az új erdélyi fejedelem békés uralkodása láttán a török császár visszavonta pusztító hadait. De azért éberén figyeltette a főurakat, nehogy pártot üssenek a Porta ellen.

Így történt, hogy Apafi Mihálynak egy napon levelet nyújtott át a szultán követe. A levélben tíz nagy tekintélyű erdélyi főúr neve sorjázott. Mindannyiukat a birodalom iránti engedetlenséggel vádolta meg a nagy hatalmú császár.

A fejedelem összetanakodott miniszterével, Teleki Mihállyal, hiszen sose döntött nélküle. Tették-vették a hétpecsétes levelet, s addig töprengtek-tépelődtek, míg el nem készültek a válasszal.

A rettegett miniszter azonnal intézkedett. És a szilágyssomlyói várnagy arra ébredt az éj kellős közepén, hogy a fejedelem parancsára megérkezett a hóhér, aki inasaival együtt vérpad ácsolásához fogott. Még föl sem ocsúdott Tapolcsányi Ferenc az ámulattól, amikor egy óriási ládával megrakott szekér gördült be a várudvara. A fejedelmi küldönc suttogva továbbította a titkos parancsot.

— Nézze, várnagy uram, itt a tíz rendbeli főúri öltözet. Hiánytalanul — nyitotta fel a ládát.

— Látom, látom — káprázott a várnagy szeme a hímzett ingek, bársony kacagányok, kócsagtollas kalapok, a drágaköves,

arany- és ezüstsujtásos menték láttán. Értetlenül bámulta a szép szattyánbőr csizmákat és aransarkantyúkat.

— Mi dolgom ezekkel a drága holmikkal? — puhatolózott rosszat sejtve Tapolcsányi Ferenc.

De amint megértette, mi a teendője, tettere készen kihúzta magát. A szilágy-somlyói várban fogva tartott hétpróbás gazemberekből igazán könnyű lesz kiválasztani néhányat. Rögtön előállította a félelmetes bandavezért, a hírhedt gyújtogatót, a többrendbeli rablókat és gyilkosokat. A megrögzött bűnözőket azonnal beöltöztették a díszes ruhákba. Az ékkövektől, gyémánttól, aranytól csillogó főúri öltözetekben egymást sem ismerték föl a rongyos szegénylegények.

Még pirkadat előtt tette tiszteletét Teleki Mihály a szilágy-somlyói várban, aki nem egyedül, hanem a török császár biztosával együtt érkezett. Az országos ítélőmester is bekocsizott a várudvarra a kancellistával meg a fejedelem darabontjaival.

A nagy hatalmú miniszter végighordozta tekintetét a főuraknak beöltöztetett rabokon, majd félrehívta Tapolcsányit.

— Amint az ítélőmester felolvassa a halálraítélt főúr nevét, akkor kegyelmed előhossa az egyik bűnözőt. Így tesz rendre mind a tízzel. Fontos, hogy gyorsan végezzünk, mielőtt megvirradna.

Így is történt. Az ítélőmester felolvasta a vádat és a halálra ítélt főúr nevét, a várnagy pedig sorra elővezette a cifra öltözetbe bújtatott gonosztevőket. A hóhér fejét vette mind a tíznek Teleki Mihály és a császári követ szeme láttára. Mire fölkel a nap, az utolsó fej is porba hullt.

— Remélem, hogy a felséges szultán meg lesz elégedve — állt föl karosszékéből Teleki. — Ebből minden kétkulacsos áruló tanulhat!

A török császár követe eltette a halálos ítélet végrehajtását igazoló okiratot. Elégedetten bólogatott, amint végigfuttatta szemét a rangos erdélyi főurak, a „kivégzett” Bánffyak, Beldiek, Kemények, Zeykek, Bethlenek és mások nevein. Majd Teleki Mihállyal együtt távozott a várból.

— Szép napunk van! — hunyorgott a szultán követe a nap-sütötte tájra.

— Szép, nagyon szép! — mosolygott a fejedelem nagy hatalmú minisztere, maga mögött hagyva a legördült fejeket.

Ez volt Apafi Mihály válasza a hét pecsét őrizte felszólításra. Így levelezett hajdanán a hatalmas Török Birodalom császára és a kis Erdélyország fejedelme.

I. Apafi Mihály (1632–1690) — erdélyi fejedelem. Részt vett II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratában, és a sereggel együtt a krími tatárok fogságába esett. Hazatérte után a török Porta parancsára fejedelemmé választották. De mindig igyekezett kibújni a török követelőzések teljesítése alól. Udvarát Fogarason és szülőhelyén, Ebesfalván tartotta. A hagyomány szerint felesége, Bornemisza Anna és annak rokona, Teleki Mihály kancellár gyakorolta a hatalmat.

Szilágyosomlyó (Șimleu Silvaniei, Románia) — város Szilágy megyében, a Kraszna folyó két partján, Zilahtól 25 km-re. Az ősi Somlyóvár — a Báthori család fészke — a Magura-hegyen állt. Miután felépült a város területén álló várkastély, jelentősége megszűnt. Apafi idején tömlöcnek használták.

Teleki Mihály (1634–1690) — erdélyi kancellár, főgenerális. I. Apafi Mihály fejedelem legbefolyásosabb embere. Ő készítette elő a Lipót császárral kötött titkos megállapodást (1685), melynek értelmében Erdély osztrák fennhatóság alá kerül.

A FOGARASI VÁRÚR

— *Fogarasi história* —

Szép volt a menyasszony, hát még a hozomány: Fogaras vára meg a sok hozzátartozó birtok és falu! Vitéz férfi nyerte el a fiatal leány kezét s vele együtt a gyönyörű várat. Ám a bőkezű szerencse ennél is többet juttatott Majláth Istvánnak, akit nem-sokára erdélyi vajdává emelt János király.

A hiú ember nem fért most már a bőrében, és Ferdinánd, az ellenkirály pártjára állt. Azt hitte, hogy Habsburg segítséggel kiűzhetik Erdélyből a törököket. Várát megerősítette, s amikor Szapolyai János hadat küldött az árulóvá lett vajda ellen, Majláth könnyűszerrel visszaverte az ostromot. Másodszor maga a király állt a sereg élére, hogy elbánjon a hűtlen vajdával. De milyen beteg volt, nem jutott tovább Szászsebesnél, ahol kiadta lelkét. Sose láthatta meg időközben született kisfiát, János Zsigmondot, de fiatal feleségétől, Izabellától se vehetett búcsút.

Szapolyai János halála után a fogarasi várúr kaput tárt az ellenkirály előtt. Mert hogy is mérhette volna erejét az özvegyen maradt Izabella és a trónt öröklő csecsemő Habsburg Ferdinánd erejéhez! Csak a török császárt hagyta ki a számításaiból. Holott Izabellának csak üzennie kellett, s a szultán nyomban sereget támasztott az elpártolt vajda ellen. Bala bég pedig a török lovagok és janicsárok élén, ostromgépeket meg faltörő ágyúkat szállító tevéivel együtt átkelt a Fogarasi-havasokon, s az Olt melléki vár alatt letáborozott.

Neki is látott az ostromnak. De a vastag védfalakat és bástyákat hiába törette. A széles, mély árok kerítette várat meg se tudta közelíteni. A jó eszű bég hamar rájött, hogy kár lenne időt és katonákat pazarolni a bevehetetlen Fogarasra. Már-már eltakarodott a vár alól, amikor egy jól tájékozott emberke jelentkezett nála. Som Ferencnek hívták a várat töviről hegyire ismerő, pénzéhes fickót.

Hívatlan vendégét nyájasan fogadta Bala bég. Leültette, és elcsevegett vele. De nem a várőrségről, a lőszerraktárról, a könnyen bevehető gyenge pontokról érdeklődött. Egyedül Majláth István érdekelte, a várúr, aki a szultánnal is huzakodni mer. Tudni akarta, hány éves, és valóban olyan daliás, kitűnő vitéz, amilyennek mondják? Költ-e sokat a vadászebeire meg a lovaira? Szereti a feleségét? És igaz volna, hogy kedveli a pompás lakomákat? Jól mulatott Bala bég a hiú várúrról szóló kis történeteken.

Som Ferenc bátorkodott megkérdezni végre, hogy beszámolhat-e a vár fegyverkészletéről, élelmezéséről és más fontos tudnivalókról.

— Hagyd csak, barátocskám! — mosolygott Bala bég elégedetten. — Engem egyedül a fogarasi várúr érdekel, mert fontos megbizatással jöttem. És úgy látom, Majláth István valóban az, akire számíthat a Porta. Megteszem őt fejedelemnek!

Nagy hálálkodással távozott a vezéri sátorból az ide is, oda is kémkedő Som Ferenc, hiszen gazdag jutalom ütötte a markát. Most már a nagyravágyó várúrtól is ajándékot várhatott. Mindjárt Majláthoz sietett a jó hírrel. Megsúgta a vajdának, hogy a szultán titkos parancsa szerint Bala bég őt ülteti a fejedelmi székbe, ha ki tudnak egyezni.

A török bég elejtett szavai megbabonázták a hiú főurat. Bár időnként megszólaltak az ellenség ágyúi, Majláth nem vette már komolyan a vár alatt táborozó ellenséget. Egyéb se járt a fejében, mint a fejedelmi jogar. És amint megjelentek nála a török követek, hogy átadják Bala bég üzenetét, aki négyszemközt kívánt tárgyalni vele, azt gondolta, övé már a fejedelmi szék.

— Ha biztosítasz jó szándékról, hajlandó vagyok tárgyalni — üzenté meg a bégnek. — Küldj hozzám rangos kezeseket, és tégy esküt hited szerint. Ha mindezt megteszed, ellátogatok vezéri sátradba.

Bala bég elfogadta a feltételeket. Az erdélyi követek előtt nagy, erős esküt tett a török vezér:

— Esküszöm Allahra, a fényességes császárra és saját szakállamra, hogy amíg a fennvaló nap jár az égen, egy ujjal se bántom, sőt nagy tisztességgel fogadom Majláth Istvánt.

A bég a rangos kezeseket is előszólította.

— Barátaim, támaszaim ők — mutatott a négy főtisztre —, és közöttük van szeretett testvérem is, Hasszán bég.

Majláth István elhagyta a lőréses kaputorony alatti kijáratot és átkelt a vizesárok fölött húzódó fahídon, a kezesek pedig besétáltak a várba.

Magabiztosan közeledett az önhitt főúr a török tábor felé. Bala bég barátságos szóval és mosollyal sietett üdvözlésére.

Tündökölt a vezéri sátor. Finom édességeket és pompás déli-
gyümölcsöt hoztak a sürgölődő szolgák.

Tetszett Majláthnak a sok figyelmesség, de már az ég köze-
pén tündökölt a nap, s még csak semmiségekről esett szó.

— Mennem kell — feszengett a várúr. — Térjünk a tárgyra!

— Van még idő bőven, drága barátom — nyájaskodott Bala
bég. — Kiegyezünk hamarosan. Láthatod, hogy csendre intet-
tem az ágyúkat is.

Telt-múlt az idő, s amint lefelé ballagott az égről a nap,
Majláth talpra szökött:

— Nem várhatok tovább! Azt hittem, fontos mondanivalód
van számomra, de csak fecsegünk hiába.

— Jaj, dehogy hiába, drága egy barátom — marasztalta
vendégét Bala bég. — Csak nem akarsz megfosztani elragadó
társaságodtól? Sok apró részletet kell még figyelembe venni.

A reményt ébresztő szép szavaktól ismét elkábult a vajda. De
már egy falat se ment le a torkán. A sátorból épp a sötétkékre
váltó égboltra esett a tekintete. Éles sarlóként fénylett föl a hold.
Talpra szökött Majláth, s indult szó nélkül, hogy elhagyja a ve-
zéri sátrat. Ám ekkor két csausz rontott rá, és hirtelen megkö-
tözte.

Fájdalmában és dühében felordított a várúr:

— Ez a te esküd, Bala bég? Ennyit ér a szavad? — ordította
magából kikelve.

— Gyanútlan voltál, Majláth! — tűnt el a nyájas mosoly a
török vezér arcáról. — Én csak arra tettem esküt, hogy nem
lesz bántódásod, amíg a fennvaló nap jár az égen. Ez a nap le-
ment már, s vele együtt a te napod is. Most bűnhődni fogsz,
hitvány vajda, árulásodért!

— És a kezesek? — kapaszkodott az utolsó szalmaszálba a
becsapott várúr.

De erre csak legyintett a bég:

— Ja, a kezesek? Azok egyszerű janicsárok. Senki sem kér-
dez utánuk.

Majláth Istvánt Konstantinápolyba küldte Bala bég, a szultán parancsára. Ott a Porta támogatta Szapolyai család elárulásáért kemény ítéletet hoztak ellene. A Héttoronyba zárt fogarasi várurat csak a halál szabadította meg szenvedéseitől 1550-ben, tíz évi raboskodás után.

csausz — török katonai szolgálattevő: futár, törvénszolga vagy testőr

Fogaras (Făgăraș, Románia) — város és vár Brassó megyében, az Olt bal partján, Brassótól 67 km-re. A fogarasi vár egyike volt Erdély leggazdagabb és legerősebb várainak. A mindenkori fejedelmek, illetőleg fejedelemszonyok tulajdona, I. Apafi Mihály idején a fejedelemség székhelye. A 6 m mély vizesárokkaal körülvevtt monumentális várkastély ma is épségben áll a város központjában. 1990 óta bár, vendéglő, szálloda, hadtörténeti és néprajzi múzeum szálláshelye.

Majláth (Maylád) István (1502–1550) — erdélyi vajda, főkapitány. A mohácsi csatából való szerencsés megmenekülése után hol I. Ferdinánd, hol Szapolyai János pártjára állt. Fogaras várát Ferdinándtól nyerte, felesége hozományaként pedig megkapta a hatalmas fogarasi birtokot is. 1539-ben pártot ütött János király ellen, majd saját várában elzárkózott és sikeresen állta az ostromokat. Végül a törökök csellel kicsalták a várból, és foglyul ejtették. A szultán parancsára a Héttoronyba zárták, ahol haláláig raboskodott.

Szászsebes (Sebeș, Románia) — város Fehér megyében, a Sebes folyó partján, Gyulafehérvártól 14 km-re délre. Itt hunyt el (a „Zápolya-házban”) 1540. július 21-én Szapolyai János magyar király.

A CSAVAROS ESZŰ CSAVARGA

— Szalontai népmonda —

A Hajdúságba is befészkeltek magukat a törökök. Úgy jöttek-mentek, intézkedtek már, mintha itt születtek volna. Kíséret nélkül kelt útra a gyulai bég is, a vár ura. Csendesen koccott fakó lován. Szalontáról igyekezett Gyula felé.

A félúton vette észre a kíséret nélküli béget Csavarga Miska, aki rongyos koldusnak öltözve járta a vidéket.

A csavaros eszű hajdút, akinek Varga Mihály volt a becsületes neve, jól ismerték — s jaj, de szívesen kézre kerítették volna — a törökök. Ezért járt Csavarga Miska álruhában. Hiszen sose szűnt meg borsot törni a turbánosok orra alá.

— Nosza, itt a jó alkalom! — dobta fel két mankóját az útszéli fára a hajdú, és hangos óbégatásba kezdett. Keserves jajongására azonnal felfigyelt a bég, és megfékezte paripáját.

— Mi bajod, te szegény koldus? — kérdezte nagy kegyesen.

— Jaj nekem! — sópánkodott Csavarga Miska. — Tapodtat se tudok tenni mankó nélkül!

— De akkor hogyan jutottál idáig?

— Ó, kegyelmes bég, egy útonálló vette el a mankóimat s dobta fel a fára. Bosszúból, mert egyetlen fityinget se talált a zsebemben.

— No, ezen könnyű segíteni! — szállt le fakó lováról a gyulai bég.

A kantárszíjat a sánta koldus kezébe adta, és így szólt:

— Tartsd erősen a kantárszíjat, amíg leszedelem a mankóidat!

Jó erősen megragadta a kantárszíjat az álruhás hajdú, és siránkozó, reszkető hangon irányítgatta a fára mászó törököt, hogy nem azon az ágon, nem ott, hanem a másikon, egy kicsit feljebb meg egy kicsit lejjebb keresse a fölhajított mankókat.

Meg is találta a bég, amit keresett. De mire leszállt a fáról, bottal üthette a sánta koldus nyomát. Az már túl volt árkon-bokron. Elszelelt a török jó lován. A rászedett bég akkorát káromkodott mérgében, hogy hallatára a gyaurok is elszégyelltek volna magukat. De egyetlen lélek sem volt a közelében. — „Kár, kár, kár!” — csárogtak feje fölött a csókák, míg gyalog tette meg az utat a gyulai várig.

Eközben a csavaros eszű Varga Mihály ledobta a zsinóros mentére vett koldusgúnyát, és elvágtatott. Szalontáig meg sem állt. A piactéren a vásárosok közé vegyült, és gyorsan túlادott a bégtól zsákmányolt fakó lovon. Száz arany ütötte a markát.

hajdú — eredetileg marhahajcsár. A törökdúlás idején földönfutókká lett, otthonuktól, családjuktól megfosztott emberekből alakult fegyveres csoportok a hódító-betelepedő ellenség zaklatására, kifosztására és a foglyok kiszabadítására rendezkedtek be. Bocskay István erdélyi fejedelem a vele szövetséget kötött gyalogos és lovas hajdúknak 1605-ben nemesi jogokat és városokat adományozott. A Hajdúság központja Hajdúböszörmény, majd Debrecen városa lett. A szilaj, féktelen harcosok vérrel írták be a nevüket a 16-17. század magyar történelmébe. Jelentős szerepet játszottak a mindenkori erdélyi fejedelmek hadjárataiban.

Nagyszalonta (Salonta, Románia) — város Bihar megyében, Nagyváradtól 38 km-re, délnyugatra a Kölesér partján. A Váradról visszavonuló törökök pusztították el a települést 1598-ban. 1606-ban alapította újra a várost a Bocskai István erdélyi fejedelem által letelepített 300 hajdú.

Gyula — a Dél-Alföld ősi városa Békés megyében, a Fehér-Körös partján, közel Békéscsabához. Jelenleg fontos átkelő a magyar—román határ mentén. Várát, amely jó ideig védelmezte a környéket a törökök ellen, Szulejmán szultán hódította meg 1566-ban, harmadik nagy hadjárata során. Gyula majdnem 130 évig nyögte a török uralmat.

A FÜST ÚTJA

— *Mecseki népmonda* —

Volt egy rejtett barlang a Mecsek-hegy oldalában. Ott tárolták az élelmet és sok más féltenivalójukat az abaligetiek. A törökök elől is a barlangban találtak menedékre, míg el nem árul-ta őket egyik falustársuk.

A portyázó törökök bekiáltottak az eltorlaszolt barlangba. Barátságosan, fűt-fát ígérve próbálták kicsalni a menekülteket. Végül megharagudtak, és hatalmas tüzet gyújtottak a bejárat előtt, hogy kifüstöljék a falu népét.

Akkora volt a barlang belseje, ahova behúzódtak Abaliget lakói, mint egy öblös borpince. De amint behatolt a füst, és egyre sűrűbb hullámokban árasztotta el a rejtekhelyet, azt hit-

ték, nincs más választásuk, mint a két rossz közül az egyik: vagy kitörnek a barlangból, vagy mind egy szálig megfulladnak.

Am ekkor egy kisfiú észrevette, hogy a beáramló füst az egyik sziklarepedés felé tart, mintha a szabadba igyekezne. A férfiak mindjárt törni, zúzni kezdték a repedés mentén a sziklafalat. Az omladékok között előbb a férfiak, azután a nők és a gyerekek is átréselték magukat a törésen. Nagy ámulatukra széles útra leltek, s a füst útját követve csendesen tovább haladtak a hatalmas sziklaboltozat alatt.

Tág terem tárult eléjük. Bányászlámpáik gyenge fényénél mesebeli palotára leltek. A szivárvány színeiben tündököltek a cseppkövek, és lábuk előtt halkan muzsikált a friss vízű patak. De sietésre ösztökölte őket a szorongó félelem. És amint elhagyták a nagy termet, nem volt más kiút, mint egy szűk folyosó. Négykézláb, majd hason csúszva vergődtek át a sziklahengeren. De alig egyenesítették ki a derekukat, máris egy tavacska állta útjukat, s a felriasztott denevérek az asszonyok hájába gabalyodtak. A kis tó csak derékig ért, s az anyák ölbe kapták gyermekeiket, úgy gázoltak át a jéghideg vízen.

Ekkor magasan a fejük fölött csodás szépségét tárta föl előttük a barlang. Tündököltek a cseppkövek. A tiszta vízű, hűséges patak is előtűnt, és biztatóan muzsikált.

— Ott van! Megvan a kijárat! — kiáltott fel a kisfiú, aki pilanatig se tévesztette szem elől az elvékonyodott füst útját.

A bányászlámpák omladékokkal takart, meredeken emelkedő sziklát világítottak be. Jól látszott, hogy oda igyekszik, majd hirtelen, mintha elszippantották volna, eltűnik a füst.

— Gyerünk! — vágta neki a meredek, csúszós útnak a férfiak.

Váratlanul bokrokra leltek. Örökzöld cserjék takarták el a kijáratot. Baltával, késsel, karddal estek a sűrű ágaknak a férfiak, s tették az utat szabaddá.

Amint rendre mindenkit felhoztak a kijáraton, Abaliget népe térdre borult a kék ég alatt, Istennek adva hálát csodás szabadságért.

A férfiak most összetanakodtak, és átszelték az erdőt. Hamarosan a hegy másik oldalára kerültek, oda, ahol az ő halálukra vártak a portyázók. A tüzet tápláló gyanútlan törököket hátba támadták, s végeztek velük. Aki életben maradt közülük, az a barlangban keresett oltalmat.

De onnan egyetlen török se jött elő: a saját füstjükbbe fúltak valamennyien.

Abaliget — község Baranya megyében, a Mecsek-hegység nyugati részén, 15 km-re Pécsről. A török hódoltság idején, sok más Mecsek-völgyi faluhoz hasonlóan, lakossága erősen megcsappant. Jelenleg kedvelt kiránduló- és üdülőhely.

Abaligeti-barlang — Abaliget község mellett, a Mecsek-hegység északnyugati részén található Magyarország jelentős természeti ritkasága, a patakos cseppkőbarlang, 219 méterre a tengerszint fölött. Közel 500 méteres főága, három mellékága és két bejárata ismeretes. Érdekes állatvilágát — a barlangban élő húsz denevérfajt — a Denevérmúzeum mutatja be. Abaliget község lakói az idők során csak a barlang előüregét használták mint tároló- és menedékhelyet.

AZ ELRABOLT LEÁNY

— *Szentesi história* —

Rég török kézen volt már a Tiszántúl. Szentes városát a gyulai bég irányította. Ámde a végvárakból kiszorult magyar katonák mit se tartottak a török hódítóktól. Ott fosztogattak, erőszakoskodtak, ahol csak lehetett. De amikor elrabolták a szentesi főbíró leányát, és akkora váltságdíjat követelték érte, hogy azt sose tudták volna előkeríteni a város lakói, a felbőszült apa meg sem állt Gyuláig. Személyesen Ahmed bégnél tett panaszt.

— Hű, a nemjóját! — parancsolta elő fegyvereseit a bég.

Ő maga is nyeregbe szállt. A nádasok, tocsogók, liget-erdők rejtékhelyeit jól ismerő bíró segítségével a törökök hamarosan rá-

találtak a magyar portyázókra. Örült, aki a rajtaütésből bemene-
külhetett a nádasba, de a sebesültek mind foglyul estek. A fiatal
bég szeme rögtön megakadt a kötelékeitől megszabadított leá-
nyon. A sudár természetű szépséget fölkapta lovára, majd fegyveresei
élén visszatért a várba.

Nagyot nézett Bartha Gáspár, hiszen azt remélte, hogy ha-
zaviheti egyetlen gyermekét. De akkor ijedt meg igazán, amikor
Ahmed bég búcsúzóul így szólt:

— A lányod Gyulán marad, amíg kivizsgáljuk az ügyét. De a
szentesiek ellen is vizsgálatot indítok. Meg akarom tudni, hogy
ki játszott össze a nádasban bujkáló rablóbandával!

Zsuzsannát magával vitte a bég, de nem azért, hogy vizsgá-
latot indítson a lányrablás ügyében. A daliás törököt senki-
semmi nem érdekelte többé, csak a szép szentesi lány.

Teltek a hetek, múltak a hónapok, és a bég teljesen megfe-
ledkezett arról, hogy felesége van. Annyira megszerette Zsu-
zsannát, hogy könnyű szívvel lemondott Aiséről. Arra se figyelt
föl, hogy féltékeny felesége titokban üzenetet küld a fényes
Portára. Nem elég, hogy Aisé fivére a szultán minisztere és
nagyvezére volt, ennél is többet nyomott a latba, hogy a török
császár unokahúgát vette feleségül. És Konstantinápolyban
Aisé rokonsága megszötte a hálót.

Hetek múltán gyorsfutár jelent meg a gyulai várban. A fegy-
veres kísérettel érkező csasz Ahmednek hozott levelet. A
szultán pecsétjével ellátott levélben szigorú parancs állt: a bég-
nek azonnal távoznia kell Gyuláról, hogy elfoglalhassa új he-
lyét, Szigetvárt.

Elsápadt a fiatal bég. Szemébe könny szökött. De amint a
második parancsot is átfutotta, kezéből kiesett a pecsétes borí-
ték. — Ezt mind Aisének köszönhetem! — villámlott át agyán.
Hiszen a Porta a szentesi lány levágott fejét követelte.

Szó nélkül vonult vissza Ahmed a várba, hogy utoljára ölelje
át Zsuzsannát. Azután levelet írt a szentesieknek, amelyben
kimondta, hogy a lányrabló magyar portyázókhoz egyetlen

szentesinek se volt köze, ezért a kivizsgálást lezárja. Még azon az éjszakán férfiruhába öltöztette Zsuzsannát, és bizalmas testőreivel apja házához vitette. Bartha Gáspár visszakarta végre egyetlen gyermekét. A szultáni futár pedig Konstantinápoly felé vette útját, tarsolyában egy bebalzsamozott leányfejjel.

Ahmed bég rá se tudott nézni többé Aiséra. Szigetváron is a nádyszál termetű szép Zsuzsannára gondolt, és szerelmesének teveháton gyümölcsfacsemetéket, szőlővesszőket küldözgetett meg virágpalántákat. Sok-sok különlegességet. Pogácsaalmát, csengő körtét, kaláris- meg sárgalugas-szőlőt, húsos meggyet, görögdinnyét, tököt, dohányt és kukoricát termett azontúl a főbíró, sőt minden szentesi gazda földje. Annyit, hogy nemcsak a főbíró, hanem egész Szentest kárpótolta a török bég.

A hervadásnak indult Aisé nemsokára sírba szállt, míg a mit sem sejtő Zsuzsanna kertjében török tulipánok pompáztak, rügyet hajtottak a mandulafák, és virágba borultak a rózsák.

Szentes — Csongrád megyei város Magyarország dél-alföldi régiójában, a Tiszától keletre, a Kurca folyó két oldalán. Régi tiszai átkelőhely. A török időkben Szentest, a tiszántúli falvakkal együtt, az 1566-os hadjárat során felégették, lakosait a krími tatárok hurcolták el. Miután a tartományt irányító gyulai vár török kézbe került, viszonylag békés évek köszöntöttek a mezővárosra. Szentest feltöltődött a megsemmisült környékbeli falvak népéből és gyors fejlődésnek indult. Ebből az időből származik az elrabolt lány története.

Eszteró István

(1941 —)

BARTÓK SZÜLŐHELYE KÖRÜL

Mondják, hogy született zenétlen tájon,
kiben a mindenség zenélhet fájón,

bérelt ház fogadta, bérbe fényes eget
hajtott fölé Isten, zongorafedelet,

legyen csillagokkal tele a lanka,
merre nádassal bujdokol Aranka,

ahol századokból virágzó balladák
lengetik szirmaik kivérző harmatát,

merre ütőhangszer élesen csattan
embert emésztő háborús iszapban,

amikor léleknek hegedűsikolyát
elnyomja fűrészhang, reccsenő csigolyák,

döngjön visszhangzó csűrök koncertterme,
mikor a jóság átkozódik benne,

mert hol a borzalom nászünnepet ület,
pogány villámlással csap be a feszület...

törékeny derűnek, mint székely este
csendjét a földön hiába kereste,

csikorgó boltozat, üstdob egyetemes
szívdobbanására sírta: szeress, szeress,

játszotta egyre átlátszóbb kezekkel
azt, ami halálon túl sem ereszt el,

mert sok adatik keserves hazából,
annak, ki reményt visszafele számol.

Mondják, hogy aszkéta, Kőrösi Csoma, szent,
kilenc szarvasokkal ki végtelenbe ment,

nyomán népdalok szárnyalnak, kolindák
körül lebegő piros szederindák,

mondják, ha tisztaság szemében izzik,
hóvirág gyökere terjed a szívig,

ahol világra jött, zenétlen tájon,
kiben a mindenség zenélhet fájón.

Bölöni Domokos

(1946 —)

ÁRAMZSÁMZSÁM

Sztáripár, kiadók, menedzselés, koncertszervezés, roadshow, plázahakni, vacsoracsata, show-biznisz, tehetségkutatás, megasztár, x-faktor, jó sztorik, bulvármédia, új csillagok új háborúja, kemény ütközet, sok sebesült, kismillió halott. Nézettség, profit. Ádáz csaták. Konkurenciaharc. Roncs társadalom. Valóságshow. Hiú ábrándok, csalfa remény. Telített piac. Zsűrizés, toksóhullák. Sztárocskák sírgödörben. Nem kell tehetség, csak mázli, és sztár lehetsz. Médiaszemélyiség, celeb! Promóció. Casting. Tízezer önjelölt, fürdőszoba-tehetség, kocsmái caruso, wannabee rocker. Háziasszony, börtöntöltelék, félnotás külön, gátlástalan magamutogató, exhibicionista törtető, idegbeteg hisztérika. Bikicsunáj. Idiotizmus, közönségesség. Versenyzők, zsűri, nézők, cakumpakk. Ostoba szülők komplett hülyét a gyerekükből, téveszmés felnőttek totál idiótát magukból. Önkontroll hiánya. Szabad a pálya a tehetségtelenség, az alpáriság, az ostobaság, a nagyképű bunkóság előtt. Szerencsétlenek magánszámai. A populáris kultúra mocsara. Primitív nyirvákolás a neten. Határon túli magyar, bakfis tini, szívtipró álom-csődör, roma, hátrányos helyzetű lúzer, félnotás külön, alternatív lázadó, vagány utcakölyök. Marketingelhető, celebtulajdonságú! Botrány, magánéleti intimitás, konfliktus, egyéni drámák. Kiporcióznak a bulvármédia vágóhídján, felfal a közönség. Elhasznált, amortizált karakterek. Süllyesztő. Swingkirály? Az év női hangja? Megatehetség? Hullócsillag. Kihunyott szupernova. Lúzer.

— Ezt akarod? — kérdezi apuka a lányától, és utálattal dobja félre az újságot, amelyből szeminarizált. — Szerinted ez a jövőd?

— Készen vagyok a csomagolással — szól be a mami. — Ej, tatus, ne szekáld folyton azt a lányt. Hát persze hogy ez a jövője. Na, becsukni az ablakokat, az ajtókat bezárni, és indulás!

A „kislány” alig fér be a kocsiba. A mindig bámészkodó szomszéd azt gyanítja, biztosan valami táplálkozástudományi konferenciára hurcolják, szemléltetőnek. (Elrettentő példának.) De anyus kiszól a kocsiból: — Tudja, szomszéd, pár hétre, de az is lehet, hogy pár hónapra felmegyünk Budapestre. Késztingra visszük a Lizut!

Alig kanyarodik ki az útra a kocsi, máris kezdődik a gyakorlás. Lizuka teli torokból énekel: „Arimzsimzsim, áramzsámzsám! Arimzsimzsim, áramzsámzsám!”

Tutira mennek.

Böszörményi Zoltán

(1951 —)

MAJORANA IMÁJA

Naponta imádkozom hozzád, Uram,
erőt és egészséget adj énnekem,
nem hatalmat, pénzt, mámort, csak éneket,
hintsem a szót rokonlakta végeken.

Bűnöm ezernyi, és fürtökben nőnek.
Sok rossztól kicsordul, patakzik vérem.
De ne bocsáss meg! Ez miféle üzlet,
ha kegyelmed is új bűnökre készítet?

Büntetsz. Hatalmadat nem ezért félem.
Gyávákkal nem osztok hajlékot, rétet.
Hódítani szeretnék — fényességet.

Küldd rám a bajt és ezer szenvedésed.
A testemet, lelkemet próbára tedd,
És égess! Mint egy fáklya, újra égjek.

Nagy Irén

(1953 —)

HONVÁGY

Érkezik a nyár, és elfog, érzem,
valami különös vágyakozás:
szeretnék látni, bolyongva messze,
napfényben fürdő kukoricást.

Jó lenne nézni egy templom tornyát,
s megvárni, míg harangszó csendül.
Érezni, élni a falu csendjét,
domb hajlatánál, egyedül.

S jó lenne várni, egyre csak várni
valami meghitt csodára ott,
tán a lelkembe még belelopná
fényét a nap, az útravalót.

A PIROS KOCKÁS ÁTALVETŐ

Ritka szép növésű legény volt ez is, és majdnem olyan hosszú rovással a „nemes vármegyénél”, mint mondjuk, a putnoki erdők híres haramiája, Kártyi Pista*. Noha betyárságban nem volt olyan rangos, és a neve sem volt éppen kártyipistás, az volt a formája, s még inkább a szemei, miktől, ha úgy igaziból maga köré nézett, a szegény menyecskeszívekben tüzet harangoztak.

**Kártyi Pista* — Mikszáth Kálmán *Nagy kutya a vicebíró* című elbeszélésének betyárszereplője.

Hát, amint annak a putnoki betyárnak a „jeles” dolgairól hallottam, egyszer csak eszembe ötlött, bizony illendő lenne emerről is szólni, nem mintha egyidőben éltek volna, vagy valami közük lehetne egymáshoz, nem; hanem, hogy ami ezen a tájékon is, ez s az megesett, ugye nem árt, ha tud róla a világ...

S hogy a tényeket valamiféleképpen össze ne keverjem, tisztáznom kelletik, hogy Hannagy Sándor (értsd: Hadnagy) volt ennek a becsületes neve, már ha a „becsületes” szó értelmét az ő szemszögiből nézzük, s éppen Udvarhelyszék kárára garázdálkodott. Mert, hogy pont ezek az udvarhelyi híres erdők ne termettek volna betyárt, úgy, ahogyan más, valamire való erdőségek, az nem igaz. Ha nem is született róla história, s még csak nem is keletkeztek nóták, mint mondjuk a druszájáról, a Rózsáról, ezt a dolgot mégis biztosra állítom, s ha az apám nem tiltakozott volna olyan igen, mikor kifaggattam, azt mondhatnám, hogy ez a Sándor, úgy szegről-végre, még rokonom is lehetett volna... De talán jobb, ha nem firtatom mégse a mi betyárunk származását, hanem inkább a viselt dolgait számlálom elé (már amennyiről magam is tudok), mindannyiunk okulására... (Azért nevezem a „mi betyárunknak”, mert-hogy ő a falunk egyetlen betyárja, élőt is, holtat is belélszámítva.)

Igaz, ami igaz (ahogy épp az imént említém), ez a Hannagy Sándor nem volt olyan rangos a szakmában, mint némelyek, s ez pontosabban úgy értendő, hogy gyalogos betyár volt leginkább, lovon ritkán ült, s a magáén soha.

Ellenben volt neki egy fogadalma, ami nem kicsi dolog, egy olyan fogadalma, hogy szülőfalujában soha semmit el nem rabol, ezért nem is tartott senki tőle, bátran járkalhatott a faluban, ha csendőrféle nem mutatkozott, fel nem jelentette senki.

A marhafélék elhajtásában volt nagy tehetsége, azt eloldani pajtákból, elhajtani legelőről, s jó pénzért továbbadni, nála jobban nem értette senki. Kérkedett is mindenfelé (már ahol megtehetette), hogy őt ugyan el nem kapják soha, mivel ő a legjobb

ebben a dologban, szakszerűen csinálja, előre kiszámítva és megtervezve minden mozzanatot, nem úgy, mint azok a gyármoltalan marhatolvajok, kiket már első próbálkozásokkor fülön csípnek és rács mögé dugnak... És hogy nem született még erre a földre olyan csendőr, aki az ő eszén túljárjon...

Mondom, nem jelentette fel a faluból senki, de még inkább figyelmeztették, s még el is bújatták, ha veszedelem közeledett valamerről. Aztán ő maga is állta a szavát, el nem vitt volna a világért semmit, főként ahonnan nem is igen volt amit, sőt, ha amolyan szemrevaló fehérnép akadt a háznál, inkább még hagyott ...

Özvegy meg magányos menyecske pedig, úgy a háborús évek vége felé, akadt bőségesen, kinek odaveszett az ura a fronton, kinek éppen fogságban volt, és hát Sándor legény nem szűkölködött azok jóindulatjában, mert, ahogy ezt is említém, olyan fekete lángot hányó szeme volt az ördögadta betyárjának, hogy a fehérszemélyt, ki a sugarába került, menten utolérte forró hidegrázás... aki kipróbálta bár egyszer, nem kérdi meg, hogy hát az olyan milyen...

Ráadásul az sem titok, hogy a legénynek is megvolt a gyengéje, s hogyha, teszem azt, kicsit puhábban szólt hozzá valami asszonyi hang, úgy megolvadt a szíve rögtön, mint a kemen-cébe dugott vaj.

Lett is ebből nem egyszer csuda kellemetlenség és patália, mert ugye, nem mindenik asszony ült az ura nélkül, s jól tudja azt mindenki, hogy minél jobban őrzött, s nehezebben elérhető akármí, annál kíváncsabb...

Egy zimankós téli hajnalra esett, mikor mindenféle bújik a melegbe, hogy az erdőre korán kiinduló gazdának a helyét Hannagy Sándor foglalta el a takaró alatt, s éppen a fiatal, he-lyes kis gazdáné mellett.

No, nem állott volna meg ennyitől a földnek a forgása, ha nem éppen akkor nyit be a reteszeletlenül felejtett ajtón a disznóvágáshoz készülődő szomszédasszony, valami kölcsön adott

hurkatöltőt visszakérni. Hát földre is gyökerezett volna rögtön a lába, ha ez, ugye, tényleg megtörténhetne, egy hang nem sok, annyi ki nem jött a torkán, hát még amikor maga a betyár is reamordult az ágyról: — Maga osztán fogja meg a száját!

Fogta is pedig az mind a két kezével (ti: az asszony a száját), s kotródott sebesen kifelé a házból, de görcsbe futott volna talán a torka, s még megfullad tőle, ha el nem beszélheti a legsürgősebben, amit látott. Alig bírta kivárni, hogy eleven személy kerüljön a szeme elé, hogy kiadhassa gyorsan, ami majdnem széjjelfeszítette belülről; aztán kerekedett is volna éppen hét utcára szóló pletyka belőle, ha lett volna bár hét utcája annak a falunak ...

Maga a szomszédasszony mondhatni könnyen megúsza, hogy eljárt a szája, mindössze az ura döngette el vagy háromszor, hogy hát minek avatkozik a mások bajába... De megérte, meg ám, így mesélte az asszony azután, tán még tizenhárom verést is megért volna ez a ritka szép eset, mit, hogy hármát...

Időnként azért fordulgatott a másik oldalára is az efféle dolog, volt úgy, mondják, hogy maga Sándor, a betyár menekült, s nem csendőrfélék, hanem valamelyik rámenősebb menyecske elől. Magam is tudok személy szerint egyről, a nevét is leírhatnám, de tán jobb, ha mégse teszem... Hát ez a fiatalasszony, pontosabban özvegyasszony, úgy utánabolondult a betyár tüzes szemeinek, vagy annak a betyáros fejetartásának, hogy nyugton nem hagyta, éjjel-nappal leste, s kutatott utána, hogy legalább annyiszor futott meg előle Sándor, amint hírlik, mint Udvarhelyszék összes csendőre elől együttvéve.

De ha el is futott, nem vált az szégyenére, nem azért tartotta magát betyárnak, hogy meghódoljon, hanem hogy hódítson, s ahol túl könnyen esett a győzelem, onnét hamarosan odébbállott.

Nehezebb időkben pedig, ha már nem került hely valamelyik ágyban, a szénacsűrökben húzta meg magát, amit a gazdák tudtak is, meg nem is, bántak is, meg nem is, de idősebb emberek lévén, nem mertek ujjat húzni a betyárral.

Nagyapám mesélte egyszer, Isten nyugosztalja szegényt, hogy kora reggel, amint az állatokat etetné, valami motoszkálásfélét halott az udorból. Sejthette, mi lehet, hát felkiáltott, hogy:

— Sándor, hé! Te katlanyérozol-e odafenn?

S hát éppen Sándor betyár dugta ki a fejét a szénából.

— Te vagy, ugye? No, gyeresze le onnét! — mondta a nagyapám, s hogy az lent volt, behívta a házba, s jól eltrektálta tokánnal s puliszkával, s csak annyit mondott utána:

— Osztán, nehogy itt valami észtelenséget elkövessél!

És a puliszka s tokánnal lekenyerezett betyár nem is követte el semmi észtelenséget, legalábbis azon alkalommal.

Megesett máskor is, hogy megetették, megittatták, amikor bujkált, s haza nem mehetett, úgy számíthatták a népek, jobb jóban lenni, mint félni bármiféle emberfiától, hát még ha éppen betyár az illető...

Más, nevezetesebb dolgairól is tudnak a faluban, mint mondják, igen furfangos volt, túljárt, ha kellett, bárkinek az eszén.

Egyszer valahogy nem neszelte meg idejében, hogy közel a veszedelem, s két csendőr otthon találta, a szülei házában. Csak betoppantak az ajtón, pont mikor Sándor odabent volt, aki se té, se tova nem menekülhetett. De egykettőre feltalálta magát, elémutatta a legártatlanabb ábrázatját, s igen szíves hangon tesékelte befelé a két fegyverest:

— Tessék csak, foglaljanak helyet a csendőr urak, ha már itt vannak, ide a padra né, az asztal mellé! Gondolom, éhesek lehetnek, édesanyám, egy kicsi kenyeret, szalonnát, hamar! Édesapám, egy kicsi bort, hamar, a pincéből! Bizonyára szomjasok is, csendőr urak! — tüsténkedett körülöttük, mint két igen megbecsült, mi több, ritka vendég körül. Azután töltötte is a bort, igen-igen szívesen, ami a kenyér s a szalonna mellett, mi tagadás, a csendőr uraknak is jól csúszott.

— No, né! Egy csöppnyi víz sincs a viderben! Hát egy kicsi friss kútvizet a csendőr uraknak, hamar! — kapta a vedret, s lépett

is ki az ajtón vele, s amire a csendőr urak észbe kaptak, s rontottak volna ki az ajtón utána, a veder a lépcső mellett árválkodott üresen, Sándor pedig, ahogy mondják, árkon, bokron túl járt.

Ámuldoztak is fölötte a népek, hogy csupa ez egyszer került vóna a csendőrök keze közé Hannagy Sándor, s ez egyszer is be szépen kicsusszant onnat!

Szóval, telegetett így szépen az idő, s talán telhetett volna akármeddig, ha... Nem hiába mondják: a lónak négy lába van, s mégis megbotlik.

Egyszer aztán megbotlott Hannagy Sándor is, s éppen ez a botlás ejtette el őt. Mert azt, ugye, elnézték a népek, hogy a házaiknál és az erdőkben bujdokolt, előbb a katonaság, azután a csendőrök elől menekülve. Talán még azt sem tartották a hatóságok orra elé valónak, hogy a menyecskék körül forgolódott, tisztességre legyen mondva, a lányokat békén hagyta; legalábbis nem tudni egyetlen hajadonról sem, akit megkörnyékezett volna... De a becsület, az becsület. S az adott szó — adott szó! Az olyanforma, mint a bumeráng, ha elveted magadtól, visszavághat, és azt sújtja agyon, ha úgy esik, aki elhajította...

Rossz idők járhattak, ínséges idők Sándor betyárra, s nem akadt, úgy lehet, elhajtani való marha a vármegyében egy sem, hogy reafanyalodott mégis a tiltott gyümölcsre, mármint, amit maga tiltott volna meg magától.

Egy csendességes délelőtt, mikor mindenki, asszony, ember, kinn a mezőn hajszolta magát a nagy melegben, Sándor csak úgy átal lépdelt a Férnyikó (értsd: Fehér Nyikó) medrén, ahol már alig-alig csorgott egy kevéske víz, s besurrant az egyik falubeli gazda kapuján. Tudhatta, egy lélek sincsen odahaza, s igen azt is, hol a helye a kulcsnak, mert igen könnyen bejutott a házba, ahol nekilátott a pakolásnak. Amit arra érdemesnek talált, szövevényt, vég posztót, pár csizmát, belegyömöszölte egy átalvetőbe, azután ki a házból. Az ajtót még visszazárta, a kulcsot helyre tette, s avval eltűnt.

Hanem délutánra lett nagy ribillió s jajveszékelés a háznál, az asszony, amikor hazaért, rögtön észrevette, hogy hiányzik ez is, az is, s ahogy körülvizsgálódott, majd megállt a szíve ijedtében. Hangos jajgatással futott ki a kapun, végig a szomszédoknál, hogy kirabolták, mindeniből kifosztották, jaj, láthatta-e valaki, ki lehetett vajon?

Össze is futottak a hírré az emberek, valóságos csődület támadt a kapuban s az udvaron, hisz ebben a faluban rég ideje nem esett meg, hogy valakit kiraboljanak. Addig s addig gyűlöttek s tanakodtak, míg egyszer csak valaki azzal állt elő, hogy ő bizony látta Hannagy Sándort, a Bogács patakán fel, a lengyelfalvi erdő felé igyekezve, s egy piros kockás átalvető volt a vállán. Bár, hogy igazat szóljak — tette hozzá —, magamnak se jó, hogy elhiggyem!

— Az enyim az az átalvető! — sikoltott fel a kárvallott. — Jaj nekem, jaj nekem, azt immár meg nem fogja senki, senki...

— Haza kell híni Rózsi! — tanácsolták. Rózsi a házbéli leány volt, aki Udvarhelyt szolgált, akinek a számára készültek azok a szövvények. — Osztan kitalál ő valamit, megvan hezza az esze. Hiszen a legnagyobb kár tán az övé!

Indult is rögvest Rózsi után egy lóval az öccse, de ő, miután végighallgatta az esetet, haza se ment. Gyors felfogású, talpraesett leány volt ez a Rózsi, s mindjárt készen állt a terve.

— Nohiszen, ha arra ment, csak a városba mehetett, s ha Udvarhelyre jött, akkor a vonathoz igyekezett. Ha pedig vonatra ült, azzal Segesvárra indult a nagyvásárra. Itt nincs amit kezdjen azokkal a holmikkal, valaki felismerhetné... de a segesvári piacon... Elkapom én, ha ő volt, ne félj! — biztatta az öccsét, s már szedelőzködött is, hogy a vonattal, a „székelygőzös” legközelebbi járatával Segesvárig menjen.

Eszébe sem jutott, hogy jelenteni kellene itt vagy ott a dolgot. Jobban megbízott a saját eszében, s elébb biztosra akarta tudni, s amennyire lehet, kipuhatolni, hogy való-e, amit elgondolt...

Segesváron asszonyosan fejkendő kötött, s azt jól behúzta a homlokába, hogy fel ne ismerhessék, majd elindult körbevizsgálódni a nagypiacon.

S hát nem ott látja Sándort, fáinul kipakolva, csizmát, posztót kínálgatva egy asztal mellett?

— No, megállj, Sándor, ha volt neked lelked, az én stafirungomból nem gazdagodsz meg, azt tudom! — ez járt a Rózsi fejében, amint megsirült, s irány a csendőrtanya. Ott jelentkezett, hogy ő bizony feladja Hadnagy Sándort, akinek a fejére nagy pénz van kitűzve... Ha ő így, én is így...

Indult is a leánnyal menten két csendőr a piacra, ahol Rózsi csak távolról mutogatott Sándor felé, hogy az őt meg ne lássa:

— Né, ott az a barna legény, aki előtt egy piroskockás átalvető van az asztalon...

...Hát így történt, mondják, hogy Hannagy Sándor, az a jeles betyár mégis elesett, s csúfságára nem a vitéz csendőrök, hanem egy fiatal leány ejtette el egyszál egyedül...

— Így jár az, ki igaz fogadalmát meg nem tarja — emlegeték sokáig a faluban. — Tanulhat belőle akárki!

Nagy Attila

(1954 —)

HAGYNI HOGY

Talán jobb lenne néha
Nem emlékezni semmire
Elnéző lenni léha
Az abroszt gyermekként enni le

Hagyni hogy a hangok és szobák
Messze távolban lebegjenek
S a nyári lompos orgonák
Árnyékos oldalt neveljenek

Hagyni mindent mi felkavar
Inni a kávét kinn a széken
Mígnem a langyos zivatar
Után a párok kéz a kézben

Mészely József

(1956 —)

VILLANÁSOK A SZERETETRŐL

csak a szeretetnek van világító fénye
az izzíthat napot a komorló égre
edzeni gyökért rögöt tartani egybe

csak a szeretet fényétől veszhet a gaz
nyithat boldog szirmokba mind ami igaz
s tán jövőnk is lehet végre áldó vigasz

csak a szeretet tárhat szárnyas ablakot
kiszellőztetni gyűlölet- s nyomorszagot
hogy álmodhassunk együtt színesb' álmokat

csak a szeretetnek van oly ragyogása
mely bájолhat játékba repeső dalba
s termőbbre sarkalló óvó gondolatra

csak a szeretetnek van oly tündöklése
ha epedő lelkeknek lehet a vendége
mely bízni biztat a csoda örömébe

A FÉLELEMRŐL

ott ül
veled is
egy asztalnál
mint Júdas
Jézussal hajdanán
éjjelente

benned is
holtta fárad
de pitymallatra
újra életre támad
mielőtt pernyeként
végleg szétfújna a szél
idegeidet tépi
nem henyél
néha elhiteti
veled is
hogyan melegít
hevít
de cselszövése
csak átverés
csak időhúzás
és csalfa
megtévesztés

ajka meleget
hiába kürtöl
taplójából a tűz is
csak lelket csípőn füstöl

Kinde Annamária

(1956 — 2014)

NARANCSVERS, REGGEL

Itt ülök, reggeli narancslé a pohárban.
Kávé majd később. Hirtelen megvirradt,
mintha átmenet nélkül. Verset
olvastam, azért. A hajnalt ellopta a vers.
Jól hangzik a narancslé, ugye? A villany-
számláról most nem beszélünk.
De legalább ég a villany. Legalább.
Magyarul.

Azt mondja: rakendroll. Azt mondja:
Visszajelzés. Azt mondja: szeretném.
Gondolja: akarom. Kontroll?
Félek, ellopja az illúziómat.
A narancslevet nem lophatja el.

Huhh, de szürke. Mintha senki sem volna
ébren. Csak imitt-amott villog valami.
Autólámpa. Köd, március. Hatötvenhárom.
Mit kezdjek magammal. Mit kezdjek magam.
Tudok beszélni?

Maradtam. Elmaradtam. Lemaradtam.
Szerepjátszottam. Itt arra nem kíváncsi
senki sem. Erre sem.

Elmondhatnám pedig a házi oltárt.
Parsley sage rosemary and thyme.
Tigrisszem, rózsakvarc és két ametiszt.
Jenő, aki jól bírja a füstöt. Szerencsére.

És nem tudom, hány éves az agyam.

ÁLARCOSBÁL UTÁN A RÓZSA

Szakállas tavasztündérnek, gésának, bohócnak
Barbienak, hadvezérnek öltözik,
de végül mégis mindenütt felismerik
a rózsát.

Playboy nyuszinak, a kor rémisztő szellemének,
Chaplin keménykalapos csavargójának álcázza magát,
mégis felismerik, nevén szólítják mindenütt
a rózsát.

Álomtalan éjben evezhetsz virradásig,
tudhatod, amikor elcsitul az álcák orgiája,
a hajnali tükörben újra megtalálod arcodat:
a rózsát.

PULYKANÖVÉNY

Mottó: „*Gizikém, mi ez a ronda állat?
Mi, ugye, ilyet nem eszünk?*”

Rossz emlék: fuldokló gyerek,
allergiateszt, diéta, diéta.

Semmi kenyér és semmi csokoládé.
A kiszolgáltatottak hitének szigorúsága.

Tizennégy év után a baromfihúsos pultból
újra rám néz a pulyka.
Friss, kíváncsú.
Olcsó, na pláne.
És egészséges.

Ezt olvashatni róla a hálón mindenütt.

Mondták pedig okos tanácsadók:
éhesen boltba menni nem szabad.
De hát
ki vásárolna jóllakottan?
Akkor nem is kell ennivaló.
Ez csak világos.

Rám néz a pulyka combja, az alsó.
Tiszta szűzies, szinte éteri.
A sárga hájat halmozó csirkénél
mindenesetre sokkal kíváncsibb.
Döntök:
hazaviszem.

A hűtő alsó polcára kerül.
Főlé meg joghurt, almásrétes ízű.
Kíváncsiak vagyunk.

Reggel, mint akit
megrágtak és kiköptek.
Nem volt pedig semmi különleges,
csupán vacsorafőzés,
tévé elé ájulás, szemüveg párna mellé.
Még rémálom sem,
mint gyakran mostanában.
A frontok jönnek-mennek
és felvételre készül a gyerek.

Rajzol, epézik, idegeskedik.
Vízbefőtt krumplit vacsorázik.
Hajnalban indul gyalogosan
a városba,
laza és értelmetlen iskolába.

Fogmosás, kávé tejjel és messzendzser.
Igaz, hogy írni nem tud, viszont jól menedzsel,
Hiába, nahát.

És mindeközben
Kemény István verseit olvasom.
És Varga Melindát, aki alakul.
Hiába, indulónak jót tesz a kötet.
Sőt. Pláne kettő.

A piros
lábasként éppen belefér a pulka.
Mellé hagyma, murók, fűgyökér.
De hol a fűszedő?

Forintot számolok, benzint, távolságot,
számlázáson töröm a fejem
és arra gondolok, vajon a polgármester
kifizetné-e a repülőjegyemet, ha egyszer
meghívnának engem is majd Nicaraguába.

Kéne beléje egy kis zellergyökér is.

Még nem mosogatok,
a csörömpölés felverné az alvót.
A szöveget elküldöm újra.

Egy cikk fokhagyma, az kell még ide.
Na és szemes bors.

A juhás
postafiókából kikeresem hozzá a képeket.
Hogy ezek ketten együtt,
fokhagyma és a zeller
mit tettek velem,
bőrömmel és kezemmel?

Illatorgia.
Nagyanyám simogatását idézi bizonyára.

Öltözni kellene.
Zuhanyozni.

Hajat festeni, mert a tükörből mostanában
valami szörnyűség néz vissza rám.
Vagy megőszülni végre,
tisztességben.

Ildi a December-dalt dicséri.
Mondom neki: épp pulykaverset írok.
Szmájlit pötyögtet.
Nevet, kávézni megy.
Telefonál.

A grízgaluskához nincs tojás.
Azt is venni kell.

Vegagyereket meggyőzni arról,
hogy a pulyka: növény.

És befejezni ezt a verset,
mire a csontról leválik a hús.

Mosogatni.

Leoltani lábas alatt a gázt.
Nem írni, nem olvasni verset.

Baricz Lajos

(1958 —)

SZÍNES VILÁG

Lukácsovics Magdának

Van, akinek lelke dallal van tele;
egész életén át csak dalol, dalol,
van, kinek a szín a látható zene,
s hogy megszólaljon, a „tárgy” fölé hajol.

Amit szeme néz, azt lelkével látja
— mint méh a virágport, mit átalakít —,
amit visszaad, az már a sajátja,
minket, szemlélőket is látni tanít.

Nem elég a szín; kell a fény s az árnyék
— engem mintázzon, én is oda állnék! —,
amelyből összeáll a színes csoda.

Akinek a lelke színnel van tele,
annak pompázik a nyara s tele,
bár lehet az élet hozzá mostoha.

2009. november 25.

Beke Sándor

(1961 —)

ÍGY KÉPZELLEK EL

— *Faludy Györgynek* —

Öreg titán,
lobogó hajad szürke,
szerelmes vihar fújja most is szerte.
Magyar átkok gubóznak,
s szerelmek
szemed fekete tüzében.
Mondd,
kinek van mersze
kezébe venni
lelked izzó parazsát?
Így képzeltek el...

Már nem félsz a haláltól:
— pajzsos verseid védenek —,
szemléled a szürke hátú pókot
a frissen meszelt mennyezeten,
és útját kíséred, míg áthalad
a középső polcon,
az életmű felett.
Így képzeltek el...

Felcsillan szemed,
ha nyikorog a kamra ajtaja,
ha Fanny
a konyhában csörömpöl
vagy nevet,

s bükkfalapítón vágja a petrezselymet.
Így képzeltek el...

Este hajad sátrába menekül a hitves,
és hallgatjátok ketten
a gyilkos időt,
miként morzsolja szét,
mint cserebogarat,
a szálló percet,
s mint hullatja tollát
fehér papíron fénylő
szerelmes szonettjeidre.
Így képzeltek el...

A szoba sarkában ég egy lampion,
s már látom
— az örökifjú álmok felett —,
hamvas kezével
szerelmes ujjlenyomatát
fáradt szívedre nyomja a kedves.
Így képzeltek el...

AZÓTA

Miután meghaltak,
elkerült a lajtorjás szekér is a háztól...
Azóta megromlott a világ,
ezt most
hiába mondom magának,
nagymama...
A szeretet ott csüng,
mint az ottfelejtett szalmakalap
az ajtó háta mögötti

festett fogason,
melyet nagytata faragott,
mielőtt fogságba vitték volna
Kijevbe.
Leakasztanám a fogasról
és odaadnám valakinek,
nagymama...
De kinek?

A NEGYEDIK GYERTYA

Fehér ágyat vetett december,
a fáradt öregember,
itt fenn a Hargitán,
s a hegygerincen
— az élő adventi koszorún —,
egy székel legényke
meggyújtotta az utolsó gyertyát.

A havasi fák között
fényes csizmával
lépked a remény a Szent Hegyen,
mintha valami készülődne itt
a magányos szívekben:
a jászol körül, meleg subában
betlehemes pásztorjátékot
próbálnak a gyermekek,
a feldíszített szán előtt
csengő csendül
az indulni készülő lovacska nyakán,
ajándékot visznek a tanyára:
Máriát-Jézuskát,

s a betlehemi csillagot
karácsony éjszakáján.

...A bércen gyermekek gyülekeznek,
hidegtől könnyes a szemük.
A csilingelő várakozásban
kis fenyőt ölelnek jókedvükben,
s míg az élő adventi koszorút vigyázzák,
a szél elhozza számukra
a puha ködből kibomló
fehér havas himnuszát,
s a háromkirályok üzenetét:
— Isten jön,
és itt hagyja fiát a Hargitán.

KARÁCSONY A HARGITÁN

Fáj a szívem!
Kivágtak egy kis fenyőt a Hargitán,
s Jézus fája beköltözött szobánkba.
De örülök is, mert Isten
megint közelebb került hozzám,
s most velem beszélget
a feldíszített karácsonyfa,
a friss, még élő fehér fenyő,
a hargitai nagykövet
megkoronázza az ünnepet
és székel pásztorként
beszélni kezd:
— A havas üzenetét hoztam el nektek,
s az ősökét,
a hit, a szeretet diadalát,
s az örök kitartás győzelmét.

Este, amikor leoltom a villanyt,
a pislákoló gyertyafényben
a rejtelmesen csillogó karácsonyfa
álmodni kezd:
a hótakarta bérctetőn,
remegő ágaikkal integetnek,
s a csendes éj dallamát susogják
testvérei, a kis fenyők.

HA MAJD MEGÖREGSZÜNK

Ha megöregszünk,
mindenért okoljuk majd egymást:
veszekedni fogunk azon is,
hogy ki hagyta nyitva az ablakot,
melyikünk felejtette a konyhaasztalon
a felforralt tejet,
ki tüntette el
az ágy alá a papucsot,
miért süt épp most oly tüzesen a Nap,
miért zuhog az eső
s miért csúszott le válladról a kendő?
Ha belefáradunk, lefekvés előtt
megmossuk egymás hátát
gyöngédebben, mint valaha
a gőzölgő fürdőkádban.

* * *

Az emberből csillag lesz,
a virágból szerelem,
a népből nemzet,

az imából buzgalom,
a hitből isteni oltalom,
a szeretetből áldás,
az alkuból árulás,
a gyűlöletből vérontás,
a lustaságból gazdasági omlás.
Ejnye,
és mindez
a mi életünkben
és a mi szemünk előtt történik —

Egyedül mi lehetünk
a vádlottak.

ELTÉRÉS

A kozmosz tökéletes
s az emberi lélek is az,
amikor
az emberi testtel
együtt megszületik.
Na most már,
a folytonosan növekvő
negatív differencia
egyenes arányban nő
idő teltével
a kozmosz és a lélek között —
valószínűleg ez magyarázza,
hogy a kozmosz
és a lélek tökéletessége
egy idő után
ennyire eltér egymástól —
De épp ennyire?

MEGHATÁROZÁS

A költő szertelen világában
isteni pontossággal
működik az összhang
láthatatlan képlete;
a nyelv s a ritmus játéka,
a rend dinamikája,
ami az építő eszme
vízszintes tengelyén tűnik föl;
a felszabaduló lelki jelenség,
amely a vers tengelyén
az eszmeállványon ünnepel.

HONVÁGY

A távolságnak is van zenéje.
De a távolság zenéjét
csak akkor hallod meg,
ha eltávolodsz a szülőföldtől.
Ilyenkor, ha felnézel,
a felhők bércein
muzsika hangja szól,
Te meghallod a szívfájdító zenét.
Hazamennél.

A LABDA

A foghíjas kerítés fölött
kipattant a labda az útra —
Utána szaladtam,

de sose értem utol
gyermekkorom labdáját.
Lefele gurul a lejtőn
— a szürke aszfalton —
a rakoncátlan emlékmolekula.

LOBOGÁS

A gyertyaöntő
formába öntötte a gyertyát.

Én felvittem
a csillagok közé.

Te meggyújtottad
az első éjszakán.

HA...

Arcod elfújná a szél,
ha porból lenne.

Szép szavad felszállna,
ha ködből lenne.

Hangod elhervadna,
ha virágból lenne.

Szerelmed mindig megmaradna,
ha csillagból lenne.

A GALAMBOK KIREPÜLNEK

Elhagyott gabonaraktárban találkoznak,
a fiú búzára fekteti a szeretőjét,
s örömeiben a lány sikoltani kezd —
A törött ablakon át
a galambok ijedten kirepülnek —

BETŰK

Látod, kedvesem?
Te csempészted titkon lelkembe
egyenként a szót,
a magánhangzót és mássalhangzót:
az *sz* betűt,
a szívem csücskére lopottat,
az *e* betűt,
régi emléked nyíló kapuját,
az *r* betűt,
az énekes pacsirta nevéből,
a második *e* betűt,
a végtelen közepéből,
a *t* betűt,
a kicsi keresztet,
a titokzatosság első betűjéből,
az *l* betűt,
a levendula illatából,
az utolsó *e* betűt,
a régóta kereslek igéből,
és a talpas *k* betűt,
a lélek utolsó betűjéből.

BÚJÓCSKA

Én a szavak mögött
a szinonimakertben,
te a csillagok között
a héliumligetben —
Hátunk mögött
— ibolya-lila végtelenben —
karba tett kézzel
rajtunk nevet az Isten.

MORFONDÍROZÓ

Az embert mindig éri
valami csalódás.
Semmi és senki sem olyan,
mint amilyennek képzeljük.
Most is kiderült:
te sem vagy olyan,
amilyennek legszebb
álmaimban láttalak.
Milyen bosszantó:
sokkal szebb vagy,
mint ahogy elképzeltelek!

LUXUSCIKK

Aki verset olvas,
annak a lelke ünnepel,
ezért luxuscikk
manapság a vers —

De úgy látom,
manapság egyre kevesebb
embernek van lelke,
mind kevesebben
örvendenek a versnek —

Mi tagadás,
kevés az,
akinek a lelke
e luxuscikket
magának megengedi.

VALLOMÁS...

Vannak dolgok,
amiket nem mondhatok el.
Vannak dolgok,
amiket csak érzek.
Vannak dolgok,
amik szívembe szorultak,
mert félek
kimondani őket.
Mégis
erőt veszek magamon
és elmondom neked:
Te jelented számomra
a mindenséget.

P. Buzogány Árpád

(1965 —)

AZ ÚT, AMIT MEGJÁRUNK

A gagyi falutalálkozóra

Ha már elfogy az út előlünk,
ha nem tudjuk, merre van előre,
ha már a májusi szikrázó fénytől
se kapunk jártányi erőre,

ha már botokká válnak
körülettünk a zsenge ágak,
vadak lesnek ránk s minden
tüske csak visszafelé rángat,

ha a csillagokat is ellopják tőlünk
s a kenyeret kezünkéből kiragadják —
csak a gondolat maradjon friss,
mint bolyban a szorgalmas hangyák.

Mert ha szólni tudunk még,
nem maradtunk szegények;
itt az is kincs, ha felhangzik
anyánk nyelvén egy ének...

Majd csak a remény marad meg
s mellette mindennapi jármunk,
de ünnep az, ha kimondhatjuk
valamelyik gyönyörű álmunk

szabadságról és szeretetről
s aztán nagyot hallgatunk, mint a vének;

de az is ajándék, ha ezzel
legalább holnapig élek —

s ha a remény is már elhagy,
— nem simogatnak, nem vesznek ölbe —
a legszebb vágyakkal együtt zuhanunk
az anyanyelvből — az anyaföldbe.

ÁLMOS NYÁRI NÓTA

Nagyra nyitja ajtaját augusztus,
megtelnek a völgyek melegével:
sarjút szárít, izzasztja az embert,
s ágon ringó gyümölcsöket érlel.

Juhnyáj mellett kutyák heverésznek,
szabadságot kaptak a juhásztól.
Bokrok között tehenek kérőznek,
álmos nótát énekel a pásztor.

Napraforgó bólogat a szélnek —
gazdák szerint ő a mező szépe.
Hosszúra nő délután az árnyék,
belehajlik a patak vizébe.

Lopakodva, lassan jön az este,
felül majd az utolsó szekérre.
Dombok mögött, erdők karéjánál
szétfolyik a vörös napnak vére.

GYÖNGY AZ ESŐ

Hová lett a szép szeptember
dús illata? Fakó füvek
tövébe hull a galagonya,
ott csillog, mint nedves üveg,

madár se szól már jó ideje,
csend költözött erdők közé,
köd ül hűvös vizek hátára —
minden-minden már az őszé,

ökörnyálon csillan a napfény,
melegre vár bágyadt rózsza,
gyöngy az eső cseppje pókhálón.
Szívem a nyár nagy adója.

OKTÓBER FAKÓ ÉNEKÉRŐL

Arany az ősz a fénytől,
derűsen kék az égbolt;
hosszú, megfáradt esők
miatt ilyen már rég volt.

Színe veszett a zöldnek,
fakó az egész határ,
széltépázott az erdő,
mint rongyos szárnyú madár,

mégis gyümölcse piros
vagy sárgul langymelegben.
Csendes völgyeink fölött
napmadár tovalebben,

szárnysuhogását halljuk,
nincs annak vége-hossza —
fanyar énekét egész
október visszhangozza.

SZÉL CITERÁZOTT

Könny hull október szomorú szeméből,
szétfolyik köveken, járdán,
fakó szél kerget fázós madarat.
Meztelenül és árván

maradt ágak fény után nyúlnak, nehéz
köd burkolja az utat,
megkopott ösvény mellett bogáncs rezeg,
csak a semmibe mutat.

Vizes almák a híg sárba gurulnak.
Napról álmodnak, meleg
fényekről apró, rozsdásodó füvek
s rájuk dús eső pereg.

Kikericsekkel terítve a mező,
lila ruhájuk ázott,
hajnalban a szél bús dalt hatalmas
bükkfákon citerázott.

ŐSZ ELHAGYOTT TORNÁCOKON

Rozsdás a fű és fázósan ülnek
az almák a fák alatt,
bádogcsatornák alján megcsillan
a kevés fény, ami maradt,

kutyalánc zörren kapucsattanás
helyett tágas udvaron,
gyümölcsillatot nem hordoz a szél,
esti helye száraz falomb.

Ki énekelne itt vidám nótát,
régmúlt gazdákkal ki rokon?
Ványadt őszlegény egyedül alszik
elhagyott tornácokon.

ŐSZI ÉNEKBE MENEKÍTLEK

Langyos szilvák ízét idézi
október délutánja,
sírós nótát zümmög a szél, ha
nyár végi kedvét bánja,

diók koppannak nagy köveken,
fehér az alma húsa,
ha az őszben megénekellek,
mivel fizet a múzsa?

MA ESTE MÉG...

Ma este még csillagszőnyeg
borítja az eget,
kémények füstje a falu
fölé ereszkedett,

pár völgygel tovább tán eső
suhog erdők felett,
és előreküldte hozzánk
ezt a langyos szelet.

A városból hozzánk hozza
a vonatkattogást,
hangos, mint az érted való
esti szívdobogás.

MEDDIG TARTSON A HÓ?

Mint macska nyoma a hóban,
bennem még megmaradsz,
pedig te ki tudja, merre
keresed a tavaszt;

belém fagytál már örökre,
kivetni nem tudom
arcodat s hangod magamból,
naponta lefutom

az emlékezés ösvényeit.
Bár az is meglehet,
holnap, mire visszanézel,
a havat nem leled.

TÉL VÉGE FELÉ

Komor, vaskos falakkal úgy állt a ház
a fényben, mint megszeppent gyerek,
zsalui szemlehunyvva, az eresz a lépcsőre csúsza.
Érintetlen hóba süppedt lába, világoskék bőrét
foltosra ette a fagy, lemarta a szél.
Hatalmas kapuja vendégváró nyitással ásít a csendbe.
Kövér fény engeszteli egy bodzabokor ágát a küszöb előtt.

ÁTLESVE KERTLYUKON

mintha csak helyretenné
a szél a léceket
lefekteti a földre
lyukon néz kék eget

keskenyedik az ösvény
a kapu nyikorog
az udvar világra tátott
feneketlen torok

mint libán zsíros tollú
lecsúszik a cserép
a bejövő szétrepedt
mohos kövekre lép

verébhád lett most úrrá
lármás szemtelen nép
kerítésre és csűrre
jut belőlük elég

vályúban zöld a víz is
üres az itató
kietlenség hónapban
életünk az adó

BEREI BÉKÜLÉSE

Negyedik napja hullt az eső, egyfolytában. Az udvar felázott, a föld tele volt vízzel. Dénes a bakancsát törülgette a fonott lábtörlőn, aztán a kalapját rázogatta. Leült a tornácon, a kalapot felakasztotta egy szegre. Apró szemű, sűrű esővel csapkodta a szél a tócsákat.

Rágyújtott, messze fújta a füstöt. Levetette a kabátot is, magától távol tartva rázta le róla a vizet. Parányi cseppek repültek az arcába, keze fejével törölte le. Cigarettaját a tornác párkányára tette, bement, hogy megrakja a tüzet, aztán visszaült a keskeny padra. A nap az erdő fölött lehetett már, ma ki se bújt a szürke, rongyos felhők mögül.

Sokáig ült ott, a nyárra gondolt, aminek vissza kellene már térnie, meleggel és vidám fénnel, hogy felszáradjanak az utak, és kaszálni lehessen a füvet. Füttyörészni kezdett, jobb sarkával kopogta hozzá a ritmust. A kutya feljött a tornácba, leült az ajtó elé és a bakancsaira figyelt.

— Ej-haj — eresztett el egy sóhajtást, aztán éleset füttyintett, hogy a kutya megszökte magát. — Unalmas ez az élet — nyúlt a kalap után. Bevitte a kabátot is, ráterítette az ágyra, száradjon.

Amint besötétedett, feküdt is már le, nem is vacsorázott, mert későn ebédelt. Egy darabig a rádiót hallgatta, aztán kikapcsolta, mert szörnyen recsegett.

Arra ébredt, hogy mély mordulással dörög. És szaporán egymás után, mintha szét akarna hasadni az ég. A villámlások sápadt fénnel árasztották el a szobát. Felkelt és kibámult az ablakon. Óriásit csattant ismét.

— Közel jár — motyogta.

Mintha a házak fölött durranna szét a világ, olyan félelmetes. Felöltözött és megnyitotta az ablakot. Zúgott a szél, megmegrezdültek az ablaküvegek.

— Lesöpri még a cserepeket is — tekergette a fejét.

Sokáig tartott, amíg megritkultak a villámlások, dörgések. Már nem volt álmos, kiállt a tornácba és rágyújtott.

— Elment az ereje, mi? — szólt a kutyához. Megcsendesült a szél, halkán suhogott az eső. Aprókat nyikordult a kapu. Hallgatta egy darabig, aztán bement a szalmakalapért, jól a fejébe nyomta, és elindult a kapu felé, hogy becsukja.

Valahol messze, az erdő irányában egy piros foltot vett észre. Kezét a vizes kilincsen felejtette, úgy bámult.

— A tanya... Ég a tanya!

Kilépett a kapun és megfutamodott. A szomszédnál zárt kaput talált, egy darabig rángatta, aztán beugrott a kerítésen.

— Hé, hé! — kiáltott rekedten az ajtó előtt. Kigombolt ingű legényke dugta ki a fejét.

— Ég a tanya! Szóljál apádnak is, hamar!

A második, harmadik háznál az ablakot zörgette, és bekibált. Sorra vett minden házat, ahol férfi is volt.

— Húzasd meg a harangot — kiáltott egy fiatalembernek, aki a kutyaugatásra kijött a tornácba. — Én addig befogom a lovat.

— Telefonálni kellene — húzta meg a nadrágszíjat a férfi.

— Szóljál valakinek, hogy telefonáljon az irodából.

Visszafordult, és szaladni kezdett. Kinyitotta a nagykaput, felgyújtotta a kinti égőt és elindult a pajta felé.

A lovat befogta és kivezette a kapu elé. Két férfi állt az úton, egyiknek kezébe nyomta a kantárszárat, és visszament a házba. Csizmát húzott, és egy vastag pokrócot dobott a vállára.

Már többen is voltak a szekér mellett. Dénes az ülésdeszkára terítette a pokrócot és felült. A fél utca népe a kapukban volt, asszonyok és gyermekek is.

— Aki itt van, üljön fel, mert indulni kell! — mondta hangosan.

— Csá, ne, Csillag! — kiáltott.

Jó darabig mindenki hallgatott, aztán szinte egyszerre kezdtek beszélni. Még azt is számba vették, hány tehén és ló van a tanyán.

— Te Berei, hát te is itt vagy? — szólt hátra Dénes.

— Én értem oda hozzád elsőnek — hangzott az önérzetes válasz.

— Pedig te haragban voltál velük — hallatszott egy mély férfihang. — Amiatt a fadolog miatt... Közben kibékültetek?

A harsány kacagás után hirtelen beállt a csönd.

— Tiszta bosszúból jött segíteni — toldotta meg valaki.

— Ilyenkor menni kell, segíteni... nem pedig izé... nem pedig békülni — bizonytalanodott el Berei hangja. — Ugye Dénes?

— Csá, ne! — kiáltott Dénes. — Csá, hogy a... — nem mondta ki a végét, mert megkondult a harang. Hangja betöltötte az egész völgyet, mellette ideges zöreinek tűnt a patkócsattogás.

GÖRBE PITYU SZERENCSÉTLENSÉGE

Katona Görbe Pityu a mai napig sem békült ki a sorssal. A kapu előtt, a kispadon ült egyedül a szürkületben, az alsóbb falvakban már égtek a villanyok, tőlük felfele pedig, a fennvalóra mutató hegycsúcs irányában sötét volt már minden, a sziklák összeolvadtak az éggel.

Aprókat bólogatva motyogott, egyik kezével egy botot tartott térdai között, másik kezét maga elé emelve hadonászott. Pedig talán jobb lett volna békét kötnie, mert így mindig ő húzta a kurtát. Suhanc korában egy nyári esőkor villám csapott a fába, ami alá behúzódott. Csak a szele találta, mondták az idősebbek, akik már láttak ilyent. A fa törzsét mintha földig hasította volna valaki, a szálkás darabok hajításnyira szóródtak szét a fűben. Ő azonban megmaradt. Estefelé találtak rá, miután már tűvé tették érte a falut. Nyitott szemmel feküdt a földön, de nem lehetett tudni, érti-e, amit mondanak neki. Hónapok múlva állt lábra, véznácska is maradt egész életében. Ahogy megerősödött, dolgoztatott, amit lehetett, de a keményebb munkát nem bírta, így hát — a Katonák nemzetségében elsőként — elvállalta a csordapásztorságot egy öreggel.

Nem házasodott meg. Aztán, amikor már jól benne járt az időben, és egyedül maradt a házban, összeboronálták egy szomszéd falusi fiatal özvegyasszonnyal, ám a tűzről pattant, szájas asszonyka rövid idő múlva hazaköltözött egy szó nélkül, mindenfelét összepakolva a házból, amit csak lehetett: szőtest, gabonát, edényfelét. Pityu ahogy estefelé a csordával beért a faluba, talán utolsónak tudta meg, mi történt vele.

Bármilyen háborgó természetű volt, sosem tudta érvényesíteni akarátát, a felnőttek átnéztek rajta, jobb esetben megsajnálták, még a suhanc legénykék is ugratták ezzel-azzal, ha módjuk volt rá. Olyankor kipirosodott az indulattól, szinte értetetlenül hadart, és veszettül hadonászott maga előtt.

Próbált ő több is lenni, mint aminek látszott, gyönyörű beszédeket szedett össze magában egy-egy lakodalomra, egyéb ünnepségre, de mivel gyenge volt a hangja, néhány próbálkozás után le kellett mondania a közszereplésről. Húsvéti verseket, névnapi köszöntőket fabrikált néha, amikor megkérték. Ha idejében szóltak, felkészült rá, volt is ideje egész nap ilyeneken gondolkodni, aztán fejből mondta el a szép, rímes sorokat, helyben megtanította bárkinek, de le nem írta soha. Bicskájával gereblyefogakat, más apróságokat faragott, volt is otthon neki mindig ilyenféle egy kartondobozban, csak kérni kellett, ha valakinek szüksége volt rá.

Az égiekkel, úgy látszik, állandó háborúságba keveredett. Egyik esztendőben pályát akarván változtatni, elvállalta a harangozást. Abban az évben hétszer kellett tűz miatt harangot kondítania, hét épület égett le a faluban. A babonás népség másik esztendőre nem fogadta őt meg, pedig hűségesen ellátta minden teendőjét. Úgyhogy visszatért az állatok mellé, egy árva gyerekkel pásztorkodott. Amikor úgy nézett ki, rámosolyog a szerencse, mert távoli rokonai valamilyen nyugdíjat intéztek neki, az égiek haragja ismét lesújtott rá: villámcsapás miatt leégett a hatalmas csűr fele, mellette a pajták is.

Úgyhogy Katona Görbe Pityu csupán magára számíthatott, és magára is egyre kevésbé. Eljárt az idő fölötte, súrolta már a hatvanat, és míg a világ nem lehet pásztorkodásból megélni. Megíratta hát a kérést a hivatalhoz, hogy éjjeliőrségre pályázik. Kutyaí mind jók, és villanylámpája is van — írták még a papír aljára, hogy alkalmasságát a legkomolyabban bizonyíthassák.

Eltelt azóta több hét is, válasz még semmi. Egy jó hónap van még hátra a pásztorkodásból, ha nem vállalja Márton napjától még hóesésig. Ha minden úgy lenne, ahogy elképzelte, újesztendő első napján már bakterként állhatna szolgálatba.

Hatalmas autó lassított, lámpái belehasítottak a sűrűsödő szürkületbe. Idegen férfiak szálltak ki, ócskaságokat, régi bútor, fonókereket, függőlámpát kerestek itt, a nagy hegy tövében, a világtól legtávolabbi falucskában, mert ettől fölfelé a vadak és a fennvaló birodalma volt minden. Neki van ugyan mindenféle, állt fel a padról, az első szobában ott a nagyanyja bútora, a középsőben az anyjáé, napvilág a padláson is szét lehet nézni, sárral kitapasztott gabonartartótól osztovátáig mindenféle ósdiságot ott tartottak régebb is.

Jó pénzt ígértek ezért-azért, és a beszélgetés azzal zárult, hogy másnap, kissé korábban visszajönnek szétnézni. Katona Görbe Pityu úgy érezte, megfogta most az Isten lábát. Minek annyi bútor, úgyis raktárnak használja az első szobát, kanapé pedig három is van a kapun belül, amelyik tetszik, vigyék. Azzal aludt el, hogy a pénzzel színes televíziót és tangóharmonikát vesz, a többit félreteszi, hogy legyen, amihez hozzányúlni bármikor.

A fiatalemberék tartották is a szavukat, másnap még haza sem ért, háza előtt várta egy kis teherautó. Van itt minden, ahogy mondani szokták, használt koporsón és elhagyott gyereken kívül szinte minden kerül, mosolygott a hízott képű úriemberekre. Innen egy kanapé, onnan egy szekrény, meg tálas, faragott keretű tükör, még a nagyanyja diófa ágyát is kicipelték, pedig arra volt szétterítve a szemes paszuly, egy abroszon. A

végén a faliórát is leakasztották, a padlásról néhány cserepet már ráadásként adott oda.

Leültek a konyhaasztalhoz, jóféle körtepálinkát vett elő, azal kínálta a vendégeket. Áldomásba — tette hozzá. Az idegeknek értettek a szóból, összeszámoltak mindent, egy sárgás bankót tettek az asztal sarkára előlegnek. Holnap hozzák a főnökötől a többi. Valutában, mert annak nem vesz az értéke! Felhajtották a pálinkát, a maradék félliternyit nagylelkűen utánuk vitte a kapuig.

Azóta várja őket, már hányadik napja? A két kezén nem is tudja megszámolni. Hej, csak hozzák már azt a pénzt, majd ő megmutatja, Görbe Pityu kicsoda a faluban!

A kutya a lábához simult, megrezzent ettől. Felállt és bement. Tüzet sem gyújtott, elment a kedve, amint a bútorok üres helyét látta. A tükör mögött ami pókháló volt, azt sem takarította le. Szalonnát és túrót evett, aztán kiment az udvarra.

Állt egy darabig, az eget nézte. Hogy mit beszélgetett az égiekkel, senki nem tudhatja. Bement a csűrbe, a hosszú létrát az udorhoz támasztotta, a csűrkapuról leakasztotta a régi ist-rangot, hurkot vetett a végére, és elindult fölfelé.

Reggel, hogy a csorda úgy megkésett, a gyerek kereste. A csűr földjén találta meg, mellette a szakadt istrang, a végén hurokkal. Észnél volt, de nem tudott se mozdulni, se beszélni, úgy összetörte magát. A gyerek felkiabálta a szomszédokat, többen is beszaladtak az udvarra még az úton járók közül is.

Egy markos fiatalember, a helyzet komolyságát látva színlelt vidámsággal szólt hozzá, ölébe kapva:

— Mivel foglalkozik maga, Pityu bá? Legalább egy főpróbát tarthatott volna, hallja, hogy ne járjon ilyen szerencsétlenül.

SZÓKE KÖD

A reggeli köd úgy ült meg a vékony hó fölött, mint kései kellék. Mazsola ráérősen kopogtatta magas szárú bakancsával az aszfaltot. Csapatnyi diák viháncolt előtte, hangosak voltak, jókedvűek. Az útkereszteződésnél lemaradt mögöttük. Kerékpáros fiatalember jött az autók után, hosszú, lelógó bojtú Mikulás-sapkáját december óta megmosolyogta Mazsola, ahányszor látta.

A következő mellékcútból világosbarna nadrágos nő fordult ki, vékony, magas férfiba karolva. Vastag combjain meg se ráncolódott a nadrág. A férfi lépteit a nőéhez igazította, mintha csak az időt töltené a lépkedéssel. Mazsola kiszámította: a hídig utoléri őket. A nő ezüstszerű műanyag kabátja halkán susogott minden lépésére. Rövid, göndör haja az érett szalmára emlékeztetett. Festett lenne? Megnézi közelebből, gyorsított. Beállt mögéjük, már érezte a nő erős illatszerét is, pedig még tíz méterre sem érte be őket. A férfi elengedte a nőt, cigarettát húzott elő, a nő lassított, aztán mégsem álltak meg. Most már a füstöt is érezte Mazsola. A nő belekarolt párjába.

A folyó vastag olajként ült medrében, sötét tükrében jól látszottak a behavazott fák, szürke tömbházak. Mazsola szerette nézni a nyugodt vizet. Most nem úsztak a szélén üvegek, műanyagdarabok, azokat elsodorta a múltkori áradás. Szép volt a reggel, a hatalmas gesztenyefák körül kavargott a köd.

— Ó, ne izélj már! — hallott egy ismerős hangot, önkéntelenül is hátranézett, aztán a túloldali járdát bámulta, ki van ott ismerős. Hosszú, sötét kabátos lányokat látott, meg zselézett, rövid hajú fiúkat. És néhány kisiskolást. Kellemetlenül érezte magát, hogy nem találta a hangforrást. A legjobban az zavarta, hogy nem tudta, honnan ismerős... Pár méterrel tovább, a hársfákon túl már elkeskenyedik a járda, ahogy feljut a hídra. Sietett, hogy kikerülhesse az előtte lévőket.

Keze megállt a levegőben, ahogy zsebkendője után nyúlt. Ő lenne? A szőke... Kerekesebb az arca, élénk rúzs virít a száján, de ő az! Mióta nem látta? Két-három éve... Azt sem tudta, hová tűnt el, mi lett vele.

Talán ha rámenősebb lesz, ott a tó partján, most vele menne karon fogva... Csak sejteni lehetett dús csípőjét a kabát alatt, fürdőnadrágja picit lecsúszott róla, izmos hasáról leborotvált combtövére folyt a víz, Mazsola a barna nadrágos combjait nézte, amint összesúrolódtak minden lépésre.

Lassított, hogy lemaradjon. Lassan nőtt közöttük a távolság, az átjáróig meg is előzték néhányan. A férfi és a nő balra tért, Mazsola gondolkodás nélkül átment a túloldalra. Közben viszszanézett. Jó lett volna szemből is látni. Csakhogy... mit mondana most neki? Szokványos általánosságokat? Jól vagy? Merre jársz? Meg ilyesmiket?

A kávé sem esett jól aznap reggel, mindegyre rágyújtott. Hogy nézne ki ezzel... az elprózaiasodott szókeséggel? — bámult ki az ablakon. Dél felé hullni kezdett a hó. Belepi a reggeli nyomokat, az ablakpárkányt, a tavat is, ha be van fagyva. Vajon voltak ott vadrucák a nyáron?

Mire hazaért, már szürkülődött. Ásványvízért és cigarettáért ment az üzletbe. A kis utcában, ahonnan kijöttek a reggel, most senki nem járt. Az útkereszteződésnél szétnézett, mintha arra várna, hogy meglátja őket valahol. Evett, elmosogatott, átöltözött. Semmihez se volt kedve. Hátradőlt az ágyon, pár oldalt olvasott egy vastag könyvből, aztán félretette. Más zoknit húzott, előkereste cipzáros csizmáját és új kesztyűjét. Kabátja zsebébe dugott egy csomag cigarettát, kirakta az aprópénzt és elindult.

Alig járt valaki az utcán. Ez a hó sem lesz tartós — állapította meg Mazsola. Enyhe szél forgolódott a tömbházak között, az üzlet melletti nyírfákon csókák gubbasztottak. Nem igazi január, a hó néhány nap alatt elkoszolódik, a jégvirágok is rég leolvadtak az ablakról.

A főtéri órához érve előhúzta a sajátját. Mit számít az az egy-két perc? Fényes kirakatok előtt ténferegtek néhányan, egy lassan gördülő autóból szétdobogott a zene. Lesütött szemű, sietős fiatalasszonyok kopogtak el mellette, illatszerük körül-lengte Mazsolát is, amíg arra várt, hogy átkelhessen az utcán.

Rézsútosan vágott át, egy szürke nadrágos, telt combú, dzsekis meg egy hosszú kabátos, vékony lábú lány jött, magas talpú cipőben. Nem akart mögéjük beállni, azért sietett, ám a járda szélére érve lassítania kellett a szegélyköveken vastagodó jég miatt. Visszanézett rájuk félszemmel, tizenéves, jellegtelen arcú nők voltak, hangosan beszélgettek. Amikor már eléjük ért volna, megcsúszott és bal térdére esett, jobb lába a járda közepéig ért ki. A lányok ijedt jajdítással kerültk ki, talán attól féltek, kirúgja őket lábuk alól. Meglepetésénél azonban nagyobb volt a fájdalom, alig tudott felegyenesedni. Még csak éppen az kell, hogy eltörjön a térdem, szorította össze a fogát. Lepallotta nadrágját és továbbment. Alig tudott lépni. Hát még később, ha melegében ennyire fáj — jutott eszébe. A kis térről macskaköves utca vezetett fel a dombra, egészen közel volt egy pincekocsmá, oda tért be. Az ajtó előtt régi jelzőlámpa van a falon, persze mindig zöldet jelez. A pultnál rámosolygott a kiszolgálónő. A benti, nagyobb terem félig üres volt. A legbelső asztalnál hosszú, csapzott hajú lány magyarázott erőteljes mozdulatokkal. Mazsola megismerte, és azonnal hátrább lépett. A lánynyal szemben, a bejáratnak háttal kék kabátos valakit látott. Hozzájuk ülni nem lett volna kedve, nem is tudja, kivel van a lány. Visszamosolygott a pincérnőnek, bólintott és elindult fel a lépcsőn.

Ez most gyávaság volt, meghátrálás? Lehet, de még mindig jobb megoldás, mint az egyetlen ismerőssel úgy találkozni, hogy folyton a beszélgetés langyosságára vigyázzon. A lányt jó ideje ismerte, néha találkoztak is, egy-egy kávé mellett kiadósakat beszélgettek. Azért kedvelte, mert nem riadt vissza a furcsa helyzetektől. Azt is tudta, hogy barátja van. Egyszer elmondta

Mazsolának, a fiú tud találkozásairól, még azt is megkérdezi, miről beszélgetnek. De sosem hozza magával. Bizonyára élvezi, hogy féltékeny rá. Most meg ő hátráljon, ha egy másik ismerőssel volt? Hát nem ilyen egyszerű a dolog...

A kávézóban a szokott közönséget találta. Néhányat ismerlatsból, egyetlen asztalhoz köszönt oda. Ebben az órában általában unatkozó meg feltűnősködő lányok, diszkóba induló fiatal srácok ülnek ide be. Már kinézte az egyik üres asztalt, aztán valahogy elment a kedve az egésztől. Menni innen! Semmi érdekes nem történik itt. Szétnézett, aztán a terem közepén megfordult. Halkan csukta be az ajtót, mintha attól tartana, zavar valakit.

A főtér másik oldalára került. Egyhangú zúgás hallatszott a varrodából, alig egy óra múlva nők tömege özönlik ki a szűk kapun. Megállt a hirdetőoszlopnál, térdét tapogatta. Semmi érdekes a következő héten. Tél van, és mintha a város nem lenne itthon. A taximegállóban négy-öt autó is várakozott, a vezetők újságot böngésznek vagy szundítanak. A sor elején csinos piros autó állt. Megkerülte, a sofőr kinyitotta a jobb oldali ajtót. Mazsola megállt, szétnézett, aztán gondolt egyet és beült a csillogó piros taxiba.

Főcze Kornélia

(1966 —)

FELISMERÉS

vagyok aki vagyok

Isten ébredése
időtlen reggelen

kimondatott és
növekszik életem
létezéssé
az Ige nappalában

az éj plakátján
néma kiáltvány:
halálod álom
fölrzel újra
vagy aki vagyok:
örök ébredésem
újabb és újabb
csodás hajnalokra

PARÚZIA

valaki vár ránk magára mutat
koccanó üveg az ujjá alleluja
gyertek haza —
a fehér úton sorra indulunk
a hátsó udvaron megállunk rendre
fénylik bennünk a béke —

minden cserép barnán meghasad
holdfényes fűrészpórk hull le ránk
ragyog a ruhánk —

Nagyálmos Ildikó

(1978 —)

EGYÜGYŰ VERS

Csak veled érzem, élek, s meghalok,
szalad az idő és minden délibáb,
rohanok utánad pusztá mezítláb,
nyílt vízen nem oltja semmi szomjamat.
Egy hang vagy bennem, őrült látomás,
egy hang a másik oldalon,
egy érintés, álmodozás,
csak test és lélek, semmi értelem,
csak vágy, hogy egyszer majd talán
karjaid közt örökre fekettem,
s nem ér ott utol az idő se tán.
Ha új tüzek gyúlnak majd szívemben,
nem hagylak el senkiért, soha,
mert mindent elhagytam, eddigi életem
megorrolt rám, és ezért mostoha.

Földönfutó is lennék, hontalan
miattad, gondos gondtalan,
egy pohár víz, csipetnyi kenyér,
ki reménytelenül is remél,
oltalom, odaadás,
száműzetés, kitagadás,
irgalom, és sok-sok szeretet.
A mindenséget megszerzem neked!

Hit és üzenet

Sebestyén Péter

(1968 —)

AZ ERDÉLYI MAGYAR KERESZTÉNYSÉG EZER ÉVE

*Ünnepi gondolatok az erdélyi főegyházmegye
megalapításának 1000. jubileumi évében*

Kedves testvéreim! Jubileumi missziónk célja nem más, mint felfrissíteni emlékezetünket, kiásni kincseinket, ráeszmélni arra, mit kaptunk ezer év kárpát-medencei ittlétünk alatt Istentől, és azzal mit kezdtünk, illetve hogyan léptünk tovább a következő ezer év felé. Természetesen azért frissítjük fel emlékezetünket, hogy hálát adjunk Istennek mindazért, amit az ezer év alatt nyújtott népünknek, magyar egyházunknak. A hála szemüvegén keresztül tekintünk sikereinkre és kudarcainkra, elért eredményeinkre és hiányainkra, nemzetközi mércével mért teljesítményünkre csakúgy, mint melléfogásainkra, ballépéseinkre, vagy történelmi léptékű traumáinkra és fájdalmainkra. Nem vagyunk semlegesek, nem mindegy számunkra, mi miért történt, de nem is akarunk bűnbakot és felelőst keresni, nem állítunk senkit a történelem ítélőszéke elé. Isten a történelem ura, és ő rendezi el gondviselő Szent Fölségével az események összefüggéseit, ő engedi megtörténni a botrányosat és az emberileg elképzelhetetlent egyaránt. Népmissziónk arra is jó, hogy számba vegyünk múltunk nagy és esetleg kevésbé látványos eseményeit, felhozzuk újra a köztudatba, hogy fiatal és idős egyaránt tudatosítsa: van, amire büszkének lennünk, vannak nemzeti karizmáink, amelyeket mi is lehetünk Európa és az egyetemes Egyház asztalára, el nem hanyagolható, illatos virág vagyunk mi is Isten virágoskertjében. Ahhoz, hogy átláthatóbb legyen missziós történelemóránk, vegyük azt időrendben, három nagy korszakra bontva.

I. A honfoglalástól Mohácson át a hitújításig

A magyarság megjelenése teljesen megváltoztatta a középkori Kárpát-medence, és benne Erdély térképét. Azzal pedig, hogy az Erdélybe betelepült magyarok a nyugati kereszténységhez csatlakoztak, indulásból meghatározták ennek a tájnak az arculatát. Szent István király tudta, hogy Magyarország központjától messze esik Erdély, és ezért fontosnak tartotta, hogy Gyulafehérváron külön püspökséget alapítson, amellyel átfoghassa a keleti magyarok területeit. A Maros mentén ekkortájt már több magyar település is volt, így Gyulafehérvár a magyar lakta területek központját képezte. Gyulafehérvár története kezdettől fogva tehát összefonódik az erdélyi magyarság történetével. Az erdélyi egyházmegye központjaként, püspökeinek székhelyeként olyan anyatemplomot mondhat magáénak, amely az egyetlen, jóformán teljesen épen megmaradt és használatban álló, román kori székesegyház a középkori Magyarország területén.

Hálásak lehetünk a nagy királynak, és büszkék lehetünk rá, amiért ilyen nagy gonddal szervezte meg az erdélyi püspökséget, kezdve a templomépítésektől egészen a szerzetesrendek, a missziósok munkájáig. Hálásak lehetünk Istennek őseinkért, akik aránylag rövid idő alatt 1083 településen 1180 templomot építettek, amelyek közül nagyon sok most is fennáll. Ezek a templomok európai mércével mérve is művészi remekműveknek számítanak. Hálásak lehetünk őseinknek, akik nem sajnálva az áldozatot és a hozzáértést, fenntartották és bővítették egyházi intézményeinket és iskoláinkat. Méltó és illő felelegetnünk azt is, amit sokan nem tudnak, hogy az a II. Szilveszter pápa, aki Szent István királyunknak koronát küldött, a kor legnagyobb tudósai közé tartozott. Ő vezette be először Európában az arab számok használatát, és ő volt az, aki megalkotta a világ első ingaóráját Franciaországban, a reimsi székesegyházban. És, ha már egyházi személyeknél tartunk, hadd emlékez-

zünk meg a jubileum kapcsán az erdélyi egyházmegye nagy papjairól, a honfoglalás utáni századokból. Nagyon sokat köszönhetünk a hitújítás előtti nagyjainknak, akik nemcsak az igét hirdették, hanem a népet szellemileg, kultúrájában, műveltségében és életminőségében is felemelték:

Sándor, a gyulafehérvári székeskáptalan első ismert prépostja (1217), aki részt vesz II. Endre keresztes hadjáratában, és gondoskodik a magyar sereg átszállításához szükséges hajókról.

Lépes György püspök, aki 67 évesen Hunyadi János oldalán lóra ül és harcol a törökkel.

Geréb László püspök, Mátyás király unokatestvére, aki korát megelőzve előírja a népnyelv használatát a szentségek kiszolgáltatásánál.

Megyeri János gyulafehérvári kanonok, aki előbb Budán a király titkára, és a Janus Pannoniust követő hazai latin verselők kiválósága. És akinek Erdélyben gyűjtött híres római kori felirat-gyűjteménye, amely Sarmisegetuza felfedezését is tartalmazza, tudományos szempontból is vitathatatlan értékű.

Méltatlanul elfelejtettük például Lászlai János telegdi főesperest, neves humanistát, aki gyulafehérvári főesperes kanonok lévén nemcsak lelkipásztori munkát végez, hanem felépítteti a székesegyház Szentlélek- vagy később róla elnevezett Lászlai-kápolnáját. Aki megjárta a Szentföldet, Egyiptomot, majd Rómában haláláig a magyar zarándokok gyóntatója volt.

Gondolhatunk Küküllői János főesperesre, a királyi kancellária jegyzőjére, aki az 1360-as években megírta Lajos király életrajzát, amely gyakorlatilag a magyar irodalom első világi életrajza.

Vitthy János gyulafehérvári kanonokot, aki 1414-ben a bécsi egyetem rektora.

Emlékeznünk kell István papra is, aki 1264-ben, mivel önvédelemből embert ölt, Rómába zarándokolt, hogy a pápától feloldozást nyerjen.

Ugyanígy Wolphard Adorján kolozsvári plébánosról sem feledkezhetünk meg, aki az első latin nyelvű magyar nyelvtan szerzője.

Papjaink és szerzeteseink kezdettől fogva magyarul tanítottak és prédikáltak, még akkor, is, ha a mise szövege latin volt. És első magyar népdalaink is egyházi énekek voltak, hiszen a kultúra — a vallási és népi egyaránt — a magyar nyelven keresztül ivódott bele a lelkekbe.

De emlékezzünk a több száz szerzetesre és papra, akik a több ezres civil lakosság mellett életüket áldozták a mohi csatában, a tatárjárás idején. Rajnald erdélyi püspök is a mohi csatában adta életét hazájáért és egyházáért 1241. április 11-én. Ház-haza és egyház tényleg egy családot, egyet jelentett akkor az erdélyi katolikus magyar számára. A magyar püspökök többségére és számos kardforgató papra is gondolhatunk, akik Mohácsnál veszték oda, miközben a nyugati egyetemeken mások a reformáció és hitújítás eszméit tanulták.

II. A hitújítás kora és tanulságai — Mária Terézia és Trianon

Erdély a vallásbéke szimbóluma, hirdetik országszerte ma is, és sokféle keresztény felekezet megfér egymás mellett, tapasztaljuk.

De hálátlan dolog lenne elfelejteni azt, hogy Erdélyben, az új seprű jól seper mondás alapján a katolikus egyházat szinte teljesen megsemmisítették az újkor küszöbén. A híres tordai vallásbéke nem annyira a sokat hangoztatott tolerancia jegyében zajlott, sokkal inkább a katolikus vallás ellehetetlenítése volt a cél, hatalmi segédlettel. Ami be is következett. Nincs értelme tehát, erre hivatkozva úgynevezett jogokat hangsúlyozni... Sokszor összemoszák még történészek is a nemesség és az erdélyi püspökök visszaéléseit a török hódoltság idején, de elfelejtik, hogy a püspökök és a papok mindig a nép mellett

álltak, sokszor a király és a nemesek érdekei ellenében is. Hadsereget és ellenállást szerveztek, és Erdély viszonylagos önállóságát képviselték a császáriakkal, a törökkel vagy a császárral szemben is. Gosztonyi János püspököt, a kor híres humanista műveltségű főpapját is azért kínozták halálra, mert nem vallotta a lázadás és az erőszakos megoldások elvét Dózsa és Luther híveivel szemben. Fráter György pálos szerzetest, erdélyi kormányzót, bíborost is azért gyilkoltatták meg, mert a főurak és a császár érdekeivel szemben ő Erdély függetlenségét akarta biztosítani, miközben Szapolyai János, vagy János Zsigmond a hatalmi érdekeket tartotta szem előtt. Arról már nem is beszélve, hogy a katolikus templomok nagy részét a hitújítók erőszakkal elvették, műkincseket és levéltárakat, képeket és szobrokat semmisítettek meg és a katolikus papságot elűzték. Az egyházi vagyona akartak mindenütt szert tenni, miközben hatalmi harcukban az volt a fő elv, hogy kié a hatalom, azé a vallás is. Érdekes egyébként, akár szociológiai kutatás tárgyát is képezhetné, hogy a hitújítás mennyivel könnyebben ment ott, ahol nem volt vagy kevés volt a szabad székely, és annál több a jobbágy. És ezeknek a székelyeknek a gerince, tartása az évszázadok alatt megtört. Részhajlóbbak, befolyásolhatóbbak, puhányabbak, kétszínűbbek lettek. Ha valaki összehasonlítja ilyen szempontból Csíkot, Gyergyót vagy Felső-Háromszéket például a Küküllő mentével, megdöbbenő eredményekhez, meglepetésekhez jut...

Az erdélyi fejedelemség idején is csak a katolikus fejedelmeknek köszönhető, hogy néhány püspök, pap és szerzetes a székelységben tartotta a katolikus hitet és öntudatot. Megfigyelhetjük székely népünk történelmében is, hogy a katolikus székelység harcok és életáldozata árán is megőrizte magyarságát és hitét. Ezért tanúsított ellenállást János Zsigmond erőszakos hitújításával szemben, és ezért ad ma is hálát a csíksomlyói Szűzanya lábainál. A Mária iránti ősi székely tisztelet és a Rómához való hűség tartotta meg egyházmegyénkben az életerőt

és táplálta a hitet, elkötelezettséget Szent István királyunk öröksége mellett. A tárgyilagos elfogultság hitem és meggyőződése, egyházam nagy családja iránt mondatja azt is, hogy a reformációnak sikerült megosztani a székelységet és elindítani a puritán, lecsupaszított kereszténységet, miközben a katolikus székelyek nem tudták elviselni az elnyomást, szabadságjogaik eltiprását, és ezért kellett Madéfalván is annyi vérnek folynia. És ez még akkor is érvényes, ha a Gondviselő Isten szemszögéből a történelemben nincsenek véletlenek. A nagy világnézeti szabadságért — amit a hitújítók előszeretettel hangoztattak — Erdélynek nagy árat kellett fizetnie. Nemcsak egyházunk évezredes kincseitől vált meg — oltáriszentség, Mária-tisztelet, a papi szolgálat tisztelete, szimbólumaink, képeink, hagyományaink megtartó ereje —, hanem, véleményem szerint, teret adott a felhígulásnak, a relativizmus vagy viszonylagosság szabadosságának, háttérbe szorítva ezzel a gyermekvállalás, család, házasság szentségét, és utat nyitva az önzésnek, az oszd meg és uralkodj hatalmi érdekeken alapuló világi politikának is. A 16. század végére a püspökség vagyon, szervezet és vezető nélkül maradt, a papság létszáma ijesztő mértékben lecsökkent, szeminárium nem működhetett, a jezsuitákat kiutasították az országból, sőt a világi hatalmasságok még a pápára is nyomást gyakoroltak, hogy feloszlassa a rendet. Erdélyt kezdettől fogva „ellepték” a szerzetesek: bencések, ferencesek, pálosok, ciszteriek, ágostonosok, később a már említett jezsuiták is, akik életüket szentelték nemcsak hivatásuknak, hanem ezen belül annak a szolgálatnak, amellyel a népet művelik és felemelik. Jótékony hatásuk, munkájuk gyümölcse felbecsülhetetlen. Ezért nem helytálló az a vád sem, amellyel Róma felé mutogatunk, hogy bezzeg nem törődött a csángókkal és hagyta, hogy elrománosodjanak. Hiszen a reformáció érdekes módon megállt a Kárpátok karéjánál, miközben száz évig katolikus papnak nem volt szabad „labdába rúgnia”. Ez alatt volt idő nyelvet cserélni a keleten rekedt csángó magyaroknak. De még így is voltak

üdítő kivételek, ha a szentléleki Zöld Péterre gondolunk, meg a tatárjárás idején Moldvába menekült somlyói ferences barátokra, akik tartották a lelket odakerült honfitársaikban is. Így őrizhették meg csodálatos archaikus énekeinket és imádságainkat. Itthon pedig Kájoni János terjesztette a kultúrát és sugározta a hitet Csíksomlyóról. Ez is történelmünk része, ez is meghatározza identitásunkat. Ezért van mit keresnie ma is Csíksomlyón a magyar zarándoknak. De ne felejtjük el a székelyek harcait más nemzetek szabadságáért sem, akkor is, ha őket sokszor becsapták, átverték különféle ígéretekkal. És sem a szászok, sem a románok, sem más, Erdélyben letelepült népek nem harcoltak annyit szabadságuk védelmében, mint a székelyek.

Mária Terézia és II. József uralkodásának megítélése mind a mai napig ellentmondásos az erdélyi magyarok körében. Vannak, akik a katolikus hit megerősödését, a templomépítést, az intézmények gyarapodását emelik ki, mások meg az erős ellenreformációt, a finnugor elmélet előretörését ecsetelik. Az igazság mindig középen van. Az tény, hogy nemzettudatunk a kereszténység felvételével gyökeresen megváltozott, átalakult. Uralkodó és alattvaló ebben a tekintetben nemcsak a kiszolgáltatott viszonyt jelentette, hanem azt a szentistváni eszmét, hogy a választott uralkodó népének és egyházának egyszerre szolgája és vezetője. A rendi nemzettudat kialakulása a 13. századi Magyarországon is előtérbe hozta az ellenőrzött hatalomgyakorlást. Már Szent István és Szent László alatt a rendek nem egyszerűen alattvalói, hanem részesei is voltak a hatalom gyakorlásának — Erdélyben is. Ez az eszme szakadt meg a császári birodalom idején, a Habsburg elnyomás alatt. Az Osztrák—Magyar Monarchia egysíkú, egy-nyelvű nemzetállamot akart, hiszen a lakosság nagyobbik fele németül beszélt. Ezért csorbította a székelyek jogait, ezért akarta vaskezeiben tartani Erdély népeit is. Az erdélyi fejedelemség megszűnése óta a magyar népben, az erdélyi magyarokban is inkább a „haza a magában” létezett, és nem csoda, ha hitében és nyelvében tar-

totta fenn magát. Hiszen politikailag sosem lehetett független. Az anyaországgal mindig is úgy volt laza a kapcsolat, hogy gyakorlatilag nem nagyon számíthatott rá, a kincsei, a kiművelt emberfői kellettek, de a jogait csak alig tudta kiharcolni saját vezetőivel szemben is. Aki helyben volt, aki öntudatot, jövőképet nevelt belé: az egyház volt. Erdély volt talán világviszonylatban is egyedi, ahol létezett civil kurázsi, laikus egyháziakból, jómódú hívekből álló gondnokság a katolikus püspökség keretén belől, amely óvta, védelmezte és gyarapította az egyház vagyonát, hogy a püspökség intézményeit fenntarthassa. Mintegy egyháztanácsként működő testület, amely korát megelőzve az Erdélyi Magyar Státus jogelődjeként, az öntudatos önkormányzatiság előfutáraként 'húzta az egyház szekerét'. A szükség szülte, de példája és munkája mai szemmel nézve is felbecsülhetetlen. De az egyházon belül is megjelent a széthúzás a hitújítás óta, nem beszélve az egyre szaporodó románságról, amelynek keleti szertartása, és sajátos ortodoxia-értelmezése mindig is gyanakvásra és babonaságra adott okot. A Habsburg elnyomás és pöffeszkedés az erdélyi katolikus magyaroknak sem tett jót, legfeljebb valamennyi nyugodtságot biztosított arra nézve, hogy nem kellett annyi fronton egyszerre harcolniuk. De a katolikusok így császárpártiak és pápisták lettek, árulókká váltak, miközben mindössze 39 templomot kaptak vissza a protestánsoktól. Viszont egyet sem vettek el olyat, amelyet a protestánsok azóta építettek. Igaz, hogy katolikus megújulás következett be minden téren. Emlékezhetünk Apafi Mihályra is, aki azt kérte a császártól, hogy ha átveszi Erdélyt, ne adja vissza az egyházi birtokokat. Ugyanakkor köszönjük meg Apafinak, hogy beengedte az örményeket... A kuruc-labanc harcok, a Horea-féle felkelés, a 48-as szabadságharcok az egész egyházmegye életét megviselték. Ismeretes, hogy Erdély lakosságának ekkorra már a fele román nemzetiségű. A magyarság létszámában és anyagilag is nagyon legyengült. A színmagyar falvak átrendeződtek, a protestáns többségű vidékeknél megje-

lente az egyik, és az elrománosodás Damoklész kardja is vé-
szélyesen lógni kezdett. Az erdélyi románság egy része éppen
magyar pénzen és szellemi tőketöbblettel egyesült a katolikus
egyházzal. Létrejöttek a görög katolikusok, és kezdetét vette az
erős román nacionalizmus, amely aztán fáklyavivője lett az egy-
séges Románia létrejöttének. Így ért minket az első világháború
és Trianon, elvándorlás és kisebbségi sors.

III. Trianontól maig

Nem siránkozni kell, hanem tenni a tőlünk telhetőt Isten or-
szágáért és hazánkért, mert ez olyan, mint a két lábunk. Törté-
nelmünk pedig a múlt, az alap, amelyen állunk. Abból nőttünk
ki, belőle tanulunk, és visszük tovább őseink örökségét. Úgy,
mint a két világháború közti nagyjaink, és a kommunizmus
alatti nemzedékek. Mint Majláth Gusztáv, Vorbuchner Adolf,
Maczalik Győző, Márton Áron, Jakab Antal püspökök, mint
Boros Fortunát és Boros Valér, Csíszér Elek szerzetesek, akár-
csak íróink és művészeink, fafaragóink és orgonaépítőink, vagy
a névtelen hősök és szentek, akiknek példája, erkölcsi nagysága
nem évülhet el, nem tehető zárójelbe még a mai divatos globá-
lis világban sem. Nem felejtethjük ezt a hivatást, hogy Isten
Szent István óta ide állított, ebbe a Tündérországba, amely pá-
ratlan az egész világon. Nemcsak borvize, hegyei meg sóbányái,
fürdői meg medvéi vannak, hanem elkötelezett hívő, katolikus
keresztények is: értelmiségiek és egyszerű emberek, tanulatl-
nok és ezermesterek, emberkatedrálisok és a Lélek olimpiakon-
jai, akikkel a következő ezer évben is tud mit kezdeni a teremő
és szerető Isten. Ne csak arra legyünk büszkéek, hogy több mint
200 ezer lejegyzett népdalunk van, hogy mi kezdtük el először
a nadrágot viselni, hogy mi tartottuk a hátunkat Nyugat-Euró-
pának, hogy a tatár és a török ne menjen tovább, hogy miénk a
világ második legrégebb alkotmánya Szent István Intelmei ré-
vén, hogy a magyar észjárás és nyelvi gazdagság párját ritkítja

találmányain és szókincsén keresztül. Hogy Jedlik Ányos magyar bencés szerzetes alkotta meg a világ első elektromágneses motorját, a modern elektronika alapját, sőt a penicillin, a golyóstoll, és uram bocsá' az atombomba feltalálásánál is jeleskedtünk.

Arra is legyünk büszkék, hogy az Árpád-ház, mint királyi család adta a legtöbb szentet Európának. Altorjai Apor Vilmos püspök és Alvinczi Szent Pongrácz István kassai vértanú személyében Erdély is a Szentek földje, ahol a csíksomlyói Szűzanya védi palástjával gyermekeit a földrengésektől és a kipusztulástól egyaránt. A második vatikáni zsinat, sőt még inkább a 89-es változások óta pedig templomok épülnek, lelkiségi mozgalmak, szociális hálózatok alakulnak, amelyek jelzik, hogy ez a nép életerős és jövőbe néző. Nemcsak siránkozik vagy sebeit nyalogatja, hanem áldozatot is hoz jövőjéért, mert bízik Isten gondviselésében. Az erdélyi katolikusok jövője a székelyeknél van. Ott van ugyanis egy tömbben a magyarság. Nem minden írható a génnek és alkat, vagy netalán a földrajzi-történelmi körülmények számlájára. A székelyeket ugyanis elsősorban katolikus hitük tartotta meg magyarnak és egyházhű embereknek. Azért olyan egységesek és erősek ma is, mert katolikusok. Katolikus az öntudatuk, a világlátásuk, és ez adja azt a többletet, amellyel mindenhol megállják a helyüket. Leleményességük, gerincük, találékonyságuk, elveik-hitük melletti kitartásuk adott nekik egységet, tartotta össze őket, ösztönözte a családalapításra, a gyermekvállalásra, az alkotásra és segített szembenézni a nehézségekkel. A szabad, lófő, gyepűvédő székely nem attól az, aki, mert van bicskája és á-nak ejti az e-t, hanem attól, hogy a Babba Mária oltalma alatt végzi munkáját, építi házát és jövőjét, él meg még a jég hátán is. Az erdélyi egyházmegye szíve sem Gyulafehérváron, hanem ma már Csíksomlyón, a székely katolikusság szentélyében dobog. Innen sugárzik szét az egyházmegye, sőt Erdély területére papjain, elkötelezett hívein keresztül. Ezért táplálhatja az utánpótlást Vásárhelyen és Kolozs-

váron, Dél-Erdélyben és a szórványban egyaránt. Ahogyan IV. Béla és családja a tatárjárás idején nemcsak kiimádkozták országuk szabadulását, hanem gyermeküket odaáldozták Istennek, úgy kell a székelyeknek is kiimádkozniuk és fogadniuk nemcsak a papi hivatást, hanem egyszerűen a gyermekáldást, népük vezetőit is, akik szolgálatként a közösségért szentelik életüket. Az ezeréves jubileum megünneplésének egy nagy, össznépi lelkigyakorlattá kell válnia, hogy a „szerelmet” — múltunk kincseit és jelenünket — átviuessük a jövő „túlsó” partjára.

Csávossy György

(1925 — 2015)

IMA

(az első szentáldozás előtt)

Ó édes Jézus, fogadd el szívem,
most trónusod elé viszem,
szeretlek Téged mindenek felett,
mert Te vagy a legszentebb szeretet.

Te váltottál meg kínhaláloddal,
nincs elég ima, elég háladal,
mely méltó volna hozzád örök láng,
ki irgalomból sugárol reánk.

Út vagy Te, igazság és élet,
vezess, mert nincs cél, csak Tevéled,
könyörgünk, hogy közénk leszállj,
mindenható Krisztus Király.

Te lettél lelkünk tápláléka,
üdvösségünk biztosítéka,
tested kenyér színe alatt
örökre közöttünk marad.

Most első ízben lehetek
asztalodnál a vendéged,
legyen szívem a zsámolyod,
míg magad nekem átadod.

Isten Báránya, Jézusom,
igéd ma jó földbe jusson,
neked élek, neked halok,
s szolgállok, mint az angyalok.

MIASSZONYUNKHOZ

Miasszonyunk, gondos anyánk,
vigyázzál minden percben ránk!
Anyám, fogd meg gyarló kezünk,
ne engedd, hogy ma vétkezzünk.
Anyám, sok könnyes gyermeked
tudom, hogy mind kedves neked,
de nézd, az élet szennyes ár,
száz zuhatag, száz örvény vár,
ragadj öledbe ölelőn,
szeress, vezess az útvesztőn.
Hány pallón át csábít a part,
mely délibábos tükröt tart,
de mélybe húz a szédület,
Anyám, óvj minden életet!
Szeress, szeress, mint jó anya,
légy áldott érte, Szűzanya!

JÉZUS SZÍVÉHEZ

Szent Szív!
Nekem több vagy, mint átdöfött,
értünk feláldozott,
vérző valóság.
A test szívét, az emberét,
ha parancs, hogy kioltásák,
a mai zsoldos katona
habozni sose fog,
de Isten szíve úgy dobog,
mint örökmozgó akarat,
vércseppet vet, termést arat,
az örökéletnek.

Mint egykor — legenda szerint —
a Grál kehely felfogta mind
kiömlő véredet,
úgy hulljon rám most csepp mint csepp
a soha meg nem érdemelt,
lánggyújtó szeretet.

DICSŐSÉGES A FENSÉGBEN

Egy csillag gyúlt ki magyar földön
és beragyogta Európát,
az önfeláldozásnak fénye
azóta hinti sugarát.

Mert csillag voltál Szent Erzsébet,
bár ember, asszony, buzgó vér,
de dicsőséges a fenségben,
mi evilágnál többet ér.

Alamizsnát vittél szegénynek,
utadba kérdező akadt,
s kenyérből rózsza lett, az ég
igazzá váltotta szavad.

Csak adni, százegyszer is adni,
ha nincs más, úgy saját magad,
eszedbe sem jutott a hála,
mely egykor majd szentté avat.

A vagyoned utolsó cseppjét
osztottad szét, volt sok beteg,
s mind Krisztus, akit megítatott
jót cselekvő szereteted.

Szülőházadban boldogság várt,
hívott szülő, királyi ház,
de neked sokkal kedvesebb lett
a sors, mely gyakran megaláz.

Tűrni, szenvedni tanított,
a szeretet adott erőt,
ezzel szolgáltad a családot
és ezzel minden szenvedőt.

Tüningia ma büszke rád
és áld régi magyar hazád,
Enyednek védőszentje vagy,
könyörögj értünk, el ne hagyj,
Árpád-házi Szent Erzsébet
hallgasd meg ma árva néped.

2009. november 19.

Beke Sándor

(1961 —)

AZ ESTI IMA

Este ismét imádkoztam,
nem azért, mert eszembe jutott,
nem mondta senki,
hogy ezt tegyem,
mégis összekulcsoltam a kezemet.

Este ismét imádkoztam
és magamba szálltam:
nem kértem semmit,
nem könyörögtem,
csak megnyugtattam a lelkemet.

Este ismét imádkoztam,
s bocsánatot se kértem,
magamtól ismételtem el
azt a szabad imát, melyet először
gyermekkoromban mondtam el.

Este ismét imádkoztam,
majd a vérré vált
miatyánkot suttogtam el.
Elalvás előtt, fáradt fásultságban
megöntöztem száradó, sivár lelkemet.

Este ismét imádkoztam,
s ima után azzal aludtam el:
ha felkelek, ismét
gyermekként ébredjek,
s reggel ne ismerjenek rám az emberek.

A KISGYERMEK IMÁJA

Édes jó Istenem,
köszönöm, hogy megsegítettél
ezen a napon,
hogy velünk voltál ma is,
és szerencsésen hazajött a munkából
anyukám és apukám,
köszönöm, hogy megsegítetted őket,
s az én testvéremet,
köszönöm,
hogy a messzi távolban élő
nagyatámra és nagymamámra
is gondot viseltél.
Add Istenem,
hogy azok, akiket én szeretek,
sokáig éljenek...
de segítsd meg az árvákat is
meg a szegényeket,
a kórházi betegeket,
áldj meg minden embert a Földön.
Én megígérem, hogy jó leszek,
szót fogadok a szüleimnek és Neked.
Álmos vagyok már,
becsukódik a szemem,
kérlek, légy velem, éjszaka is
Istenem...

LAKHELY

Isten a Kozmoszban lakik,
a lélek az emberi testben,
a csillagok az égben élnek,

az emberek a Földön,
s érzem,
így minden rendben is lenne;
csak azt nem tudom,
hol lelhetném fel
a véges-végtelen
lakhelyét?

ISTENNEL

Akinek semmije nincs,
annak nincs barátja.

Tehát akinek barátja sincs,
az mégsincs egyedül.

Józsa Attila

(1962 —)

PÜNKÖSD

A ránk nehezedő egyre sűrűbb ködben
Megérintünk némán bénát és vakot,
Fényre vágyó, vergődő lelkünkben
Megbocsájtásoknak nyitunk ablakot...

Sepsiszentgyörgy, 2008. V. 11.

ADVENT

Rég elporladt a pásztorok csontja,
Műemlék sincs a jászolnak helyén,
Ködbe fúlt az álmok horizontja,
Ma már füst szivárog a hegy tetején,

Csak vonszoljuk magunkat a hóban,
Kongó harangra meg se rezzenünk,
Karácsonyi fehér virradásban
Nem bírjuk nyitva tartani szemünk,

Mert megvakít az álszenteskedés,
A káprázatos színpompa is fáj,
Gyermekmosollyal jön az ébredés,

Gyermekmosolyban fürdik meg a táj
— Álarcaink pörögnek a szélben,
Az ünnep közvetlen közelében...

Sepsiszentgyörgy, 2007. XII. 21.

A szőlővenyigékre rég ráfagyott a dér,
— már egyre kevesebb szavunk van egymáshoz,
Utakat, hidakat kell építeni még...

Kipréselte éveinket az idei szüret,
— didereg délben egy falu szélén
az esőverte, rozsdás feszület...

Mikor Krisztus arcán könnycseppet is látunk,
A légüres tér szuszogni kezd lassan
S olvadozni befagyott világunk...

Sepsiszentgyörgy, 2007. XI. 14-15.

BELETÖRŐDÉS

Porosan érkezünk sokszor eléd, Atyám,
Borostás arcunkat nem merjük mutatni,
A kishitűségünknek csak morzsái maradtak,
Azokat próbáljuk előcsalogatni —

Fényekben úszva árnyékokban élünk,
És tükröket elénk nem tart senki más
— szennyves vizek szennyves áramában
elkerülhetetlen sors a pusztulás.

Brassó, 2007

Főcze Kornélia

(1966 —)

TE DEUM

kegyetlen szem az éj felett még nyitva
nyugodj el Istenem ne less titkainkra
rábíztál minket a forgó végtelenre
mely felénk közelít s távolodik egyre

ez az éj csak egy tűzfal rávetül arcod mása
föltartóztatja álmunk a repkény vonulása
fölsejlik bennünk arcod nélkül a reggel
kezed a tűzfalon repkényen — vedd el

s emeld a bennünk síró lázas értelemre
ha rábíztál minket a forgó végtelenre
nyugodj el Istenem ne nézz titkainkra
közelíts meg minket s távolodj el újra

Beke Sándor

(1961 —)

GONDOLATOK FENYŐCSEMETÉKRŐL, ÜNNEPEKRŐL, ISTENRŐL

2005-ben, amikor Sebestyén Péternek, akkor erdőszentgyörgyi plébánosnak könyvkiadónk jóvoltából napvilágot látott újabb kötete (*Nézz az ég felé. Hétköznapijaink és ünnepeink margójára. Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely, 2005*), könyvének tiszteletpéldányaival meglátogattam őt erdőszentgyörgyi otthonában, ahol bemutatta nekem a helyi római katolikus plébániát. Itt ismerhettem meg közelebbről édesanyját, aki végtelen vendégszeretettel köszöntött, tiszta szívvel és amolyan önzetlen „csíki szeretettel”, úgy, ahogyan ilyenkor a csíkiak szokták tenni, ha vendég jön a házhoz, mert hát az édesanya is „Csíkországból” érkezett a szintén nyíltszívű Kis-Küküllő menti székelyek közé, hogy plébános fiával együtt közösen szolgálhassák a világmindenség legnagyobb urát, Istent, Pater noster, aki a mennyek országában lakozik és itt is, Erdőszentgyörgyön is — közöttünk.

Sebestyén atya szépen berendezett és rendszerezett dolgozószobájából a régi, papilak melletti templomba kalauzolt, ahol száz éves padok fogadtak, fehérre festett, öreg, megkopott padocskák, az imateremben a régi templomi kellékek, melyek valószínű, a „modern idők” miatt nem kaptak helyet az új, égisérvő nagytemplomban, a Kis-Küküllő partján.

Nos, a régi templomban álltam még, mozdulatlanul és megilletődve, mert valami isteni sugallatra még jobban dobogni kezdett a szívem: a régi fapadokban hirtelen embereket láttam, képzeletem teremtette székely ruhás, ünneplőbe öltözött öre-

geket. Penderített bajszú székely bácsikat székely harisnyában, fekete mellényben, patyolat tiszta fehér ingben és fejkendő, kontyba font hajú öreg néniket Kis-Küküllő menti népviseletben. Úgy, vakbuzgón, elszánt komorsággal és imára kulcsolt kézzel.

Öregeket láttam képzeletemben, egyszerű, dolgos kezű embereket. Székely teremtményeket, akiket valószínűleg az isteni gondviselés azért küldött ide, hogy a nagyvilágnak eme részét töltsék be székely tisztességgel és emberséggel, helytállással és munkaszeretettel, lélekkel és hittel. Mert a nagyvilág e kicsi parcelláján, a Kis-Küküllő mentén is tudta azért a gondviselő, hogy nagy szükség lesz az ember-székelyekre. A mi őseinkre...

Ősöket láttam akkor a fapadokban képzeletemben, a mi őseinket, de erről nem szóltam Sebestyén atyának, hanem tovább sétáltam ki vele a kertbe, a főút melletti barna anyaföldre, a virágok közé. Ekkor Sebestyén atya hirtelen felém nézett és megkérdezte: „Látom-e a kertben ezeket a fenyőket?” Egészséges, jó állású fenyőcsemetékre mutatott a plébános úr, én meg nyugtáztam vele, hogy igenis látom őket, szépen, derekasan emelkednek a magasba. Igen ám, de a fenyőcsemetéket ő hozta — sugallta, és nem is akárhonnan, hanem Csíkországból, a székelyek szent hegyéről, a Hargitáról, onnan, ahol ő született. „— És látom-e, hogy megfogantak?” — kérdezte tőlem öntelten, boldogan. Megálltam a fenyőcsemeték előtt, ugyanúgy, mint a régi templomban az öreg fapadok előtt és hosszan néztem a fenyők karcsú testén, melyek — mint a tulipános bölcsőből a kisgyerek — úgy akartak kapaszkodni, nőni az ég felé. Kapaszkodni akartak, mintha siettek volna valahova, de úgy, hogy végig az ég felé néztek, hogy minél hamarabb elérjék a csillagokat, s a csillagok között találkozassanak Istennel.

Én hirtelen boldog lettem akkor. Boldog lettem, mert megfogantak a hargitai fenyőcsemeték a Kis-Küküllő jobb partján, a Küsmöd-patak torkolatánál, az Erdőszengyörgyi-medencében. És felfele néztek, mint a nemrég épült nagytemplom a

Kis-Küküllő mellett, felnéztek, messze, nagyon messze, a mi Pater Nosterünk országába. Mondtam is a plébános úrnak: „— Tudja-e, hogy maguk Isten rabjai?” De ezt már az új templom udvarán mondtam, amikor Sebestyén atya elmosolyodott. „Szolgái” — válaszolta. Ekkor mindketten felnéztünk az ég felé, és bizonyosan Istent kerestük, hogy még több gondviseléssel áldja meg ezt a földet, töltse be még több hittel az emberek lelkét, szórjon még több szeretetet a csüggedt lelkekbe és tömérdek jószágot is küldjön e földrész piciny parcelláján élő emberek szívébe. Hogy erejük legyen összekulcsolni kezüket és imával szebbé tegyék az életüket és egymás életét. És nyújtózkodjanak, ők is, hittel, mint a hargitai fenyőcsemeték... Az ég felé, a fény felé...

* * *

Sebestyén Péter *Nézz az ég felé* című könyve „egy jól kigondolt és megalkotott emelő” — írja Antal Imre a könyv előszavában. Egy olyan emelő, „amely néha már a megfojlásig lehorgasztott fejünket újra és újra az ég felé emeli”. A papíró írásain keresztül ebben az erkölcsi, értékeiben, tartásában megváltozott világban arra figyelmeztet, hogy a hit Isten ajándéka. Ezt az ajándékot el kell fogadni Istentől és arra tanít, hogy élni kell vele. Nemcsak a hetedik napon, hanem szürke hétköznapijainkon is. Ezért közli a prédikációi mellett a nagy ünnepeinken elhangzott beszédeit is, ahol a hagyományápolástól nagy találkozóink, közös ünnepeink értelméről is beszél. Úgy, hogy folyton keres. Keresi a bensőséges együttlétet Istennel.

E címmel ellátott írása szigorúan figyelmeztet: Az imádság nem kényszerű kötelesség, amit „le kell tudni”, az imádság nem pótcselekvés, nem fölöslegesen eltöltött idő; az imádság nem arra való, hogy Istent megvesztegessük; az imádságból nem szabad, de nem is lehet hasznot húzni! Akkor valójában mi az imádság? — kérdi Sebestyén Péter, és azonnal válaszol is a kérdésre: Az imádság „nem más, mint bensőséges együttlét Is-

tennel”. Elmékedéseiben azt írja, hogy ima nélkül olyanok vagyunk, mint a szárnyaszegett madár, s mint a favágó, aki tompa fejszével vágja a fát.

A könyv *Kitekintés* című fejezete könyvrecenziókat, kritikákat, megemlékezéseket tartalmaz. Sebestyén Péter véleményt ír mások könyveiről, más szerzők gondolatait, eszméit elemzi, de ezt is a hit szemszögéből, az Istentől kapott fény megvilágításában teszi. És mindjárt a bevezető írás folytatásaként a nemrég elhunyt Anthony de Mello jezsuita atya imáról szóló *Kapcsolat...* című, 2003-ban Kecskeméten megjelent könyvének elemzésével kezdi. Lelkipásztorként nemcsak elemez, hanem megpróbál válaszolni is a *Mire jó az ima? Hogyan imádkozzunk?* kérdésekre. Megállapítja, hogy az imádságnak is — mint a világ bármilyen jelenségének — törvényei vannak, majd a „rossz” imádságot, s a meghallgatásra nem talált ima-hibákat elemzi.

Többek között Eperjes Károly színművész és Bolberitz Pál teológus-filozófus történelemről, emberségről és hitről szóló *Thália és teológia* című könyvéről (Válasz Könyvkiadó, Budapest, 2003), Kolozsváron megjelent évkönyvről (*Isten Vasár- és Ünnepnapi Igéinek Breviáriuma*. Glória Kiadó, 2003), Mácz Istvánnak az életről szóló idézetgyűjteményes kötetéről (*Hétpécseletes könyv az élet*. Szent István Társulat, Budapest, 2002) ír Sebestyén Péter.

Legszigorúbb észrevételei a *Sok apróság — nagy felületesség* című *Erdély-útikönyvről* írt (Jel-Kép Bt., Budapest, 2002) kritikájában olvasható, melyben főleg az erdélyi útikönyv-olvasó közönséget figyelmezteti a piac- és érdekizű könyv hiányosságaira, tévedéseire, igénytelenségeire és súlyos pontatlanságaira.

A szerző azonban hamar visszatér az ő „igazi területére” a *Lélekfuwallat* című fejezetben, ahol a keresztény ünnepkör témáit fogalmazza meg rövid írásaiban. Égő gyertya fotója is szemlélteti-jelzi ezt a fejezetet és mindjárt már sejteti is velünk a kezdő, bevezető írást, akinek főszereplője nem más, mint az Istengyermek, azaz Jézus.

Az olvasóban gondolatokat szül ez az írás. S aki mélyen magába néz, az rájön arra, hogy milyen gyarló is az ember. Miért kell megvárnunk mindig a legszebb ünnepet, hogy ő ismét megszülessen a világnak és nekünk. „Év közben nem is gondolunk rá, talán túlságosan természetes és elkoptatott, vagy túl hihetetlen — írja Sebestyén Péter —, karácsonykor viszont újra megtelik étellel, sugárzik a mennyei fénytől és tartalomtól.” Amikor ezt az írást olvassuk, igazi karácsonyt élünk át ismét. Ha nyáron vagy tavasszal olvasnánk, akkor is karácsonyt varázsolna bennünk, olyan karácsonyt, mely bármikor felébresztené azt a kis Jézust, aki tovább munkálkodna bennünk, így támasztva fel fáradt lelkünkben az örök szeretetet.

A *Megtestesült* című írás is Jézusról szól, szintén karácsonyról, Isten megtestesülésének ünnepéről, azt üzenve Nekünk, hogy ne csak a körülöttünk élőket, az anyagvilágot, s a testünk vágyait szolgáljuk.

Az *Ünnepek ünnepében* Jézus feltámadásáról ír a papíró. Arról, hogy „éppen a húsvét világítja meg a keresztény lét titkát: Isten fiában, Jézus Krisztusban nem toldozza-foldozza a világ nyomorúságát (...), hanem magára veszi emberségünket, alámerül a halálban, és feltámadva legyőzi azt”. A *Feltámadásban* figyelmeztet Sebestyén Péter: „húsvétot nem szabad másképp megélni, csak hittel, megrendülve, bűnbánatban kiengesztelődött lelki békében és felszabadult örömmel”.

Jézust szólaltatja meg ismét a *Lélekfuvallatban*: „A Lélek ott fúj, ahol akar. De nem mindegy, hogy meghalljuk-e a fuvallatot vagy elzárkózunk előle” — bővíti ki gondolatait és hozzátoldja: „Pünkösdi ajándéka tehát a Teremtő Lélek, Isten ereje és személyes dicsősége”, majd Barsi Balázs szavait idézi: „levegő, amelyből mindenki él, anélkül, hogy észrevenné”.

Az új, erdőszentgyörgyi római katolikus templombelsőben szentmise folyik. Sebestyén atya imát mond. A hívek fennállva imádkoznak. Mint angyalok, fehérben ministránsok veszik körül Sebestyén atyát. Egymásért imádkoznak. Magukért. A ma-

roknyi székely népért, hogy ne járjon úgy, mint a szikla a székelyek Himnuszában. Ezt látom a következő fejezet címe fölött a fényképen. A fejezet címe pedig ez: *Isten útjából el kell háritanunk az akadályokat*. Alkalmi beszédek, prédikációkat tartalmaz ez a fejezet. Szent Antal és Nepomuki Szent János ünnepéről, a mi Szent István királyunkról, Sárlos Boldogasszony ünnepéről, Árpád-házi Szent Erzsébetről.

A Szent Antal ünnepén elhangzott beszédből megtanuljuk azt, hogy soha ne sakkozzunk Istennel, hogy a mi saját életünk gondjait Isten kegyelmével csak mi saját magunk tudjuk megoldani. Az Isten útjában álló akadályok pedig nem mások, mint a mi önző életünk, rengeteg ártalmas szenvedélyünk, káros vágyaink és ösztöneink. Rendcsinálásra int Sebestyén atya: egyszer saját portánkon belül tegyünk rendet, és minél többször vegyük kezünkbe a gereblyét, hogy lelkünk udvarán ne maradjon gyom.

A *Nepomuki Szent János* című beszédben a következőkre hívja fel az olvasó figyelmét: „A média, az írott és elektronikus sajtó csak azért érdeklődik az emberek, főleg a nagy sztárok, politikusok magánélete felől, hogy abból nagy port felverő eseményt keltsen, beleturkál az emberek lelkivilágába, csámcsog rajta, és aztán eldobja, mint lerágott csontot — közben felbolygatva a közvélemény állóvizeit, és sebeket ejt sok ember tisztességén és emberi méltóságán”.

Valóban ezt teszi a sajtó, az egész világ médiája: saját népének a szolgálóit cirkuszok bohócaivá teszi, mit sem gondolva arra, hogy ezzel a saját nemzetét gyengíti, a saját fáját vágja ki abból az erdőből, mely évszázadokon keresztül háborúkban és ellenségeskedésekben állta a sarat és védte kemény szelektől a nemzetet. A média sokszor önpusztító munkát végez — észrevétlenül. És ezt már csak akkor vesszük észre, amikor már hiába énekeljük: „Maroknyi székely porlik, mint a szikla”.

Nepomuki szent János példája abban erősít meg minket — írja Sebestyén Péter —, hogy ne adjuk ki magunkat sem pénz-

zért, sem a csiklandozó, olcsó népszerűségért, mert vannak életünknek szent és sérthetetlen területei, titkai, amelyek nem eladók, nem kiadók, nem vihetjük a piacra. Ezeket a titkokat nem vagyunk kötelesek mások orrára kötni, ezek a titkok csak ránk és Istenre tartoznak.

Amikor elolvassuk a következő beszéd címét (*Szent István-napi búcsú*), egyik legszebb ünnepünk, Szent István királyunk ünnepe jut eszünkbe és az, hogy a magyar fővárosban, Budapesten, este, ezen a napon 10 óra körül szép tűzijátékot láthatunk — a valóságban vagy a televízióban. De Sebestyén Péter elmélkedése a következő kérdésekre is választ ad: „milyen az igazi király, az államférfi, a közösségi vezető, és milyenek legyünk mi Szent István életpéldájának tükrében?” Megtudjuk, hogy Szent István királyunk azért lett az ország atyja, mert „hiteles államférfi volt”, és „nemcsak állam- és egyházvezető volt, hanem kolostorépítő, törvényhozó”, „jellemember, elszánt ember is, aki, ha kellett, a saját környezetével is szembeszállt; változtatni akaró és változtatni tudó ember, mert elsősorban saját életpéldáján keresztül fogadtatta el és gyökereztetette meg a keresztény hitet”.

Hozzáteszem: legyünk mi is olyanok, mint amilyen Szent István királyunk volt. Legyünk királyok — a saját családjunkban, a saját közösségünkben, a mi szűk környezetünkben, a mi szülőföldünkön. Hiteles emberek és jellememberek, olyanok, mint amilyen Szent István királyunk is volt; legyünk építők, kolostorépítők, olyanok, mint Szent István királyunk volt; és legyünk olyanok, mint ez a maroknyi lelket számláló erdőszentgyörgyi közösség, amely pár év leforgása alatt templomot épített. Nagy templomot, erős bástyát Istennek, a hitnek, a megmaradásnak. Hogy erőnk legyen majd találkozni. Mint a *Sarlós Boldogasszony* című ünnepi beszédben. Hogy erőnk legyen találkozni az ószövetség és újszövetség főszereplőivel és történeteivel. Hogy erőnk legyen találkozni Jézussal, hogy erőnk legyen áthozni, s bevinni Őt a mi szíveinkbe. Hogy erőnt merit-

sünk ismét találkozni a következő vasárnapokon, a következő ünnepeinken. Otthon a mi templomunkban a mi papunkkal, a mi Istenünkkel és saját magunk lelkiismeretével. Szegény és szerény önmagunkkal. Mint Árpád-házi szent Erzsébet ünnepén. Szeretetteljesen. Ha nem, hát akkor tanuljunk ebből az írásból egy kicsi szeretetleckét. Tanuljunk meg szeretni szent Erzsébettől. Nem baj, ha kicsit gazdagok vagyunk, de az élet hétköznapijain szálljunk magunkba, s ha másképp nem is, de képzeletünkben legyünk egy picit szegények. Mert ha szegényebbek leszünk egy kicsit, biztos, hogy jobban tudunk majd szeretni: árvákat és betegeket, bajba jutottakat és igazán szegényeket.

Jobbá tehetjük magunkat, életünket és környezetünket — írja további mindennapokról szóló töprengéses írásaiban Sebestyén Péter. Majd felsorakoztat szabadságról, mindennapos dolgainkról, Kossuth Lajos üzenetéről, Isten népének szolgálatában álló papi és szerzetesi hivatásokról, egészséges életmódról szóló írásokat. II. János Pál pápát idézi, amikor ezt írja: „Legyetek derűsek!” És „ne csak csodáljuk II. János Pál pápát — írja —, hanem őrizzük meg szívünkben, imádkozzunk érte, sőt, nemsokára hozzá, hogy Isten legyen velünk, amikor esteledik, és lemenőben már a nap”.

Ima közben „Szeretetünk szálait szőjük bele múltunk szövetébe” — int az utolsó fejezetben a szerző. Amikor a telet kergetjük, kapcsolódjunk a farsangi hangulathoz, anyák napján hálás szívvel köszöntsük az édesanyákat, pünkösdkor, a csíksomlyói búcsún imádkozzunk a Babba Máriához és üdvözljük a szép Szűz Máriát, legyünk tiszta szívűek és csillogó szeműek, mint a gyermekek, így keressük Isten útjait. Népdallal, énekkel, tánccal ápoljuk hagyományainkat, kultúránkat, tartunk tiszteletben falutalálkozóinkat, az iskolában tudásszomjjal lapozzuk a tudományok könyveit, járunk népviseletben, hallgassunk jó műsorokat a rádióban, legyünk igazi keresztények és magyarok, és kegyelettel őrizzük halottaink emlékét.

Sebestyén Péter *Nézz az ég felé* című könyve közelebb hozott Istenhez. Egy láthatatlan emelőt épített ő észrevétlenül, hogy közelebb kerüljünk a Fényforráshoz, az éghez, a mi gondviselőnkhez. Köszönjük neki.

* * *

Karácsony közeledik. A szeretet ünnepe előtt az jut eszembe, hogy hamarosan hó hull az országra, a tájra, a szülőföldre. Nem félek, mert bármekkora hó hull, Sebestyén Péter Erdőszentgyörgyön, a plébánia épülete mellett elültetett fenyőcsemetéi hargitai, csíkországi gerinccséggel állják majd a telet, s a fehér hórétet.

Az adventet megelőző napokban eszembe jut 2005-ben tett erdőszentgyörgyi látogatásom, s mint egy látnok, belelátok az ünnepekbe. Népviseletbe öltözött székelyeket pillantok meg, nemcsak öregeket, hanem fiatalokat is, amint Erdőszentgyörgyön a régi templom helyett az új templomban imádkoznak, ahol a felcsendülő orgona hangja még közelebb hozza a hívekhez Isten országát, Isten országából pedig a megvilágított betlehemi jászolt a kisdeddal.

Azt kívánom olvasó mindannyiuknak, hogy az ismét megszülető Jézus hozza közelebb egymáshoz az embereket. Adjon erőt nekünk, hogy úgy álljunk az élet nehéz hétköznapijaiban, mint Sebestyén atya elültetett fenyőcsemetéi. Hogy erőnk legyen összekulcsolni a kezünket és őszinte, egyszerű imával szebbé tegyük az életünket és egymás életét. És nyújtózkodjunk — hittel, mint Sebestyén Péter hargitai fenyőcsemetéi... Az ég felé, a fény felé...

Néprajz

Ráduly János

(1937 —)

KIBÉDI NÉPI IMÁK, ARCHAIKUS SZÖVEGEK

(Részlet a Hozzád fohászkodom imában című kéziratból)

A Maros megyei Kibéd roppant gazdag néphagyománya már rég fölkelte a kutatónemzedékek figyelmét. Marosszék első főorvosa, Kibédi Mátyus István (1725–1802) könyvei — elsősorban főműve, a hat kötetes *Ó- és új diaetetica* (Pozsony, 1737–1793) — behatóan foglalkozott a népi életvitellel, különösen az étkezés szokásával. Műveinek egyik legfőbb kibédi hozadéka a színpompás nyelvezet, rögzített történetei pedig nagyfokú folklórközelségről tanúskodnak.

A helyi folklórkutatás később olyan nevekkel forrt össze, mint Ósz János (1863–1941), Seprődi János (1874–1923), Bartók Béla (1881–1945) és Barabási András (20. század eleje), akik már módszeres, a tudományos követelményeknek is eleget tevő gyűjtőmunkát végeztek. Volt mit gyűjteniük, hiszen a község — mint Marosszék „legnagyobb és legszebb faluja” (Orbán Balázs) — századokon keresztül eleven társadalmi életet élt, s ez kedvezett a hagyománykincs virágzásának.

Nincs most szándékunkban kutatástörténeti vázlatot adni (ezt más kiadványokban már elvégeztük), csak éppen a mesegyűjtő Ósz János gyönyörű mondatát idézzük. Seprődihez intézett egyik levelében (még 1897-ben) ezt írta: „Van itt mese, kedves barátom — druszám, zsákszámra, garmadájával, csak győzzem őket összefirkantani...”

Magunk eddig 31 önálló könyvben, gyűjteményben népszerűsítettük a helység folklórját. A sort az 1975-ben megjelent *Kibédi népballadák* nyitotta (Kriterion Könyvkiadó, Buk.), ezt további balladakiadványok, meséket és találós kérdéseket tartalmazó gyűjtemények, szolgavallomások követték. Három tanulmányban kis „jelenségmonográfiákat” közöltünk, amelyekben egy-egy folklórműfaj tartalmi/formai sajátosságait jártuk körül. (...)

Szólnunk kell arról is, hogy miként, hogyan rendeztük el az összegyűjtött anyagot? Mintául Erdélyi Zsuzsanna *Hegyet hágéék, lőtőt lépéék*. Archaikus népi imádságok (Pozsony, 1999) című könyvét hasznosítottuk, az általa alkalmazott módszer áttekinthetővé, könnyen „hasznosíthatóvá” tette a szövegekészletet.

Megjelenés előtt álló könyvemben minden jelentősebb szövegvariáns, típus sorszámot kapott. A szövegvariáns szót azért használjuk kiemelten is, mert a kimondottan tipológiai körülhatárolás roppant nehéznek tűnt, az altípusok kialakítása pedig még nehezebbnek.

A sorszámot a cím követi. A főcím legtöbb esetben a szöveg egy kiemelt sora (mondata, kifejezése, szava), ettől csak a megjelenés előtt álló kötet végi néhány ráolvasásnál térünk el, például: *Fogfájás gyógyítása, A sümölc (szemölcs) gyógyítása, A tebéntej megóvása*.

A zárójeles alcím rendszerint a kérdéses szöveg funkciójára utal: *Pokolhar ellen, Igézés ellen, Esti ima, Bányászimádság, Kántáló ének* stb.

Következik maga a teljes szöveg, alatta az adatközlő neve (asszonyoknál a lánykori név is), életkora, valamint a lejegyzés időpontja.

Ezeket — idézőjelbe téve — a „szövegmegőrző” vallomása követi. A gyűjtő által fölteszt kérdéseket zárójelben „adjuk”.

A személyes vallomások után a tulajdonképpeni magyarázó jegyzetanyag következik, az összehasonlításul szolgáló szövegváltozatokat, töredékeket is ide építettük be. Néhány esetben

további vallomásszövegek közlését láttuk célszerűnek, ha azok valamelyest árnyalták/árnyalják a gyűjtő által megfogalmazott elgondolásokat.

Utalnunk kell arra, hogy nem minden sorszámozott szöveg után olvasható személyes vallomás, sőt, néhány esetben a magyarázó jegyzet is hiányzik.

1.

Elment Jézus szent kertjibe

(Pokolvar ellen)

Elment Jézus szent kertjibe,
Béült Jézus szent székibe,
Térgyig vérbe,
Könyökig könnybe,
Aranyhaja leeresztve,
Szent könnye orcáját mossa.
Odaméne szent evangyélita Lukács,
Kérdi tőle:
— Miér van Jézus szent kertjibe,
Miér van térgyig vérbe,
Könyökig könnybe,
Aranyhaja leeresztve,
Szent könnye orcáját mossa?
— Hogyne, evangyélita Lukács,
El vagyok rendeltetve,
Feszítetek keresztfára,
Két kezemet két vasszeggel,
Két lábomot egy vasszeggel.
Menjetek a fekete föld alá,
S hirdessétek:
Aki ezt elmondja
Pénteken,
Szombaton,

Háromszor egymás után,
Elnyeri az örökkévaló üdvösséget.
Elment az én anyám
Hideg havas tetejire,
Hogy gyógyítson meg
Minden nyilalásokat,
Minden csattanásokat,
Minden pokolvarokat,

Temesse el
Hideg havas tetejire,
A jó lelket pedig
Szerelmes szent templomába.
Ámmen.

Simonfi Györgyné Nagy Eszter 65 éves
1991. december 15.

„Ezt édesanyám, Nagy Daniné Simonfi Eszter mondta el mindig, mikor húzta le a pokolvart. Háromszor mondta el egymás után, de csak úgy, magában, nem szabadott hangosan mondja.

Édesanyám nem tanított meg reá, csak amikor már ágyban fekvő nagy beteg lett. Azt mondta, hogy csak a tiszta lelkű embereknek szabad megtanítani. Akkor, a halála előtt mondta el háromszor-négyszer, s úgy megtanoltam. Meghagyta, hogy ne mondjam el másnak senkinek se, mert akkor nem használ. Mert ő ezt imának mondta. Ő úgy mondta ezt az imát, hogy nem lehetett érteni.

(Mi a pokolvar?)

Hogyha valakinek fáj nagyon a feje, nyilallik, lükkög, ez a pokolvar, ezt kell lehúzni. Legtöbbször odajött a beteg hozzánk, de vót úgy, hogy édesanyám ment el a házhoz, s ott húzta le a pokolvart. Leültette a beteget az ágyra vagy a székre, s a feje felett a jobb kezével kört csinált, sok körököt csinált s mondta az

imádságot. Addig a kezével mind körzött, amíg mondta a szavakat. Mikor a harmadikot is elvégezte, vetett a betegnek a fejire egy keresztet, s azt mondta:

Atyának,

Fiúnak,

Istennek nevibe, ámmen.

Ennyi vót az imádság, evvel gyógyított édesanyám. Osztán mikor indult haza, hát megkínálták egy pohár borral, egy pohár pálinkával, a legtöbb egy köszönöm szépen vót. De legtöbb-ször azt se hagyta, hogy megköszönjék, mert azt mondta, hogy akkor nem használ a lehúzás.

(Eszti néni járt-e iskolába?)

Igen, hat osztályt végeztem.”

Imánk először a kolozsvári *Helikon* 1992. február 14-i számában jelent meg, a *Menj el, gonosz Sátán. Kibédi ráolvasások, népi imák, legendaballadák* című összeállításunkban (a továbbiakban: Ráduly, 1992). Innen „emelte be” könyvének harmadik kiadásába Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtöt lépék*. Archaikus népi imádságok. (Pozsony, 1999. 861–862. A továbbiakban Erdélyi, 1999). Meglátása szerint ebben a szövegben „...már megjelenik az archaikus imádságokra jellemző záradék, s egy meglehetősen ritka kettős képzetű befejező szakasz, amely a ráolvasó szövegeknek nem jellemző szerkezeti eleme.”

Szövegünk tehát teljes értékű változat, amely egyben újdonsággal is szolgál: mintegy kaput nyit a kutatóknak ahhoz, hogy vizsgálódásaikat más irányban is tovább folytassák. Erdélyi Zsuzsanna szövegünk legfontosabb részéről, az úgynevezett „törzsi” anyagról ezt írta: „E jellegzetes gyászjegyző Krisztuskép (vir dolorum: ikonográfiai motívum) az archaikus népi imádságok vezető toposza. Üdvözlést biztosító misztikus ereje mögül előtűnnek a mágikus gondolkodás máig is ható meghatározó erővonalai.”

Adatközlőnk — miközben imája megtanulásának körülményeit vázolta — utalt arra, hogy a pokolvar erős fejfájását jelent

(véleményével — látni fogjuk — nincs egyedül). Kijelentése meglepőnek tűnik, ugyanis a szakirodalomban (főleg a nyelvtörténetben) a pokolvarnak másfajta értelmezésével találkozunk. Idézzünk — nem a teljesség igényével — néhány adatot Szabó T. Attila: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* című munkájának X. Or — P (Bp. — Kv., 2000. 783) kötetéből: pokolvar (lépfenés fertőzésből származó) tüzes kelés... 1574: ... Es azt Monta hogj Mind Mirige es ket pokolwara vagjon fianak Meg hal vele... 1653: Az én feleségemnek... két mirigye és pokolwara is volt, de... meggyógyula. 1684: ... az bal vakszememen egy mérges pokolvar kelvén, az az felem eldagadott. 1809: Léányok Ilona meg halt 8 napra születése után. Szederjes pokolvar szökvén a feje lágyán.

Figyelemre méltó az utolsó adat, amely „szederjes pokolvart” emleget. Nos, Kibédén ezt a fajta „tüzes kelést” kékpokolvarnak nevezik. Bábiánk ezt is „kezelték”. Íme két vallo másszöveg:

„A kékpokolvar az kelésféle vót. Úgy gyógyították, hogy lehúzták. Ha, mondjuk, az ember lábán vót a kelés, akkor kívül kézzel meg kellett kerengetni kilencszer, s mondták:

Én Istenem,
Tisztítsd meg a pokolvartól,
Tisztítsd meg a fájdalomtól.
Így gyógyítottak régebb.”

Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 68 éves
1991. december 23.

„Mikor leányka vótam, olyan tizenkét éves, hát az egész talpam s a lábom teli lett hólyagos kiütésekkel. Akkora kelés lett a talpamra, mint a mostani öt lejes. Vérekes vót a teteje, azt mondták, hogy kékpokolvar.

Édesanyám mondta, hogy menjünk el Sándor Jóskánéhoz, ott lakott a Jádzó-szorosban. Mentünk, hogy húzza le a lábomról a kékpokolvart.

Az öregasszony vette a tűt, cérnát fűzött belé, s amelyik hólyag volt a talpamon, azt keresztülszúrta. Ugyi, elkezdett levezni, kijött a sok genny. Közben feszt mondott, imádkozott az öregasszony, halkan mondta, ugyi, alig értettem. Így gyógyította a kékpokolvart.”

Péterfi Béláné Gálfi Róza 57 éves
1991. december 1.

A kibédi néphagyományban tehát a pokolvarnak kétféle értelmezése van. Valójában összefügg a kettő, hiszen köztudott, hogy a fejen jelentkező kiütések rendszerint erős fejfájással (is) járnak, amelyek egy-két nappal meg is előzhetik a kelések tényleges „előszökését”, felbukkanását.

Feltűnhetett, hogy eddig imáról, imádságról beszéltünk, s nem használtuk a ráolvasás, olvas szavakat. Kibéden mind a két fogalom közismert. Különben a „használók terminológiájáról” jó tájékoztatást ad Pócs Éva: „Legelterjedtebb kifejezés mind a közelmúltban, mind a 16–18. századi boszorkányperek nagyszámú hivatkozásában a ráimádkozik, imádkozik (pl. „ráimádkoztak a kelésre...”), másodsorban az olvas, ráolvas (pl. „nem olvasott reá...”), ritkábban a kiolvas és bájol. Utóbbi a nyelvterület keleti részén maradt fenn” (Ráolvasás = *Magyar néprajz. V. Népköltészet*. Bp., 1988. 634).

Az imaszövegek befejező szava az ámen. Kibédi adatközlőink java része ámmment ejt, de előfordul az ámen, amen forma is. Írásmódjukat nem egységesítettük, úgy maradtak, ahogy az adatközlők ejtették őket. (...)

Szent angyalok őrizzenek

(Esti ima)

Hiszek egy Istenbe,
 Bízok egy Istenbe,
 Hogy az a jó Isten
 Bízzon én lelkembe.
 Menj el, gonosz Sátán,
 Ne kísírts engemet,
 Mer van nekem fejem,
 Fejem az Úristen.
 Menj el elejébe,
 Megfelel képembe,
 Háromságban egy Istenség,
 Kit imád a kereszténység,
 Szent angyalok őrizzenek,
 Dicsőségbe bévigyenek,
 Áldj meg, Uram, életembe,
 Holtom után vigy fel mennybe,
 Mindörökké, ámmen.

Konyicska Gabriella 22 éves
 1991. december 21.

„Nannyomtól, Majlát Józsefné Ötvös Sárától tanoltam, olyan tizenhárom éves lehettem, ő mondogatta. Mikor feküdt le esténként, mondta, hogy fogjam össze a kezemet, s mondjam utánna. S akkor ő elkezdte ezt a hiszekegyet, háromszor-négyszer elmondta, s én megtanoltam. Azóta el szoktam mondani, esténként még három imádságot is elmondok, a Miatyánkot, a rendes hiszekegyet s ezt a hiszekegyet. Ritkábban az Üdvözlégyet.

megtanoltam, mer nekem úgy tetszett. Még nehéz betegnél is jó ezt elmondani.”

Szövegünket először a *Menj el, gonosz Sátán* című összeállításunkban közöltük (Ráduly, 1992). Innen vette át Erdélyi Zsuzsanna, s *Esti ima* címmel jelentette meg a nagy összefoglalásban, 264. számú imádságként (Erdélyi, 1999. 867.). A hozzá csatolt jegyzetanyagban megállapítja: „A gonosz elküldésének motívumával gyakran találkozunk katolikus imádságainkban is... A »Hiszek egy Istenbe« ún. „református imádság” motívumai... országszerte előfordultak, különösen a katolikus székelység és kirajzásai (Bukovina, Moldva) hagyományában. E tény fölveti a típuskör történeti eredetét, azaz a protestantizmus előtti ismeretét, egyházi gyakorlatát.”

Erdélyi Zsuzsanna imádságunk egyes motívumainak „szét-szóródásáról” beszél. Könyvében számos olyan archaikus szöveget közöl, amelyek szűzséjében a mi imánk elemei, egyes motívumai mintegy „építőkockaként” fordulnak elő. Nyilván, az a szétszóródás nagyban hozzájárult a további változatképződéshez, sőt, esetenként akár új imatípusok létrejöttéhez is. A jelenség beható „tálalása”, az összefüggések mélyebb felvillantása nagyobb tanulmányt, akár könyvnyi feldolgozást érdemelne.

Eme sorok lezárása után tíz évvel, 2001-ben, a 66 esztendőő önöntő Majlát Sárával is elmondattuk a szöveget.

„Hát erre az esti imára édesanyám tanított, a leányom, Gabika (Konyicska Gabriella) szintén tőle tanolta.”

A két szöveg tehát azonos forrásra megy vissza. Itt — függetlékként — közöljük Majlát Sára változatát is: összevetésük bizonyára figyelemre méltó tanulságokkal szolgál.

Hiszek egy Istenbe

Hiszek egy Istenbe,
Bízok az Istenbe,
Hogy a jó Isten
Bízzon én lelkembe.

Menj el, gonosz Sátán,
Ne késérts engemet,
Mer van nékem fejem,
Fejem a jó Isten.
Menj el ő elébe,
Megfelel képembe.
Három szentben egy dicsőség,
Kit imád a kereszténység,
Uram, áldd meg életemet,
Holtom után vigyél mennybe,
Atyának, Fiúnak, Szentlélek
Istennek nevében
Most és mindörökké, ámen.

Majlát Sára 66 éves
2001. október 27.

8.

Mikor az Úr Jézus járt a földön
(Betegség ellen)

Mikor az Úr Jézus járt a földön,
Elindult Szent Péterrel
Betegeket gyógyítani.
Elestültek,
S betértek egy házhoz.
A házigazdától kértek éjjeli szállást.
A házigazda
Megparancsolta a feleségének,
Hogy jó ágyat vessen az Úr Jézusnak,
Szent Péternek,
S vacsorát adjon nekik.
Az asszony nem fogadta meg.
Árpából csinált zsemlekását,
Zsemlekását evett az Úr Jézus.

Szalmából csinált ágyat,
Párna helyett
Követ tett a fejek alá,
S kőpaplannal takaróztak.
Hajnalban beteg lett a háziasszony.
S Krisztus Urunk,
A drága Jézus,
Felkelt,
Hogy gyógyítsa meg az asszonyt.
Szent Péter mondta neki:
— Mért akarod meggyógyítani,
Ez egy rosszféle lélek,
Árpából főzött zsemlekását,
Követ tett a fejünk alá,
Kőpaplannal takargatott.
Akkor ezzel gyógyított az Úr Jézus:
Szalmaágy,
Kőpárna,
Kőpaplan,
Árpából zsemlekása,
Mind a drága Jézus áldása.

Majlát Sára 56 éves
1991. december 14.

„Édesanyám mondogatta még leányka koromba, emlékszem, hogy több betegséget is gyógyított vele. Szép imádság vót. Mostanába egyszer se mondtam el, megfelejtkeztem róla.”

Közölt változatunk először a Helikonban jelent meg (Ráduly, 1992). Ezt a típust Pócs Éva a ráolvasók epikus jellegű csoportjába sorolja. Megjegyzi: „Sajátos cselekménye (szállás-keresés, a szívtelen szállásadó megbüntetése, majd meggyógyítása) révén elkülönül az epikus ráolvasások egészétől... de a

gyógyítás szövege révén (amely fiktív ráolvasást tartalmaz) körünkbe kapcsolódik.”

Pillanatnyilag több mint negyven változatát ismerjük. Erdélyben csak szórványosan bukkant fel (Pócs Éva, 1988. 691.).

Epikus ráolvasó-szövegünkkel — nemzetközi összefüggéseket is fölillantva — Dömötör Tekla foglalkozott. A rá vonatkozó megállapításait könyvében *A szálláskereső istenség* címen foglalta össze. Óegyiptomi, itáliai, görög-római, germán változatokra (mítoszokra) hivatkozik. Megállapítja: „Ez a motívum azonban nem csupán ráolvasás-bevezetésként tűnik fel, hanem a legkülönbözőbb műfajokban: mítoszokban, mondákban, mesékben, balladákban, kolduló énekekben, dramatikus játékokban stb. is” (*A népszokások költészete*. Bp., 1947. 110).

19.

Az én házam közepibe

(Esti ima)

Az én házam közepibe
Ül Jézus a szent székibe,
Mellette ül három angyal,
Vigyázza az álmaimot.
Sátánt tőlem távoztassa,
A számot imára nyítsa.
Istenem, őrizz engemet,
Sátán ne kísértse lelkemet,
Most és mindörökké, ámmen.

Majlát Sára 56 éves
1992. február 22.

„Na, eztet igaz, hogy én szerkesztettem, mintha álmomba hallottam volna, éjjel jutott eszembe, vót ilyen ima. Ezt az Isten jelentette nekem, a jó Isten adta nekem az eszembe.”

Az „én szerkesztettem” kifejezés (mondat) feltétlenül magyarázatra szorul. Az előzményekhez hozzátartozik, hogy néhány nappal a szöveg lejegyzése előtt az adatközlőnek eszébe jutott az ima, de nem tudta kellőképpen „összeformálni”, gondolkodási időt kért. A „megvilágosodás” éjjel következett be. A jelenség a folklorisztikában már közismert. Adatközlőnk édesanyja, Majlát Józsefné Ötvös Sára épp ezzel a módszerrel „építette újjá” a *Kőműves Kelemenné* balladáját. *Kibédi népballadák* című könyvünk (Buk., 1975. 172) jegyzetanyagában így taglaltuk az „esetet”:

„Gyermekkorától ő sem énekelt, csak a történetet mesélte el újra meg újra felcseperedő gyermekeinek. A gyűjtő kérdézőködései közben jutott ismét az eszébe. Mintegy tízszeri kiszállás előzte meg a teljes ballada lejegyzését. »Tudtam én az énekjít is, csak eszembe kell jusson, éjjelenként összerakosgatom valahogy« — mondta többször is a gyűjtőnek.”

Szövegünket — tíz perccel az elmondás után — újból leírtuk Majlát Sárától. Az első négy sort már így variálta:

Az én házam közepibe,
Az Úr Jézus szent székibe,
Mellette az őrangyalok,
Akik őrzik álmaimot...

Be kell vallanunk, hogy kezdetben magunk is kételkedtünk az ima „hitelességében”, tehát abban, hogy csakugyan volt-e, élt-e a hagyományban ilyen vagy ehhez hasonló szövegtípus. Aztán Erdélyi Zsuzsanna könyve (*Hegyet hágék...*, 1999. 186.) minden kétséget eloszlatott: a 29. számú ima első fele a következőképpen hangzik:

Begyütt Jézus a házamba,
Házam közepin megállta,
Piros vérét hullajtotta,
Az egész házamat befolyta.
Szűz Mária helyét hatta,
Ide nem mer semmi rosz...

A Heves megyei BükkSZenterzsébeten mondta el 1972-ben egy 79 esztendőS öregasszony.

31.

Adjon Isten jó reggelt

(Reggeli ima)

Adjon Isten jó reggelt,
Felköttem,
Hál' istennek,
A jó Istennek legyen hála,
Hogy felvirrasztott
A sötét éjszakából
A drága világos napra.
Megóvott tűztől,
Vízről,
Rossz embernek szándékától,
Ördögnek incselkedésétől,
Hirtelen haláltól,
Most és mindörökké, ámmen.

Réti Péterné Elekes Rebi 92 éves
1991. április 18.

„Ezt az imádságot még mostanába is el szoktam mondani. Azér mondogatom, mer imádság. Kibéden tanoltam, öreg-asszonyoktól. Meg kell hallgassa a drága jó Isten, mert a jó Istenbe bírok, a jó Isten kell tudja, hogy én bírok benne. Annyit imádkozok, annyit kérem a drága jó Istentől, hogy örözzön meg engem a betegségtől.

Leány koromba nem vót olyan ruhám, mint a többinek, hogy menjek a templomba. S akkor örökké mondta édes-anyám:

— Hallod, fiam, állj bé az ajtó meg, ott is imádkozzál, a jó Isten ott is meghallgassa.

A legtöbbet a Hiszek egy Isten-t s a Miatyánkot mondom. Ezekre mind édesapám tanított, ő Elekes Sándor vót. 84 éves vót, amikor meghótt. Jó énekes vót.

Én nem jártam iskolába. Én mentem vóna szívesen, de nem adtak fel az iskolába.”

Változatunkban szerepel a „hirtelen halál” motívuma, amely Erdélyi Zsuzsanna megállapítása szerint — „...szövegeink visszatérő eleme, ahogy ez régi imádságoskönyveinkben is gyakran jelentkezik” (Erdélyi, 1999. 200). A kifejezés már a 16. század eleji kódexeinkben is előfordul. A Peer-kódexben olvasható például a *Döghalálról való imádság*, amelynek szövegét Mezey László már idézett könyvében találtuk meg (Bp., 1957. 378). Íme az említett rész:

Oltalmazzon, védelmezzon

Engemet, Simont,

Mindennemő döghaláltúl,

És az hirtelen haláltúl!

Itt még egy kibédi imaváltozatot közlünk, adatközlője szintén reggeli imaként őrizte meg, de — mint mondta — „El lehet öste is mondani.” Az esti és a reggeli imák „összefonódásának” egyik szép példája.

Szerelmes szent Atyám

Én Istenem,

Szerelmes szent Atyám,

Órizz,

Oltalmaz tűztől,

Víztől,

Kárvallástól,

Hirtelen való haláltól,

Én Istenem, ámmen.

Pétrás Józsefné Papp Rozália 87 éves

1991. december 15.

„Ezt mindig reggel szoktam mondani, mer ez reggeli ima. El lehet öste is mondani. Ezt is otthon tanoltam, édesanyámtól, ugyi, a Miatyánkot, a hiszekegyet is.”

33.

A teremő Isten segéljen meg

(Imádkozás a mezőn)

A teremő Isten
Segéljen meg a munkában,
Adjon jó időt,
Tartsa meg a barmokat,
Mindenféle állatokat,
Őrizze meg a termésünköt
Égiháborútól,
Rossz embernek szándékától,
S bő áldást adjon
Mindnyájunk számára,
Ezt kívánom, ámmen.

Orbán Márton 92 éves
2002. február 6.

„Úgy vót, hogy mondjuk, valaki már künn vót a mezőn, szántott, vetett, s egy másik ember ment el a birtok mellett, úgy el nem ment, hogy ne szóljon oda a gazdához. Kalapot, sapkát emelt, s mondta az imát. Még most is rosszul esik, hogy ezek a fiatalok ezt nem gyakorolják, inkább egymást képesek megenni. Bosszú módra élnek.”

Imánk — elhangzásának színhelye alapján — szorosan kötődik az előző típushoz. Mély emberi jókívánságot tartalmaz, valódi fohász. Külön csoportba való sorolását a kiérlelt, ugyanakkor sajátos ízeket hordozó megfogalmazás indokolja. A „rossz embernek szándékától” motívum az imakészletben elég gyakran fordul elő.

Közlünk még egy vallomást, ezúttal asszony volt az adatközlőnk:

„Régebb, mikor kimentünk a mezőre, s találkoztak az emberek egyik a másikkal, megkérdezték:

— Komán, felkóttél, hál' istennek? Hogy vagy? Jól vagy?

— Hál' istennek, jól vagyok, na!

S akkor szántottunk, szántottak az emberek.

Őrizze meg a jó Isten

Az állatokat a bajtól,

Hogy nehogy valami baja legyen,

S nekünk tartsa meg az egészségünket,

Hogy tudjunk szántani,

Vetni,

Őrizzen meg a jó Isten jégtől,

Tűztől

(Mert eshetik tűz is, ugyi),

A jó Isten tartson meg münköt,

Hogy tudjuk bővíteni a csűrünköt.”

Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 78 éves

2002. február 8.

„Így mondták eztet ezelőtt. Most már nem mondják, ugyi, ott a sok föld vetetlen, sok kaszáló kaszálatlan.”

A „tudjuk bővíteni a csűrünköt” jelentése: tudjuk gazdagítani, gabonával megtölteni.

40.

Elindult a nagy idő

(Nagy idő, erős idő ellen)

Elindult a nagy idő

A rossz útjára,

Elindult,

Hogy hegyen-völgyön-határon
Zúzzon szét,
Törjön össze mindent,
Gabonákat, állatokat,
Aki elejibe kerül.
Találkozott Szent Máriával.
Mekérdezte Szent Mária:
— Hová mész, te nagy idő?
— Elindultam
Hegyet-völgyet-határt
Összezúzni,
Állatokat, gabonákat
Elpusztítani,
Mindent összetörni,
Aki előmbe kerül.
— Térjél vissza, nagy idő,
Mert eztet a gondolatot
Nem a jó Isten adta,
Hanem a Sátán adta elődbe.
Ne higgyél a Sátánnak,
Higgyél Istennek,
Az ő parancsait fogadd meg,
Aztot teljesítsed.
Menj inkább
A nagy havasok tetejire,
Ott zúzzál össze fákat,
Köveket, kősziklákat,
S ne az áldott embereket, ámmen.

Majlát Sára 67 éves
2002. február 7.

„Ezt édesanyám szokta mondani, de mintha ő kevesebbet mondott volna, nem is tudom, a Sátánt emlegette-é egyáltalán. Mostanában nem mondtam el, vagy tíz-tizenöt évvel ezelőtt csak.”

Változatunk külön értéke a nagy időnek, mint „a rossz útjára” térő démonnak és Szent Máriának a találkozása, illetve párbeszéde. A Kibéden előkerült szövegek közül talán ez tekinthető a legteljesebbnek, motivisztikailag a leghibátlanabbnak. Előkerülése azt jelzi, hogy a helyi hagyományban csakugyan honos volt, s valamikor nagyobb népszerűségnek örvendett. Adatközlőnk az utóbbi időben már nem is „mondja” a szöveget, „átvonult” tehát passzív imakészletébe.

Hasonló imákat Erdélyi Zsuzsanna is közölt könyvében. Megállapítja: „Már a XVI. század végéről is lejegyeztek egy ... gonosz felhő és háború ellen való áldást, Bálint Sándor idézi *Savra Hungaria* (Kassa, é. n.) című tanulmánykötetében a 124-125. oldalon” (Erdélyi, 1999. 156). És közöl egy „...XVII. század első harmadából” való imát is, amely a *Pokol szél ellen* címet viseli, s amelynek szövegében a „rossz szelet, esőt, fergeteget nem Mária, hanem ... maga az Úrjézus téríti el” (Erdélyi, 1999. 803).

41.

Nyíljanak szét a felhők

(Nagy idő, erős idő ellen)

Eztet úgy szokták, hogy egy férfi kiállt arrafelé, amerünnön jött a nagy idő, s a nagy idő felé fordította a fejsze élit, és keresztet vágott vele. S akkor keresztet vágott a földbe is, s abba a keresztbe belévágta a fejszét. Megint csak a nagy idő felé fordult, s azt mondta:

Ahogy ebbe a keresztbe
Belevágtam a fejszét,
S a keresztet szétnyíllott,
Úgy nyíljanak szét a felhők,
Oszoljon el a nagy idő
S minden szem jég.

Menjen a havasok tetejire,
Hogy verje a fákat,
Ne a határon a drága gabonát,
Amit a drága Jézusunk adott.

Majlát Sára 67 éves
2002. február 10.

„Ezt édesanyámtól tanoltam. Azt mondta, hogy az ő édesapja, az én nagyapám szokta eztet csinálni. S a nagy idő szétoszlott, elfordult. Megőrizte a jó Isten a határt a jégtől.”

Szövegünket azért soroltuk külön típusba, mert „beleépült” — hasonlat formájában — az olvasást kísérő gyakorlat (praktika) is. Az ilyen jellegű ráolvasásokat Pócs Éva a *Párbuzamos kívánságok* — *hasonlat, ellentét* fejezetbe sorolta. Íme egyik szövege: „úgy menjen a betegség a kő alá, / mint ez a suba...” (*Ráolvasás...*, 646).

Meglepő a motívumegyezés a kibédi és az 1563-ból való szöveg között: az elsőben azért kell elmennie a nagy időnek, hogy a havason „verje a fákat”, a másodikban pedig az a „kötelessége”, hogy fürtös fenyőt tördeljen.

Érdemesnek látunk még két vallomást közölni, amelyekben a mágikus mozzanatok nagyon jól „kivehetőek”.

„Arra emlékszem, hogy vót a vén Farkas Dénes bácsi, aki ott lakott, ahol most ez a Bózsai Gyuri bácsi, Mátyus B. György. Na, ő csinálta aztot, hogy mikor jött a nagy idő, hát mindig külön állott, vót neki egy sárga nyelvű zsebkése, egy réznyelvű, azt mindig elévette, s a nagy idő felé vágott keresztet s a fődre is. S imádkozott. Azt nem lehetett tudni, hogy mit imádkozott, valóságos ember vót, s mindig imádkozott, ha jött a nagy idő. Hogy mit mondott, azt nem tudom.”

Németi György 84 éves
1992. január 25.

„Ha nagy idő jött, akkor kapával, pemetével (korompucolóval), vonóval, vagy akármivel, csináltunk keresztet, keresztbe tettük a két szerszámot, s úgy keresztbe téve letettük a fődre. Ott hagytuk, amíg az idő elmúlt. Csak ennyit mondtunk:

Drága jó Istenem,

Vidd el ezt a nagy időt.

Ha például a mezőn vót az ember, ott két kapát vagy két vilát tettünk keresztbe, azt is le a fődre. S ott hagytuk, amíg eltért valamerre a nagy idő.”

Szabó Éva 69 éves
1992. január 31.

48.

Szaporítsd meg a kenyeret

Édes jó Istenem,

Segélj meg,

Szaporítsd meg a kenyeret,

Hogy minden nélkülözőnek

Jusson belőle.

Mátyus Vencelné Berecki Juliánna 75 éves
1992. február 1.

„Mikor felkészülünk, hogy süssünk kenyeret, hát előbb, ugyi, megdagasztjuk a tésztát. Akkor szoktam mondani ezt az imát.”

Szükségét látjuk még két vallomásnak a közlését, rövidségükben is frappáns variánsok, a kenyérsütés előkészítése mozzanatahoz kapcsolódnak.

„Édesanyám csinálta, hogy mikor a kenyértésztát megdagasztotta, hát háromszor keresztet vetett réja, s azt mondta:

Isten segítségével.”

Nagy Balázsné Réti Ágnes 69 éves
1992. március 7.

„Mikor vetem bé a kenyeret a kemencébe, akkor mondom ezt az imát.

Én Istenem

Őrözz meg a tűztől,

Nőjjön meg a kenyér,

Adjál egészséget

Az elhasználásához.

Az őrözz meg a tűztől.

Azér mondjuk, mert egyszer Kúsasszony napja vót, s akkor nem vót szabad a kemencébe tüzet gyújtani. Egy asszony mégis bégyújtott a kemencébe, kicsapott a láng, tűz lett, s a falu leégett. Ez igaz vót, így beszéltek az öregek. Ugyi, az asszony nem fogadott szót, hogy Kúsasszony napján nem szabad kenyeret sütni.

Hát ilyesmik vótak ezelőtt’.

Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 68 éves
1992. február 1.

49.

Megsült a kenyér

Én Istenem,

Legyen áldott szent neved,

Hogy megsült a kenyér,

Megóvtál a tűztől,

S adj áldást,

Adj egészséget

Az elhasználásához.

Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 68 éves
1992. február 1.

„Mikor a kenyér megsült, ugyi, veszem ki, akkor mondom az imát. Erre édesanyám tanított meg, ő vallásos asszony vót,

jó református, szerette az Istent, úgy, mint én. Ugyi, minket is megtanított imádkozni. Én is református vagyok, nem hagyom el a hitemet soha, de soha.”

Közlünk még egy kis vallomást:

„Mikor megsült a friss kenyér, a késsel keresztet húztak az aljára, s azt mondták:

Atyának,

Fiúnak,

Szentlélek Istennek nevibe, amen”.

Dósa Balázné Oltyán Zsuzsánna 62 éves
1992. március 7.

62.

Betlehemnek városában

(Kántáló ének)

Betlehemnek városában
Karácsonykor, éjfél tájban
Isten fia ember lett,
Mint kis gyermek, született.

Őt nevezték Jézuskának,
Édesanyját Máriának.
Kit pólýába befogva
Befektettek jászolba.

És azután kelet felől
Mennyei szép csillag tűnt föl.
Elsietett nyugatra,
Három király utánna.

Kis Jézuskát megtalálták,
Köszöntötték Szűz Máriát.
Ajándékot adtak át,
Aranyat és szép ruhát.

Kis Jézuska nevelkedett,
Napról napra kedvesebb lett.
Tanított folyton folyvást,
A keresztény hitvallást.

Mégis sokan nem szerették,
A rossz emberek üldözték.
Egy éjszaka elfogták,
Iszonyúan kínozták.

Korbácsokkal korbácsolták,
Tövisekkel koronázták.
Náddal verték szent fejét,
Véres arcát leköpték.

Elítélték csúf halálra,
Felszegezték keresztfára.
Ott meghalt nagy kín után
Nagypénteken délután.

Levették a keresztfáról,
Sírt csináltak kősziklából.
Testét oda temették,
És katonák őrizték.

De csak három nap maradt ott,
Harmadnapra föltámadott.
Fölment a magas mennybe,
És ott maradt egy időre.

Onnan küldött szent lelket,
Ki megszentel bennünket.
Onnan küldött szent lelket,
Ki megszentel bennünket.

Sepřrdi József 65 éves
1991. december 27.

„A Betlehemnek városában éneket egy sárpataki embertől, egy munkatársamtól tanoltam. Ez vót 1952-be, akkor Vásárhelyen (Marosvásárhelyen) dógoztam a cukorgyárnál. Ez a munkatársam akkor olyan ötven év körüli lehetett, már a nevre nem is emlékszem. Ő az egyik karácsonykor kérdezte, hogy:

— Na, ti tudjátok-é ezt az éneket, mer mű otthon evvel kantálunk?

Mondtam, hogy:

— Nem tudjuk.

Akkor ő elénekelt. Én a dallamját hamar felfogtam, s a szövegjít leírtam magamnak, úgy tanoltam meg. Itt Kibédén szavaltam is, énekeltem is. A templomba szavaltam, aztán a tanácsterembe, húsz évvel ezelőtt. Utoljára az onokámmal énekeltek el a templomba, itt Kibédén, a tavaly karácsonykor, 1990-ben. Csilla onokámmal. Megkértem a tiszteletes urat, engedje meg, hogy elénekeljem. Karácsony másodnapján délután énekeltek el.

Megtanolták tőlem a parajdi onokák, Csilla, Levente, Balázs.

Egyebütt nem énekeltem el, ugyi, a kantálás bémaradt a magyarok között, már nem járnak kantálni.”

Hasonló teljességű változatot a Szolnok-Doboka megyei Almásmálomban jegyeztek le, ott kántáló énekként élt a nép körében. A gyűjtő, Székely Pál ref. teol. hallgató megjegyezte, hogy leginkább karácsonykor énekeltek „...egyházi énekek mellett.”

A dallam műzenei eredetű. A szöveg részletező előadásmódja, a helyenkénti túl „naiv” megoldások azt tanúsítják, hogy a népi emlékezet „műhelyében” még nem vált eléggé kiforrottá, így többé-kevésbé a műköltészet és a folklór határán áll.

Bátran menyünk Kanaán felé
(Legendaének)

Bátran menyünk Kanaán felé,
Habár az út nehéz felfelé.
Erőt nyerünk, hogyha elfáradunk,
És így tovább, tovább haladunk.

Ha lássa, hogy veszély fenyeget,
Szava biztat: jer, ne féljetek.
Mert én győztem bűn és halál felett,
Nem hagylak elveszni titeket.

S örvendez a dicsőült sereg,
Hogy e földről oda érkezett.
Mert nem lesz a bűnnek martaléka,
Mert mennyben lesz örök lakása.

Ha átmegyünk majd a Jordánon,
Elbámulunk a Kanaánon.
Az a lélek, ki szerette Urát,
Benne bízott, nem hagyta magát.

Seprődi József 78 éves
2004. december 19.

„Ezt is Dósa (Poros) Lajostól tanoltam, ami nagyon tetszett nekem, és azután örökké énekeltem. Lajos bácsi eztet úgy gondolta, s olyan énekeket csinált és fűjt, amiket szeressen az ifjúság. Mer úgy akarta, hogy az ifjúságnak is szerezzon olyan éneket, hogy fogja meg őket vele, s ezáltal Istenhez kerüljenek. A bibliakörben adta elő az énekeit.”

Tipikus legendaének, más szövegekhez való kötődése, az összefüggések „felvillantása” további kutatást igényel.

Ráduly János

(1937 —)

BOLYAI-VONATKOZÁSOK NÉPI ELBESZÉLÉSEKBEN

Évtizedekig töprengtem azon, hogy Bolyai János élettársa, a Kóródszentmártonban született Kibédi Orbán Rozália vajon melyik kibédi Orbán-ágból származhatott? Magam 1962-ben kerültem Kibédre (ennek már 48 éve!), ahol magyartanárként tanítottam. A kutakodás — ha késetten is — nyomra vezetett. 2009. június 24-én mondaszöveget írtam le a 62 éves Orbán Lajosné Bíró Margittól, amelyben utalás történt Bolyai Jánosra. Megvilágosodott: végre „horogra került” az az Orbán-nemzetiség, amelyből a Kóródszentmártonban élő kibédi Orbánok mintegy 200-250 évvel ezelőtt elszármaztak.

A frissen előkerült adalék fényében megírhattam *Bolyai János és Kibédi Orbán Rozália* című közleményemet, amely a marosvásárhelyi *Népíjság* című napilap hétvégi szórakoztató mellékletében, a *Színes Világban* jelent meg 2009. augusztus 8-án. A cikkben utalás történt arra, hogy a nagyközségben „tucatnál több Orbán-nemzetiség” élt/él. Megfogalmazhattam: „A kóródszentmártoni Orbánok tehát a kibédi Nagy Orbánok közül szakadtak ki.”

Néprajzi-nyelvészeti kutatások igazolják: a nagyobb lélekszámú településeken úgyszólván minden jelentősebb családnak megkülönböztető neve (ragadványneve) van, s a falu köztudatában jószerével nem is a családnévnek, hanem a szerzett/kapott ragadványnévnek van „eligazító” szerepe. Érdeemes közölnünk Orbán Zoltán érdekes szövegét: pontos képet nyújt a kibédi Orbán-nemzetiségek jelenlegi helyzetéről. Egyúttal azt is jelzi, hogy a kutatónak bizony elég szövevényes társadalmi viszonyrendszert/kapcsolatrendszert kell föltérképeznie ahhoz,

hogy munkája eredményes legyen. A szöveg címét magunk adtuk. A végén — az ezután közlendő „vallomásoknál” is — feltüntetjük az adatközlő pontos nevét, életkorát, a helységet, ahol él és a gyűjtés időpontját. Itt-ott elhangzott kérdéseimet, rávezető mondataimat zárójelben adom. A szövegeket sorszámoztuk (1-12), hogy a rájuk való hivatkozások, visszakeresések lehetősége biztosítottabb legyen.

1

A kibédi Orbánok

Legelsőnek mondom a kibédi *Nagy* Orbánokat. A dédapámat azért hívták Nagy Orbánnak, mert a felesége Nagy nevű családból származott, Nagy Sárának hívták. Ez a dédapám volt az 1848-as tűzér.

Akkor vannak az Orbán *Violák*, ezek közeli rokonok a Nagy Orbánokkal.

Vannak az Orbán *Csorgók*, ezek szintén rokonok a Nagyokkal, de a Temető utca körül laktak. Ott jön le a patak, s a csorgó most is megvan a patakban.

A következő Orbánok már a *Fűzfák*. A nevüket onnan kapták, hogy ennek a kicsi Orbán Vilmos ükapjának a háza előtt volt egy nagy fűzfa.

Akkor ott vannak a *Szabó* Orbánok. A vasút mellett, a Falu szorosában van egy nagy magas ház, ott lakott Orbán Szabó Sándor. Persze, még a régi-régi házban. A Szabó nevet talán a leányágról kapták.

Most jönnek a *Szárgyászok*, Orbán Szárgyász. Hogy miről kapták a Szárgyász nevet, nem tudom.

Akkor voltak a *Mátyások*, Orbán Mátyás, vagy másképpen Orbán *Szajkó*. Mert a kalapjukba mindig egy tollú volt téve, mátyásmadárnak a tolla.

Van aztán egy másik rokonság, a *Minyusok*. Orbán Minyusok. Elég közeli rokonunk.

Akkor ott vannak az Orbán *Városok* is. Azok Nyárádszere-dából kerültek ide, Szeredát régebb úgy vették, mint várost. Az első feleségem — nyugodjék — Orbán Város Julia volt. Nem volt rokon velem, csak derékon alul. Így mondták a régiek.

Vannak *Pojdán* Orbánok is, akik lassan kezdenek kihalni. Van belőle még Orbán (*Pojdán*) Jóska és Balázs Makfalván. A ne-vüket nem tudom, honnan kapták, de ismertem a nagyapjukat, *Pojdán* Ferencnek hívták. Sokáig volt katona. Honvédhuszár volt. Emlékszem, mikor eljárta a táncmulatságban a huszártáncot. A házuk ma is megvan, az a régi, kicsi ház a Falu szoros-sában, a vasút mellett, Torjaiék szomszédságában.

De vannak Orbán *Vigák* is, ezek a *Pojdán* ágból szakadtak ki. Én így tudom.

Volt még Orbán *Pana*, Pana Laji, ismerted, mert a szomszédságodban lakott. Ő csak távolról volt rokonunk.

S még vannak valami mellék-Orbánok, például Orbán *Bigán*. Akkor voltak a *Lengyelfalvi* Orbánok. Nem tudom őket a többi közé besorolni.

Na, én ennyiféle kibédi Orbánról tudok. Negyed-ötödízigen is van köztük rokonság. Az én fél lábom például Madaras, a más lábom Orbán. De negyedrészen Gergelyfi, s a másik negyedrészen Szilveszter Puskás. Anyám ágán.

Ez a sokféle Orbán azt jelezte, hogy a régiségben Kibéd nagy-nagy község volt. Századokon keresztül.

Orbán Zoltán 77 éves, Kibéd, 2009. április 6.

*

A már emlegetett *Bolyai János és kibédi Orbán Rozália* című írásunkban utalás történt Orbán Mihályra, „...aki tudta, hogy a rokonságból ki merre ágazott el.” Két leánya ma is él. Kézzenfekvő dolognak éreztük, hogy mindkét „leszármazottal” elbeszélgezzünk. Megerősíteni kívántuk, hogy a Kóródszentmártonban született Kibédi Orbán Rozáliának — akit jósorsa Bo-

lyai Jánossal hozott össze — igenis köze volt Kibédhez, a Kis-Küküllő felső folyása menti nagyközséghez. Kibédi előneve valójában megkülönböztető név volt, amely az okiratok nagy részében „hivatalosítottá” vált. Az 1852. december 1-jén kelt vásári szerződés bevezető sorai így hangzanak: „Mi neveinket alul írtak: a mai napon egy felől Cs. Kir. Nyugdíjas másod osztályi Kapitány Bolyai János Úr, más felől Tks. Nms. Kibédi Orbán Rozália helybeli polgárnő...” Az „okirat” Marosvásárhelyen íródott. Adatunkat Oláh-Gál Róbert: *Adalékok Bolyai János megítéléséhez* című könyvéből vettük (Marosvásárhely, 2006. 156.).

Az adatközlőkkel való elbeszélgetésünk eredménye figyelemre méltó. A rögzített szövegek mindenike az úgynevezett népi elbeszélés műfajába sorolható. Valójában hangszalagra vett visszaemlékezések. Egyiknek-másiknak a megmódolása már-már irodalmi értékűnek minősíthető, de az egyszerűbb, a beszámolóbb ízű anyagok is — dokumentumértékűségüknél fogva — jól hasznosíthatóak. A szövegek tematikus elrendezése mellett döntöttünk, a témacsoportot magyarázó jegyzetünk zárják. A sort a kibédi anyagok bemutatásával indítjuk.

2

Gyere Róza, keress meg minket Kóródszentmártonban

A mi családunk itt Kibéden a Gergelyfi nevet viseli, a férjeimet Gergelyfi Sándornak hívták, de én Orbán-leány voltam. Orbán Rozália. Orbán Mihálynak vagyok az egyik leánya. Édesapám a Nagy Orbánok közé tartozott, a rendes neve Orbán Mihály volt. Az egyik nagybátyám elődei Kóródszentmártonban éltek. Azok közül az egyiket Orbán Istvánnak hívták. Vagy Lajosnak? Nem tudom tisztán. Mi úgy neveztük, hogy: bátyja. Ez a bátyja eljött egyszer Kibédre. Kérdezte édesapám-tól:

— Kibéden ki csinál sírkövet?

Édesapám elsorolta a kőfaragókat.

— El kéne menjünk, hogy szegődjünk sírkövet — mondta bátyja. Megszegődték, s azt is megbeszélték, hogy mikor jönnek a kő után.

(Jó, Róza néni, itt álljunk meg egy kicsit. Vajon miként kerültek a kibédi Orbánok Kóródszentmártonba? Mit tudott erről Mihály bácsi, az édesapja?)

— Hát tudott valamit. Úgy mondta, hogy ennek a kóródi bátyámnak a dédapja vagy az ükapja ment el mentovába.

(— Hová?)

— Hát mentovába.

(Mi ez a mentova? Város? Falu?)

— A fenét. Mentovába azt jelenti, hogy tekergőbe. Ment tova. Sok olyan kibédi legény volt, hogy elbódorgott a faluból. Más faluban kapott magának való feleséget. Erre mondták, hogy: ország-világ-cipó-szalonna. Ilyen ország-világ-cipó-szalonna lehetett kóródi bátyámnak az őse is, a dédapja vagy az ükapja. Ejsze oda nőült, másként nem kerülhetett oda. Ő is, de a maradékai is kibédi Orbánoknak tartották magukat. Ők mindig a kibédi rokonságból való neveket kapták. A leányok között sok volt a Rozália, Róza. Ugyi, én is Orbán Rozália voltam leányka koromban. A kóródiak közül többen tovább tanultak. Mert gazdag családból származtak. Édesapám emlegette, hogy az egyik kibédi Orbán Rozália Marosvásárhelyen ment férjhez. Úgy mondta, hogy Bolyainak lett a felesége. Egyebet nem tudok. Rég lehetett, nagyon rég.

(Jó, Róza néni, kanyarodjunk vissza a sírkőre).

— Mondtam, kóródi bátyám megrendelte Kibédén a sírkövet, s el is jött utána, mégpedig szekérrel. Felpakolták a sírkövet a szekérre, akkor visszajöttek hozzánk, s elbúcsúzott. Édesanyám éppen sütötte a pánkot, s avval kínálta meg. Akkor azt mondta bátyám:

— Gyere Róza, keress meg minket Kóródszentmártonban.

Aztán később úgy alakult a helyzet, hogy férjhez mentem, jött a kollektív világ. Itthon hagymapalántot termesztettünk, s

elmentem palántot árulni Szentmártonba is, gondoltam, egyúttal felkeresem bátyámékat. Mert rokonság, s felkeresem. A vónattal mentem le, kimentem az állomásról a kóródi főútra, s onnan elindultam lefelé. Mondom egy embernek:

Né, ezt s ezt keresem, hol lakik?

Menjen lefelé, lennebb megtalálja. Kűjel felől van egy nagy-nagy épület, a székház, irodák vannak benne, s azzal a székházzal szemben lakik Orbán István. De kije az magának?

— A rokonságom Kibédről — így mondtam neki. Lementem, megkaptam a házat, bementem.

— Na, jó napot kívánok!

— Jó napot!

Ángyom volt, ő fogadott.

— Te kibédi vagy — azt mondja —, én jártam nálatok Kibéden.

Nagyon kedvesen fogadott ángyom, s elmondta, hogy bátyám már meg van halva.

— S akkor maga kivel lakik?

— Az egyik fiammal lakom.

Kibeszéltük magunkat, s eljöttem. Többet aztán nem jártam lefelé, nem találkoztam velük.

(Jól van Róza néni, szeretném, ha elsorolná az édesapjának, Mihály bácsinak a testvéreit).

— Elsorolom. Orbán Lajos (Zoltánnak az apja), Orbán Béla (azt mondták neki, hogy Finánc Béla), Orbán Ernő, Orbán Árpád és Orbán Dezső (ez Udvarfalfván lakott), végül pedig Mihály édesapám. Összesen hat férfi. S még volt két leány, Erzsé és Ilona. Ez összesen nyolc gyermek. Szép család volt, ugyi.

Gergefyi Sándorné Orbán Rozália 81 éves, Kibéd, 2009. június 26.

Aki bekerült a Bolyai-családba

Visszaemlékszem, hogy kicsi leányka koromban édesapám, Orbán Mihály említette, hogy Kóródszentmártonban is vannak rokonaink.

Egyszer aztán többen is eljöttek hozzánk. A rokonaink mellett románok is voltak, mert románul is beszélgettek. Azért jöttek, hogy kereket vagy szekeret csináltassanak a kibédiekkel.

Aztán én 19 éves koromban férjhez mentem, elkerültem a háztól. Édesapámnak a sok beszédjét Orbán Lajosné Biró Margit meghallgatta, s nekem ő emlegette a Bolyaiakat. Édesapámtól hallotta, hogy Kóródról Kibédi Orbán Rozália belékerült a Bolyai-családba. Erről édesapámnak a testvére is tudhatott valamit, Orbán Dezső. Neki a maradékai ma is élnek Udvarfalván.

Orbán Sándorné Orbán Irma 77 éves, Kibéd, 2009. július 19.

*

Első szövegünk adatközlőjének, Gergelyfi Sándorné Orbán Rozáliának elmondása szerint a Kóródszentmártonba került kibédi ág leszármazottai 40-50 évvel ezelőtt még tartották a személyes kapcsolatot a Kibéden maradtakkal. Kóródi „bátyjának” a neve két alakban is fölmerült: „...Orbán Istvánnak hívták. Vagy Lajosnak?” Utóbb Lajosnak emlegette. Kóródszentmártoni vizsgálódásaink során bebizonyosodott, hogy István bátyja járt Kibéden. Sőt, Róza néninek az ágyója, tehát Istvánnak a felesége is megfordult a kibédi rokonoknál. Az „ágyó” ma is él, 86 esztendősen.

Figyelemre méltó meglátás, hogy Istvánnak az elődei közül a dédapa vagy az ükapa lehetett az, aki elment „mentovába”. Időben ez 200-250 évet jelenthet.

A Kibédhez való ragaszkodás jeleként értékelhető, hogy a kóródi ág későbbi újszülötteinek egy része „kibédi rokonságból való neveket kaptak”. Adatközlőnk lánykori neve tökéletesen megegyezik Bolyai élettársának nevével: Orbán Rozália.

Nem elhanyagolható megjegyzés, hogy a kóródi Orbánok közül „többen tovább tanultak”, mert „gazdag családból származtak”. Bolyai élettársa valóban kurtanemesi környezetben nőtt fel, szülőháza ma is áll Kóródszentmártonban (lásd Ráduly János: *Bolyai János élettársának szülőháza*. In: *Színes Világ (Népújóság-melléklet)*. I. 2009. november 21. és 2009. november 28.).

Orbán Sándorné Orbán Irma rövidségében is frappáns szövege szintén arról tanúskodik, hogy gyermekkorában még „összejártak” a valamikor együvé tartozó rokonok. A Bolyaira utaló „motívumot” ugyan másodkézből kapta, de asszimilálta, a tudomásul vételt gyönyörű mondattá „fejlesztette” (lásd a címet). A sors véletlenszerűsége érhető tetten ebben a megfogalmazásban.

Adatközlőnk megemlítette, hogy édesapjának, Orbán Mihálynak a testvére a Maros megyei Udvarfalvára került. Következzen az erről szóló két „elbeszélés”:

4

Meg lehetne kérdezni a Bolyai-dolgot

A mi családuknak, a kibédi Orbánoknak Udvarfalván is van ága. Oda Orbán Dezső nagybátyám került, édesapámnak a testvére. Tudom az egész történetet, a leszármazottai ma is élnek. A fia Béla, az egyik unokája pedig pap. Ezekről is meg lehetne kérdezni a Bolyai-dolgot, hogy kóródszentmártoni leányt vett feleségül, kibédi Orbán Rozáliát.

A 14-es háborúkor (1914-es) lett Dezső bátyám őrmester. S odakerült, mint csendőrőrmester. A bíróhoz került kovártélyba. Egyetlen leánya volt a bírónak. S azt mondta a bíró, hogy:

— Őrmester úr, én kovártélyt adhatok, de a leányomhoz ne közelítsen.

A bíró a leánynak is kiadta a parancsot, hogy óvakodjon az őrmestertől. Közbe legyen mondva, Dezsőnek itt Kibédén már volt szeretője, udvarolt Anna ángyómnak, akiből aztán Gergelyfi Samuné lett. Akkor a bokréta volt divatba a legényeknek. Ángyom megvette a bokkrétát, odaadta Dezsőnek. Azt mondta:

— Ez a bokréta s a két szemed, erre vigyázni kell.

De a Dezső szülei nem akarták az Annával való házasságot. A bokkrétát eldugták a párnák közé. Az udvarlás abbamaradt.

De Udvarfalván Dezső összébűzött a bíró leányával. Szép beszédje volt Dezsőnek, nagyon szép beszédje. A bíróval mind gyakrabban s gyakrabban kezdett elbeszélgetni. Mondta:

— Né, bíró úr, hoztam újságot, akar-e olvasni? Tessék elolvasni ezt a cikket.

Így lassan kezdtek megbarátkozni. Egyszer azt mondta a bíró:

— Na, tessék bejönni hozzám is — azt mondja. Addig az őrmester jóformán még át sem lépte a bíró lakrészének a küszöbét. Elbeszélgettek. Aztán Dezső egyszer hazajött. Mondta nannýómnak, hogy:

— Édesanyám, én meg akarok nőszülni.

— Hát kit akarsz elvenni?

— Én Udvarfalváról akarok nőszülni — azt mondja —, veszem el a bíró leányát, így sikerült a házasság Udvarfalvára. Mert a leányt nem hozta el Kibédre, hanem Dezső nőszült be a bíróhoz. Módos gazda lett belőle.

Gergefyi Sándorné Orbán Rozália 81 éves, Kibéd, 2009. június 26.

5

Tudhat valamit a kóródszentmártoni rokonságról

(Jó volna, Irma néni, ha bemutatná Orbán Dezső családját).

Dezsőről azt tudom, hogy tovább tanult, csendőrorrmester lett belőle, s úgy került Udvarfalvára. Ez az Udvarfalva Marosvásárhely mellett van. Lila lett a felesége, a bírónak a leánya.

Megismerkedtek, s összeházasodtak. Dezső ott maradt Udvarfalván. Lett három gyermekük, Dezső, Béla és Ernő. Dezső és Ernő voltak a második világháborúban. Dezső ott maradt Földváron a fogolytáborban, ott meghalt. Ernő hazakerült, ő volt a legkisebbik, gyári munkás lett. Bélának pedig műlábja van, műlábás. Nagygazdák voltak, volt cséplőgépjük és heremorzsolójuk. Fiatal korában belelépett a heremorzsolóba, s az felhasította a lábát térden felül. Ma is ott lakik Udvarfalván. De nem az ősi lakásban lakik, mert Dezsőnek, aki meghalt a fogolytáborban, maradt egy gyereke, s ő költözött az ősbé.

Bélák építettek maguknak szép új házat, de a kommunizmus idején kitették őket ebből a szép új házból, s olyan lakásba kerültek, hogy csorgott be az eső. A szép új házból irodahelyiségeket csináltak a kollektívnek, a kollektív gazdaságnak.

Akkor Béla a falu végén épített új házat. Aztán visszakapták mégis az új lakásukat, s az új házban most Bélának a fia lakik, ifjú Orbán Béla.

Béla bátyámékat nemrég látogattam meg Udvarfalván, a fi-am elvitt kocsival. Béla bátyám 89 éves, a felesége 87 éves. Szóljak még Ernőről, mondtam, hogy gyárban dolgozott. Annak van egy fia, most pap, vagyis lelkész Meggyesfalván, össze van nőve Vásárhellyel. Orbán Dezsőnek hívják. Na tanár úr kérem, ő tudhat még valamit a kóródszentmártoni rokonságról, ügyi, tanult ember, jobban megőrizte a régi dolgokat. Hátha Kibédi Orbán Rozáliáról is tud, aki Vásárhelyen ment férjhez Bolyaihoz.

Orbán Sándorné Orbán Irma 77 éves, Kibéd, 2009. július 19.

*

Gergelyfi Sándorné szövege elsősorban a kibédi Orbán Dezső Udvarfalvára való „átkerülésének” körülményeit tartalmazza. Fontos a történet summája: „...a leányt nem hozta el Kibédre, hanem Dezső nősült be a bíróhoz”. Ugyanez történ-

hetett — jóval korábban — a Kóródszentmártonba került Orbán-ösökkel is. Adatközlőnk az udvarfalvi Orbánok „forrásértékűségét” hangsúlyozza: „Ezekről is meg lehetne kérdezni a Bolyai-dolgot.” Tehát föltételezi: nemcsak az édesapja, hanem annak testvérei is tudtak valamit Bolyai János házasságáról.

Orbán Sándorné elbeszéléséből megismerjük az udvarfalvi Orbánok családi tragédiáját: a sok birtokkal rendelkező gazdát miként fosztotta meg anyagi alapjaiktól „a kommunizmus”. A háborús évek viszontagságai is megviselték az ott élő Orbánokat.

A történelmi viharok ellenére az udvarfalvi és a kibédi családok fenntartották — máiglan — a rokoni kapcsolatot.

Külön szín az a meglátás, hogy a családból kiemelkedett értelmiségi — jelen esetben a lelkész — bizonyára „jobban megőrizte a régi dolgokat”, talán tud valamit — többet — Kibédi Orbán Rozáliáról, „aki Vásárhelyen ment férjhez Bolyaihoz”.

Az utolsó, a hatodik kibédi népi elbeszélés másfajta értékekkel bír. Íme:

6

Arany betűkkel írt kutyabőrös nemesi levél

Úgy tudom, hogy az egyik nagy elődünket Orbán Sámuelnek hívták, ez Annuska leányomnak az üknagyapja volt, akkor nekem a dédnagyapám. Ennek volt két felesége, az egyik Madaras Eszter, az beteges volt, korán meghalt. A második feleségét Júliának hívták.

Na, ez az Orbán Sámuel hagyta reánk, hogy a régi-régi Orbánok milyen gazdag népek voltak. Nemes családból származtak. Arany betűkkel írt kutyabőrös nemesi levelük volt. Ezt Vásárhelyen most is ki lehet keresni.

(Vannak a faluban még Pojdán Orbánok, Csorgó Orbánok...)

Igen, de bocsásson meg nekem, ezek másfajta Orbánok, nem az első nemesi családból valók. Tetszett hallani Orbán

Mihályról. Ott lakott a Simonfi szoros sarkán. Na, Orbán Mihály bácsinak az édes nagyapja és az én nagyapám édes testvérek voltak. Nekünk rokonunk Orbán Zolti a Felszegben, ma is él. S a rokonsághoz tartoznak az Orbán Viola ágon való családok is. Édesapámék haton voltak testvérek, elsorolom, ha kell: volt Orbán Péter, Orbán Károly, Orbán Sándor, Orbán Rozália, Orbán Zsuzsanna, Orbán Anikó. Ennyien voltak, haton. Kereken haton.

(Erzsi néni tud-e a kóródszentmártoni rokonokról?)

Annyit tudok, hogy az én édestestvéremnek volt rokonsága Kóródszentmártonban. A többit kinyomozom, megpróbálom kinyomozni.

Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet 86 éves,
Kibéd, 2009. november 25.

*

Nos, a szövegben Orbán Mihályné a dédnagyapja alakját vilantja föl: még azt is tudja, hogy két felesége volt, a nevüket is pompásan reprodukálta. Orbán Sámuel és kóródi Orbán Rozália szülei egészen közvetlen közelségű rokonok lehettek. Adatközlőnk a Nagy Orbán ágon levő elődei mesés gazdagságáról is megemlékezett: „...gazdag népek voltak. Nemesi családból származtak”. Az arany betűs kutyabőrös nemesi levél szemléletesen igazolja az anyagi jólétet, a biztonságos életvitelt. Maga a szöveg — a konkrét elemeken túl — már a mondai jellegzetességeket hordozza magán, az előadásmód mesei ízekkel telített.

Fontos motívum: Mátyus Mihályné is tud a Kóródszentmártonba került rokoni szálakról.

Miután végeztünk a kibédi népi elbeszélések összegyűjtésével, utunk Kóródszentmártonba vezetett. A fiam, Ráduly Zoltán volt a „kormányos”, gépkocsival érkezünk meg a településre 2009. október 7-én. Elsőként a református lelkészt,

Iszlai Kamillt és családját kerestük föl. Miután vázoltam érkezésünk célját, a tiszteletes úr mellénk szegődött, az almaszedés későbbre halasztódott. Két idősebb korú adatközlőhöz mentünk el, íme a tőlük lejegyzett két visszaemlékezés:

7

Bolyaival nem volt kapcsolatuk

Én emlékszem jól Orbán Rózáéknak a régi házára, ott volt, ahol most van a milícia (rendőrség). Aztán hogy a milícia kitől vette meg a telket, azt nem tudom pontosan. Mert a mostani épületet később építették. Hát csak Rózának a fiától kellett megvegyék, de a fia már meg van halva, Orbán Mihály.

Ez a Mihály Vásárhelyt lakott, ennek maradt családja, unokák vannak. Amíg élt, többször eljött a temetésekre, ha a rokonságból halt meg valaki.

(Mihályék rokonok voltak-e Orbán Istvánékkal?)

Erről érdeklődtünk, hogy rokonok-e vagy sem, de azt mondták, hogy nem rokonok. Mert Orbán Pistáékról azt beszélték, hogy Kibédről vagy valahonnan felülről származtak Kóródszentmártonba. Erről lehet, hogy Piroska többet tud, Kolozsvári Piroska.

(Vajon, a családnak volt-e kapcsolata Bolyaival?)

Ezt nem hallottam, nem emlékszem ilyesmire. Bolyaival nem volt kapcsolatuk.

*Dóczi Józsefné Trift Ilona 82 éves,
Kóródszentmárton, 2009. október 7.*

8

Szentmártonban az Orbánok kétfelé mentek

Az én leánykori nevem Orbán Piroska. A dédnagyapámat Orbán Lajosnak hívták. A feleségének már nem tudom a nevét.

A gyermekekét sem. Én csak Orbán Rózát tudok, ez volt nekem a nagyanyám. Ennek a férje volt Kolozsvári. Neki a gyermekei voltak Ilus, ez leánya volt Rózának, és volt még Kolozsvári Mihály. Ez volt neki a fia. Én Húsnak vagyok a leánya. És még van két fiú. Egyiket Mihálynak, másikat Józsefnek hívják. De ezek már Horváth névre hallgatnak, mert az én anyám később hozzáment egy Horváth nevezetűhöz. Ebből is látszik, hogy az Orbánok mind kevesebben vannak a faluban.

(Piroska néni tud-e valamit a kibédi rokonságról?)

A kibédi ágról semmit sem tudok. Ezt nem említették nekem. Nem, nem, nem! Soha nem említették a kibédi ágat. Aztán hogy ők mikor fiatalok voltak, jártak-e Kibéden, vagy beszéltek-e a kibédiekkel, ezekre én nem emlékszem. Tudja, úgy van, hogy Szentmártonban az Orbánok kétfelé mentek, két részre szakadtak.

*Kolozsvári Tiborné Orbán Piroska 70 éves, Kóródszentmárton,
2009. október 7.*

*

Dóczi Józsefné a nálánál két emberöltővel korábban élt Orbán Rózára emlékszik (nem azonos Bolyai élettársával), akinek a háza időközben gazdát cserélt. Fontos momentum: ez az Orbán Róza nem volt rokon Orbán Pistáékkal, akiről „azt beszélték, hogy Kibédről vagy valahonnan felülről származtak Kóródszentmártonba.”

Több konkrétumot tartalmaz Kolozsvári Tiborné szövege. Ő épp a Dócziné által emlegetett Orbán Rózának az unokája. A férjhezmenetel után a családneve Kolozsvári lett. Mostoha-testvérei már a Horváth nevet viselték, mivel édesanyja „később hozzáment egy Horváth nevezetűhöz”. Piroska néni a család kibédi származásáról nem tud: „Ezt nem említették nekem. Nem, nem, nem!”

Figyelmet érdemel az a megjegyzése, hogy a faluban „az Orbánok mind kevesebben vannak”. Ez, nyilván, a lakosság létszámának következetes csökkenésével van összefüggésben. 1913-ban még 820-an lakták a falut (In: *Magyar helységnev-azonosító szótár*. Szerk. Lelkes György. Bp., 1992. 223.). Ma már ez olvasható a faluról: „Házai a főút mentén sorakoznak. Bár községközpont, a kisebb települések közé tartozik. Alig 441-en lakják, 177 román, 222 magyar, 40 cigány és 2 más nemzetiségű (In: *Maros megye*. Útikönyv. Szerk. Bálas Árpád. Csíkszereda, 2009. 236.).

A két vallomás alapján úgy gondoljuk, hogy az adatközlők által emlegetett Orbán Róza az úgynevezett ős-Orbánok közé tartozott. Magunk a *Pontosítás Bolyai János-ügyben* című írásunkban utaltunk arra, hogy a helységben már a 15. század elején is éltek Orbán nevezetűek: nemcsak családnévként, hanem keresztnévként is előfordultak (In: *Színes Világ*, 2009. augusztus 22.).

Adatközlőnknek az a megjegyzése, hogy a kóródi Orbánok „két részre szakadtak”, talán az ős-Orbánokra és a jóval később odakerült kibédi Orbánokra értendő.

A két adatközlővel történt elbeszélgetésünk után nyomban rábukkantunk a helyi Orbánok kibédi ágára: az emlegetett Orbán István-család ugyanis épp a szomszédban lakik. A következő három szöveg már a keresett/kutatott nemzetség tagjaitól való. Íme:

9

Valamelyik Bolyai beléelegyedett a családukba

Nekünk Kibéden voltak rokonaink, meglátogattuk őket, ők is voltak nálunk, szervusz, szervusz, alászolgája, mindenki végezte a maga dolgát.

(Hogy történtek ezek a látogatások?)

Hát leginkább ők látogattak minket, s ha az uram elment, mondjuk, valamiért oda Kibédre, akkor bement a rokonokhoz. Ennyit tudok.

(Hogy hívták a férjét?)

(Gondolkozik) Na, nézzen oda, mindjárt nem tudom a nevét! Orbán István volt. Tudja, kezdett tompulni az agyam a sok mindentől, ugyebár. Orbán István volt a férjem. S amíg élt, jártak itt nálunk a kibédi rokonok. Abban az időben. Már nem jut eszembe a nevük.

(Kik a maga gyermekei?)

Az egyik Orbán Árpád, az éppen most a malomban van, lóval, szekérrel, segítséget is hívott magának, mindjárt kellene jöjjen. Egy leányom Vásárhelyen van. Három gyermekünk volt, de az egyik korán meghalt, így testvérekül ketten maradtak..

(Hallott-e valamit Erzsi néni Bolyairól?)

Hát ez régi dolog volt, Vásárhelyen van ma is egy iskola, Bolyai. Ezt a családunkban mindig számon tartották. A Bolyait. Valamelyik Bolyai belélegezett a családunkba. A férjem ágán való rokonságba.

*Orbán Istvánné Kolozsvári Erzsébet 86 éves,
Kőródszentmárton, 2009. október 7.*

10

Aki mindent tud a szülőházról

(Amíg a 86 éves Orbán Istvánnéval beszélgettünk, Árpád fia hazaérkezett a malomból. Ezt mondta:)

Édesanyámtól, Orbán Istvánné Kolozsvári Erzsébettől hallottam, hogy évekkel ezelőtt kibédi rokonok jártak nálunk. Én egyikkel sem találkoztam, nem ismerem őket.

Azt tudom, hogy az apám ágán való kóródi Orbánok hol születtek. A Küküllő-híddal szemben lakott Orbán István. Annak aztán voltak a gyermekei, tán három leány. Igen, három leány volt, Bözsi, Sári s Póli. S akkor fiú is volt, tán az is három, István, Laci, Sanyi. A szülőházunk ott a híddal szemben ma is megvan. Ez volt az apám ágán való Orbánoknak az ősi fészke. A vályogház nagyon régi, valamikor szépnek, nagynak muta-

tott. Három szobája van, s hátrább valami műhely. A ház mostani gondozója, Orbán László, nem tartózkodik itthon, de most épp hazajött, mert szüretel, szedi a szőlőt. Ő mindent tud a szülőházról.

Orbán Árpád 65 éves, Kóródszentmárton, 2009. október 7.

11

A ház kétszázötven éves elmúlt

Édesapám azt mondta ezelőtt vagy negyvenöt évvel, hogy ez a ház kétszázötven éves elmúlt, közelebb áll a háromszázhoz. Itt most a Küküllő hídjával szemben vagyunk, kívül a főúton. Ezelőtt vagy huszonöt évvel jártak itt valami kutatók, azoknak is ugyanezt a házat megmutatták. Valami Bolyai-le származást kerestek. Említették, hogy múzeumot kellene rendezni, de nem jelentkeztek többet.

(Szeretném, ha elődeiről, az Orbánokról beszélne).

A nagyapámra, Orbán Istvánra emlékszem jól, ebben a házban lakott, kőfaragó volt. Van egy emlékmű is a faluban, amit ő csinált, a hősök szobra. A legnagyobbik fia, Pista, az is kőfaragó volt. Neki volt vagy hat gyermeke, mind a hat tanult, lettek belőlük megkezdve tanároktól könyvelőig, szakemberek is, mészárosok. Módos család volt.

A dédapámról nem tudok sokat. Ő is Orbán volt, s az elődei is. Ejsze, a dédapám kovács lehetett, mert a háznak a hátsó része füstös volt, én meszeltem meg egy kicsit a falakat. Üllőket, kalapácsokat kaptam, a mai napig is megvannak.

(Miből épült a ház?)

Ez földház volt. Né, tetszik látni, itt le van omolva a vakolat: cserefa lábak vannak, keresztbe lécek voltak téve, ezeket szalmás sárral beverték, s megtapasztották. Vályogház volt. Három szobából állott, ezeket sorjába rakták. A tornácból be lehetett menni a középső szobába, innen balra, a főút felé ajtó

nyílt az első szobába, jobbra pedig a hátsó szobába. Nagypám, amíg élt, ezt a hátsó szobát használta. A műhelyt később toldták a házhoz. A ház előtti tornác eredetileg fatornác volt, ez végigfutott az első szoba mellett is, egész a sarokig. Verandaszerűség lehetett. Kicsi gyermekkoromban leverték a régi tornácot, s kőből, téglából épült az új, de csak a középső szoba előtt. Kovács János mester alakította át. Aztán az ablakok is kicserélődtek.

(A kibédi családfáról tud-e valamit?)

A kibédi ágról keveset tudok, mivel 13 éves koromban elkerültem a faluból. Arra emlékszem, hogy a szüleim Kibédéről, Atyháról beszéltek, mind a kettőt emlegették. Atyháról a követ hordták ide. Kibédéről apám tudott volna többet mondani, de ő elhunyt 1991-ben. Főleg ő emlegette Kibédet, mondta, hogy mi itt, Kóródszentmártonban székelyek vagyunk. A közvetlen elődeim így követték egymást: István, László.

(Mekkora területen fekszik a telek?)

Az egész terület huszonhét ár, vagyis 2700 négyzetméter. Szép terület, hát hogyan, tessék kifelé nézni, hegynek fut a kert, ott messze látszanak a magas fák, még azokon túl vagy tíz méter ide tartozik. A hegy pereméig. A régi gyümölcsös tönkrement, de ezelőtt huszonvalahány évvel újraültettem. Aztán voltak külső birtokok is. A telket, mint szülői házat, ma is fenntartom.

Orbán László 60 éves, Kóródszentmárton, 2009. október 7.

*

Első vallomástevőnk a 86 esztendőös Orbán Istvánné, akinek az udvarára be sem kellett lépniünk: a kiskapuban állt, onnan figyelte jövés-menésünket. Hangfelvételünk is ott készült.

Adatközlőnk a világ legtermészetesebb hangján beszélt a kibédi és a kóródszentmártoni Orbánok rokoni kapcsolatairól. Már az indítás roppant megkapó: „Nekünk Kibéden voltak ro-

konaink, meglátogattuk őket, ők is voltak nálunk, szervusz, szervusz, alászolgája, mindenki végezte a maga dolgát.” A megfogalmazás annyira kibédies, hogy gondolkodóba estem: csakugyan van-e eltérés a székelység és a székelységen kívüli magyarok nyelvhasználatában?

Szólt a kölcsönös látogatásokról, de csak a maga meg a férje „kiszállásait” emlegette, ezeket a gyermekei már nem „tartották be”. A kérdésünkre, hogy hallott-e valamit Bolyairól, frappáns választ adott. Rögtön a Bolyai „iskolát” emlegette, amelyet a családban számon tartottak. Tudta a következőt is: „Valamelyik Bolyai beléelegyedett a családunkba”. Nem szólt külön Farkasról, külön Jánosról. Itt már összemosódtak a 180 éves emlékek: Bolyai Jánosnak 1834-ben lett az élettársa Kibédi Orbán Rozália.

Második adatszolgáltatónk a fia, Orbán Árpád. Ő már fontosnak látta hangsúlyozni, hogy tud a kibédi Orbánok kóródi látogatásairól, de sosem találkozott velük. Szövegének a legnagyobb hozadéka: tudja, melyik házban születtek az édesapja ágán való Orbánok, sőt, az egykori ház ma is áll a Küküllőhíddal szemben. Elmondta: a háznak a mostani gazdája Orbán László, épp otthon tartózkodik, szüretel: „Ő mindent tud a szülőházzal”. Engem tehát — eme sorok íróját — kivételes szerencse ért: módomban állt a házra vonatkozó építészettörténeti adatok föltérképezése is.

Megjelenésünkkor Orbán László szünetet tartott a szőlőszedésben, s az ősi ház előtt, az udvaron beszélünk: egyáltalán nem zavarta mondandóinak hangszalagra vétele. Teljes értékű szövegét közöltem a *Bolyai János élettársának szülőháza* című, említett írásomban, de ebben csak a volt nemesi kúria építészettörténeti vonatkozásait vettem számba, szélesebb körű néprajzi kitekintéssel is. Itt most a művelődéstörténeti vonatkozásokat taglaljuk röviden.

Bebizonyosodott: Bolyai János élettársának, Kibédi Orbán Rozáliának a háza ma is áll még, amely „kétszázötven éves elmúlt, közelebb áll a háromszázhoz.” Egyszer föl is vetődött

múzeummá való átalakításának a gondolata, de az érdeklődők „nem jelentkeztek többet”.

Adatközlőnk a dédapjáig boncolgatta visszafelé a szálakat: az öreg — meglehet — a földműves munka mellett a kovács-mesterséget is űzte, a fia már kőfaragással foglalkozott, ennek a gyermekei (haton) mind tanultak. „Módos család volt”. Megemlítette, hogy a családban főleg a szülei emlegették Kibédet. Az édesapja azt hangsúlyozta, „...hogy mi itt Kóródszentmártonban székelyek vagyunk”.

Perdöntő adatok birtokába jutottunk tehát. Bolyai János élettársa, Orbán Rozália nem véletlenül használta a Kibédi előnevet. És nem véletlenül fordul elő az okiratokban a *Nemes*, a *Tekintetes* minősítés. Itt most mellőzzük Bolyai János elég gyakran ismétlődő, élettársát érintő „kifakadásait”, szándékunkban van erről külön írni. Annyi már bizonyosnak látszik: tartásos asszony volt, aki nem hagyta magát, aki fölnevelt végül is négy gyermeket. Igaz, (talán) nem mindenik újszülött Jánostól való — de hagyjuk ezt. A legfontosabb: Kibédi Orbán Rozália a Bolyai Jánosról szóló életrajzok elmaradhatatlan tartozéka. Életének amolyan állandó „kísérőjévé” vált, s az marad ezután is. Nélküle csonka lenne minden Bolyai Jánosról szóló család-történeti „eszmefuttatás”.

Itt még annyit: a már említett *Bolyai János élettársának szülőháza* című közleményünkhöz a két fényképet Iszlai Kamill református lelkész bocsájtotta a szerkesztőség rendelkezésére. Magam itt is köszönetet mondok érte.

Az utolsó, a tizenkettedik vallomásszöveg bemutatása következik, íme:

Édesanyám még emlegette a dédnagyanynját

Leghamarabb arról szólok, hogy a *Népújságban*, a *Színes Világ* mellékletben cikk jelent meg *Bolyai János élettársának szülőháza* címmel. A második bekezdésben kétszer szerepel a kóródszentmártoni Orbán László neve. Mind a kétszer 60 évesen. Ez a rossz.

(Igen, köszönöm az észrevételt. A kötetben már a javított változat fog megjelenni.)

A cikkben szó esett arról, hogy Kóródszentmártonban az Orbánok ősi háza ma nem pontosan a Küküllő-híddal szemben van. Ez igaz. 1944-ben, amikor közeledtek az oroszok, a németek felrobbantották a régi fahidat. A légnyomás az Orbán-kúriát is megrongálta. Az első házon, vagyis az út felőli első szobán nagy nyílások keletkeztek, akkora lyukak, hogy a kutyák ki s be tudtak járni rajtuk. A rongálás elég sokáig megmaradt, egészen a nagyapám haláláig. A házat idős Orbán László hozatta rendbe, akkor bontották le a régi fatornácot.

(Hogyan alakult a híd sorsa?)

A felrobbantott híd 1944 után háromszor is újjáépült. De minden építéskor feljebb s feljebb mentek. Gyermekkoromban, mikor fürödtünk, a régi fahíd cölöpei még megvoltak. A mostani betonhidat az 1970-es években csinálták, akkor is feljebb haladtak az építkezéssel. A híddal szemben most az a ház van, amelyik a román tanítóé volt.

(Fölvetődött az Orbán-kúria múzeumká váló alakításának a gondolata.)

Igen, az 1950-es évek végén vagy a 60-as évek elején történt, már kollektív világ volt. Eljöttek Bukarestből, hogy múzeumot kell létesíteni. A rokonság attól félt, hogy végleg elveszik a házat, úgy, hogy nem egyeztek bele a múzeum-dologba. Megmondom az igazat: valósággal elkergették a vendégeket, így a múzeum ügye félbemaradt.

(Kis családfára lennék kíváncsi).

Kezdjük Orbán Istvánnal, aki meghalt az 1950-es évek végén, csendőrpáncsnok volt Kóródszentmártonban. Ennek az Istvánnak volt hat gyereke: ifj. István, László, Sándor, Sára, Erzsébet, Polixénia. Három fiú és három lány. Na, a három lány közül Erzsébet lett az én édesanyám, aki született Kóródszentmártonban 1919. november 10-én, még él Székelykeresztúron. Édesanyám még emlegette a dédnagyanyját, az is Orbán-leány volt, a keresztnévére nem emlékszem. Hosszú életű volt. Egy hintaszékben ült, szemüveg nélkül olvasott, egész nap pipált, hosszú szárú cseréppipája a földig ért. Nagy újságolvasó volt, járatta az újságot. Ugy is halt meg, hogy az egyik kezében volt a pipa, a másikban az újság, s elaludt 97 éves korában.

Na, édesanyám dédnagyanyjának már lehetett valami köze Kibédi Orbán Rozáliához, aki Bolyai Jánosnak lett az élettársa. Édesanyám azt is emlegette, hogy a dédnagyanyja milyen sokat dicsekedett a régi dolgokkal. Gazdag család volt.

Nagy Elek Miklós 65 éves, Marosvásárhely, 2010. január 11.

*

A Marosvásárhelyen élő Nagy Elek Miklós figyelmesen olvasta el a *Színes Világban* megjelent kóródszentmártoni közleményünket, s látta, hogy a második bekezdésben ténylegesen kétszer szerepel Orbán László neve. A vallomás zárójelezett részében utaltam arra, hogy javítottam a hibát, s az anyag kötetbeli közlésekor „a javított változat fog megjelenni”.

Adatközlőnk kitér arra a megállapításunkra, hogy ma a Küküllő hídja valamivel fennebb van, mint régebben. Megsejtésünk igazolódott: a híd volt az, amely 200-250 esztendő alatt — az újjáépítések során — el-elmozdult eredeti helyéről. Nagy Elek tényeket közöl: az 1944-ben felrobbantott híd a hetvenes évek végéig háromszor is újjáépült, s mindig „feljebb s feljebb mentek”. Benkő Samu: *Bolyai János vallomásai*. Második kiadás

(Buk., 1972) című könyvében még ezt írta: „Az Orbán-család kis családi kúriája pontosan szemben állt a Küküllő hídjával”. Az *állt* szó múlt idejű ige, tehát érzékelteti, hogy Kibédi Orbán Rozália szülőháza valamikor lebontódott. Hát nem. Az idézett részt magam is hasznosítottam a *Bolyai János élettársának szülőháza* című írásomban, s hibát követtem el: az *állt* múlt idejű igét *áll* formában közöltem, tehát „jelenidejűsítettem”. Nagy Elek Miklós érvelései tökéletesen elfogadhatóak: ma a nemesi kúria a hídhoz viszonyítva házhelynyi területtel lennebb található.

Pontosítani tudtuk/tudjuk a Bolyai-kutatók látogatásának időpontját is, akik múzeumalapításra gondoltak: „az 1950-es évek végén vagy a 60-as évek elején” jártak a helyszínen. Magunk ezt az adalékot tovább pontosítjuk: minden bizonnyal 1960-ban jártak Kóródszentmártonban, hiszen abban az esztendőben Bolyai János halálának épp a 100. évfordulóját ünnepelte a világ tudományossága.

Nagy Elek Miklós a nagyapjáig visszamenőleg fölvázolta a családfát: az ő édesanyja is kóródszentmártoni Orbán-leány volt, ezért ismeri behatóan a rokonsági szálakat.

Megható képet kaptunk adatközlőnk édesanyjának a déd-nagyanyjáról, aki 97 évesen hunyt el. A család „módosságáról” szóló híradás tökéletesen egybevág a kibédi vallomástevők beszámolóival.

Nos, terjedelmesre sikeredett összeállításunkat ezzel a gondolattal zárjuk: a népi elbeszélések által nyújtott adalékok minden bizonnyal fokozatosan beépülnek a Bolyai-kutatásba. Ha ez megtörténik, akkor munkánk nem volt, nem lesz hiábavaló.

AZ ANTOLÓGIÁBAN SZEREPLŐ ÍRÁSOK JEGYZÉKE

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Murádin László: Szépen magyarul — 2010. II. évf., 4. szám

Málnási Ferenc: „Jót s jól!” avagy Kazinczy Ferenc és a nyelvújítás — 2010. II. évf., 1. szám

Brauch Magda: A magyar nyelvet nem kell féltetni? — 2009. I. évf., 1. szám

Sántha Attila: Miért (h)ég a tűz? — 2010. II. évf., 2. szám

Matekovits Mihály: Dr. Brauch Magda laudációja — 2010. II. évf., 1. szám

SAJTÓ- ÉS IRODALOMTÖRTÉNET

Pomogáts Béla: Az önismeret műhelyei II. Erdélyi emlékiratok — 1010. II. évf., 4. szám

Barabás István: A Székely Útkereső az egyetemes magyar művelődéstörténet része — 2010. II. évf., 2. szám

Sipos Erzsébet: Székely Útkereső szellemi műhely — 2009. I. évf., 2. szám

Málnási Ferenc: A Székely Útkereső értékeket megőrző, igényes sokoldalúsága — 2010. II. évf., 2. szám

Beke Sándor: A Székely Útkereső levelesládája. „Székely Útkereső szerkesztősége” — 2010. II. évf., 2. szám

IRODALOM

Csávossy György: Virágnéző — 2010. II. évf., 4. szám

Csávossy György: Közel az ősz — 2010. II. évf., 4. szám

Csávossy György: Feslő virág — 2010. II. évf., 4. szám

Jancsik Pál: Úr ír — 2010. II. évf., 2. szám

Jancsik Pál: Hiú a költő? — 2010. II. évf., 2. szám

Jancsik Pál: Fagyöngy — 2010. II. évf., 2. szám
Jancsik Pál: Semmi sem tökéletes — 2010. II. évf., 2. szám
Jancsik Pál: Jó bor — 2010. II. évf., 2. szám
Jancsik Pál: Fák — 2010. II. évf., 2. szám
Jancsik Pál: Mi végre? — 2010. II. évf., 2. szám
Jancsik Pál: A rózsza neve — 2010. II. évf., 2. szám
Jancsik Pál: Új tükör — 2010. II. évf., 2. szám
Jancsik Pál: Hová ragadtál? — 2010. II. évf., 2. szám
Ráduly János: Bojtorján — 2010. II. évf., 2. szám
Ráduly János: Megnyitom — 2010. II. évf., 2. szám
Ráduly János: A létem 2010. II. évf., 3. szám
Ráduly János: Tükörben 2010. II. évf., 3. szám
Csire Gabriella: A cifra köntösök — 2010. II. évf., 2. szám
Csire Gabriella: A fogarasi várúr — 2010. II. évf., 2. szám
Csire Gabriella: A csavaros eszű csavarga — 2010. II. évf.,

2. szám

Csire Gabriella: A füst útja — 2010. II. évf., 2. szám
Csire Gabriella: Az elrabolt leány — 2010. II. évf., 2. szám
Eszteró István: Bartók szülőhelye körül — 2009. I. évf., 2. szám
Bölöni Domokos: Áramzsámszám — 2010. II. évf., 4. szám
Böszörményi Zoltán: Majorana imája — 2010. II. évf., 4. szám
Nagy Irén: Honvágy — 2010. II. évf., 2. szám
Nagy Irén: A piros kockás átalvető — 2010. II. évf., 1. szám
Nagy Attila: Hagyni hogy — 2010. II. évf., 4. szám
Mészely József: Villanások a szeretetről — 2010. II. évf., 4. szám
Mészely József: A félelelmről — 2010. II. évf., 4. szám
Kinde Annamária: Narancsvers, reggel — 2010. II. évf., 3. szám
Kinde Annamária: Álarcosbál után a rózsza — 2010. II. évf.,

3. szám

Kinde Annamária: Pulykanövény — 2010. II. évf., 4. szám
Baricz Lajos: Színes világ — 2010. II. évf., 4. szám
Beke Sándor: Így képzeltek el — 2010. II. évf., 1. szám
Beke Sándor: Azóta — 2009. I. évf., 1. szám
Beke Sándor: A negyedik gyertya — 2009. I. évf., 2. szám

- Beke Sándor: Karácsony a Hargitán — 2009. I. évf., 2. szám
- Beke Sándor: Ha majd megöregsünk — 2010. II. évf., 1. szám
- Beke Sándor: * * * — 2010. II. évf., 3. szám
- Beke Sándor: Eltérés — 2010. II. évf., 3. szám
- Beke Sándor: Meghatározás — 2010. II. évf., 3. szám
- Beke Sándor: Honvág — 2010. II. évf., 3. szám
- Beke Sándor: A labda — 2010. II. évf., 3. szám
- Beke Sándor: Lobogás — 2010. évf., 1. szám
- Beke Sándor: Ha... — 2010. évf., 1. szám
- Beke Sándor: A galambok kirepülnek — 2010. évf., 1. szám
- Beke Sándor: Betűk — 2010. évf., 1. szám
- Beke Sándor: Bújócska — 2010. évf., 1. szám
- Beke Sándor: Morfondírozó — 2010. évf., 1. szám
- Beke Sándor: Luxuscikk — 2010. II. évf., 3. szám
- Beke Sándor: Vallomás... — 2010. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Az út, amit megjárunk — 2009. I. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Álmos nyári nóta — 2009. I. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Gyöngy az eső — 2009. I. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Október fakó énekéről — 2009. I. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Szél citerázott — 2009. I. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Ősz elhagyott tornácokon — 2009. I. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Őszi énekbe menekítlek — 2009. I. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Ma este még... 2009. I. évf., 2. szám
- P. Buzogány Árpád: Meddig tartson a hó? — 2010. II. évf., 4. szám
- P. Buzogány Árpád: Tél vége felé — 2010. II. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Átlesve kertlyukon — 2009. I. évf., 1. szám
- P. Buzogány Árpád: Berei békülése — 2009. I. évf., 2. szám

P. Buzogány Árpád: Görbe Pityu szerencsétlensége — 2010. II. évf., 3. szám

P. Buzogány Árpád: Szőke köd — 2010. II. évf., 4. szám

Főcze Kornélia: Felismerés — 2010. II. évf., 4. szám

Főcze Kornélia: Parúzia — 2010. II. évf., 4. szám

Nagyálmós Ildikó: Együgyű vers — 2009. I. évf., 2. szám

HIT ÉS ÜZENET

Sebestyén Péter: Az erdélyi magyar kereszténység ezer éve — 2009. I. évf. 1. szám

Csávossy György: Ima — 2010. II. évf., 2. szám

Csávossy György: Miasszonyunkhoz — 2010. II. évf., 2. szám

Csávossy György: Jézus szívéhez — 2010. II. évf., 3. szám

Csávossy György: Dicsőséges a fenségben — 2010. II. évf., 1. szám

Beke Sándor: Az esti ima — 2010. II. évf., 2. szám

Beke Sándor: A kisgyermek imája — 2010. II. évf., 3. szám

Beke Sándor: Lakhely — 2010. II. évf., 2. szám

Beke Sándor: Istennel — 2010. II. évf., 2. szám

Józsa Attila: Pünkösöd — 2010. II. évf., 2. szám

Józsa Attila: Advent — 2010. II. évf., 4. szám

Józsa Attila: * * * — 2010. II. évf., 4. szám

Józsa Attila: Beletörődés — 2010. II. évf., 4. szám

Főcze Kornélia: Te Deum — 2010. II. évf., 3. szám

Beke Sándor: Gondolatok fenyőcsemetékről, ünnepekről, Istenről — 2009. I. évf., 2. szám

NÉPRAJZ

Ráduly János: Kibédi népi imák, archaikus szövegek — 2009. I. évf., 1. szám

Ráduly János: Bolyai-vonatkozások népi elbeszélésekben — 2010. II. évf., 3.

TARTALOM

Az Erdélyi Toll első tudományos-népszerűsítő
Antológiája (Dr. Brauch Magda) 5

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Murádin László
SZÉPEN MAGYARUL 11

Málnási Ferenc
„JÓT S JÓL!” avagy KAZINCZY FERENC
ÉS A NYELVÚJÍTÁS 22

Brauch Magda
A MAGYAR NYELVET NEM KELL FÉLTENI? 26

Sántha Attila
MIÉRT (H)ÉG A TŰZ? 31

Matekovits Mihály
DR. BRAUCH MAGDA LAUDÁCIÓJA 37

SAJTÓ- ÉS IRODALOMTÖRTÉNET

Pomogáts Béla
AZ ÖNISMERET MŰHELYEI II. 41
ERDÉLYI EMLÉKIRATOK 41

Barabás István
A SZÉKELY ÚTKERESŐ AZ EGYETEMES
MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET RÉSZÉ 57

Sipos Erzsébet
SZÉKELY ÚTKERESŐ SZELLEMI MŰHELY 66

Málnási Ferenc
A SZÉKELY ÚTKERESŐ ÉRTÉKEKET
MEGŐRZŐ, IGÉNYES SOKOLDALÚSÁGA 109

Beke Sándor
A SZÉKELY ÚTKERESŐ LEVELESLÁDÁJA 115
„SZÉKELY ÚTKERESŐ SZERKESZTŐSÉGE” 115

IRODALOM

Csávossy György
KATÁNG DALOK 123
VIRÁGNÉZŐ 123
KÖZEL AZ ŐSZ 123
FESLŐ VIRÁG 124

Jancsik Pál
NÉGYSOROSOK 125
ÚR ÍR 125
HIÚ A KÖLTŐ? 125
FAGYÖNGY 125
SEMMI SEM TÖKÉLETES 126
JÓ BOR 126
FÁK 126
MI VÉGRE? 127
A RÓZSA NEVE 127
ÚJ TÜKÖR 127
HOVÁ RAGADTÁL? 127

Ráduly János
BOJTORJÁN 128
MEGNYITOM 128
A LÉTEM 128
TÜKÖRBEN 128

Csire Gabriella

KÖZÉPKORI MONDÁK ÉS HISTÓRIÁK 129

A CIFRA KÖNTÖSÖK 129

A FOGARASI VÁRÚR 131

A CSAVAROS ESZŰ CSAVARGA 135

A FÜST ÚTJA 137

AZ ELRABOLT LEÁNY 139

Eszteró István

BARTÓK SZÜLŐHELYE KÖRÜL 142

Böölöni Domokos

ÁRÁMZSÁMZSÁM 144

Böszörményi Zoltán

MAJORANA IMÁJA 146

Nagy Irén

HONVÁGY 147

A PIROS KOCKÁS ÁTALVETŐ 147

Nagy Attila

HAGYNI HOGY 155

Mészely József

VILLANÁSOK A SZERETETRŐL 156

A FÉLELEMRŐL 156

Kinde Annamária

NARANCSVERS, REGGEL 158

ÁLARCOSBÁL UTÁN A RÓZSA 159

PULYKANÖVÉNY 159

Baricz Lajos

SZÍNES VILÁG 163

Beke Sándor	
ÍGY KÉPZELLEK EL	164
AZÓTA	165
A NEGYEDIK GYERTYA	166
KARÁCSONY A HARGITÁN	167
HA MAJD MEGÖREGSZÜNK	168
***	168
ELTÉRÉS	169
MEGHATÁROZÁS	170
HONVÁGY	170
A LABDA	170
LOBOGÁS	171
HA...	171
A GALAMBOK KIREPÜLNEK	172
BETŰK	172
BÚJÓCSKA	173
MORFONDÍROZÓ	173
LUXUSCIKK	173
VALLOMÁS...	174
P. Buzogány Árpád	
AZ ÚT, AMIT MEGJÁRUNK	175
ÁLMOSS NYÁRI NÓTA	176
GYÖNGY AZ ESŐ	177
OKTÓBER FAKÓ ÉNEKÉRŐL	177
SZÉL CITERÁZOTT	178
ŐSZ ELHAGYOTT TORNÁCOKON	178
ŐSZI ÉNEKBE MENEKÍTLEK	179
MA ESTE MÉG...	179
MEDDIG TARTSON A HÓ?	180
TÉL VÉGE FELÉ	180
ÁTLESVE KERTLYUKON	181
BEREI BÉKÜLÉSE	181
GÖRBE PITYU SZERENCSETLENSÉGE	184
SZÓKE KÖD	188

Főcze Kornélia
FELISMERÉS 192
PARÚZIA 192

Nagyálmos Ildikó
EGYÜGYŰ VERS 194

HIT ÉS ÜZENET

Sebestyén Péter
AZ ERDÉLYI MAGYAR KERESZTÉNYSÉG
EZER ÉVE 197

Csávossy György
IMA 208
MIASSZONYUNKHOZ 209
JÉZUS SZÍVÉHEZ 209
DICSŐSÉGES A FENSÉGBEN 210

Beke Sándor
AZ ESTI IMA 212
A KISGYERMEK IMÁJA 213
LAKHELY 213
ISTENNEL 214

Józsa Attila
PÜNKÖSD 215
ADVENT 215
* * * 216
BELETÖRŐDÉS 216

Főcze Kornélia
TE DEUM 217

Beke Sándor
GONDOLATOK FENYŐCSEMETÉKRŐL,
ÜNNEPEKRŐL, ISTENRŐL **218**

NÉPRAJZ

Ráduly János
KIBÉDI NÉPI IMÁK,
ARCHAIKUS SZÖVEGEK **229**

Ráduly János
BOLYAI-VONATKOZÁSOK
NÉPI ELBESZÉLÉSEKBEN **255**

Az antológiában szereplő írások jegyzéke **278**

ERDÉLYI TOLL
ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

A könyv szerkesztője: BRAUCH MAGDA

Nyomdai előkészítés:

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

A szerkesztőség postacíme:

535600 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87

Telefon/fax: 00-40-266-212703

E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu

ISSN 2066 — 8929

ISBN 978–606–534–088–6

www.erdelyigondolat.ro

Készült az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Nyomdájában,
Székelyudvarhelyen

Felelős vezető Beke Sándor igazgató

Barabás István • Baricz Lajos
Beke Sándor • Bölöni Domokos
Böszörményi Zoltán • Brauch Magda
Csávossy György • Csire Gabriella
Eszteró István • Főcze Kornélia
Jancsik Pál • Józsa Attila
Kinde Annamária • Málnási Ferenc
Matekovits Mihály • Mészely József
Murádin László • Nagy Attila
Nagy Irén • Nagyálmos Ildikó
P. Buzogány Árpád • Pomogáts Béla
Ráduly János • Sántha Attila
Sebestyén Péter • Sípos Erzsébet

ISSN 2066 — 8929
ISBN 978-606-534-088-6